

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ALEVİLER VE
BEKTAŞİLER'İN SİYASİ VE SOSYO-KÜLTÜREL
FAALİYETLERİ (1950-1960)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsa Tolga ÇIPLAK

Balıkesir, 2017

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

**DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ALEVİLER VE
BEKTAŞİLER'İN SİYASİ VE SOSYO-KÜLTÜREL
FAALİYETLERİ (1950-1960)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İsa Tolga ÇIPLAK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Zeki ÇEVİK

Balıkesir, 2017

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tarih Anabilim Dalı'nda 201512517002 numaralı İsa Tolga Çıplak'ın hazırladığı "Demokrat Parti Döneminde Aleviler ve Bektaşiler'in Siyasi ve Sosyo-Kültürel Faaliyetleri (1950-1960)" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 07/06/2017 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/~~OY ÇOKLUĞU~~ ile karar verilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Zeki ÇÖVİK
(Danışman)

İmza:...

Üye: Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

İmza:...

Üye: Faruk...
Amir Mehmet...
Tgk

İmza:...

Yukarıdaki İmzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

07/06/2017
Doç. Dr. Halil İbrahim Şahin

Enstitü Müdürü

Bu Yüksek Lisans tez çalışması Balıkesir Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından (BAP) 3.2015.0008 nolu proje ile desteklenmiştir.

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti'nde Alevilik tarihi, her kuşakta yeniden yazılması gereken bir konudur. Özellikle 1950 ile 1960'a kadar olan yıllarda Demokrat Parti iktidarı zamanında geçen olayları bugünün şartlarında değerlendirmek söz konusu olduğunda, elde edilen bilgilerin ve belgelerin geçerliliği ve azlık çokluk dengesi yıllar içinde değişmiş olacaktır. Daha önce Demokrat Parti dönemi Alevilik ve Bektaşilik hakkında akademik veya diğer literatürlerde yazın yapılmamış olması veya diğer yapılan çalışmalar içinde bu dönem hakkında genel geçer bilgiler verilmesi, tez çalışmasını zorlaştırdığı gibi, tezin değerini de artırarak, kendinden sonra aynı dönemi kapsayan konularda yazılacak olan eserlere ışık tutacak olması sebebiyle son derece önemli bir rol üstlenmiştir.

Tezin üstlendiği Demokrat Parti dönemi Alevilik ve Bektaşilik konusu aslında geçmişten günümüze kadar gelerek devam eden Heterodoks (cemaat dışı) İslam topluluklarının kültürel kimlik meselesinin içinde olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin de çözümlenmemiş ve çözüme kavuşturma çabaları devam eden sosyo-kültürel ve siyasal bir meseleden bir kesittir. Tezin konularını edindiği bu dönem ise, Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçiş sürecinin tamamlandığı, devleti kuran Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (Partisi'nin) 1950 yılında seçimi Demokrat Parti'ye kaybedip CHP'nin muhalefet, DP'nin ise iktidar partisi olduğu bir dönemdir. DP'nin iktidar yılları dinin siyasette aktif bir şekilde kullanıldığı ve ilk defa TBMM'de yoğun olarak iki parti arasında "Laiklik" tartışmalarının yaşandığı süreçtir. Bu bakımdan değerlendirdiğinde, Türkiye Cumhuriyeti'nde Alevilik ve Bektaşilik tarihi süreç içindeki konununun belirlenmesinde dönüm noktası oluşturacaktır.

Tez, giriş bölümü hariç toplam dört bölümde oluşmaktadır. Üçüncü ve dördüncü bölümde tezin ana konusu olan Demokrat Parti dönemi Aleviliği ve Bektaşiliği ele alınmıştır. İkinci bölüm tezin ana konusuyla bağlantılı olarak ana konunun desteklenmesi için başlangıcını oluşturmuştur. Üçüncü Bölümde Demokrat Partinin kuruluşu ve sosyal politikaları dışında, Alevilerin ve Bektaşilerin Siyasi ve Sosyo-Kültürel olarak faaliyetleri iki başlığa ayrılarak incelenmiştir.

Aleviliği ve Bektaşiliği araştırdıkça zaman zaman rahatsız edecek kadar soru sorduğum, tezimin hazırlanmasında konunun tespitinden itibaren bütün safhalarda

ilgi ve yardımlarını esirgemeyen, kendisinden çok şey öğrendiğim ve öğreneceğim danışmanım çok değerli hocam sayın Doç. Dr. Zeki ÇEVİK'e teşekkürü borç bilirim. Tezin konusunda beni cesaretlendirip desteklediği için Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN hocama teşekkür ederim. Tezin yazım aşamasında destek olan Cansu Merve KURT'a, İrem AKINCI'ya, Ezgi AYDOĞMUŞ'a çok teşekkür ederim. Ayrıca Hacı Bektaş Veli dergâhı Postnişini pirim Çelebi Veliyettin ULUSOY'a, Cem Vakfı Genel Başkanı Prof. Dr. İzzetin DOĞAN'a ve Cem Vakfına, Kartal Cem Evi Başkanı İsmail SAÇLI'ya, Eski Alevi Din Hizmetleri Başkanı Ali Yüce Dede'ye, Can Yayınları'nın sahibi ünlü Alevi Ozanı Ali Adil Atalay Dede'ye ve tüm Babagan kolu Bektaşî Babalarına teşekkür ederim.

İsa Tolga ÇIPLAK

Balıkesir-2017

ÖZET

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ALEVİLER VE BEKTAŞİLER'İN SİYASİ VE SOSYO-KÜLTÜREL FAALİYETLERİ (1950-1960)

ÇIPLAK, İsa Tolga

Yüksek Lisans, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeki Çevik

2017, XII+142 Sayfa

12. yüzyıldan beri Anadolu coğrafyasında bulunan aynı zamanda Anadolu'nun ve Balkanlar'ın Türkleşmesinde faydası olan Alevilerin ve Bektaşilerin, göçebe ve Türkmen kültürünü yansıttığı için Osmanlı Devleti'nin merkezileşmesine ters düşen yaşantısı sebebiyle zaman zaman isyan etmiştir. Zaman içinde devlet ile uyumlu hale gelen Bektaşî tarikatı 1826'da Yeniçeri ordusunun kaldırılması sırasında, Yeniçeriler ile ilgisinden dolayı kaldırılıp, faaliyetleri yasaklanmıştır. 20. Yüzyıla kadar, Heterodoks (non-conformist) topluluklardan Bektaşiler şehir merkezinde yaşayan kesimi kültürlü kesimi oluştururken, Aleviler ise kırsalda devlet otoritesinin zayıf olduğu yerlerde yaşamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda önemli roller üstlenen Alevi ve Bektaşî toplumu, Cumhuriyetin laiklik ilkesine bağlı kalarak, Cumhuriyet devimlerini desteklemiştir. Alevilerin ve Bektaşilerin ibadethaneleri ve faaliyetleri 1925 yılında Tekkeler ve Zaviyeler kanunu gereğince yasaklanmıştır. Bundan sonraki süreçte gizli de olsa ibadetlerini yapmaya çalışmışlardır.

Demokrat Parti döneminde ise, Alevilik ve Bektaşilik konusu aslında geçmişten günümüze kadar gelerek devam eden Heterodoks İslam topluluklarının kültürel kimlik meselesinin içinde olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin de çözülmemiş ve çözüme kavuşturma çabaları devam eden sosyo-kültürel ve siyasal bir meseleden bir kesittir. Tezin konularını içeren bu dönem de Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçiş sürecinin tamamlanmıştır, devleti kuran Cumhuriyet Halk Partisi'nin 14 Mayıs 1950'de seçimi Demokrat Parti'ye kaybedip CHP muhalefet, DP ise iktidar partisi

olmuştur. DP'nin iktidar yılları dinin siyasette aktif bir şekilde kullanıldığı ve ilk defa TBMM'de yoğun olarak iki parti arasında "Laiklik" tartışmalarının yaşandığı süreçtir. Bu bakımdan değerlendirdiğinde, Türkiye Cumhuriyeti'nde Aleviliğin ve Bektaşiliğin tarihi süreç içindeki konumunun belirlenmesinde dönüm noktasıdır.

Demokrat Parti döneminde yazılan Alevilik ve Bektaşilik ile ilgili eserlerden, dönemin gazete haberlerinden, devletin arşiv belgelerinden ve o döneme tanık olan önemli şahsiyetlerin anılarından yararlanıldı. Bu sayede Hacı Bektaş Veli dergâhının müze olarak açılması ve Demokrat Parti'yi kuran Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan'ın Alevi ve Bektaşî toplumuna yabancı olmadığı anlatılmıştır. Aynı şekilde Alevilerin ve Bektaşîlerin ibadet ve kültür faaliyetlerini gizli şekilde yaptıkları için karşılaştıkları sorunlar anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti, Demokrat Parti, Alevi, Bektaşî, Tekke ve Zaviye, Hacıbektaş, Adnan Menderes, Ahmet Sırrı Baba, Celal Bayar, Dergâh, Çelebi, Babagan

ABSTRACT

POLITICAL AND SOCIO-CULTURAL ACTIVITIES OF ALEVIS AND BEKTASHIS IN PERIOD OF DEMOCRAT PARTY (1950-1960)

ÇIPLAK, İsa Tolga

Post Graduate, Department of History

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Zeki ÇEVIK

2017, XII+142 Page

Alevi and Bektashi which have been in Anatolia since 12th century and at the same time, benefited from the Turkification of Anatolia and the Balkans, have revolted from time to time as they reflected nomadic and Turkmenian cultures and due to the contradictory experience of the centralization of the Ottoman State. Bektashi order which, became compatible with the state over time, was abolished in 1826 during the removal of the Janissary army because of its involvement with the janissaries. Till 20th century, while Bektashis from heterodox (non-conformist) communities, living in city centre from cultural section, Alevi have lived in rural areas where the state authority was weak.

Alevi and Bektashi communities played a significant role in the foundation of Turkish republic, supported republic revolutions adhering to secularism principle of the republic. Sanctuaries and activities of Alevi and Bektashi were banned in accordance with the law of “Tekkeler and Zaviyeler” in 1925. At period thereafter, they tried to worship even in secret. In the period of democrat party, Alevism and Bektashism issue is a cultural identity problem of heterodox Islamic communities, which has been continuing from the past to the present day, and is a socio-cultural and political issue of Turkish republic that couldn't have been solved and ongoing struggle to solve it.

In this period which includes the topics of the thesis, the process of transition to multi-party system has been completed in turkey and republican people's party

which found the state, lost the election to democrat party in 14 May 1950 and CHP became the opposition and DP became ruling party. DP's years of power is a process that the religion was actively used in politics and for the first time, there was a lot of "secularism" discussions among the two parties in Turkish Grand National Assembly.

When considered from this point of view, it is a turning point in the republic of turkey in determining the position of Alevism and Bektashism in historical process. It was utilized the Works written about Alevism and Bektashism in the period of democrat party, the newspaper reports of the term, the archive documents of government and the memories of important people who witnessed that term.

Opening Hacı Bektaş Veli Dergah as a museum and Adnan Menderes who found democrat party, Celal Bayar, Fuat Köprülü and Refik Koraltan are told that they were not foreign to Alevis and Bektashi communities. In the same way, it is also told that the Alevis and the Bektashis faced problems as they have done worship and cultural activities secretly

Key words: Otoman Empire, The Republic of Turkey, Democrat Party, Alewi, Bektashi, Tekke Ve Zaviye, Hacı Bektaş, Adnan Menderes, Ahmet Sırrı Baba, Celal Bayar, Dergah, Çelebi, Babagan

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
ÖZET.....	V
ABSTRACT	VII
TABLolar LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR	XII
1. GİRİŞ	1
1.1.Amaç.....	18
1.2. Yöntem.....	19
2. KURTULUŞ SAVAŞINDA VE TEK PARTİLİ DÖNEMDE ALEVİLER VE BEKTAŞİLER	20
2.1. Tek Parti Döneminde Tekkelerin ve Zaviyelerin Yasaklanmasından Sonra Alevilik ve Bektaşilik.....	33
3. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ALEVİLER VE BEKTAŞİLER'İN SİYASİ FAALİYETLERİ	41
3.1. Çok Partili Hayata Geçiş ve 27 Mayıs Askeri Darbesine Kadar Demokrat Parti'nin Sosyal Politikaları	41
3.1.1. Türkiye Cumhuriyeti'nde Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti'nin İktidara Gelmesi	41
3.1.2. 27 Mayıs Askeri Darbesine Kadar Demokrat Parti'nin Sosyal Politikaları	46
3.2. Demokrat Parti Döneminde Alevilerin ve Bektaşilerin Siyasi Faaliyetleri.....	51
3.2.1. Demokrat Parti ve Babagan Bektaşilik	51
3.2.1.1 Demokrat Parti Döneminde Mısır Kaygusuz Tekkesinden Türkiye'ye Ahmet Sırrı Baba	54
3.2.1.2. Hacı Bektaş Dergâhının Müze Olması	64
3.2.1.3. Hariciye Vekili Mehmet Fuad Köprülü ve Bektaşilik.....	70
3.2.2. Demokrat Parti Döneminde Aleviler, Çelebiler ve Seçimler.....	73
3.2.2.1. Demokrat Parti Döneminde Çelebiler	76
3.2.2.2. Demokrat Parti'den Milletvekili Olan Alevi Dedesi Hüseyin Doğan.....	78
3.2.2.3. Aleviliğin Siyasallaşması ve Demokrat Parti'nin Kapanmasında Rol Oynayan Alevilerin Siyasi Önderi	82
3.2.2.4 Demokrat Parti Döneminde Alevilik Tartışmaları	84
4. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ALEVİLER VE BEKTAŞİLER'İN SOSYO-KÜLTÜREL FAALİYETLERİ	102

4.1. Demokrat Parti Döneminde Alevilik ve Bektaşilik Yayınları	106
5. SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA.....	114
EKLER.....	122

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: 1950'den 1957'ye Kadar Yapılan Seçimlerde CHP ile DP'ye Alevilerin Yoğun Yaşadığı Yerlerde Verilen Oy Sonuçları.....	74
--	----

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

ATAM: Atatürk Araştırma Merkezi

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

ev.: Çeviren

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

DP: Demokrat Parti

MEB İA: Millî Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi

S.: Sayı

s.: Sayfa

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

TTK: Türk Tarih Kurumu

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti toprak sınırlarında, dinamikleri Türkler'in XI. yüzyılda Anadolu'ya ilk defa yerleşmek amacıyla gelişinden beri var olan, günümüze kadar intikal eden topluluklardan biri de Alevilik ve Bektaşiliktir. Alevilik ve Bektaşiliği oluşturan Heterodoks (cemaat dışı, non conformist) tarikatlar XI. Yüzyıldan önce de mevcuttur. VIII. yüzyılda Emevi Arap milliyetçiliği politikası gereğince kazanç getiren bir vergi olan Cizye'yi uzun süre almak için, Horasan ve Türkistan coğrafyalarında Türkleri ve Farsları baskı altında tutarak Müslüman olmasını engellemeye çalıştı. Bu duruma Orta Asya'nın eski dinlerini benimseyenler tepki olarak, Ebu Müslim Horasani, İshak al-Türk ve Mukanna'nın görüşleriyle İran dini etkisiyle kurulmuş İslam mezhepleri, bu dönemde Türkler arasında pek fazla yaygınlaşmıştı¹. Türkiye'de Aleviliği incelemeden önce bu topluluğu oluşturan zümrelere verilen isimlerin ve dinamiklerin kısaca incelenmesi gerekmektedir. Alevi adı verilen topluluklar günümüze gelene kadar, dünyanın çeşitli yerlerinde pek çok isimlerle adlandırılmıştır². Alevi kelimesinin sözlük anlamı "Ali'ye Mensup" anlamında kullanılmaktadır. Çoğul anlamı ise Aleviyyun ve Aleviyye'dir. Bu anlamlara ilaveten, İslam'ın dördüncü halifesi Hz. Ali'nin soyundan gelen manasına da gelir. Alevi tabiri yaygın olarak Hz. Ali hakkında beslenen inançlara verilen isimdir. Fakat günümüzde Anadolu'nun Adana, Hatay ve Mersin vilayetlerinde yaşayan Nusayriler ile XIII. Yüzyılda etnik sosyal dini kaynaklar sonucu ortaya çıkan, XIV. Yüzyıldan itibaren Safeviler'in propagandası ile gelişen Kızılbaşlık anlayışını benimseyenlere Alevi denilmektedir³.

Yukarıda verdiğimiz genel Alevilik tanımına ek olarak, konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, kavram kargaşasının önüne geçmek amacıyla çeşitli Alevilik ve Bektaşilik tanımlarını ve birbirleriyle olan münasebeti ne şekilde olduğunu

---

¹ Emel Esin, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Târîhi ve İslâma Giriş*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978, s. 147-154.

² Anadolu'da Tahtacı, Çepni, Abdal, Kızılbaş, Yörük, Zaza, Barak, Avşar, Nalcı, Sıraç, Amucalı, Bedreddini, Terekeme, Nusayri ve Bektaşî gibi isimlerle anılan gruplara günümüzde Alevi denilmektedir. Aynı şekilde Pakistan'da ve Hindistan'da İsmaili, İran'da ve Azerbaycan'da Caferi, Ali İlahi ve Ehl-i Hakk, Yemen'de Zeydi ve İsna Aşeri, Suriye'de Nusayri ve Dürzi, Lübnan'da Mütevellî ve Dürzi, Irak'ta Şabak ve Kakai, Mısır'da Bektaşî, İsna Aşeri ve Zeydi olarak adlandırılan zümrelere Alevi denilmektedir. Ali Yaman, *Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi*, İstanbul: Kalıpsö Lük Yayınları, 2012, s. 23-24.

³ Zeydiyye, İsna Aşeriyye gibi mutedil Şiiler'in yanı sıra Beyaniyye, İsmailiyye ve Batniyye mensupları Alevi olarak bilinir. Ahmet Yaşar Ocak, "Alevi", *DİA*, Cilt 2, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, s.368-369.

açıklamakta yarar vardır. Anadolu'da Alevilik ve Bektaşilik, Babalılar isyanı ile başlar tespiti ile ünlü alim Demokrat Parti'nin kurucu dördlüsü arasında yer alan Fuad Köprülü, bu kavramların incelenmesi bakımından yeni bir boyut kazandırmıştır⁴. XIII. Yüzyılda Seyyid Ebu'l-Vefâ Bağdadî tarafından kurulan Vefâilik Tarikatı'na mensup olan, Anadolu'da Türkmenleri etrafına toplayan Baba İlyas Horasanî, Yesevi, Kalenderi, Haydari zümrelerini bir araya getirip, Anadolu Selçuklu Devletinin merkezi otoritesine karşı giriştiği başarısızlıkla sonuçlanan isyan tarihe Babaî Hareketi olarak geçmiştir⁵. Yesevi kökenden gelen aynı zamanda Haydari tarikatından olan Hacı Bektaş Veli ise, Baba İlyas'ın has halifelerinden olmakla beraber⁶, Babai hareketine katılan Heterodoks zümreleri kendi etrafında toplayıp teşkilatlandırması ile Bektaşilik oluşmuştur⁷.

Bektaşilik yolunun kurucusu Hacı Bektaş Veli hakkındaki bilgilere baktığımızda, silsile olarak soyu Velâyetname'de On iki İmam anlayışında Hazreti Peygamberin damadı Hz. Ali neslinden yedinci imam olan Seyyid Musa Kazım'ın soyundan geldiği ve babasının adının Seyyid İbrahim olduğu belirtilmektedir⁸. Hacı Bektaş Veli genç yaşta Nişabur'da Hoca Ahmed Yesevi'nin haleflerinden olan Lokman-ı Perende'ye mürit olup ondan ders görmüş ve el almıştır⁹. Aşık Paşazade tarihine göre Hacı Bektaş Veli kardeşi Menteş ile birlikte Horasan'dan Anadolu'ya gelirler, kardeşi Menteş Sivas'ta Babaî isyanına katılıp ölür. Aşık Paşazade'ye göre Hacı Bektaş Veli hiçbir Osmanlı padişahı ile karşılaşmamıştır. Devamında ise Hacı Bektaş Karacahöyük'e (Nevşehir'in Hacıbektaş ilçesi) gelip Bacıyan-ı Rum'dan

⁴ Mehmet Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2014, s. 301.

⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul, 2002, s. 26.

⁶ Ahmet Eflâki, *Âriflerin Menkıbeleri*, Çev.: Tahsin Yazıcı, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1964, s. 371.

⁷ Bektaşiliğin kökenindeki tarikatların kısaca tanımları: Kalenderilik X. Yüzyılda Horasan Melametiliği'nden etkilenerek ortaya çıkmış, Orta Asya ve İran bölgelerinde yayılmıştır. Bu tarikatın bilinen ilk kurucusu XII. Yüzyılda Cemaleddin-i Savi adında İranlı bir dervıştır. Kalenderiyye isminden başka saçlarını kaşlarını sakallarını kazıyarak tıraş etmelerinden dolayı Cavlakiyye olarak da anılmaktaydı. Bir başka tarikat ise Haydarilik Kurucusu Kubeddin Haydar adında bir Türk dervişidir. Bu tarikat XV. Yüzyıla kadar sadece Anadolu ve İran değil, Suriye Mısır, Libya başta olmak üzere tüm Ortadoğu'ya yayılmıştır. Haydari ve Kalenderi dervişleri Abdal unvanını taşırlar. Yesevilik ise, Hoca Ahmed Yesevi tarafından Horasan Melametiliği'nin etkisiyle kurulmuştur. Hoca Ahmed Yesevi'nin silsilesi Hz. Ali'ye dayanır. Yesevilik Türk boylarının İslamiyet'i benimsemesi için Hoca Ahmet Yesevi tarafından eski Türk inanç ve kültürleriyle İslamiyet'i bağdaştırması ile mahiyet kazanmıştır. Yesevi dervişleri Baba, Dede ve Ata gibi unvanlara sahiptirler. Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011, s. 66-74.

⁸ Bedri Noyan, *Hacı Bektaş-ı Veli Manzum Vilâyetnamesi*, İstanbul: Ardıç Yayınları 1996, s.108.

⁹ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 105

(Anadolu Bacıları) Hatun Ana'ya yolunu erkânını öğrettiğini bildirir.¹⁰ Hacı Bektaş Veli'nin ilk müritleri Cemal Seyyid Sultan, Saru İsmail, Hacım Sultan, Hatun Ana ve dolayısı ile Abdal Musa sayılabilir¹¹.

Hacı Bektaş Veli'nin önceki tarikatlara nazaran Tevella ve Teberra kavramını, bir arada topladığı derviş topluluklarını yeniden teşkilatlandığında bariz bir şekilde benimsetmesi Alevilik ve Bektaşiliğin temel dinamiğini oluşturmuştur¹². Yine de Hacı Bektaş Veli zamanında teşkilatlanma olsa da Bektaşilik tarikat olarak anılmıyor, Abdalan-ı Rum taifesi olarak bilinmekle beraber¹³ Abdal, Baba ve Sultan unvanını taşıyan bu dervişler sadece Anadolu değil Rumeli coğrafyasında da zaviyeler kurup gittikleri yerin Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlıyorlar. Ömer Lütfi Barkan'ın "Kolonizatör Türk Dervişleri" dediği bu insanlar, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda manevi ve kültürel olarak etkili olmalarının yanı sıra, özellikle devlet topraklarının uçlarında ikamet edip padişahların fetihlerinde katılıyorlar¹⁴.

Fakat Bektaşilik tarikat olarak ilk defa Balkan topraklarında Dimetoka'daki Seyyid Ali Sultan Zaviyesinde bulunan Balım Sultan (Hızır Balı) adlı dervişin, Osmanlı Devleti'nin doğu tarafından başlayarak batıya doğru hızla yayılan Safevi Tarikatı'nın yoğun Kızılbaşlık propagandası yaptığı sırada, Osmanlı padişahı II. Bayezid tarafından 1501 yılında Hacı Bektaş dergâhının başına getirmesi ile resmîyet kazanmıştır.¹⁵ Şah İsmail'in ve Babası Şeyh Haydar'ın Kızılbaş propagandasına karşı II. Bayezid'in Anadolu ve Rumeli'ndeki Heterodoks zümreleri yanına çekme amacına Bektaşiler çok uygun gözükmüş ve Bektaşî zaviyeleri

---

¹⁰ Hacı Bektaş Veli'nin meczup bir derviş olduğunu şeyhlik müritlik yapmadığını söylüyor. Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi*, Çev. Kemal Oğuz, M. A. Yekta Saraç, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları 2003, s. 298.; Ahmet Eflaki eserinde Hacı Bektaş'ın müridi Şeyh İshak hadisesinden bahsetmesi sebebiyle Hacı Bektaş Veli'nin müritleri olduğu ispatlanmış oluyor. Dolayısı ile Aşık Paşazade'nin taraflı anlatımı söz konusudur. Eflâki, *a.g.e.*, s. 371-373.

¹¹ Irene Melikoff, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, Çev.: Turan Alptekin, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010, s. 121.

¹² Tevella: Hz. Muhammed'i, Hz. Ali'yi ve onların neslinden gelen on iki imamı, on dört masumu riyasız can-ı gönülden sevmek, hatta onları sevenleri de sevmektir. Teberra: Hz. Muhammed'e, Hz. Ali'ye ve onların neslinden gelen imamlara, masumlara, hatta bunları sevenlere bile düşmanlık duyanlardan uzak olmaktır. Hatta daha ileri giderek İmam Hüseyini şehit eden ve ettirenlere lanet yağdırmayı beis görmemektir. M. Tevfik Oytan, *Bektaşiliğin İçyüzü*, Cilt 1, İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi 1956, s.42-43.

¹³ A. Paşazade, *a.g.e.*, s. 298.

¹⁴ Abdal Musa, Abdal Murad, (Kızıl Deli) Seyyid Ali Sultan, Geyikli Baba gibi dervişler Orhan Gazi devrinde devletin topraklarını genişlemesinde mühim rol oynayan fetihlere katılan Heterodoks dervişlerdir. Ömer Lütfi Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, İstanbul, 1993, s. 11-27.

¹⁵ Melikoff, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, s. 217-220.

Osmanlı sultanının yardımıyla tam teşekküllü bir hale getirilmiştir¹⁶. Bu durumdan güç alan Balım Sultan'ın Yesevi, Vefai, Kalenderi, Haydari topluluklarının yanı sıra Bedreddiniler¹⁷ ve Hurufiler¹⁸ gibi XVI. Yüzyıla kadar Anadolu'da ortaya çıkan diğer Heterodoks toplulukları da etkileyerek kurduğu örgütlenmenin adı Bektaşî Tarikatı olarak günümüze kadar gelmektedir. Bu sebepten dolayıdır ki, Balım Sultan Bektaşilerce Hacı Bektaş Veli'den sonra anlamında Pir-i Sani (ikinci pir) olarak anılmaktadır¹⁹.

Ancak, Osmanlı yönetimi açısından bakıldığında bu durum, Bektaşiler'in Heterodoks inançlarla olan ilişkileri bağlamında iki taraflı keskin bir kılıç gibi gözükmekteydi. Çünkü meczup dervişleri doğru yola çekmek için görevlendirilen Bektaşî tarikatı, Osmanlı devletinin hâkim algısı olan Ortodoks Sünnî inancından değil Heterodoks Şii inançları belirli bir ölçüde benimsemiştir²⁰. Bu konuda Halil İnalçık'ın tespitine göre genel olarak devlete isyan eden ile devlete uyumlu olan iki gurup derviş vardır. Vefai tarikatına mensup olan dervişler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda büyük katkıların yanı sıra Abdal-Kalenderi dervişlerinin aşırı inançlarına karşın şeriata saygılı olan topluluktur. Devletin kurucusu olan Osman Gazi'nin kayınatası Şeyh Ede-Bali, Hacı Bektaş Veli gibi Vefai şeyhi olup, aynı zamanda Babai dervişidir. Vefailik haricinde Abdalan-ı Rum adı altında tanımlanan babalar, "Kutbiyye" inancında olup her devirde kutba'l-aktâb sayılan kutsal bir velinin, Tanrı ile sürekli bağlantılı olduğunu iddia ederek, saltanat işlerinin onun kontrolünde olduğunu ileri sürerler. Yaşadıkları toplumda, özellikle konar göçer

¹⁶ Suraiya Faroqhi, *Anadolu'da Bektaşilik*, Çev. Nasuh Barın, İstanbul: Simurg Yayınları 2003, s. 186.

¹⁷ Simavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin'in batını öğretilerini benimseyen topluluklar, Şeyh Bedreddin'in idamından sonra da dağılmamışlar, yaşadıkları yer olan Meriç havzasında Balım Sultan'ın tekkesinin bulunmasının etkisi ile önemli bir kesimi Bektaşî olmuştur. Michel Balivet, *Şeyh Bedreddin Tasavvuf ve İsyân*, Çev. Ela Güntekin, İstanbul 2000, s. 117.; Rumeli Alevileri arasında günümüzde Bedreddin Sofuları veya Bedreddin ocağı olarak bilinen topluluk bunun kanıtı sayılabilir. Abdülbaki Gölpınarlı, *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969, s. 117.

¹⁸ Hurufilik Fazlullah Esterebadi tarafından XIV. yüzyılda İran'da kurulmuş mistik ve felsefi yani batını bir akımdır. Hoca İshak, Kaşifül Esrar ve Dafîül Eşrar adlı eserinde Hurufilik'in Bektaşilik'teki tesirini anlatmaktadır. Fatih Usluer, *Hurufilik*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2009, s.24-25.; Aliyy'ül-A'lâ, Mir Şerif'in ve İmadeddin Nesîmi adlı Hurufilerin Anadolu ve Rumeli'de Bektaşiler'e bunların vasıtasıyla etki ettiğini görüyoruz. Nesîmî, Bektaşilerce kendilerinden sayılmakta, Alevilerce de yedi büyük ve ulu ozandan biri olarak tanınmaktadır. Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 157.

¹⁹ Balım Sultan hakkında detaylı fazla yazılı belge yoktur. Bektaşî sözlü geleneği Balım sultan hakkında bilgiler vermektedir. Ahmet Yaşar Ocak, "Balım Sultan", *DİA*, Cilt 5, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 17-18

²⁰ Örneğin, ünlü Seyyid Gazi zaviyesinde bulunan abdallar kovulmuş ve içlerinden bazıları da Kütahya kalesinde hapsedilmişlerdi. Başlarına daha da kötü bir şey gelmesinden çekinen Seyyid Gazi abdallarının en sonunda Bektaşî tarikatına intisap etmesi ile beraber, tarikat için deki Rafizi (terk eden, yoldan dönen) unsurlar da önemli ölçüde güçlenmiştir. Faroqhi, *a.g.e.*, s.186-187.

Türkmenlerin, haksızlığa uğrayanların haklarını savunmak için gerekirse devlete karşı isyan ederler. Osmanlı tarihinde Şeyh Bedreddin²¹, Otman Baba ve Şah-Kulu bu tip dervişlerin en iyi örneklerindendir²².

Bektaşî Tarikatı'nı düzenleyen Balım Sultan bu iki tür derviş gurubunu tek çatı altında toplamış oldu. Çeşitli kültürleri barındıran derviş guruplarının katılımıyla Balım Sultan tarikata yeni usuller getirdi. Bunlardan en çok dikkat çekenleri ömrü boyunca hiç evlenmeyen, cinsel hayatı olmayan dervişlik makamı olan mücerred babalık ve tarikata giriş için yapılan törene Balım Sultan Erkânı denilerek on iki mum yakılarak, on iki köşeli palihenk taşının kullanılmasını getirmiş oldu²³. Öte yandan XVI. Yüzyıldan itibaren bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde, Bektaşîler'in Anadolu'da mevcut Heterodoks toplulukları zamanla Bektaşî tarikatı içinde erittikleri kaçınılmaz bir gerçektir²⁴.

XVI. yüzyılda gerçekleşen olaylar bir kırılma rolü üstlenmekle beraber, çok önemli değişimlere yol açarak Anadolu'daki Alevi ve Bektaşî topluluğunun günümüze kadar gelen şekillenmesinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. XVI. yüzyılın başlarında artık iki kutuplu örgütlenme ortaya çıkıyor. Bunlar Osmanlı Devleti'nde II. Bayezid döneminde yoğun bir şekilde başlayan Safevi propagandasının etkisindeki Kızılbaşlar ile bizzat padişahın verdiği destek ile yeniçerilerin "Batın Padişahı" diye andıkları Balım Sultan'ın, teşkilatlandığı Osmanlı Devleti'nin lehinde olan Bektaşî tarikatıdır. Bugün Alevi diye anılan toplulukların önemli bir bölümün Kızılbaş olduklarını söylemiştik. Alevi ve Bektaşî

---

²¹ İdris Küçükömer'e göre isyan eden dervişler, Osmanlı Devleti'nde ütöpic fakat açık bir program teklif ederek ortaya çıkan, batıdaki köylü ayaklanmalarına benzeyen bir sınıf hareketi olarak nitelendirildi. Ona göre bunun en iyi örneği 15. yüzyıl başlarında Timur karşısında uğranılan yenilgi ile Osmanlı Devleti'nde merkezi otorite zayıflayınca ortaya çıkan, Şeyh Bedrettin, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal hareketiydi. Simavilik de denen bu hareket bir bakıma, Babekilik, Batınilik, Karmetilik, Mazdekilik, Babailik gibi eski fakir halk hareketlerinin devamıdır. İdris Küçükömer, *Düzenin Yabancılaşması Batılaşma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1994, s. 46.

²² 1300'lerde yazılmış Elvan Çelebi Menakıbnamesi, bize Şeyh Ede-Balı'nın Vefaiyye halifelerinden biri olduğunu, "dinsizleri ve kafirleri İslamiyet'e kazandırdığını", Hacı Bektaş Veli'den dünya saltanatına heves etmemeyi öğrettiğini kaydeder. Bu son kayıt önemlidir. Zira Babailer, genelde yerleşik devletin kontrolü ve baskısına isyan eden savaşıcı dervişlerdendir. Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009, s. 22-23.

²³ Hacı Bektaş tekkesindeki binalardan Balım Sultan'a ait türbe bulunmaktadır. Kapı üzerindeki kitabe orada yatanın Horasanlı Hacı Bektaş oğlu Resul Balı oğlu Hızır Balı olduğunu söyler ve verilen tarih 1519'dur. Bu türbenin eşğinde, dileyen Bektaşîlerin kulaklarını deldirip Mengüş denilen küpeyi taktırarak mücerredlik andı içmeleri bir adet olmuştur. mücerred babalık bir tercihtir buna karşın mücerred olmayan evli babalarda vardır. John Kingsley Birge, *Bektaşîlik Tarihi*, Çev. Reha Çamuroğlu, İstanbul: Ant Yayınları, 1991, s. 65-66.

²⁴Faroqhi, *a.g.e.*, s. 187.

farklılaşması Meselesinin anlaşılabilmesi açısından Safevi tarikatını ve Kızılbaş kavramını incelemekte fayda vardır. Kızılbaş, Safevi tarikatı liderlerinden Şeyh Haydar'ın Anadolu'daki taraftarlarına giymelerini emrettiği on iki katlı kırmızı başlığı (Tac-1 Haydar) takanlara denilmiştir²⁵.

Safevi Tarikatı ise adını İran Azerbaycan'ın Erdebil kasabasında 1253 yılında doğmuş olan Şeyh Safiyüddin İshak Erdebili'den almaktadır. Başlangıçta Şeyh Safiyüddin, Halvetiyye'nin kurulmasına ilham kaynağı olan Şeyh İbrahim Zahid Ceylani'ye mürit olmuştur ve hatta Zahid Ceylani'nin vefatından sonra Zahid Ceylani'nin kızı ile evli olması sebebiyle tarikatının başına geçmiştir. Dolayısı ile Safevi Tarikatı kuruluşunda Sünni bir karakterde olduğu rivayet edilir²⁶. İran coğrafyasında büyük şöhrete kavuşan Safevi tarikatı Şeyh Safiyüddin'den sonra oğlu Sadrettin Musa daha sonrasında Alaeddin Ali (Hoca Ali) ve onun sonrasında Şeyh İbrahim'e kadar on iki imam anlayışından yani Şiilikten uzak, devlet kurma girişiminde bulunmayan bir karakterde daha çok saygı duyulan mutasavvıflar olarak hayat sürdürdüler. Safevi tarikatının İran'dan çok Anadolu'da taraftarları daha fazla olması sebebiyle, Şeyh İbrahim'in vefatından sonra Şeyh Cüneyt ile Amcası Cafer arasında Safevi tarikat postunun başına geçme mücadelesini Karakoyunlu devletinin amcası Şeyh Cafer'e desteği sayesinde Şeyh Cüneyd'in kaybetmesi ile sonuçlanınca, Şeyh Cüneyt Safevi tarikatının bugüne kadar uygulamadığı bir şeyi, mehdilik iddiası ile Şiilik propagandasını ciddi bir şekilde icra etmek için Anadolu'ya geçer. Osmanlı Padişahı II. Murad'dan beklediği desteği bulamayınca Anadolu'da Şiilik ve Alevilik propagandası yaparak Heterodoks inançlardaki Türkmen taraftarlarını örgütlemeye başlamıştır. Osmanlı ve Akkoyunlu devletleri çeşitli girişimlerine engel olur²⁷. Şeyh Cüneyt ile başlayan Safevi taraftarlığı ve onun Akkoyunlu Türkmen hükümdarı ile kurduğu akrabalıktan doğan oğlu Haydar'ın döneminde bu hareket Kızılbaşlığa dönüşmüş, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde taraftarlar halifeler elde etmesini sağlamıştır. Şeyh Haydar'ın oğlu İsmail zamanında Anadolu'daki Heterodoks inançlardaki Türkmenlerin²⁸ desteği ile Safevi Devleti, Azerbaycan, Doğu-Anadolu,

---

²⁵ Adel Allouche, *Osmanlı-Safevî İlişkileri Kökenleri ve Gelişimi*, İstanbul: Anka Yayınları, 2001, s. 60.

²⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt II, Ankara: TTK, 1988, s. 225.

²⁷Allouche, *a.g.e.*, s. 48-56.

²⁸ Anadolu'dan Şeyh Cüneyt zamanından itibaren Safevilerin kuruluşunda rol oynayan Türkmenler büyük oymaklar: Rumlu, Ustaclu, Tekelü, Şamlu, Dulkadır. Küçük oymaklar ise: Varsak, Çepni, Arabgırlü, Turgudlu, Bozcalu, Acırlü, Hınıslu, Çemişgezeklu'den oluşmuştur. Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkmenlerinin Rolü*, Ankara: TTK, 1999, s. 43-56.

Irak ve İran'da siyasi egemenliği ele geçirdiler. Böylece Anadolu'daki Kızılbaşların manevi ve siyasi lideri sıfatıyla Şah İsmail 1501 yılında Safevi Devletini kurarak, Osmanlılar için güçlü bir rakip olarak ortaya çıktı²⁹.

Genel olarak değerlendirildiğinde Kızılbaşlık propagandasının ilginç sonuçlarından biri Anadolu'daki Türkmenlerin önemli bir kısmını İran'a göçmesine sebep oldu.³⁰ Şeyh Haydar döneminde Erdebil sofularından eğitim gören Türkmenler Anadolu'ya halef olarak yollanıyordu. Şah İsmail döneminde Anadolu'da babası Şeyh Haydar'ın Hasan Halife adındaki temsilcisi ve onun oğlu Şah-Kulu Baba Tekeli, Antalya civarında mağarada yaşayarak ibadet ediyorlardı. Şah-Kulu'nun zühd ve takvası sebebiyle şöhret kazanması ve hatta padişah II. Bayezid'in dua etmeleri karşılığında yıllık altı veya yedi bin akçe yollaması Kızılbaş isyanı çıkarmasına engel oluyordu. Şah İsmail ise Şah-Kulu vasıtasıyla Batı Anadolu'da ve Rumeli'nde kendisine biate çağırıyordu³¹. Şah-Kulu'nun önemi Şeyh Cüneyt ile başlayan Şah İsmail zamanında Safeviler'in Kızılbaşlık hareketi Osmanlı'nın merkezi otoritesinin zayıflaması ile halka adil olmayan devlet adamlarının tavırlarına tepki olarak yoksul halk kitlelerini etrafına toplaması üzerine 1511 yılında çıkardığı isyanın güçlükle bastırılması, bu hareketin devleti derinden etkileyecek bir hale dönüştüğünü ortaya koyuyor. Şah-Kulu batıda ve Anadolu'nun orta bölgelerinde başlattığı bu isyanın neticesinde öldürülüyor. Hemen ardından 1512 yılında Nur Ali halife adında Şah İsmail'in daisi, Sivas, Amasya, Tokat ve Çorum Kızılbaşlar'ını ayaklandırdı ve bölgedeki önemli Kızılbaş beyleriyle Erzincan'a döndü. Anadolu'da Heterodoks inançlara meyletmiş Türkmenler'in isyanı kargaşa ortamına dönüştü.³²

Devlet bu halde iken Yavuz Sultan Selim'in Osmanlı tahtına çıkması dedesi Fatih gibi cengâver olması iki kuvvetin çarpışmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Yeniçeriler Bektaşî tarikatına bağlı olması sebebiyle Şah İsmail üzerine yapılacak sefere isteksizlerdi. Bektaşî tarikatı ile olan bağına ayrıntılı bir şekilde değineceğiz.

---

²⁹ İnalçık, *a.g.e.*, s. 135-136.

³⁰ Örnek olarak Ağaç-Eriler'in bir kolu 15. Yüzyılda Maraş Elbistan'dan İran'a göçtü ve bu kol günümüze kadar orada varlığını sürdürdü. Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkmenlerinin Rolü*, s. 5.

³¹ Şah-Kulu (Karabıyıklıoğlu) Serez, Yenice-i Zagra, Selanik, Filibe, Sofya gibi Şeyh Bedrettin isyanına katılan, onun taraftarı olan bölgeleri Şah İsmail'e desteğe çağırıyor demek ki oradaki halk kitleleri halen Osmanlı yönetimine karşı harekete meyil veriyor. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 230.

³² Yavuz Sultan Selim'in kardeşi Şehzade Ahmed'in oğlu Murat'ın Kızılbaş olup Kızılbaş tacı giyerek onların desteğini alması bu Nur Ali Halife çıkardığı sırasında gerçekleşmiştir. F. Sümer, *Aynı Eser*, s. 34-35.; Bu isyanı bastırmada görevli Vezirîâzam Hadım Ali Paşa'nın öldürülmesi isyanın ne şiddette olduğunu ortaya koyuyor. İnalçık, *a.g.e.*, s. 136.

Yavuz Sultan Selim, Şah İsmail üzerine sefere çıkmadan önce onun Anadolu'daki müritleri olan Kızılbaş Türkmenler'i kırk bin rivayeti abartılı da olsa çok sayıda taraftarını hapis veya idam ettirdi. Şah İsmail iki ordu karşılaşmasından zaferle ayrılma konusundan emin olmadığından çekinse de Yavuz sultan Selim'in kışkırtıcı mektupları sayesinde 1514'te iki ordu Çaldıran'da karşılaştı. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran savaşı zaferi Anadolu tarihinde Halil İncalcık hocanın dediği gibi bir dönüm noktası oldu.³³

Çaldıran'dan sonra Kızılbaş propagandasının beli kırıldı. Kızılbaşlık Şeyhülislam Kemal Paşazade'nin fetvasından anlaşılacağı üzere artık Zındık, Rafızı yani hakaret olarak anılmaya başlandı. Bir diğer din adamı Hamza Saru Görez'in fetvasında ise Kızılbaşların pişmanlık ve tövbesinin kabul edilmeyerek anında o kâfir ve münafıkların öldürülmesini içeriyordu.³⁴ Bu fetvalar üzerine hem de Çaldıran yenilgisinden sonra Şah İsmail'in yenilmez mehdilik iddiasının üzerlerindeki etkisi büyük ölçüde kırılan, kırsalda başıbozuk devletin merkezi otoritesinden uzakta yaşamaya yüz tutmuş Kızılbaşları Hacıbektaş'a bağlanma yoluna girmiştir ve bu açıdan bakıldığında aslında Kızılbaşların Bektaşiler ile inanç bakımından temelleri aynı olmuştur. Fakat Kızılbaşlık'ta Ocakzade dedelik kurumu devlet gibi işleyip kendine bağlı toplumu yargılama, adalet dağıtma, hayır yapma gibi çeşitli görevler üstlenmesi, her Kızılbaş kendi ocağına bağlı olmakla birlikte başka ocağa geçmemesi ve Kızılbaş (Alevi) anne ve babadan doğmayanın alevi olamayacağı anlayışı³⁵, Çaldıran sonrasında zamanla Osmanlı Devleti'nin onlara karşı dışlayıcı yaklaşımının sonucunda oluşması pek muhtemeldir.

XVI. yüzyılda gerçekleşen 1519 yılında Balım Sultan'ın hakka yürümesinin ardından Bektaşiliğe çeşitli değişimler yaşatacak olan bir diğer olay 1526-1527 yıllarda vuku bulan Hacı Bektaş Veli zaviyesi postnişini Kalender Çelebi isyanıdır. Hacı Bektaş Veli'nin soyundan gelme anlamında Çelebi unvanı ilk defa kullanılıyor. Kalender Çelebinin soyu konusunda çeşitli tartışmalar vardır. Uzunçarşılı'nın tespitine göre Balım Sultan evladı İskender'in evladı olarak tespit ediyor ama şüpheli

---

³³ İncalcık, *a.g.e.*, s. 138-139.

³⁴ Allouche, *a.g.e.*, s. 122-123.

³⁵ Her Bektaşî olmak isteyen usule erkana bağlı törenlere katılıp Bektaşî olabilirken, her dileyen Alevi olamaz. İrene Melikoff, *Kırklar'ın Cemi'nde*, Çev.: Turan Alptekin, İstanbul: Demos Yayınları, 2011, s. 54-55.

olduğunu vurguluyor³⁶. İrene Melikoff'a göre Kalender Çelebi, Hacı Bektaş Veli soyundan olduğunu söylüyordu. Geleneğe göre, Balım Sultan'ın küçük kardeşi olacaktır. Gerçekte kardeş oldukları şüphe götürülebilir, fakat manevi kardeşlikleri kesindir.³⁷ Peçevi tarihine göre Kalender Şah'ın başlattığı bu isyana Anadolu'daki Heterodoks zümrelerin hemen hemen hepsi Abdallar, Torlaklar, Işıklar ve onların yanı sıra tımarları elinden alınmış Zülkadr (Dulkadir) beyleri başta olmak üzere Kızılbaş Türkmenler toplam otuz bin kişilik kuvvet haline gelince Kanuni Sultan Süleyman'ı tedirgin ediyordu. İbrahim paşa bizzat üç bin yeniçeri ve iki bin bölük halkıyla Anadolu ve Karaman beylerbeyi ordusunu topluyor, meydana gelen savaşta çok ağır kayıp veren Osmanlı kaybediyor. İbrahim Paşa bunun üzerine Kalender Çelebi'ye destek veren Türkmen beyleriyle görüşüp onların isteklerinin giderilmesi konusunda isyandan desteğini çekmeye ikna ediyor. Dervişleriyle yalnız kalan Kalender Çelebi yakalanıp idam ediliyor³⁸. Bu isyanın göçebe kültürünü devam ettirme, Kızılbaş Türkmenlerin hakkını savunma ve devletin merkezileşmesi sonucunda elinden tımarı alınan sipahilerin hakkını savunmak amacıyla ortaya çıktığı pek aşikârdır. Bu duruma farklı bir yaklaşım ise; Bektaşî zaviyelerine Kalenderi dervişlerinin dâhil edilmesiyle, Balım Sultan'ın vefatından sonra Hacı Bektaş dergâhında şeyhlik makamını işgal eden hem Bektaşî hem Kalenderi dervîşi müritlerine ışık denilen Şah Kalender tabiridir³⁹.

Bektaşî tarikatının merkezi olan Hacı Bektaş dergâhı uzun süre başsız kaldı. 1527'de Kalender Çelebi'nin idamından yirmi dört yıl sonra 1551'de Kanuni Sultan Süleyman'ın veziri ve eşi Mâh-ı Devrân'ın kardeşi Server Ali Paşa, Sersem Ali Dedebaba unvanı ile padişah tarafından Hacı Bektaş zaviyesine görevlendirildi⁴⁰. Böylece ilk defa Dedebabalık kurumu kullanılmış oldu. Dedebaba, Bektaşilikte

---

³⁶ Rivayete göre Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana'dan olan oğlu Habib Efendi oğlu Resul Balı oğlu Balım Sultan oğlu İskender oğlu Kalender diye soy şeceresi Peçevi tarihinde geçmekte. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 346.

³⁷ Balım Sultan Türbesi'nde Kalender Şah'ın olduğu söylenen anonim bir kabir bulunmaktadır. Türbenin sol köşesinde, kırmızı lekesi Kalender Baba'nın kanı olarak yorumlanan bir mermer yer almaktadır. Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, s. 241.

³⁸ Ahmet Refik Altınay, *Onaltıncı Asırda Râfîzîlik ve Bektâşîlik*, Çev.: Mehmet Yaman, İstanbul: Ufuk Matbaası, 1994, s. 31-32.

³⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı imparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler*, Ankara 1992, s. 186.

⁴⁰ Muhammed Aruçi, "Harâbâtî Baba Tekkesi", *DİA*, Cilt 16, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1997, s. 69.; Bir Bektaşî olduktan sonra, yaklaşan Kalender Çelebi isyanından haberdar olması nedeniyle padişahın görevinden azlini istemiştir. Hacı Bektaş Dergâhına yerleşmek istemesi üzerine padişah kendisine: "Sen sersem mi oldun? Vezirlik bırakılır da orada Dervişlik mi yapılır" demiştir. Sevil Bülbül, "Kalkandelen Harabatî Baba – Sersem Ali Baba Bektaşî Külliyesi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 76, 2015, Ankara, s. 207.

Çelebilik kurumuna karşı çıkan Babagan kolunu temsil eden Bektaşilikte en üst makam olan Horasan postuna oturan kişidir. Dede Baba, aynı zamanda Hacı Bektaş ilçesindeki dedergâhın pir evinde kalan, Hacı Bektaş Veli'yi temsil eden, postnişin ve türbedardır. Çelebilik gibi babadan oğula geçmez ve Halife Baba unvanına sahip olanlar arasından tarikat içinde yapılan seçimle dergâhın başına gelerek ömrü boyunca Dede Babalık yapar. Halife Babalar ise Babagan Bektaşilerce önemli olan dergâhların başına geçen Bektaşî babalarıdır. Mısır'da Kaygusuz Sultan, Dimetoka'da Seyyid Ali Sultan, Elmalı'da Abdal Musa Sultan ve Kerbela dergâhı önemli halife Baba dergâhlarıdır.⁴¹

Genel olarak değerlendirdiğimizde Babagan ve Çelebilik (Mütevelli) olarak artık Bektaşilik XVI. Yüzyıldan itibaren Cumhuriyet döneminde tekkeler kapatılana kadar ki varlık sürecinde ikiye ayrılmış oldu. Babagan kol ki bunlar Çelebileri Hacı Bektaş Veli soyundan gelmelerine karşı çıkarlar. Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana ile evli olmadığını onun eşinin İdris Hoca olduğunu söyler ve Balım Sultan ise mücerred baba olarak hiç evlenmediğini savunurlar. Çelebiler bunun aksini savunarak Kalender Çelebi evladı olarak Hacı Bektaş'ta ikamet ederler. Kızılbaş Alevi Ocaklarının ki bu ocaklardaki üst makam olan, dedelik, çelebilik gibi babadan oğula geçer ve bunların bir kısmını kendilerine bağladıklarından onların yol önderi olan dedelere icazet verirler.⁴² Bir diğer mesele ise Dede Baba kurumu oluşmasından sonra Bektaşiler tarih boyunca bir daha isyan merkezi olmayacaktır. Bunun için Kanuni Sultan Süleyman'ın veziri olan Server Ali Paşa'nın tarikatın başına geçmesiyle dedebabalık, halife babalık gibi yeni düzenleme getirmesi meselesi dikkate alınmalıdır. Çünkü değişimin hangi ölçüde gerçekleştiği bu alanda yapılan bilimsel çalışmalarda halen aydınlatılamamıştır. 1577 yılında meydana gelen sahte Şah İsmail'in vakasında sahte Şah İsmail'in ordusu Kırşehir'e doğru yürüdüğünde, Hacı Bektaş zaviyesinde sevinçten kurbanlar kesilmişti. Bu şöenlerin babaların ve dervişlerin onayı olmadan düzenlenmesi pek mümkün olmaması durumu Bektaşiliğin halen Heterodoks Abdal Kalender inançlara ve Kızılbaşlık'a meyilli olduğunu gösterir⁴³. Sonuç olarak XVI. yüzyılda Anadolu Aleviliği üç farklı teşkilata dönüşüyor. Babagan kolu Dede Baba yönetiminde şehir merkezlerinde yaşayan

---

⁴¹ Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik Alevilik*, Cilt I, İstanbul: Ardıç Yayınları, 1998, s. 317-318.

⁴² Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, s. 222.

⁴³ Faroqhi, *a.g.e.*, s. 187.

okumuş kimselerden oluşan Bektaşiler, Çelebi Bektaşiliği onların kendilerine bağladıkları kırsalda yaşayan Kızılbaş ocakları zamanla köy Bektaşileri de denilecektir⁴⁴ ve Çelebilere bağlanmayan Safevi etkisindeki Kızılbaş ocakları ve Tahtacılık'tır.

Osmanlı Devleti'nde Babagan Bektaşilik XVI. yüzyılın sonundan itibaren, XVII. yüzyılın sonuna kadar Abdal Kalender, Torlak, Işık, Bedreddini, Kızılbaş gibi Heterodoks isyancı toplulukları içinde eritmiş ve Çelebiler ile zaman zaman Hacıbektaş dergâhının hamisi olması konusunda mücadele etmiştir. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hacıbektaş'taki tarikatın başa geçen Dedebabalar, tarikata bağlı diğer zaviyelerin postnişin tayinlerini denetim altına almaya çalışmışlardır. Esasen Bektaşî tarikatının büyük miktarda Rafızî unsuru bünyesine alması da bu tür bir denetimi zorunlu kılmıştı⁴⁵. Coğrafi dağılımına bakıldığında Bektaşî tekkeleri Osmanlı topraklarında XVIII. yüzyılda Arnavutluk başta olmak üzere Balkanlar'ın genelinde, başkent İstanbul'da yüzlerce dergâh kurarak Anadolu'da Irak'ta Mısır'da Girit'te Bektaşî dergâhlarına sahip olmuştur. Hiç şüphesiz Bektaşîliğin 1590'lardan itibaren üzerinde etkin olması sebebiyle Taife-i Bektaşîyan denilen yeniçeri askeri kuvvetlerinin, tarikatın ve dergâhlarının gelişmesinde etkisi vardır. Öyle ki 1826'da vaka-i Hayriye ile Yeniçeri ocaklarının kaldırılması olayında XVII. yüzyıldan itibaren devletin en nüfuzlu tarikatı olan Bektaşîlik de kapatılmıştır.⁴⁶

Aleviliği derinden etkileyen önemli olaylardan bir tanesi Yeniçeri ocaklarının kaldırılması olayında padişah II. Mahmut yönetimindeki Osmanlı Devleti'nin izlediği politikalarıdır. Bu sebeple Yeniçeriler ile Bektaşî tarikatının Vaka-i Hayriye olayına kadar ilişkisini genel surette incelemekte fayda vardır. Âşık Paşazade tarihine göre Yeniçeriler'in başına taktığı Elif Tac, Hacı Bektaş Veli zaviyesinde Hatun Ana'nın müridi olan Abdal Musa, Orhan Gazi zamanında Bursa'nın fethine katılması ile başından düşen tacını Osmanlı askerinin giyinmesi ile yeniçerilerin tacı olmuştur. Aşık Paşa tarihinde Yeniçerin tacı Hacı Bektaş'ın mı tacı olduğu sorusuna verdiği cevap ile Bektaşî tarikatının XV. Yüzyılda Aşık Paşa tarihi yazılırken Yeniçeriler üzerindeki nüfuzunu ortaya koyuyor⁴⁷. I. Murad zamanında kurulan Yeniçeri

⁴⁴ Melikoff, *Kırklar'ın Cemi'nde*, s. 55.

⁴⁵ Faroqhi, *a.g.e.*, s. 188-189.

⁴⁶ Von Hasluck, *Bektaşîliğin Coğrafi Dağılımı*, Çev.: Turgut Koca ve A. Nezihi Erginsoy, İstanbul: Ufuk Matbaası 1991, s.9-10.

⁴⁷ Â. Paşazade, *a.g.e.*, s. 299.; Oruç Bey tarihinde, Orhan Gazi'nin kardeşi Ali Paşa'yla Bektaşîlerin tarikatı arasındaki yakın ilişkiden söz ediyor. Kendisi de dervişliği yeğleyen Ali Paşa, kardeşine, yeni

Ocağının 94. Bölük ortasında Bektaşî babalarından birinin, Hacı Bektaş vekili olarak oturduğu bilinmektedir. Bektaşî Dede babası onu bu mevkiye atadığında, geleneğe göre Bektaşî babası Hacıbektaş'tan İstanbul'a gelir ve burada bir geçit töreninden sonra Yeniçeri Ağası tarafından ona tac giydirilirdi. Hatta Yeniçeri birliklerinin bir üyesi olarak ocağa kaydolacak her askerden Hacı Bektaş yoluna iman yemini alınması, Yeniçerilere III. Selim'in Hacı Bektaş Köçekleri diye hitap etmesi Bektaşî tarikatının Yeniçeriler üzerindeki bağını ortaya koyuyor. Yine de Yeniçeriler'in haddini aşan tavırları özellikle III. Selim'in düzenli bir ordu oluşturma çabası olayı, onları o kadar öfkeli kıldı ki, sadece ona karşı mücadele etmekle kalmayıp hükümdarlarını önce hapsedip sonra öldürdüler. III. Selim'den sonra II. Mahmud Osmanlı Padişahı olunca, orduda reform yeni bir ordu kurma zaruretiyle 15 Haziran 1826'da kanlı bir şekilde yeniçeri ocağını kaldırdı⁴⁸.

Vaka-i Hayriye adı verilen yeniçeri ocağının kaldırılması olayı ve sonrasını Bektaşîliğin iki kolunu da şiddetli bir şekilde sarsmıştır. Bilhassa Babagan kolu Bektaşî babaları Vaka-i Hayriye isyanına katılarak ellerinde teberleriyle Yeniçerileri kışkırtmak amacıyla İstanbul'un çeşitli yerlerine dağılmışlardı. İstanbul şeyhi Kıncı Baba, kadınlardan Ağasızade Ahmet Efendi ve Hacıgandan Salih Efendi başta olmak üzere altı kişi yakalandı. 10 Temmuz 1826'da yakalanan Bektaşî babaları ile birlikte Esad Baba ve Yedikule tekkesi şeyhi Hüseyin Baba da idam edildi. Bu sırada Meşveret Meclisi (Tarikat Meclisi) Mevlevî, Nakşî, Halvetî, Celvetî, Sadî, Kadîrî, Şazeli tarikatlarının katılımı ile toplandı ve uzun tartışmalardan sonra Bektaşî Tarikatı'nın Rafizî olup şeriat dışı olduğu meselesi ile padişah idaresinin de baskısı altında Bektaşî Tarikatının kapatılması kararı aldı. Toplantıda birçok tekkenin yıkılması veya kapatılması kararı alınırken, Bektaşîlerin kadim tekkeleri Hacı Bektaş zaviyesi, Çirmen'deki Kızıldeli Sultan tekkesi, Antalya Elmalı'da Abdal Musa tekkesi gibi tekkelerin yıkılmaması ve kapatılmaması oralara türbedar atanıp tekke gelirinden maaş bağlanması kararı alındı.⁴⁹ Bu sırada çelebi kolunda Hacıbektaş dergâhı postnişini Hamdullah Çelebi bu görevinden alınarak vakıf müteveli heyeti başkanı olarak Nakşibendi tarikatından Şeyh Hacı Hamza adında birini atadı ve dergâhın içine cami yaptırıldı. Hamdullah Çelebi ise idam ile yargılanarak sürgün

---

oluşturulan orduyu, Yeniçerileri, Hacı Bektaş'ın koruması altına vermeyi ögütüyordu. Melikoff, *Kırklar'ın Cemi'nde*, s. 52.

⁴⁸ Birge, *a.g.e.*, s. 85-88.

⁴⁹ Fahri Maden, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları*, Ankara: TTK, 2013, s. 62-88.

yeri olan Amasya'ya 2 Mayıs 1827'de gönderildi.⁵⁰ Osmanlı yönetimi tarafından bazı Osmanlı aydınları Bektaşî olmaları sebebi ile sürgüne gönderilmesi kararı alınıyor. Bunlar arasında vakanüvis ve doktor olan Şanizade Mehmet Ataullah Efendi, Melekpaşazade Abdülkadir Bey, İsmail Ferruh Efendi de vardır.⁵¹

Ayrıca ulemadan bir kesim, Bektaşî tarikatının kapatılmasından maddi menfaatler de temin etmişti. En azından Batı Anadolu'da mahalli olarak etkili devletin ileri gelen eşrafının, eski Bektaşî tekkelerine ait bahçe ve tarlaları satın aldıkları bilinmektedir. Böylece, Bektaşî tarikatının ortadan kaldırılmasını, dolaylı da olsa II. Mahmud'un askeri siyasetinin bir parçası olarak görmek gerekmektedir.⁵² Tüm bu olanlardan sonra Bektaşî tarikatı gizliliğe çekilmiş, fakat bu, Cumhuriyet devrinde 1925'e Tekkeler ve zaviyeler kanunu ile kapatılana kadar yarı resmi işlevini sürdürmesini engellememişti. Sultan Abdülaziz zamanında eşinin Bektaşîliğe ilgisi sebebiyle yeniden Bektaşîliğe belli birtakım haklar verildiği resmîyet kazandığı yönünde gelişmelerde yaşansa da⁵³ Türkiye Cumhuriyeti kurulana kadar tekkelerine Nakşibendî şeyhleri atanmaya devam etmiştir.

Bektaşîler, Yeniçeriliğin kaldırılışından sonra, Osmanlı yaşamında dışlandılar ve gizliliğe çekilmek zorunda kalarak bu dönemde XX. Yüzyılın başına kadar önemli bir kısmı Far-mason oldu. Artık mensupları liberal ve aydın seçkinlerden oluşan Bektaşîler, XIX. yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu içinde, Far-masonların Avrupa reform eylemleri içindeki işlevlerine benzer bir işlev üstlendiler. Yeniden toparlanan Bektaşî Tarikatı, Jön Türklerin dernekleşmelerine bir destek ve bir sığınak olacaktır. Mason Bektaşîlere örnek verecek olursak dedesi gibi sağlam Bektaşî erkanına bağlı olan Namık Kemal, Bektaşî babası Filozof Rıza Tevfik, Sadrazam olan İttihat ve Terakki lideri ve aynı zamanda Far-mason lideri Talat Paşa, hem Nakşibendi hem Bektaşî olan aynı zamanda Masonluğa girmiş Şeyhülislam Musa Kazım Efendi dönemin ilginç şahsiyetlerindendir⁵⁴.

Yeniçerilerin ilgasından sonra Bektaşîlik yayın hayatına geçte olsa başlayabilmiştir. 1869' a kadar Bektaşîlik usul erkan açıklayan basılı hiçbir kitap

---

⁵⁰ İsmail Özmen ve Yunus Koçak, *Hamdullah Çelebi'nin Savunması*, Ankara: Belen Ofset, 2007, s. 21.

⁵¹ A. Yılmaz Soyzer, *19. Yüzyılda Bektaşîlik*, İstanbul: Frida Yayınları, 2012, s. 63.

⁵² Faroqhi, *a.g.e.*, s. 191.

⁵³ Mehmet Fuad Köprülü, "Bektaş", *MEB İA*, Cilt 2, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1979, s. 461.

⁵⁴ Melikoff, *Kırklar'ın Cemi'nde*, s. 63-64.

yoktur. Fakat 1869'dan başlayarak tam anlamıyla Bektaşiliğe ait kitapları çıkar, bu kitaplar Osmanlı yönetiminin koruması elde edilmedikçe çıkmasına asla izin verilmeyecek kitaplardır. 1869'da bunun ilk örneği Eşrefoğlu Divanı basılı olarak ortaya çıkar. Hemen ardından Cafer Sadık Buyruğu, Hacı Bektaş Veli'nin Makalat'ı ve Velayetnamesi yayınlanır. İstanbul'un Sünni önderlerinden, İshak Efendi'nin Kaşif'ül Esrar'ıyla Bektaşilere şiddetli bir saldırı içerikli yayın yapar. 1876'da Bektaşilerin dikkatli bir savunusu tarafından ve temelde Kaşif'ül Esrar'a bir cevap olan Miratül Mekasit adlı eser basılır. 1909 'da Rıfkı Baba'nın Bektaşî Sırrı adlı eserinin görülür. Bunu 1911'de Bektaşî Sırrı'na bir cevap olan Müdafaa'nın yayını izler, bu eser, Hacı Bektaş'ın evlendiğini ve yazar Çelebi Ahmed Cemaleddin'in onun soyundan geldiğini kanıtlamak için belgelerle ortaya çıkan ayrıntılı bir Babagan kolu ile Çelebilik kolu tartışmasıdır.⁵⁵

XIX. yüzyıldan XX. yüzyıla Bektaşiliğin kırsaldaki devamı haline dönüşen Kızılbaşların durumlarını ise Sultan II. Abdülhamid'in Anadolu'da yaşayan tarikatlar ve dini oluşumlar hakkında valilerden rapor istetmesiyle ortaya çıkan bilgiler üzerinden anlayabiliriz. Bu dönemde Ankara Valisi Memduh Paşa, yaptığı araştırmalarda Kızılbaşlığı taraflı bir şekilde ele alarak onları anlamamıştır. 22 Nisan 1894 tarihli raporda Ankara vilayetinin Yozgat ve Kırşehir sancaklarında uzun zamandan beri bulunan cahil, İslam'dan sapmış türlü fırkaların bulunduğunu bunlara "Sürhi ser-Kızılbaş" denildiğinden bahsediyor. Devamında ise o toplumu düzeltmek amacı ile o sancaklara birer okul ve camii yaptırılarak ehli sünnetten imamların atandığını bildiriyor, vilayete dahil olmayan Sivas vilayetinde yüz binden fazla Kızılbaş bulunduğunu İran hududuna kadar böyle Anadolu'nun doğusunda kalan kısımda yere yer Kızılbaşların yaşadığını ve bunların İran'dan gelen Ahundların etkisinde kaldığını zamanla milyonlarca nüfus oluşturup İran Şia'sına meyil verip siyasi bir mesele olmasına engel olunması gerektiğini anlatıyor.⁵⁶

Sultan II. Abdülhamid'e sunulan doğu illerindeki Kızılbaşları anlatan başka bir raporda ise Kızılbaşların Hz. Ali'yi Allah olarak tanımlanan bir anlayışları olduğunu, Haydariyye tarikatından gelen son derece cahil, medrese tahsilinden yoksun birtakım insanlara Seyyid namı verilerek nasihatlerini ve emirlerini gerçekleştirmeyi ibadet bildiklerini belirtiyor. Bu Seyyid olarak anılan dervişler

---

⁵⁵ Birge, *a.g.e.*, s. 94-95.

⁵⁶ Enver Behnan Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Milenyum Yayınları, 2013, s. 316-317.

(Ocakzade Alevi Dedesi) Kızılbaşların dünya işlerine müdahale ederler. Aralarında bir dava çıktığı zaman bu dervişlere müracaat olunur. Dava garip bir hüküm ile sükût ettirilir ve bu dervişin verdiği hüküm değiştirilemez. Aynı şekilde Seyyid namı verilen dervişler, bir Kızılbaş evleneceği zaman onu düğününe çağrılarak merasim yaparlar. Seyyid bu anlayışın en üst makamı olduğu için ibadet töreninde en süslü makamda oturarak, saz çalıp birtakım nefesler okur. Kızılbaşlar güneşin doğuşunun yansıdığı kayalara ve büyük ağaçlara saygı duyup hürmet eder. Buralarda kurban kesip yemek yerler çünkü Hz. Ali'nin ve Hızır Peygamber'in de buralarda oturup yemek yediğini düşünürler. Tavşan etini yemezler çünkü sorulduğunda Hz. Ali'nin atını ürkütmüş derler. Muharrem ayının birinci gününden itibaren on ikinci güne kadar oruç tutarlar. Koyun mübarek olduğu için oruç zamanının bitiminde kurban kesenleri de vardır⁵⁷.

Alevilik, Bektaşilik ve Alevi adı altında anılan toplulukların tanımları şöyledir. Türk halk Müslümanlığı anlayışının en iyi örneği Alevilik ve Bektaşilik geleneğidir. Eski Türk inanç ve gelenekleri ile İran'daki Şii İslâm geleneği arasında evrimleşme halinde bir süreklilik olarak senkretizm⁵⁸ (bağdaştırma) sonucunda Anadolu'da ortaya çıkan oluşumlar, Aleviliğin ve Bektaşiliğin temelleri olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, Alevilik ve Bektaşiliğin ana kaynağı Türk kültürü ve eski Türk dini olarak betimlenir.⁵⁹ Yine de senkretik olan Bektaşilerin ve Kızılbaşların inançlarında, Budizm, Maniheizm, Nesturi ya da yerel Hıristiyanlık gibi, Türklerin karşılaştıkları ve yöneldikleri çeşitli dinlerden gelen öğeler de vardır.⁶⁰ Bu yapılarla beraber Alevilik ve Bektaşilik hakkındaki tanımları incelerken, tarihsel seyri üç ayrı yapılanmaya dönüştüğü için, Babagan Bektaşilik, Çelebi Bektaşilik, Kızılbaş Ocakzade Dedelik (Sofuyan) kapsamında incelemek meseleyi daha iyi ortaya koyacaktır.

İlk olarak Babagan Bektaşiliğin Dede babası Bedri Noyan'a göre Anadolu'daki Kızılbaş Aleviler, on iki imamı ve Ehli Beyti severler. Erkan halinde uyguladıkları disiplin Türk töresinden gelmektedir. Ateş, Ocak, Eşik, evli bulunduğu kadına kutsallık duygusu eski Türk inancından gelir. Bu nedenle süregelen Alevi ve Bektaşi Meydanlarındaki (Cem

---

⁵⁷ Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, s.318-320.

⁵⁸ Süreyya Su, *Hurafeler ve Mitler Halk İslâm'ında Senkretizm*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 57.

⁵⁹ Mehmet Eröz, *Türkiyede Alevilik Bektaşilik*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2014, s. 281.

⁶⁰ Melikoff, *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*, s. 228.

evindeki) kültür Türk töresidir. Bu özellikler İran Şiiliğinde ve İran'daki Türk aşiretlerinde yoktur. Alevi kelimesinin manası Hz. Ali yoluna ve Hz. Ali'ye gönülden bağlı, din yönünden Hz. Ali'yi tutan ve ona uyan demektir. Anadolu'da oluşan Alevilik ise, Hz. Ali'nin imamlığını ve onun halifeliğini kabul eden, Hz. Ali'den önce gelen Hz. Ebubekir Hz. Ömer Hz. Osman'ın halifeliğini haksız yolla geldiğini düşünen, bu tutularından dolayı o halifeleri sevmeyenlerdir. Bu açıdan bakıldığında tüm Bektaşiler Alevi'dir. Bedri Noyan Dede Baba, Alevi ve Bektaşi ayrımına karşı çıkar. Ona göre Alevi ve Bektaşi birbirinden farksızdır. Her Alevi aynı zamanda Bektaşi'dir. Her Bektaşi ise aynı şekilde Alevidir. Alevilerin ve Bektaşilerin arasında görülen farklılaşma inancın özüne değil, uygulama farkıdır. Özleri aynı olduğu için Bektaşiler gibi, Anadolu Alevileri kendilerine Bektaşi'yiz derler ve Hacı Bektaş Veli'yi pir kabul ederler⁶¹.

Bedri Noyan Dede Babanın vurguladığı uygulamadaki fark ise, Aleviler kırsalda, Bektaşiler şehir merkezlerinde daha çok bulunurlar. Bektaşilerde tarikata katılış, bütün gizli cemiyetlerinkinden farklı değildir. Yani Bektaşilerde, tarikata girmeyi isteyen, uygun bulunursa, bu imkana sahip olabilir. Fakat, Kızılbaş-Alevi olmak, ancak kan bağı ile mümkündür. Başka bir deyişle, Bektaşi olmak için, Hacı Bektaş'a inanmış olmak yani Bektaşi erkanına göre ikrar getirmek yeterli iken, Alevi olmak için Alevi anne ve babadan doğmak gerekir. Bektaşilerde tarikata giriş ve manevi yükseliş sayesinde herhangi bir Baba tekke sorumlusu olabilir. Fakat, Kızılbaş-Alevilerde yol önderi olan Dede, meşru olmak için, soy bağı Ali'ye ulaşan bir Ocak'tan (soydan) gelmek zorundadır. Her Kızılbaş-Alevi'nin bağlı bulunduğu bir köy, ocak vardır. Bu Ocak'tan gelen Dede yılda en az bir kez, manevi bağı kapsamına giren köyleri ziyaret etmelidir. Alevilikte bir Ocak'tan öteki Ocak'a geçiş yoktur. İbadeti ancak kendi Ocağında gerçekleştirebilirsin. Bektaşilikte ise en alttan en üste Talip, Derviş, Baba, Halife Baba, Dede Baba, gibi makamlar vardır. Bunun yanı sıra Bektaşilikte belli zamanlarla ikrar tazeleme ve yol rehberine göre yükümlülüklerini getirme vardır⁶².

İkinci olarak Hacı Bektaş Veli'nin kan yolu ile soyundan geldiğine inanılan Çelebi Bektaşilerinden A. Celalettin Ulusoy ile Veliyettin Ulusoy'un eserlerine göre Alevilik ve Bektaşilik ise şöyledir: Genel olarak Anadolu Aleviliği ile Bektaşilik aynıdır. Alevilik, Hz. Ali'yi seven, onun yolunu hak yol bilerek ona bağlı olan inanç sistemidir. Bektaşilik, Hacı Bektaş Veli'den sonra ortaya çıkarak İslam esaslarını ve Alevi inancını, çağın gereksinimi ve Türk kültürü ile sentez yapan, insanlığın geleceğine ve uygarlığa yönelik, hoşgörülü bir dini

⁶¹ Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik Alevilik*, Cilt VII, İstanbul: Ardıç Yayınları, 2006, s. 147,153-157.

⁶² Melikoff, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, s. 233.

felsefe sistemidir. Bu açıdan Anadolu Aleviliği ve Bektaşiliği aynı olmakla beraber, Anadolu dışında ortaya çıkan Alevilik'ten farklıdır⁶³.

Üçüncü olarak Ocakzade Dedelik yani Anadolu Kızılbaş Aleviliğinin önemli temsilcilerinden Hüseyin Doğan Dede'nin oğlu Cem Vakfi kurucu başkanı İzzettin Doğan'a göre: Aleviliğin doğuşu Hz. Ali'nin ve Onun soyundan gelenlerin Kuran yorumu Aleviliği oluşturur. Ona göre Anadolu Aleviliği, İran coğrafyasında Türklerin Ehl-i Beyt ile tanışmaları neticesinde, Anadolu, Ortadoğu ve Balkanlara kadar yayılan, Türk kültürünü içinde barındıran, insanı temel alan, Allah'ın insanda tecelli etmesi yani Vahdet-i Vücut anlayışına dayanan Müslümanlık anlayışdır. Vurgulamak istediği ise Aleviliğin ve Bektaşiliğin aynı olduğunu, siyaset gereğince ayırmak istendiği görüşüdür. Bu görüşüne kanıt olarak Hacı Bektaş Veli'nin Ocakzade Alevi Dedesi olduğunu Musa Kazım ocağından geldiğini iddia ediyor.⁶⁴

Bu üç farklı yol önderinin yorumundan Alevilik ve Bektaşilik, inanç özü bakımından aynı fakat uygulamada farklı yorumları olsa da, yine uygulamadaki amaçları da aynı olması sebebiyle, Alevilik ve Bektaşilik aynı topluluklar olarak ele alınmalıdır. Alevilik yani Kızılbaşlık adı altında Tahtacı, Çepni gibi kalabalık nüfusa sahip olan toplulukların yanı sıra Kızılbaşlıktan ayrı olan Nusayri adı verilen Arap Aleviliği de Anadolu topraklarında yer alan Heterodoks oluşumlardandır. Bu sebeple onları da açıklamakta fayda vardır.

Çepniler, Çepni adını Türkiye Türklerinin ataları olan 24 oğuz boyundan üç ok koluna mensup Kök Han'ın dördüncü oğlu olan Çepni boyundan almaktadır. İlk defa Kaşgarlı Mahmud'un "Divan-ı Lügatit-Türk" adlı eserinde Çepni adı geçmektedir. Çepnilerin ne zaman, nerede Alevi oldukları tespit edilememekle beraber Anadolu'ya ilk defa Hacı Bektaş Veli ile gelişlerinde de Alevi oldukları bilinmektedir. Alevi Çepnilerin doğu Karadeniz'in Türkleşmesinde büyük rol oynadığı ileri sürülmektedir. Anadolu'nun Karadeniz bölgesi başta olmak üzere hemen hemen birçok yerinde önemli nüfusu vardır⁶⁵.

Alevilik adı altında anılan bir diğer grup ise Tahtacılar'dır. Tahtacıların kökeni olan "Ağaç-Eriler" Türkiye'deki en eski göçebe topluluklardan birisi olup, onlardan ilk defa XIII. yüzyılın ikinci yansının başlarında bahsedilmektedir. Türkiye'nin bilhassa Adana, Mersin, Antalya, Isparta, Muğla, Denizli, Aydın gibi illerinde Tahtacılar yaşamaktadır. Bunlar

---

⁶³ A. Celalettin Ulusoy, *Hünkâr Hacı Bektaşî Veli ve Alevi Bektaşî Yolu*, Hacıbektaş: Akademi Matbaası, 1986, s. 107-108.; Veliyettin Ulusoy, *Serçeşme Yazıları*, İstanbul: Hünkâr Basım Yayıncılık, 2014, s. 87.

⁶⁴ Ayhan Aydın, *İzzettin Doğan'ın Alevi İslam İnancı, Kültürü İle İlgili Görüş ve Düşünceleri*, İstanbul: Cem Vakfi Yayınları, 2000, s. 44-46.

⁶⁵ Halil İbrahim Şahin, *Çepniler*, Ankara: Altınpost Yayınevi, 2013, s.61,113-115.

genellikle ormanlı dağların eteklerinde veya ona çok yakın yerlerde yaşarlar. Tahtacılar inanç bakımından Kızılbaşlarla aynıdır. Tahtacı adı verilmesinin sebebi ise en yaygın yaptıkları iş olan ağaçlardan kiriş, dilme ve bilhassa tahta yapmak olup, başka hiçbir işle meşgul olmazlar, evli kadın erkek beraber eşleriyle çalışırlar ve aileler halinde köy ve kasabaları dolaşarak iş alırlar, kadınları arasında güzellerine sık sık rastlanır, erkekleri de sağlam yapılı, güçlü-kuvvetli insanlardır. XVI. yüzyıldaki Osmanlı vergi nüfusu tahrir defterlerinde “Cemâat-ı Tahtacıyân” adı altında onlardan bahsedilir⁶⁶. Tahtacılar, Ocakzade Kızılbaşlardan birçok yönden farklıdır. Bektaşiliğin Çelebi koluna bağlı değildir. Aşiret reisliği gibi uygulamalardan nefret ederler. Tahtacıların kendilerine ait Yanyatır Ocağı ile Hacı Emirli Ocağı adında iki büyük ocağı vardır. Bu iki büyük ocak altında birçok oymaklara bölünmüşlerdir⁶⁷.

Türkiye Cumhuriyeti toprak sınırları içinde bulunan bir diğer topluluk Arap Aleviliği olan Kızılbaşlıktan tamamen farklı bir yapılanma olan Nusayrilik diğer bir adıyla fellahlıktır. Hatay, Mersin, Adana bölgelerinde yaşayan bu zümre gizli bir örgütlenmeye sahip olan kapalı bir etnik topluluktur. Genel olarak bakıldığında, Arap Aleviliği, Hz. Ali ve Ehli Beyt'in inanç ve öğretilerini benimseyen Muhammed b. Nusayr'ın önderliğinde belirginleşen, el-Huseyn b. Hamdân el-Hasîbî (el-Huseyn İbn Hamdân el-Haşîbî) tarafından sistemleştirilip örgütlenen, Heterodoks karakter taşıyan inançsal bir yapıdır⁶⁸. Fellah Arapça çiftçi anlamına gelmesi sebebiyle ziraatla uğraştıkları ileri sürülebilir. Fakat kendilerine verilen Nusayri adını bilmeyip daha çok Alevi veya Alavi diye kendileri tanıtır. Kuruluşundan itibaren yedi farklı kola ayrılmıştır. Bunlar: el-Cerraneler (Kurnacılar), kayaları kurna şeklinde oyarak su içmek için kullananlar, el-Gaybiyye (Gaybiler) Allah'a inanarak gayb aleminde kendilerini takdir ettiğine inananlar, el-Kilaziyye (Kilaziler) Antakya'nın Kilazi köyünden Şeyh Muhammed b. Kilazi taraftarları, el-Haydariyye (Haydariler) Antakya'dan Şeyh Ali Haydar yandaşları, el-Mahusiyye (Mahusiler) Şeyh Ali Mahüs'ün yoluna bağlı olanlardır⁶⁹.

1.1.Amaç

Bu çalışma ile Alevilerin ve Bektaşilerin 1950 ile 1960 yılları arasında yaşanan Türkiye'de çok partili hayata geçildiği dönemdeki siyasi ve sosyo-kültürel faaliyetlerine ışık tutacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin çözüme kavuşmamış bulunan

⁶⁶ Faruk Sümer, “Ağaç-Eriler”, *Belleten*, Cilt XXVI, S. 103, Ankara: TTK, 1962, s. 528.

⁶⁷ Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s.141,150-167.

⁶⁸ Hakan Mertcan, *Türk Modernleşmesinde Arap Aleviler*, Adana: Karahan Kitapevi, 2013, s. 19.

⁶⁹ Hüseyin Türk, *Anadolu'nun Gizli İnancı Nusayrilik*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013, s. 31-37.

Alevilik ve Bektaşilik meselelerine değinmesi bakımından sorunun çözümlmesine yardımcı olacaktır. Daha önce Alevilik ve Bektaşilik üzerine yapılan çalışmalarda Demokrat Parti dönemi yeterli ölçüde anlatılmamış olması sebebiyle akademik literatürde olan bir boşluğu dolduracaktır.

1.2. Yöntem

Çalışmanın yöntemi veri toplamak yöntemiyle kaynakların toplanması ve bu kaynakların tahlil edilerek, tahlil edilen kaynakları, telif kitaplardaki bilgiler ile destekleyerek yazılmasıdır. Bu kaynaklar: Dönemin tanığı olan Alevilerle ve Bektaşilerle mülakat yapılması sonunda elde edilen bilgiler, arşiv belgeleri, dönemin başlıca gazetelerindeki haberler, TBMM zabıt ceridelerindeki konuşmalar, tezin konusunun geçtiğı dönemde yazılan dergi ve kitaplardır.

Kaynakların tahlil edilmesi meselesinde, öncelikle tez konusunu içeren dönemin İçişleri Bakanlığı'na ait Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi belgelerinin erişime açılmamış olması nedeniyle elde edilen belgelerden Diyanet İşleri Reisliği'ne ait belgelerin az sayıda olması, temel kaynak olan arşiv belgelerinin konuyu esas itibarla şekillendirmesi mümkün olmamıştır. TBMM zabıt ceridelerinde geçen Alevilik ve Bektaşilik hakkındaki konuşmalar da aynı şekilde çok azdır. Bu durum 1950'den 1960'a kadar olan dönemin Alevilik ve Bektaşilik hakkındaki gazete haberleri, telif eserler ve dergilerde geçen bilgilerle tezin şekillenmesine yol açmıştır. Arşiv belgeleri ve TBMM zabıt ceridelerindeki bilgiler ancak konuyu destekler şekilde diğer kaynaklardaki bilgileri doğrulamak ve ayrıntı vermek amacıyla kullanılmıştır. 1960 yılından sonra yazılan Demokrat Parti döneminde Alevilik ve Bektaşilik hakkında bilgiler içeren kitaplarda detay olmaması konuların ilk defa bizim tarafımızdan belgelerin çokluğuna göre oluşturulmasını sağlamıştır. Şahsi olarak yaptığım dönemin tanığı olan kişilerle görüşmelere ait kayıtların yanı sıra başka kişiler tarafında yapılan o dönemin mülakatla sonucu elde edilen sözlü tarihçilik bilgileri, konularda eksik kalan kısımları tamamlar mahiyette kullanılmıştır.

2. KURTULUŞ SAVAŞINDA VE TEK PARTİLİ DÖNEMDE

ALEVİLER VE BEKTAŞİLER

I. Dünya Savaşı sona erince Osmanlı Devleti kaybeden devletler arasında yer aldı ve bu nedenle içinde bulunduğu koşullar İstanbul hükümetini 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda bırakmıştır. Çok ağır şartlar içeren bu anlaşma gereğince Osmanlı Devleti bitkin halde çökmüş, İtilaf Devletleri'ne kaderini terk etmiş bir durumda kalmıştır. Bu maddeler arasında 7. Madde vardı ki, İtilaf Devletleri'nin, Osmanlı Devleti'ni topraklarına dâhil olan güvenliklerini tehdit eden herhangi bir yerini işgal etme hakkı tanıyordu. 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunan ordusu tarafından işgali Türk milletini derinden etkilemiş vatanperver Jön Türklerin önderliğinde Anadolu ve Trakya topraklarında milli bir direniş için Kuva-yi Milliye örgütlenmeleri ve Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri kurulmuştur⁷⁰. Millî Mücadele'nin başlangıç tarihi vatanın kurtaracak olan ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün II. Ordu Müfettişi rütbesinde 19 Mayıs 1919'da samsuna çıkması ile başlar⁷¹.

Böylece Anadolu'da başlayan milli direniş niteliğindeki bu kurtuluş savaşında Alevilerin Bektaşilerin rollerine değinmeden önce katkıda bulunan tarikatların rolüne bakmakta fayda vardır. Daha Mustafa Kemal Paşa, Samsun'dan Havza'ya geçtiği sırada otelinde kaldığı Ali Baba, Darendeli bir Rıfai tarikatından bir Şeyhin oğludur⁷². Anadolu'daki bu Millî Mücadele hareketine katkıda denildiği zaman tarikatların da katılarak meydana getirdiği en güzel örneklerden biri Seymen alayıdır. Enver Behnan Şapolya'ya göre:

“Seymen alayının arkasını Ankara'da bulunan muhtelif tarikatlere mensup dervişler takip ediyordu. Ankara'da o sırada Nakşibendî Dergâhı, Sadî Dergâhı, Rufai, Kadiri Dergâhları, Mevlevî Dergâhı, Hacı Bayram Velî müridleri, esnaf Ahileri, civar köylerdeki Kızılbaşlar ve bir kısım da gizli olarak Bektaşiler vardı. Bayramı tarikatının izleri yalnız Ankara bahçıvanlarında Ahilikleri de Ankara Dabbağlarında yaşıyordu. Bayrami bahçıvanlar, ilkbaharda, Solfasol'da oturan bir dedenin duası ile tarhın ekerlerdi. Ahiler de Bendderesinde oturmakla idi. Elllerinde

⁷⁰ Zeki Çevik, *Millî Mücadele'de Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkasına Geçiş*, Ankara: ATAM Yayınları, 2002, s.51.

⁷¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Cilt 1, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1999, s. 360.

⁷² Şakir Keçeli, *Uluslaşma Sürecinde Bektaşi Aleviler ve Atatürk*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016, s. 192.

hâlâ Fütüvetnameler bulunmaktadır. Ahilere ait Arslanhane Camii, Ahi Şerafeddin, Ahi Hüsamcddin Camii ile Kızılbey türbesi mevcuttur. Ahilerin piri (Ahi Evren) idi. Ankara'da en çok mürid ve dervişi olan Nakşibendî tarikatı idi. Bu dergâh Saman pazarında bulunuyordu. O zaman şeyhleri (Topçu Şeyhi Efendi) idi. Sadilerin şeyhi ise Şâli Efendi) idi. Mevlevi Dergâhı da Cenabı Ahmet Paşa Camii taraflarında idi. Ankara, Rufai dervişleri birtakım marifetler, kerametler gösteriyordu. Nârı beyza haline getirilmiş bir demiri diline sürüyor, bir şey olmuyordu. Dervişler çıplak karınlarına kılıç sokuyorlar, ucu sivri topuzlar yanaklarına sokuyorlardı.

İşte bugün bu dervişler grup, grup Seymen alayını takip ediyorlar, ellerindeki kuddumları, halile denilen iri zilleri çalarak hu çekerek yanaklarına topuzlar, karınlarına sokulmuş kılıçlarla ilerliyorlardı. Samanpazarı'ndaki Nakşibendî Dergâhına giderek Rufai dervişi Muharrem ile görüştim. Dedi ki: Mustafa Kemal Paşa, Sivas kongresinden Ankara'ya gelirken karşı çıkmıştık. Topçu Şeyhi Efendi, dervişleri topladı. Taceddin ve Hacı Bayram sancaklarını aldık Şeyh o gün hepimize ateş verdi, onu yedik, ondan sonra kuddum çalarak, hu çekerek alaya katıldık. Yollarda çıplak vücudumuza meydan aynası saptık. Yanaklarımıza da şişli darpları batırdık. Derviş Çilingir İbrahim karnına kılıç soktu. Kızıl yokuşa kadar hep kurumda kılıçla yürüdü. Dervişlerden Kalaycı İbrahim, Osman Dede sancakları taşıyordu. Ben, Köprülü Faik, Ali, Osman Ağa. Derviş Necati de meydan aynasını ve darp aynalarını yanaklarımıza, kala tasımıza sokmuştuk. Böylece Kızıl yokuşun kenarına geldik. Orada kurban kestik. İçimizden iki güzel sesli derviş de, Mustafa Kemal Paşa'nın otomobili görülünce, Dikmen tepede tinde salât verdi. Diğer tarikatların dervişleri de başka tepelerden ezan okudular. İzmir alındığı gün, ben Meclisin önünden bir darbı yanaklarımıza, batırıp ilerlerken, Mebuslar Meclisin parmaklıklarından eğilmiş beni hayretle seyrediyordu.

İşle Sevmen alayının arkasından, arakıyeleri üzerine yeşil ve siyah sarıklar sarmış, üzerlerinde renk renk cübbeleri, olan bu dervişler alayı, ellerindeki iri tunç hailleri vuruyorlardı. Kuddum dedikleri bir nevi dümbeleşti bir meşin parçasıyla çaldıkları zaman dervişler "Ya Rahim! Ya Gafur!" diye hu çekerek ilerliyorlardı. Bu dervişler alayının arkasından esnaf loncaları geliyordu."⁷³

---

⁷³ Enver Behnan Şapolyo, *Atatürk ve Seymen Alayı*, Ankara: Ankara Kulübü Yayınları, 1971, s. 26-27.

Şapolyo, Seymen Alayı'nın çok özel durumlarda düzenlendiğini ve kökünü Orta Asya'dan alan bir Oğuz Türkleri geleneği olduğunu belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın o dönemlerde halk tarafından fazla tanınmadığını, ama onu ihtişamlı bir törenle karşılamanın İtilaf Devletleri'ne, onun, padişaha karşı çıkmış biri değil halk tarafından sevilen ve beğenilen bir lider olduğunu gösterebileceğini düşüncesi ile yapıldığı ifade edilebilir. Bu oluşumun fikri ise Yahya Galib olduğunu öğreniyoruz⁷⁴.

Millî Mücadele'de birçok tekke şeyhlerinin, Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye cemiyetlerine katıldığını görüyoruz. 5 Mayıs 1920 tarihi bir belgeye göre, Mustafa Kemal Paşa'nın bu konuyla ilgili görüşlerini açıkça göstermektedir: Memleket dâhilinde bulunan esnaf, tüccar ve zanaatkârların, mevcut esnaf heyetleri ve sufi şeyhlerinin geniş bir nüfuza sahip olmalarından dolayı, bu gibi heyetlerin belediyelere çağırılarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ile ortaklaşa çalışmalarının sağlanması. İttihatçıların ve Mustafa Kemal Paşa'nın kendileriyle irtibatı neticesinde birçok tarikat lideri, Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye cemiyetleri ve Millî Mücadele'yi destekleyen diğer kuruluşlara başkan veya üye oldu. Örnek olarak, Nakşî şeyh Fevzi Efendi, Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin üyesi idi. Ünlü Mevlevî şeyhi Abdülhalim Çelebi ve Mevlâna dergâhının Ser-Tariki Adil Çelebi, Konya Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ne katılmışlardır. Yine bu örnek isimlerden biri de Hacı Bayram şeyhi Şemseddin (Bayramoğlu) Efendi'dir. TBMM'deki sufi şeyhlerini, mebusu oldukları illere göre şöyle sıralayabiliriz: Hacı Bayram şeyhi Şemseddin (Bayramoğlu) Efendi (1883-1945) Ankara Mebusu, Nakşî şeyhi Servet (Akdağ) Efendi (1880-1962) Bursa mebusu, Halvetiyye şeyhi ve müftüsü Abdullah Sabri (Aytaç) Efendi (1870-1950) Bolu Mebusu, Nakşî şeyhi Fevzi Efendi (1864-1924) Erzincan Mebusu, TBMM I. Reis Vekili Mevlevî şeyhi Abdülhalim Çelebi (1874-1925) Konya Mebusu, Halvetiyye şeyhi Yahya Galib (Kargı) Bey (1874-1942) Kırşehir Mebusu, Bektaşî babası Hüseyin Mazlum (Bababalım) Baba (1859-1945) Denizli Mebusu, TBMM II. Reis Vekili Bektaşî şeyhi Ahmed Cemalettin Çelebi Efendi (1864-1922) Kırşehir Mebusu, Ahmed Nüzhet (Saraçoğlu) Bey (1861-1942), Bektaşî babası, Ergani Mebusu. Genel olarak değerlendirildiğinde Hacı Bayram tarikatında bir, Mevlevilerde iki, Nakşibendî tarikatından iki, Halveti tarikatından iki ve Bektaşî tarikatından üç milletvekili mecliste bulunmaktaydı. Dikkat çeken önemli bir husus ise Abdülhalim Çelebi ve

---

⁷⁴ Şapolyo, *Atatürk ve Seymen Alayı*, s. 21,34.

Ahmed Cemalettin Çelebi Efendi'nin başkan yardımcısı görevinde olmasını yanı sıra Anadolu'nun en nüfuzlu iki tarikatının çelebileri olmasıdır⁷⁵.

Milli Mücadele'de Alevilerin ve Bektaşilerin ne şekilde dâhil olduğunu anlayabilmek için XX. yüzyılın başındaki faaliyetlerine değinmekte fayda vardır. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Bektaşi tarikatına yönelik izlediği dostane politikasının sonucu olarak Sadrazam Mehmed Talat Paşa gibi cemiyetin yüksek mevkilerindeki bazı kişilerin Bektaşi olduğu iddia edilir. Hatta Babagan koldan Bektaşilerin, tutumları da onların Jön Türklerle ilişkilerini kolaylaştırmakta idi⁷⁶. Babagan kolun aksine, Çelebi Bektaşilerinin padişahlarla iyi ilişkileri vardı.

Hacı Bektaş Tekkesi'nin tekkeler ve zaviyeler kanunundan önceki son resmi şeyhi Veliyyettin Çelebi'den edinilen bilgiye göre, 1915'te Mücahidin-i Bektaşiyye adında bir alay kurulmuştu. Bu alaydaki asker sayısı 7.000'den fazlaydı ve Doğu cephesine gönderilmişti. Çelebi İzzettin Ulusoy'a göre, bu alayın Kafkas cephesine gidişi sırasında doğudan birçok Alevinin, erkek kılığına girmiş kadınlar dâhil bu alaya katıldığını ifade ediyor. Bu alaya ait olduğu söylenen bir sancak, günümüzde Cemalettin Çelebi'nin Hacıbektaş'taki türbesinin başucunda durmaktadır. Bu alay kurma olaya tanık olan Nuri Dersimi, Talat ve Enver Paşa'nın Cemalettin Çelebi'yi bu alayı kurmakla görevlendirmek için Hacıbektaş'a geldiklerini söylüyor⁷⁷. Diğer bir görgü tanığı Erzincan Mücahidin-i Bektaşiyye Taburu kumandanı Sıtkı Baba, bu alayı kurma teklifinin Sultan Mehmet Reşad veya Talat ve Enver Paşalardan gelmediğini, Cemalettin Çelebi'nin kendi inisiyatifi olduğunu söylemektedir. Şapolyo ise Talat ve Enver paşaların Hacıbektaş ziyaretini zikrederken, bu ziyaretin sebebini vermiyor. Örneğin, Büyükkeşlik (Çorum) ve çevresindeki yaklaşık 27 köydeki Alevilerin bağlı olduğu bir Alevi dedesi olan Ali Aygün'e göre, kendi amcaların bulunduğu çok sayıda Alevi bu savaşa katılmıştı. Fakat geri dönen hiç olmamıştı⁷⁸. Kürtçülük iddiasında bulunan dönemin tanığı Nuri Dersimi, Dersim halkı ile Çelebi arasında şiddetli anlaşmazlıklar olduğu için Dersimlilerin bu alaya ve savaşa katılmadıklarını anlatmaktadır⁷⁹. Netice olarak Çelebilerin Kızılbaş Aleviler üzerinde güçlü bir nüfuzu vardı bu sayede topladığı kuvvetlerle, Birinci Dünya

⁷⁵ Hülya Küçük, *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003, s.66-69.

⁷⁶ Ernest Edmondson Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilâli*, Çev.: Nuran Ülken, İstanbul: Sander Yayınları, 1972, s. 132.

⁷⁷ Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, Halep: Ani Matbaası, 1952, s. 95-96.

⁷⁸ Küçük, *a.g.e.*, s. 103.

⁷⁹ Dersimi, *a.g.e.*, s. 103.

Savaşı sırasında, Cemalettin Çelebi 'Mücahidin-i Bektaşiyye' adı altında Doğu cephesine bir alay göndermişti. Millî mücadeleye katılması ciddi bir kuvvet sağlamsı nedeniyle önem arz ediyordu.

Öte yandan Alevilerin ve Bektaşilerin Millî Mücadele'ye destek vermesi 1826'da Yeniçerilerin kaldırışının ardından, devlet ricalinde konumlarının kötü olması, Bektaşi tarikatının yarı resmi halde gizli bir konumda olması ve Kızılbaşların Rafizî olarak değerlendirilip hakaret olarak algılanmasının mücadele sonundaki düzende özgür, hakları tanınan bir konumda vatandaşlık kazanmak umududur⁸⁰.

Bektaşilerin Millî Mücadeledeki faaliyetlerini ele almadan önce, Bektaşilerin, birçok yüksek rütbeli ve nüfuzlu devlet adamının Bektaşi olmasının iddialarını belirtmekte fayda vardır. Örneğin Kazım Özalp, Turgut Koca Baba'ya göre Bektaşi idi. Aynı şekilde (Musa) Kazım Karabekir de Bedri Noyan Dedebaba'ya ve Turgut Koca Baba'ya göre Bektaşi olmuştur. Ancak yine de bu bilgiyi belgeleyen başka kaynak olmaması bakımından şüphelidir. Millî Mücadele sırasında, Çorum ve civarındaki ayaklanmaları bastıran Cemal Bardakçı, Şakir Keçeli Baba'ya göre Selman Cemali Baba'nın müridi olarak Bektaşi olmuştur⁸¹.

Mustafa Kemal Paşa daha Millî Mücadele'nin başlarında, Samsun'dan Havza'ya gittiğinde, 25 Mayıs 1919'da ilk kez halkın karşısına çıktığı zaman ona destek olan kişilerden biri, Rıfai Şeyhi'nin oğlu olan Ali Baba adında o bölgede güçlü olan bir Bektaşi babasıydı. Ali Baba, sahibi olduğu Mesudiye Oteli'nde 22 gün boyunca Mustafa Kemal Paşa'nın kalmasını sağlamıştır. Diğer bir önemli husus ise Amasya Tamimi'ni 21/22 Haziran 1919'da imzalayanlar arasında, Ahmet Cemalettin Çelebi de vardı. Cemalettin Çelebi'nin bu tamimde imzasının olması, onun en başından beri Mustafa Kemal Paşa'ya destek olduğunu kanıtlar. Alevi nüfusun yoğun yaşadığı yer olan Sivas, bu tamimde her açıdan Anadolu'daki en güvenli yer olarak tanımlanmıştı. Buradan anlayabiliriz ki, Mustafa Kemal Paşa ve Millî Mücadele'nin diğer önderlerinin Aleviler ve Bektaşiler üzerinde etkisi olan yerleri ziyaret ederek onların desteklerini kazanacaklarından emin olduklarıdır. Örnek olarak, 25 Ağustos 1919 tarihli, 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuad Paşa'dan (Cebesoy), 15. Ordu Kumandanına gönderilen bir mektupta, Sivas Mebusu ve Millî Mücadele'de İstanbul'daki Karakol Cemiyeti'nin lideri Kara Vasıf'ın Sivas Kongresi'ne hazırlık

⁸⁰ Baki Öz, *Kurtuluş Savaşında Alevi-Bektaşiler*, İstanbul: Can Yayınları, 2003, s. 35-36.

⁸¹ Keçeli, *a.g.e.*, s. 446-497.

için Ankara’da olduğu ve Albay Refet’in (Bele), nüfuzu bütün Anadolu’da hissedilen Bektaşî şeyhini (büyük ihtimalle, Cemaletdin Çelebi’yi) ziyaret edeceği yazıyordu. Bununla birlikte, Albay Refet’in bu ziyareti gerçekleştirip gerçekleştirmediği hakkında bilgi yoktur⁸².

Bu koşullar altında Mustafa Kemal Paşa’nın dergâhı ziyareti meselesi ise şöyledir. Millî Mücadele sırasında Hacıbektaş’taki dergâhta üç şeyh vardı: Babagan Bektaşilerin temsilcisi Salih Niyazi Dede Baba, Çelebi kolun temsilcisi olarak Ahmet Cemalettin Çelebi, Yeniçerilerin ilgasından sonra devlet tarafından atanan Nakşî şeyhi olan Hacı Hasan Efendi. Mustafa Kemal Paşa tarafından Salih Niyazi Baba’ya yazılan 12 Ekim 1335 (1919) tarihli bir mektupta, Millî Mücadele yıllarında Bektaşiliğin Babagan kolunun başındaki eski bir İttihatçı olan Salih Niyazi Dede Baba’nın, Mustafa Kemal Paşa ile çok iyi ilişkileri olduğu sonucuna kolaylıkla varıyoruz⁸³. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa’nın tutumu teşekkür telgrafları ile kalmadı. 22-23 Aralık 1919’da Bektaşî ve Alevilerin açık desteklerini kazanmak için Hacıbektaş’ı ziyaret etti. Bu ziyareti o dönemin tanıklarından Şapolyoya göre:

“21 Aralık sabahı Kayseri’den hareket ettiler. Atatürk Yenice çiftliğinden doğru Kırşehir’indeki Hacıbektaş’a inceklerdi. Hacıbektaş’taki Çelebi Cemalettin Efendi, Anadolu’da bulunan altı milyon Kızılbaş’ın bağlandığı en büyük bir şeyhti. Onu ziyaret ederek bütün Kızılbaşları da kendine çekmek istiyordu. Aynı zaman da burası Anadolu Bektaşilerininin bağlandığı bir kudsî merkezdi. Bütün Türk Alevileri Çelebi Cemalettin Efendi ile, Hacı Bektaş Dede postu vekili Niyazi Babayı tanıyorlar, onların sözlerinden çıkmıyorlardı. Çelebi ile Dede Baba, Kızılbaş ve Bektaşilerin nezirleri ve göndermiş oldukları para ile yaşıyorlardı. Çelebiyi Kızılbaşlar nurdan bir insan gibi telâkki ediyorlardı. Kızılbaşlar muhtelif köylerde birer Sekt halinde yaşayan ve birçokları da göçebe Türkmenlerdi. Tahtacılar vesaire Kızılbaş oymakları gibi... Aleviler tamamen eski Türk ananelerini yaşıyorlardı. Şamanlık bünyelerinde yaşamakta idi. Hacıbektaş’a daha gelmeden önce

⁸² Küçük, a.g.e., s. 121-123.

⁸³ Hacı Bektaş Veli Hazretleri Dergâh-ı Şerifi Postnişini ve Türbedarı Salih Niyazi Baba Hazretlerine C.8/10/35 tele:

Sevgili vatanımızın halas ve saadeti uğrunda Ümmeti-i Necibe’nin bi-inayetillahi ta’ala giriştiği mücadele-i mukaddesede maruf olan hidemat-ı nacizanemizi takdiren ibzal buyrulan teveccühât-ı fazılanelerine arz-ı teşekkürat eyleriz. Nezih milletimizin naillerinin devamını kemal-ı hürmetle dileriz. Heyet-i Temsilemiz a’zasından Erzincan’lı Şeyh Hacı Fevzi Efendi Hazretleri arz-ı hürmet ve tahiyat eyler efendim.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-yı Hukuk Cemiyet Heyet-i Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal. (imza). Küçük, a.g.e., s. 128.

Kızılbaşların Çelebisi Cemalettin Efendi Atatürk'e karşı çıktı. Bu mühim bir hâdis e idi. Bir zamanlar Ankara Valisi Sırrı Paşa, Hacı Bektaş i ziyarete geldiği zaman Beştaşlarda arabasından inerek yeri öptükten sonra yaya olarak Hacı Bektaş'a gitmişti. Talât ve Enver Paşalar, Hacı Bektaş'ı ziyarete geldikleri zaman Çelebi bu iki paşayı da ancak dergâhının selâmlığında karşılamıştı. Hâlbuki Çelebi, Atatürk'ü Beştaşlarda karşılamaya gelmiştir.

Kaymakam vekili Nihat Bey, Mustafa Kemal Paşaya: "Paşam Çelebinin bu hareketi dâvanız için fâlihayırdır!" demiştir. O da gülümsemişti. Çelebi siyah bir kupa arabasıyla gelmişti. Atatürk ve Cemalettin Çelebi bu araba ile Hacı Bektaş'a geldiler. Çelebinin konağına geldikten sonra selâmlığa girdiler. Biraz istirahatten sonra Çelebinin oğlu Hamdullah Efendinin dairesine gittiler. Bu dairenin muhteşem salonunda bir sofr a kurulmuş, burada bir âyinicem başlamıştı. Sofrada adaklar bâkireler sâk ilik ediyorlardı. Bunlar Çelebiye kendilerini adak etmiş, gayet güzel bâkire kızlardı. Âyinicem başladığı zaman Cemalettin Efendi başındaki yeşil sarığı çıkararak bir rahleye koymuştur. Atatürk: "Çelebi Efendi içmez misiniz?". Çelebi Cemalettin Efendi: "İçmiyorum. Fakat sizin şerefimize zehir de olsa içerim!" diyerek bir kadeh içti. Bu gece salonda yenilip içildikten sonra, Mustafa Kemali harem dairesinde misafir ettiler.

Sabahleyin Çelebinin dairesinden Hacı Bektaş Veli'nin kabrini ziyarete gittiler. Sandukanın üzerinde yeşil ve yazılı bir örtü ve birçok yerlerinde de peşkirler bulunuyordu. Örtünün ucu öpülerek tazim ediliyordu. Ziyaretten sonra has bahçede bulunan bir köşke girildi. Bu zarif köşkün içinde yine bir sofr a kurulmuştu. Burada nefis mezeler ve taş kadehler içinde içkiler içildi. Canlar hizmet ettiler. Rakıdan sonra meydan evinde bir yemek sofrası kurulmuştu. Yemekler bakır sahanlarda ve bir meşin örtünün üzerine dizilmişti. Burada yemek yendikten sonra Kırklar Meydanı gezildi İşte Atatürk bütün bu insanların da itimadını kazanarak, onların ruhlarını elde etmek üzere bu ziyareti zarurî görmüştü. Atatürk Kırklar meydanındaki asılı levhaları okudu. Mihrabın iki tarafında Allah, Muhammet levhalarından sonra sıra ile on iki imamın adları yazılı. Fakat Ebubekir, Ömer Osman'ın adları yoktu. Atatürk, Niyazi Babaya dönerek: Ebubekir, Ömer, Osman nerede? Deyince, Niyazi Baba da on iki dilimli tacını aşağı eğerek: Bunların hepsi camiye namaza gittiler! Diye cevap verdi. Çünkü Bektaşiler üç halifeyi sevmiyorlar, Ali'yi halife tanıyorlardı. Atatürk Kızılbaşların Akyazılı dedikleri rakılarını, Kızıl deli dedikleri şaraplarını

içtikten sonra Çelebi Cemalettin Efendi, Bektaşî Babası Salih Niyazi Baba ile hususi surette görüştüktan sonra, onlardan kendisiyle beraber çalışacaklarına söz aldı.”⁸⁴

Şapolyo’dan başka Mustafa Kemal Paşa’nın Hacıbektaş’a ziyaretini Fikret Otyam ve Mazhar Müfit Kansu’da aynı şekilde anlatmıştır. Şapolyo’nun verdiği bilgilere bu sebeple doğruluğuna kanaat getirilebilir. Genel olarak kaynaklarda geçen bilgiler: Ankara’ya giderken yolları üzerindeki Hacıbektaş’a uğradıklarını, sayıları milyonlara varan Alevi-Bektaşileri ihmal edemeyeceklerini söyledikten sonra, o zaman orada Cemaleddin Çelebi ve Salih Baba’nın şeyh olarak bulduklarını, aralarında mali kaynaklı bazı anlaşmazlıkların olduğunu ve ziyaretleri sırasında bu durumla da ilgilenmelerinin, onlardan gelebilecek desteği daha da artıracığına inandıklarına değinmektedir. Anlattığına göre, Salih Niyazi Dede Baba onları karşılamak için çiftliğe giderek, orada bir şeyler yedikten sonra Hacıbektaş’a doğru yola çıkmışlar. Seyahat esnasında Kansu, Salih Niyazi Baba’yı arabasına davet etmiş. Rauf Bey’inde bulunduğu arabada giderken birçok konudan ve hatta Masonluk hakkında muhabbet etmişler. Hacıbektaş’a vardıkları zaman Salih Niyazi Baba onlara veda ederek dergahına gitmiş. Misafirlerse Cemalettin Çelebi’nin odasında biraz dinlendikten sonra, içkili bir sofraya davet edilmişler. Hasta olduğu için Cemalettin Çelebi içki içmemiş. Konuşma esnasında, Kuva-yı Milliye’yi destekleyeceğini ve cumhuriyetten yana olduğunu söylemiş fakat Mustafa Kemal, henüz zamanı olmadığı öne sürerek cumhuriyet hakkında konuşmak istememiş. Ertesi gün, kendilerine modern tarzda çatal ve bıçağın bulunduğu bir sofraya konmuş. Yemeğin ardından dergâhı ve türbeyi ziyaret etmişler. Sonrasında Çelebi Cemalettin Efendi ile Salih Niyazi Dede Baba’nın arasını düzeltmeye çalışmışlar ve konuşmaları sonucu aradaki soğukluk, uyuşmanın mümkün olduğu bir hale gelmiş. Ayrılmadan önce, Mustafa Kemal, ileri gelen babalara para vermeyi önermiş ve Mazhar Müfit Kansu’da kabul ederek kendilerine hizmet edenler dahil oradakilere 50’şer lira vermişler⁸⁵.

Mustafa Kemal Paşa’nın Hacıbektaş’ı ziyareti aslında Millî Mücadele sırasında diğer din önderlerine yaptığı ziyaretler gibi olağan bir ziyaretti ve Alevilerin ve Bektaşilerin desteğinin elde edilmesi için yapılmıştı. Çelebi Cemalettin

---

⁸⁴ Şapolyo, *Atatürk ve Seymen Alayı*, s. 16-18.

⁸⁵ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, Cilt 2, Ankara: TTK, 1986, s. 492-495.; Fikret Otyam, *Hü Dost Aktif ile İncecik Aleviler Almanya’da*, İstanbul: Nefes Yayınları, 1995, s.75-79.

Efendi ile birlikte dua eden Mustafa Kemal Paşa'nın burada da Bektaşilerin adabına uyarak hareket etmesiyle Alevi yazarların çoğunun, Mustafa Kemal'in bu yemeğe katılmasını Bektaşiliğe giriş olarak değerlendirirler. Alevi yazarların, eserlerinde bu karşılaşmada Mustafa Kemal Paşa ve Çelebi Cemalettin cumhuriyet hakkında konuşmuşlar ve Mustafa Kemal Paşa onun kulağına eğilerek, mücadelenin başarıyla tamamlanmasından sonra saltanat ve hilafetin kaldırılacağını sessizce söylemiştir. Bu olayı rivayete göre ölmeden evvel Cemaleddin Çelebi, kardeşi Veliyyeddin Çelebi'ye söylemiş⁸⁶.

Mustafa Kemal Paşa dergâhtan ayrılıp Ankara'ya gittikten sonra Cemalettin Çelebiye 2 Ocak 1920 günü, Nutuk'ta "Cemiyetin Merkez Kurallarına Hacıbektaş'ta Çelebi Cemalettin Efendi'ye, Mutki'de Hacı Musa Bey'e ayrıca bir bildirim yaptık." başlığıyla yer alan telgrafla, Sivas Kongresinde alınan kararlar ve Ankara yolculuğu ile ilgili haber yollamıştır⁸⁷.

Konuya başlarken ifade ettiğimiz gibi Ahmet Cemaleddin Çelebi, memleketi yabancı baskısından koruyacak olan, milli bir meclisin kurulmasına dair karar alan Amasya Tamimine imza atan heyet arasında bulunuyordu. Belki de bu sebeple, toplantılara katılamayacak kadar hasta olmasına rağmen, 120 mebustan 30'unun oyuyla I. TBMM'nin ikinci reis vekilliğine seçilmiştir⁸⁸. Ancak, Ahmet Cemaleddin Çelebi hasta olması nedeniyle meclis toplantılarına katılamamış, bu durumu da gönderdiği bir telgrafla meclise bildirmişti. Telgrafta, meclis ikinci reis vekilliğine seçildiği için gurur duyduğunu ve TBMM'ye teşekkür ettiğini, fakat bir cilt hastalığı ile birlikte diğer hastalıkları sebebiyle toplantıya katılmaktan ziyade, yatağından kalkacak şekilde sıhhatinin olmadığını belirtmekteydi. Bu telgrafı, Meclis'in 29 Nisan 1920 tarihli oturumunda okunmuştu. I. Mecliste Cemalettin Çelebi'ye manevi

---

⁸⁶ Öz, *a.g.e.*, s. 60.; A. C. Ulusoy, *a.g.e.*, s. 101-102.

⁸⁷ ...Yolculuğumuz sırasında görüp incelediklerimiz bizlere, gerçek koruyucu Ulu Tanrı'nın yardımı ile meydana gelen ulusal birliğimizin dayanağı olan ulusal örgütün kök salmış ve ulusun ve yurdun geleceğini kurtarmak için gerçekten güvenilir bir güç ve erk durumuna gelmiş olduğunu sevinçle gösterdi.

Dış durum, bu ulusal dayanç ve birlik yüzünden Erzurum ve Sivas Kongresi ilkelerine göre ulusun ve yurdun yararına elverişli bir görünüm almıştır.

Kutsal birliğimize, dayanç ve inancımıza güvenerek haklı isteklerimizin elde edileceği güne değin hiç yılmadan çalışılması ve bu bildirimimizin köylere varıncaya dek bütün ulusa duyurulması rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsilciler Kurulu adına
Mustafa Kemal

Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev*, Cilt 1, Ankara: TDK, 1978, s. 241.

⁸⁸A. C. Ulusoy, *a.g.e.*, s. 102.

olarak yol liderleri olduğu için büyük saygı duyan Alevi mebuslar da vardı: Dersim mebusları Dersim-Ferhat Uşağı Aşireti şeyhi Diyap Ağa, Şeyh Hasan Aşireti Şeyhi Hasan Hayri Bey, Abbas Uşağı Aşireti'nden Mustafa Ağa, Sarı Saltık Aşireti Şeyhi Mustafa Zeki Bey; Erzincan Mebusu Erzincan civarından Abbas Uşağı Aşireti Şeyhi Girlevikli Hüseyin (Aksu) Bey, Kars Mebusu Garib Musa Ocağından Pirzade Fahreddin Bey. Babagan Bektaşî kolunun Meclisteki temsilcileri, Denizli Mebusu Hüseyin Mazlum (Bababalım) Baba ve Ergani Mebusu Ahmed Nüzhet (Saraçoğlu) Bey idi⁸⁹.

Bektaşî Babası olan Halife Ali Baba'nın oğlu Hüseyin Mazlum Baba, Denizli'deki Teslim/Kazak Abdal Bektaşî Tekkesi şeyhi idi. TBMM'de İrşad ve Nafia komisyonlarında görev almıştı. Hüseyin Mazlum Baba, doğal olarak meclis komisyonlarında ona verilen diğer görevleri de yerine getirmişti. Pasif bir dinleyici değildi. Adını, Yunanlılara karşı zafer kazanan İzmirli kahramanlara tebrik mesajı gönderen mebuslar içinde de görüyoruz. Evlatlarından Mümtaz Bey, 200 kişilik birlikten oluşan Denizli Kuva-yı Milliyesi ve Tavas Gönüllüler Birliği'nde subaydı. Ahmed Nüzhet (Saraçoğlu), meclisteki tercüme-i hal'inde bahsedilmemiş olmasına karşın bir Bektaşî babasıydı. Onu bize bu şekilde tanıtan Besim Atalay ve Bedri Noyan'dır. Açıkça görüleceği üzere, meclisteki Bektaşî babaları 'gayri Sünnî' diye nitelendirilip diğer mebuslarından farklı bir muameleye tabi tutulmamışlar, aksine diğer şeyh mebusları gibi, İrşad Komisyonlarında görevlendirilmişlerdir. Bu nedenle, Babagan Bektaşîlerin, hiç yoktan dışardan görüldüğü haliyle, Sünnilerden aşırı farklı olduklarını söylemek doğru olmayacaktır⁹⁰.

Bunu izleyen günlerde Cemalettin Çelebi'nin hastalığı ağırlaşmıştır. Elli dokuz yaşında hayata gözlerini yuman Cemâlettin Çelebiyi geleneğe uyularak Kırklar Meydanı'nda toprağa verilmiştir. Cemâlettin Çelebi'nin ölümü üzerine küçük kardeşi Veliyettin Çelebi (1867- 1940), Postnişin ve mütevellî olmuştur. Veliyettin Çelebi uzun süre eğitim görmüş, Arapça ve Farsça'yı çok iyi bilen bir kişidir. Eser olarak basılmayan "Hürremî" mahlâsı ile yazdığı çok sayıda şiiri vardır. Aynı zamanda çok yetenekli bir hattattır. O günlerin ve çevresinin imkânsızlıklarına rağmen, Fransızca üzerinde de çalışmıştır⁹¹. Nisan sonu ve Mayıs 1922'de Veliyettin Çelebi Ankara'daydı. Veliyettin Çelebi, Ankara'da olduğu günlerde

⁸⁹ Küçük, *a.g.e.*, s. 132-133.

⁹⁰ Bedri Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevilik*, Cilt VI, İstanbul: Ardıç Yayınları, 2003, s. 62.

⁹¹ A. C. Ulusoy, *a.g.e.*, s. 102-103.

meclisi ziyaret etmiş, daha sonra da bir beyanname yayınlamıştı. Bu beyannamesinde, I. Dünya Savaşı sırasında 1915'te kurulan Bektaşî Alayı'ndan, Millî Mücadele'nin durumundan, Misak-ı Milli'ye o ana kadar verilen ve verecekleri destekten söz etmekte, hatta Bektaşîliğin kısa bir tarihinden, Hacıbektaş'ın Anadolu'ya geliş amacından, Bektaşîliğin yeniçerilerle, Çelebilerle ve Alevi Kürt aşiretleriyle ilişkilerinden bahsetmektedir. Birinci ve İkinci Gruplar arasındaki ihtilafa doğrudan temas etmese de Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmek için Mustafa Kemal Paşa ve grubunun yanında olmaya devam edeceklerini açıkça ifade etmekteydi. TBMM'nin varlığının önemini ve halkın özgürlüğe olan isteğinin temsilcisi olduğunu söylemesi itibarıyla 'Birinci. Grup' diye de bilinen ve daha sonra 'Halk Fırkası olan' Müdafaa-yı hukuk Grubu'nun Dokuz Umde'sini destekler mahiyettedir⁹².

Veliyyettin Çelebi, Ankara'dan ayrılmadan önce, Milletvekillerine hitaben de bir beyanname yayınlamış ve hepsiyle tek tek vedalaşmaya zaman bulamadığı için özür dileyerek hayırlar dilemiş ve kahraman ordumuzun başarısı için dua etmekte olduğunu da ifade etmiştir. Bu beyannameden habersiz olarak, Şapolyo ve Ulusoy, Veliyyettin Çelebi'nin 25 Nisan 1923'te bütün Alevi ve Kızılbaşları, Mustafa Kemal'in adaylarına oy vermeye çağırarak bir beyanname yayınladığını söylemektedirler. Beyanname'nin orijinali şöyledir;

“Anadolu’da Bulunan Ceddîm Hacı Bektaş Veli Hazretleri’ne

Samimi muhabbeti bulunan

Bilcümle Muhibbân ve Hânedân tarafî hâlisanelerine

Bu milleti ihyâ ile istiklâlimizi temin eden ve vücûd-ı âlileri kaffe-i İslâmiyân'e bais-i şeref olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi, Gâzi nâmudâr Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'nin neşir buyurdıkları beyannâmeleri cümleminizin malûmudur. Gâzî Paşa Müşarünileyhin, terakki ve teâli-i vatan hakkındaki her bir arzularını yerine getirmek bizlere farz-ı ayn'dır. Milletimizi kurtaracak, saadetimizi temin edecek onun efkâr-ı sâibaneleridir. Bunu inkâr edenlerin bizimle kafiye münasebeti yoktur.

---

⁹² Küçük, a.g.e., s. 136.

Tarikat-ı âliyemizin bütün mensûbinine, Müşarünileyh Hazretlerinin gösterdiği namzedlerden maâdasma rey vermemelerini, vatanımızın kurtulması bu veçhile kaabil olduğunu sizlere kemâl-i ehemmiyetle tavsiye ederim.

*Hacıbektaş Çelebisi Veliyettin*⁹³

Mustafa Kemal'in Veliyettin Çelebi'nin beyannamesine karşılık telgrafla verdiği cevap ise şöyledir:

“Çelebi Veliyettin Efendi Hazretlerine

İrsâl buyurulan beyannâme-i reşâdet-penâhileri suretini okudum. Feyz-i millî'nin inkişafına hadîm olacak teşebbüsât ve mesaîden geri kalmayan Zât-ı reşâdet-penâhilerine takdîm ihtiram eylerim. Mezkûr beyannâmenin her tarafa neşir ve tevzû hakkındaki iş'ara muntazırım. Saadet-i mülk ve millete hizmeti kendilerine şîâr edinenler İnd-i Allah'da me'cur ve ebediyen mes'ûd olurlar efendim.

*Gazî Mustafa Kemâl*⁹⁴

Yine Veliyettin Çelebi, Atatürk'ün ölümüne kadar görüşmelerini ve ilişkilerini sürdürmüştür. Atatürk'ün çağrısı üzerine bir ara Ankara'ya gitmiş, Atatürk, İsmetpaşa Mahallesinde Veliyettin Çelebi için bir ev hazırlatmış ve kendisini orada ağırlamış, Çankaya'da da birkaç defa görüşme yapmıştır. Veliyettin Çelebi'nin ağırlanması ile görevlendirdiği Dersim Milletvekili Mustafa Saltuk, Atatürk'ün söz konusu görüşmelerden sonra kendisine: “Çok büyük insan. Onunla konuşunca adeta ruhum yıkılıyor. Kaynak suyu gibi temiz, Okyanus gibi geniş ve derin” dediğini anımsamaktadır. Veliyettin Çelebi 31 Mayıs 1940 da vefat etmiş, Hacı Bektaş dergâhının Çilehânesi'nde toprağa verilmiştir⁹⁴.

Bektaşilerin Millî Mücadele'ye faydası bu kadar da az değildir. Özellikle Babagan Bektaşiler yeraltı teşkilatlarına üye olmaktan tutunuz da Millî Mücadele lehine casusluğa kadar uzanan birçok faaliyette bulunmuşlardır. Kendi deyimiyle, bir Bektaşî olan Albay Hüsameddin Bey, aynı zamanda bir İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubuydu ve I. Dünya Savaşı'ndan önce kurulan Teşkilat-ı Mahsusa'nın yönetici kadrosundaydı. Ertürk, Mim Mim Grubu'nun İstanbul'daki birçok toplantısına, 'elinde bastonu olan bir Bektaşî babası kılığında gittiğini, kendisini durdurup nereden

⁹³ A. C. Ulusoy, *a.g.e.*, s. 102-103.; Şapolyo, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, 321.

⁹⁴ A. C. Ulusoy, *a.g.e.*, s. 103.

geldiğini soran askeri devriyeye “*Hacı Bektaş Veli'nin kullarından biriyim. Bir zikir ayininden geliyorum,*” dediğini, üstü Anadolu'dan gelmiş evraklar ve raporlarla dolu olmasına rağmen bunu duyan devriyenin kendisini daha fazla sorgulamadan serbest bıraktığını söylemektedir⁹⁵.

Albay Hüsameddin Bey'den başka, Millî Mücadele sırasında önemli görevlerde bulunan başka Bektaşiler de vardı. Örneğin, 1930'dan sonra Dedebabalık görevini üstlenecek olan Ali Naci (Baykal, V. 1960), Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa emrinde albay rütbesiyle EHUR Posta Hizmetleri genel müdürü idi⁹⁶. İstanbul'un çeşitli semtlerinde ulusal örgütler kuranların başında Erenköy'deki Didariye dergâhı pirllerinden Bektaşî İbrahim Mihrabi Baba vardı. Kuzguncuk ulusal örgütü kurucularından biriye yine Bektaşî Ali Nutki Baba'ydı⁹⁷. Mustafa Kemal'in çocukluk arkadaşı Dr. Ragıp (Erensel) Baba (1881-1953), Mustafa Kemal'in doktorları arasındaydı. Bedri Noyan'ın eserinde, Çanakkale Savaşı dahil, Millî Mücadele'de de yan yana mücadele verdiler⁹⁸. Bunları içinden en ilginç olanı Ali Ulvi Baba'nın (V. 1954) Millî Mücadele'ye 'tabur imamı' olarak katılmasıydı, dönemin toplumun bakış açısına göre görevi olan vaaz edip namaz kıldırarak askerlerin dini ihtiyaçlarını karşılamak imkânsız görünebilirdi. Ama Kızılbaşların aksine, özellikle Babagan Bektaşilerin, İslam'ı ve Kuran'ı bildiklerini öğreniyoruz. M.M Grubu ve Müseccel Felah gibi bazı cemiyetlerde üye olan Bektaşiler de vardı: Hacı İlhami Baba (V. 1922), Ali Nutki Baba (1869-1936), Münir Halıcıoğlu, Hasan Baba, Hamdi Baba, Asım Baba, Hüseyin Kazım Baba, Ahmed Halid (Balimeren) Baba (V. 1961) ve Ekrem (Ramazanoğlu, V. 1977) gibi⁹⁹.

Diğer Bektaşî casus, ünlü Tefvik Baba (V. 1939) idi. Tefvik Baba, Tarikat-i Salahiyye'ye sızmış çok bilgili ve zeki bir zat idi. Onun casusluğundan habersiz olan Tarık Zafer Tunaya, onu Tarikat-i Salahiyye'nin kurucu üyeleri arasında sayar¹⁰⁰. Revnakoğlu, onun politik temayüllerinin karışık olduğunu, Hürriyet ve İtilaf Fırkası hükümeti sırasında Merdivenköy dergâhı postnişini ve 'İslam farmasonları' olarak bilinen Tarikat-i Salahiyye'nin üyesi olduğunu, Mim Mim Grubunun ona casusluk

---

⁹⁵ Hüsameddin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Ed. Samih Nafiz Tansu, İstanbul: Pınar Yayınevi, 1964, s. 174-176.

⁹⁶ Küçük, *a.g.e.*, s. 147.

⁹⁷ Öz, *Kurtuluş Savaşında Alevi-Bektaşiler*, s. 36.

⁹⁸ Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevilik*, Cilt VI, s. 141.

⁹⁹ Küçük, *a.g.e.*, s. 147.

¹⁰⁰ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, Cilt 2, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986, s.576.

fikrini verdiğini ve onun da tarikatın ‘Kırklar’ına’ girerek bu işi çok iyi becerdiğini, tarikatın (1925’teki) yargılanması sırasında Tevfik Baba’nın da yargılandığını ama Millî Mücadele’ye çalıştığının anlaşılması nedeniyle serbest bırakıldığını söyler¹⁰¹.

Hülya Küçük’e göre Millî Mücadele karşıtı olan Bektaşilerde vardı. Edib Harabi’nin rehberliğinde Bektaşiliğe girmiş olan meşhur Rıza Tevfik’i (Bölükbaşı), Mondros Mütarekesi’nden sonra Tevfik Paşa hükümetinde Maarif Vekili ve Damat Ferid Paşa hükümeti sırasında Şura-yı Devlet (Danıştay) reisi idi. Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın kurucu üyeleri, İngiliz Muhibleri Cemiyeti’nin de sıradan üyeleri arasında idi. Mim Mim Grubu, Rıza Tevfik’in, İngiliz İstihbarat Teşkilatı İstanbul şubesine bağlı bir casus olduğundan şüphe ediyordu. Rıza Tevfik, Haziran 1920’de diğer bazı Millî Mücadele karşıtlarıyla birlikte büyük ihtimalle Millî Mücadele karşıtı cemiyetlerle ilişkisinden dolayı vatana ihanet suçundan yargılanmıştı. İstanbul’da Darülfünun (Üniversite) öğrencileri, Sevr Antlaşması’nı imzalayan delegelerden olduğu için onu protesto etmişlerdi. Hakimiyet-i Milliye bu durumu ‘İstanbul Darülfünun’unda Vicdani İsyân’ başlığı ile duyuruyordu. Nisan 1922’de kendisini istemeyenlere bir şey öğretemeyeceğini söyleyip görevinden istifa etmiş, ülkeyi de o yıl terk etmiştir. Rıza Tevfik, vatana ihanet nedeniyle Yüzellilikler listesine alınmıştır. Onun bu tavrı, Kiraz Hamdi, Sakallı Rıfkı, Didar Hanım, Hasan Tahsin (İşkora) gibi İstanbul’daki bazı önde gelen Bektaşileri etkilemiş ve Hülya Küçük’e göre bu etkilenen Bektaşiler onun gibi Millî Mücadele Karşıtı olmuşlardır¹⁰².

2.1. Tek Parti Döneminde Tekkelerin ve Zaviyelerin Yasaklanmasından

Sonra Alevilik ve Bektaşilik

Kurtuluş Savaşının ardından Türkiye Cumhuriyeti’nde tek partili dönemde Aleviliği ve Bektaşiliği etkileyen en önemli olaylardan biri 30 Kasım 1925 yılında kabul edilen 13 Aralık 1925’te Resmî Gazete’de yayınlanan 667 sayılı Tekkeler ve Zaviyelerin kapatılması kanunudur. Mesele ile ilgili kanunun şekli şu şekildedir:

“Madde 1 – Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde gerek vakıf suretiyle gerek mülk olarak şeyhinin tahtı tasarrufunda gerek suveri aharla tesis edilmiş bulunan

¹⁰¹ Küçük, *a.g.e.*, s. 149.

¹⁰² Küçük, *a.g.e.*, s. 158-159.

bilümmü tekkeler ve zaviyeler sahiplerinin diğer şekilde hakkı temellük ve tasarrufları baki kalmak üzere kamilen seddedilmiştir. Bunlardan usulü mevzuası dairesinde filhal cami veya mescit olarak istimal edilenler ipka edilir. Alelümüm tarikatlerle şehlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik, babalık, emirlik, nakiplik, halifelik, falcılık, büyücülük, üfürükçülük ve gayıptan haber vermek ve murada kavuşturmak maksadıyla nüshacılık gibi unvan ve sıfatların istimaliyle bu unvan ve sıfatlara ait hizmet ifa ve kisve iktisası memnudur. Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde salatine ait veya bir tarika veyahut cerri menfaate müstenit olanlarla bilümmü sair türbeler mesdut ve türbedarlıklar mülgadır. Seddedilmiş olan tekke veya zaviyeleri veya türbeleri açanlar veyahut bunları yeniden ihdas edenler veya ayını tarikat icrasına mahsus olarak velev muvakkaten olsa bile yer verenler ve yukarıdaki unvanları taşıyanlar veya bunlara mahsus hidematı ifa veya kıyafet iktisa eyleyen kimseler üç aydan eksik olmamak üzere hapis ve elli liradan aşağı olmamak üzere cezayı nakdiyle cezalandırılır.”¹⁰³

Hacı Bektaş ilçesinde ki Pirevi kapatılmış ve Bektaşî Dergâhlarının tüm vakıflarına el konsa da sadece İzmir Tire'deki Horasan'lı Ali Baba Bektaşî dergâhı, özel bir yasayla Atatürk'ün emri ile orijinalinin kaybolmaması için açık tutulmuştur¹⁰⁴. Yine bu kanunun ardından üzerine tekkelerin son şeyhlerinin, tekkeler kapatıldıktan sonra da tekkelerinde oturmalarına izin vermesi dolayısı ile, Salih Niyazi Baba ve Bektaş Baba hariç bütün Bektaşî babaları tekkelerinde kaldılar. Salih Niyazi Baba, kapatılma haberini duyduğu zaman, sadece “*Bu demektir ki biz bu göreve layık değiliz*” demiş ve dergâhı terk etmişti. Ancak, dergâhlarının binalarının kapatılabileceğini ama tasavvufun yaşadığı canlı yerlerin, yani kalplerin kapatılamayacağı görüşünde idi. Salih Niyazi Baba, bir süre Ankara, Ulus'da bir otel (Anadolu Otel) işletti ve bu oteli gizli bir dergâh olarak kullanmak istedi, ancak buna izin verilmedi. Salih Niyazi Baba gizli faaliyetlerine 1927'ye kadar devam etti¹⁰⁵.

Şevki Koca'ya göre bu yıllarda içinde Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası'nın bazı üyelerinin de bulunduğu iddia edilen, Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya bir suikast

---

¹⁰³ Düstur Tertip no: 3, cilt: 7, s. 113.; Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun (1925), T. C. Resmi Gazete, 243, 13 Aralık 1925.

¹⁰⁴ Atatürk Şöyle demiştir: Brakımız o tekke örnek olarak, geleceğe kalsın ve kapatılmasın. Ş. Keçeli, *a.g.e.*, s. 254.

¹⁰⁵ Küçük, *a.g.e.*, s. 194.

düzenleme (İzmir suikastı girişimi) tespit olunmuş ve dönemin İstiklal Mahkemelerince yapılan yargı tutanaklarına bazı Mason ve Bektaşî isimlerinin yansımaları üzerine özellikle Arnavut ve Girit kökenli ve ittihatçı geçmişi bulunan Bektaşî Babalarına yönelik kuşku algılanmıştır. Salih Niyazi Baba'da bu kuşkudan nasibini alır ve yurtdışına çıkarılır¹⁰⁶. 17 Ocak 1930'da diğer bazı mücerred babalarla birlikte, Ankara'dan ayrılarak Arnavutluk'un şehri olan Tiran'a gitti ve oradaki Bektaşî cemaati tarafından sevinçle karşılandı. İstanbul'daki Takkeciler Tekkesi şeyhi Bektaş Baba da Salih Niyazi Baba'dan sonra Türkiye'yi terk etti. Selman Cemali Baba'nın ise daha önce, yani şapka reformu kanunundan hemen sonra, bu kanuna uymamak için Arnavutluk'a kaçtığı söylenmektedir¹⁰⁷.

Salih Niyazi Baba, Bektaşîliğin merkezini Arnavutluk'a taşımak istedi ama Arnavutluk Kralı Ahmed Zogu'nun iznini alamadı. Zira kral Zogu, Bektaşîliğin gerçek merkezinin Türkiye olduğuna inanıyordu. O dönemdeki tüm Bektaşîler, Tiran'daki tekkeyi merkez tekke olarak gördüler ve Salih Niyazi Baba, 1930'daki Bektaşî cemaatinin Dede Baba'sı seçildi ve İtalyan işgalciler tarafından öldürüldüğü yıl olan 1941'e kadar da bu statüsünü korudu. Salih Niyazi Baba'nın İtalyanlarla iş birliği yaptığı için komünistler tarafından öldürüldüğü de söylenmektedir¹⁰⁸. Yusuf İzzettin Ulusoy (Hacı Bektaş Tekkesi'nin günümüzdeki şeyhi Veliyyeddin Ulusoy'un dayısı) ise Salih Niyazi Baba'nın tekke kurmak için hükümetten aldığı ve halktan topladığı paraları çalan bir hırsız tarafından öldürüldüğünü söyleyerek öldürülmesinin siyasi değil, bir hırsızlık vakası ile ilgili olduğunu söylemektedir¹⁰⁹.

Salih Niyazi Dede Baba'nın Arnavutluk'a gitmesinin ardından Türkiye Cumhuriyeti'de Tek Parti hükümeti, Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan mebus seçilmiş olan Denizli Milletvekili Hacı Hüseyin Mazlum Baba'dan, Bektaşîye mensuplarının Tekke ve Zaviye kanunu başta olmak üzere yapılan yeniliklere muhalefet etmeyecek bir yapılanmaya gitmeleri doğrultusunda bir model üretmesini ister. Hüseyin Mazlum Baba, kendisinin Bektaşî yaptığı ve Salih Niyazi Dede Baba'dan Halifelik almış bulunan ve devletin güvenilir adamı konumundaki Dede Baba vekili Ali Naci Baykal Baba ile yeni bir teşkilatlanma modeli yaratırlar. Bu model şu hususları içermekte idi: “

---

¹⁰⁶ Şevki Koca, *Bektâşîlik ve Bektâşî Dergâhları*, İstanbul: Cem Vakfı Yayınları, 2005, s. 96.

¹⁰⁷ Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*, Cilt VI, s. 295.

¹⁰⁸ Ş. Koca, *Bektâşîlik ve Bektâşî Dergâhları*, s. 89.

¹⁰⁹ Küçük, *a.g.e.*, s. 195.

- 1- Bektaşilik bilinen Kadim Tarikat modelinden arındırılarak, ulus, devlet karakterlerine uygun milli bir bünyeye kavuşturulacaktır.
- 2- Dede Baba'lık kurumunun mücerret olma koşulu esas alınmayacaktır.
- 3- Dede Baba' kimliği taşıyacaklar Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olacaklardır.
- 4- Bektaşilik klasik tarikat formasyonu değil, ancak bir kültür ocağı olarak anlaşılacaktır.
- 5- Özellikle "İttihat ve Terakki" kökenli, eski Bektaşilik anlayışından kalma, Arnavut ve Girit kökenli Bektaşiler titizlikle incelenerek tarikat kültüründen mümkün olduğunca soyutlanacaklardır."¹¹⁰

Turgut Koca Baba'ya göre, devlet Bektaşi tekkelerini kapatmamıştı; tekkeler zaten sadece Bektaşilere açık idiler ve ayinler genellikle evlerde yapılırdı. Üstelik 1925'ten sonra ayinlerin evlerde düzenlenmesi daha da hızlanmış ve böylece Bektaşi eğitiminin kadın-çocuk herkese daha kolay ulaşması mümkün olmuştu. Yani kötü bir durum iyiye çevrilivermişti¹¹¹.

Yine de tüm bu alınan önlemlere rağmen 1930'lu yıllardan itibaren diğer tarikat mensupları gibi Bektaşilerinde gizli ayin yapması nedeniyle tutuklandığını görüyoruz. Cumhuriyet gazetesinde 8 Haziran 1930 tarihli 'Bektaşiler Kasımpaşa'da Arbede Çıkardı' adlı haberde Şeyh Sarı Dahhal, Ali Dede, Hüseyin Dede ve Tahsin Dede isminde dört Bektaşi şeyhinin muharrem dolayısı ile gizli ayin yapmalarına şahit olan mahallenin eski muhtarı Tahsin Efendi kendilerini hükümete haber vereceğini ihtar etmiştir. Şeyhler ayinlerine mâni olmak isteyen Tahsin Efendiye fena halde kızmışlar, dört Bektaşi birleşerek Tahsin Efendinin evinin önüne gelip ve camları taşlamasıyla kavga çıkmış polis müdahale ederek Bektaşileri tutuklamıştır¹¹². 9 Haziran günü serbest bırakılmıştır¹¹³.

Yıl 1931 Ocak ayına gelindiğinde tarikat mensuplarına karşı tutumun sertleştiğini dönemin gazete haberlerinden görüyoruz. Cumhuriyet gazetesinde 2 Ocak günü Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın İzmir ve çevresinde Akhisar ve Balıkesir'de tekke şeyhlerinin faaliyetlerinin yoğunluğu ve tarikat mensuplarının tutuklanmaları nedeniyle bölgeyi yakından incelemek için İzmir'e gittiğini bildiriyor. Manisa Akhisar'da 15 şeyh tutuklanmış, İzmir'de ise Molla Lütfullah, Hoca Mehmet

¹¹⁰ Ş. Koca, *Bektâşilik ve Bektâşi Dergâhları*, s. 97.

¹¹¹ Küçük, *a.g.e.*, s. 196.

¹¹² *Cumhuriyet*, "Bektaşiler!"; 8 Haziran 1930, s. 4.

¹¹³ *Cumhuriyet*, "Bektaşiler Tahliye Edildi"; 9 Haziran 1930, s. 5.

Ali gibi Nakşibendî şeyhlerinin yanı sıra Bektaşî Babası Ali Babanın tutuklandığı haberini bildiriyor¹¹⁴. İzmir’de bu yıllarda çok fazla Bektaşî tutuklanıyor. 7 Ocak 1931’de İzmir Narlıdere’nin köyünde Seyyah Ef adında bir Bektaşî gizli bir tekkesi olması zannından tutuklanıyor¹¹⁵. İzmir Ödemiş’te, tutuklanan Hüseyin oğlu Ömer adında Filibeli Balkan Bektaşî’sinin okumu yazmasının olmadığını Tekke Zaviye kanunundan sonra örülü saçım ile sakalımdan başka Bektaşîliğe ait bir şeyinin olmadığını ifade ediyor¹¹⁶. 1932 yılında da bu tutuklamalar aynı hızıyla devam ediyor. İzmir’den gelen haberde ismi hakkında bilgi bulunmayan bir Bektaşî babası Manisa’da Sait Ali ve Tevfik Bay adın da iki kişinin evinde aynı cem yaparken yakalanmışlardır. Görgü tanıklarına göre rakıli içkili olan ortamda evden “Yetiş İmdatıma Mürteza, Medet Ya Ali” gibi sözlerin söylendiğini duyanlar ayin yaptıklarının delili olarak göstererek yargılanmalarını sağlamıştır¹¹⁷. Yine rutin bir haber İzmir Bozyaka’da 9 erkek 4 kadın 13 Bektaşî kapalı olan tekkenin arka odasında ayin yaparken yakalandığı yönündedir¹¹⁸. 1933 yılında Ünlü Bektaşî Babası Ali Ulvi Baba, İzmir’in Süleymaniye mahallesinde Niyazi Efendi adında bir zatın evinde Bektaşî ayini cemi yaptığı gerekçesi ile oğlu Mustafa Efendi, Eşi Hatice Hanım, Niyazi Efendi ve onun eşi Zehra Hanım tutuklanıyor¹¹⁹. Dolayısı ile Turgut Koca Baba’nın dediğinin aksine evde gizli ayin yapmakta suç olmuş. Hatta cem yapıldığı iddia edilen yerler aranıyor, Bektaşîliğe ait kitaplar varsa delil sayılıp tutuklanmasına sebep oluyor. Bunun ilk örneği 1935 yılı İzmir Tepecik’te 9 kişi zabıta eve baskın yaparak ayini cem sırasında yakalıyor ve evde aramalar yapıp, Bektaşîliğe ait eserler toplanıp, mahkemede delil olması sebebiyle tutuklanıp adliyeye sevk ediliyor¹²⁰.

Bu tutuklamaların en ciddi vakası Kasım 1936’da Bektaşî Babası usulünce kıyafetli halde Nihat ve Mustafa Türabi Baba’nın 17 erkek 11 kadın ile İstanbul Eyüpsultan’daki Vezirtekke mahallesinin Şifa yokuşundaki 3 numaralı evde sazlı ve sofralı aynı cem yaparken 15 zabitanın yaptığı baskında yakalanması olayıdır. Yakalananlar arasında 14 ve 16 yaşında gençlerde vardır. Tutuklamalardan sonra

---

¹¹⁴ *Cumhuriyet*, 2 Ocak 1931, s. 3.

¹¹⁵ *Cumhuriyet*, 7 Ocak 1931, s. 1.

¹¹⁶ *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1931, s. 3.

¹¹⁷ *Cumhuriyet*, ”Ayin Davası”, 19 Mayıs 1932, s. 3.

¹¹⁸ *Cumhuriyet*, “13 Bektaşî Yakalandı”, 13 Haziran 1932, s. 2.

¹¹⁹ *Cumhuriyet*, “Gizli Ayin Yapanlar Yakalandı”, 18 Ekim 1933, s. 5.

¹²⁰ *Cumhuriyet*, “İzmir’de Bektaşî Ayini Yapanlar Yakalandı”, 10 Kasım 1935, s. 3.

ifadeleri Nihat Baba'nın ve Mustafa Tûrabi Baba'nın ifadeleri şöyledir. Nihat Babanın ifadesi:

“Yaşım 60. Bir kızım ve üç torunum var. Fatih asliye mahkemesinde mübaşirim. Soy adımı hatırlamıyorum. Bundan 25 sene evvel tarikata intisap ettim fakat tarikatın unvanı olan Babalık sıfatını henüz ihraz etmedim. Gerçi hala Baba derler amma bu öylece bir lâkabdır. Toplantının gayesi şu idi: Komşularımızdan bir kız o gece ölmüştü. Şöyle toplanıp bir gam dağıtalım dedik. Beş on şişe rakı da almıştık. Fakat iddianamede söylendiği gibi esrar ve afyondan haberim yoktur. Belki de misafirlerden biri cebinden çıkarıp oraya koyuvermiştir. Giydiğimiz Bektaşî elbiselerine gelince bunlar maruf Bektaşî babalarından merhum Hafız Yaşar Baba'ya aittir. Benim eniştemdi. O öldükten sonra bize miras kaldı. Bir kenarda duruyordu. Şöyle eğence olsun diye giyivermiştik. Ayin yapmayı asla düşünmedik. Kadınlara gelince, onların ekserisi bizim aile efradımızdandır.”

Musatafa Tûrabi Baba ise: *“Ben 66 yaşında ve Giridliyim. Vaktinde memlekette tarikata girmiştım. Babalık yapardım. Memlekette Yunanlılara esir düştük ve Hicri 1335'te ana vatana geldim. O vakitten beri hiçbir ayin ve Bektaşilik yapmadım. Benim o gece Nihat Baba'ya rütbe tevcih edeceğim doğru değildir. Benim rütbe tevcihi haddime mi düştü. O gece komşunun kızı ölüyordu. Beni Kur'an okusun diye çağırdılar. Dönerken Nihat Baha çağırdı. Oturup şöyle dostlarla biraz gam defedelim demiştik ama olmadı. Polisler gelip bastılar.”¹²¹*

Mahkeme salonunun dışında iken Cumhuriyet gazetesi muhabirine Mustafa Tûrabi Baba şunları söylemiştir: *“Bu devirde Bektaşilik falan kalmadı. Hükümetin ve devletin satveti o kadar kuvvetli ki buna lüzum yoktur. Esasen rakı içmek te şimdi yasak değildir. Biz vaktiyle bu tarikata rakı içmek için girmiştik. Bektaşilik demek ney ve mey demektir. Şimdi bütün tarikatların başı ve sonu paradır. Paran var mı senden daha Bektaşî kimse yoktur. Bizim ayin yapmağa filân niyetimiz yoktu. Ramazan'ı mübarek yaklaşıyor. Söyle bir iki kadeh yuvarlayıp bir rakı âlemi yapalım dedik amma burnumuzdan da geldi. Allah vere samimiyetimiz anlaşılrsa da şu delikten biran evvel çıksak”¹²²*

¹²¹ Cumhuriyet, “Bektaşî Babaları Adliyeye Verildi”, 15 Kasım 1936, s. 2.

¹²² Cumhuriyet, 15 Kasım 1936, s. 2.

Kasım ayında tutuklanan Nihat ve Mustafa Trabi baba 12 Aralık 1936'da birinci asli ceza mahkemesi tarafından gerçekleştirilen duruşmada 100'er lira para cezasıyla bir dahaki duruşmaya kadar serbest bırakılmıřtır¹²³. 27 Ocak 1937'de çıktıkları duruşmada Bektaşi ayininde içki ve saz olmaz diyerek Bektaşi ayini yapılmadığını ifade etmişlerdir. Bu nedenle duruşma tekrar ertelenmiřtir¹²⁴. 2 şubat 1937'de ise Nihat ve Mustafa Trabi Babalar u ay hapis ve 50'şer lira para cezasına çarptırılmış, Mustafa Trabi Baba'nın yaşı 65'i geçtiği için cezası 6'da 1'e indirilmiřtir¹²⁵.

Bektaşiler 1930'lu yıllardan II. Dünya savaşı yıllarına kadar İzmir başta olmak üzere İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde ayin yaptıkları gerekçesiyle tutuklanmıştır. II. Dünya savaşından sonra tekrar tutuklama olayları artmış, hatta 1949 yılında tekkelerin ve zaviyelerin seddi kanununa ek kanun eklenerek cezanın arttırılması TBMM'de görüşülmüştür. Seyhan Milletvekili Ahmet Remzi Yregir, bu görüşmelerde ön plana çıkararak şu sözleri söylemiştir:

“Tarikatılar dediğimiz ve onlara intisap etmek betbahtsızlığına uğrayan zavallı vatandaşlarımızdır. Bu böyle bir hal almıştır ki; memlekette tam bir tufeyli zümrenin yaşamasını temin eden ve bazı dedelerin, babaların ve şeyhlerin, naiplerin elinde esir gibi kullanılarak Cenneti lya götürüleceği vaadiyle aldatılarak, iğfal edilen zavallı gençlerdir. Bunlara yapılan telkinat, modası geçmiş birtakım Taifelerden ibaret olup buraya intisap edeceklerin kolayca mal sahibi olacakları ve refaha kavuşacakları propagandasından ibarettir. Bunların nazarında, bunların fikirlerine ve kanatlerine göre bu baba ve dedeler rüya görür; falan apartman veya çiftlik onlarındır veya onlara intisap edenlerindir. Onun için şu kadar teşbih çekeceksiniz şöyle veya böyle yapacaksınız şeklinde birtakım hurafeyle dolu Kurunuli fikirler ve emsalleri tarihte kanlı hdiseler yaratan birtakım halleriyle gençleri aldatırlar. Bunlar şapka giymezler, bere giyerler, tıraş olmazlar, sakal bırakırlar, a kalır, diyete sokulurlar. Hulsa asabı ve sıhhati bozularak nihayet cemiyeti beşeriye için muzır kimseler olurlar. Bunlar bu şekilde maalesef iğfal edilmektedir. İşte bu kanun bu şekildeki teşebbüsleri, ilerleyen hareketleri önlemek ve cemiyeti beşeriyeye ve Türk Milletine her bakımdan zarar verecek birtakım

¹²³ Cumhuriyet, “Bektaşi Ayini Yapanların Muhakemesi”, 13 Aralık 1936, s. 2.

¹²⁴ Cumhuriyet, “Bektaşi Ayinleri Nasıl Yapılmış”, 28 Ocak 1937, s. 4.

¹²⁵ Cumhuriyet, “Bektaşi Ayini Yapanlar Mahkûm”, 3 şubat 1937, s. 2.

hareketleri daha sıkı kontrol altında bulundurmak için yapılmıştır.”¹²⁶ diyerek verilen cezanın arttırılması teklifinde bir önerge vermiştir. Özellikle Nakşibendi tarikatının Kubilay hadisesi vakası hatırlatılıp, Yozgat'ta Arapça ezan okutulması gibi meselelerden bahsetmiş, mecliste bile Nakşibendi olan milletvekilleri olduğunu ima etmiştir ve önergede şu maddenin eklenmesi teklif edilmiştir:

“MADDE 1 - .30. XI. 1341 tarihli ve 677 sayılı Kanunun birinci maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir: Şeyhlik, Babalık ve Halifelik gibi mensupları arasında baş mevkiinde bulunanların altı aydan az olmamak üzere hapis ve 500 liradan aşağı olmamak üzere ağır para cezasından başka bir yıldan aşağı olmamak üzere sürgün cezası ile cezalandırılırlar.”¹²⁷

TBMM'de bu madde oylanmadan önce Adalet Bakanı Fuad Sirmen'e tarikatçılık yapanların sürgün cezasının mesafesinin 60 kilometre uzağa sürme konusun var olup olmadığı sorularak gündeme getirilmişmiş, Fuad Sirmen öyle bir cezanın uygulamasında tarikatçılık icra ettiği yerden en az 60 kilometre uzağa sürgün edileceğini doğrulamıştır. Adalet bakanı Fuad Sirmen'e Tokat Milletvekili Recai Güreli, Hâkimler tekke zaviye kanunu gereğince tarikatın liderinin nasıl tespit edeceğini bunu kolaylaştırmak için kanunun yapmamız gerekir mi diye bir soru soruyor. Adalet Bakanı Fuad Sirmen bu suallerine Faraza, suç işleyen için bir cemiyet teşkil edildiğinde bunun başı nasıl tespit edildiyse, bunu hâkim nasıl biliyorsa öyle olacağını söylüyor. Tekkeler ve Zaviyeler kanununa ilişkin ek madde mecliste onaylanıp kabul edildi¹²⁸. Tek Partili CHP hükümeti 1949 yılında tekke zaviye kanunundan geri adım atmayarak aksine cezasını yükseltmiştir. Madde kapsamında olan Alevilerin dini hizmetini yerine getiren Dedelik, Bektaşilerin ise Babalık yapması daha da ağır şartlar altında kalmıştır. Nitekim ileride detaylı olarak ele alacağımız Ahmet Sırrı Baba bu ağır şartlar altında yargılanacaktır.

¹²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem VIII, Toplantı 3, Cilt 20 (10 Mayıs 1949), s. 708.

¹²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem VIII, Toplantı 3, Cilt 20 (10 Mayıs 1949), s. 709.

¹²⁸ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem VIII, Toplantı 3, Cilt 20 (10 Mayıs 1949), s. 710-711.

3. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ALEVİLER VE BEKTAŞİLER'İN SİYASİ FAALİYETLERİ

3.1. Çok Partili Hayata Geçiş ve 27 Mayıs Askeri Darbesine Kadar

Demokrat Parti'nin Sosyal Politikaları

3.1.1. Türkiye Cumhuriyeti'nde Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti'nin İktidara Gelmesi

II. Dünya Savaşı bitlikten sonraki birkaç yıl içerisinde, Türkiye'nin siyasal sistemi, ekonomi siyaseti ve dış ilişkileri büyük çapta gerçekleşen değişimlere sahne oldu. Savaş sonrasında, İsmet Paşa'nın CHP hükümeti bazı nedenlerden dolayı son derece gözden düşmüş haldeydi, hatta Türk halkının çoğunluk kesimi tarafından nefret ediliyordu. Bu dönemde ülkenin toplam nüfusun yüzde 80'ini oluşturan kırsal kesimdeki ziraat ile geçinen insanlar, yaşam seviyelerinde, sağlıkta, eğitimde ya da iletişim olanaklarında büyük çapta bir iyileşme görmemişlerdi. Savaş boyunca merkezi otoriter hükümetin tutumu kırsal kesim üzerindeki etkin bir şekilde denetim altına almaktı. Savaş sırasında ülke içi piyasada aranan temel ihtiyaç olan maddelerinin yokluğu yanında, hükümetin ordu ihtiyaçları için elde edilen ürünün belli bir miktarına el koyması ve bunun temin edebilmek için uyguladığı baskılar özellikle yoksul az gelirliler üzerinde tesirini göstermiştir. Aranan gerekli maddeleri üreten ve satışını yapan büyük tüccar kesiminden bu yıllar içerisinde 'savaş zenginleri', 'vurguncu-tefeciler' gibi tanımlanan şahsiyetler çıkmıştır¹²⁹. Bunu önlemek için çıkarılan Millî Korunma Kanunu, karaborsacılığı önleyememişti. Aksine yasanın hedefi olan kesimlerin tepkilerine neden olmuştu. Ama esas Toprak Mahsulleri Vergisi, büyük çoğunluğu köylü ve tarım a olan halkın ezilmesiyle sonuçlanmıştı. Bu yaşanan dram, halkı Jandarma ve vergi tahsildarından, cumhuriyetin ilk yıllarına göre nefret edilir ve korkulur hale getirmişti¹³⁰. Devlet daha etkin ve hissedilir hale geldiği için, kendi içinde Anadolu'da köy yaşamının geleneksel bir özelliği olan devlete duyulan öfke, daha da artmıştı. Özellikle tek parti

¹²⁹ Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, s. 32.

¹³⁰ Çetin Yetkin, *Karşı Devrim 1945-1950*, Ankara: Kilit Yayınları, 2014, s. 147.

hükümetinin laik politikaları muhafazakâr İslam görüşündeki vatandaşların şiddetli tepkisine neden oldu¹³¹.

Çok partiye geçişi hazırlayan dış sebeplerde mevcuttur. ABD'nin Haziran 1947'de, II. Dünya savaşı sonrasında ekonomilerini onarmalarına yardım için Avrupa ülkelerine büyük ölçekte mali destek öngören Marshall Planını devreye koydu. Bu planın birbirini tamamlayan üç bağımsız amacı vardı. İlki Avrupalıların kendilerini toparlamalarına yardımcı olmak, ikinci olarak Amerikan sanayi için kârlı ihracat pazarlarını korumak ve beslemek, üçüncü olarak ise komünizme sebep olan yoksulluğu ortadan kaldırmak. Önde gelen Türk siyasetçileri, Amerikan siyasal ve askeri desteğinden ve Marshall Planı'ndan tam olarak yararlanmak için, Amerikalıların aşırı önem verdiği siyasal ve ekonomik ilkeler olan demokrasi ve serbest girişime uymanın, savaş sonrasındaki Türkiye'ye için faydalı olacağını anlamışlardı. Bu nedenle Türkiye'de 1945'ten sonrasındaki siyasal ve ekonomik değişimin hem ülke içi hem uluslararası dinamikleri olduğunu belirtebiliriz¹³². Gelişmeler sadece bununla kalmıyordu. Türkiye'nin Sovyet Rusya'nın Karadeniz ve Boğazlar üzerindeki tehditlerine karşı yalnızlığı ve Sovyet Rusya'nın isteklerine karşı koyabilmek için İngiltere'nin ve Amerika'nın yardımına ihtiyaç duyulması zorunluluğu ortaya çıkacaktır. Amerika'nın ise Türkiye yanında yer alması için Türkiye'nin Çok partili düzene ve görünüşte dahi olsa demokrasiye geçmesini istiyorlardı¹³³.

Tek parti hükümetinde parti içi muhalefetin varlığını ortaya çıkaracak olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu için 1945 yılında mecliste yapılan Toprak Reformu görüşmeleri savaş sonrasında ortaya çıkmış bir mesele değildir. Cumhuriyet döneminde ülkedeki toprak insan ilişkilerinin ortaya çıkardığı sosyal, ekonomik ve siyasi meseleleri çözümlenmeye yönelik çalışmalara 1933-34 yıllarında başlanmıştır. Hatta Atatürk, 1936 ve 1937 yılı kasım ayı meclis açılış nutuklarında, toprak reformunun bir an önce gerçekleştirilmesini istiyordu. Çünkü bu kanunun fikir babasıydı¹³⁴ ve Türkiye bir tarım ülkesi olarak, ülkedeki toprak sahipliğinin yüzde 99.75'i, 500 dönümden az olan küçük çiftliklerden oluşuyordu. 5000 dönümün üstündeki toprak sahiplerinin oranı sadece yüzde 0.01 idi. Yaklaşık üç milyon

---

¹³¹ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s. 300.

¹³² Zürcher, *a.g.e.*, s. 304.

¹³³ Yetkin, *a.g.e.*, s. 147.

¹³⁴ Yeşil, *a.g.e.*, s. 44.

köylünün aile refahı için yeterli toprağı yoklu ve 24 ile 48 dönümlük bir arazi sahibi fakirlik çizgisinde yaşamaktaydı. Yine de ilk defa Ocak 1945'te öne sürülen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu mayıs ayında Mecliste tartışmaya sunuldu. Bu kanun kullanılmayan devlet arazilerini, dinî vakıf arazilerini, tarıma uygun hale getirilmiş arazileri, sahibi belli olmayan arazileri ve 500 dönümden fazlasına sahip olan toprak sahiplerinden alınmak suretiyle elde edilecek arazileri, hiç toprağı olmayan veya çok az olan çiftçilere yeterli toprak sağlamayı amaçlamaktaydı¹³⁵.

Mecliste bu kanun görüşmeleri sayesinde ilk defa parti içinde muhalefet bir gurup olmayı başarmıştı¹³⁶. Muhalefet gurup Kanununun 17. maddesi dışında toprak reformuna karşı olmayan diğer grup ise, büyük toprak sahibi ve bazı sivil bürokratlardan oluşmaktadır. Muhalif milletvekilleri kanun tasarısının 17. maddesini eleştirirken, toprağın bölünmesi yerine mevcut düzenin korunmasını ve ziraat metotlarının geliştirilmesini savunuyorlardı. Bu muhalif guruba göre; Mülkiyet hakkı Anayasa ve Medenî Kanunca garanti edildiği için, şahsi mülkler yerine devlet, kendi topraklarından dağıtmalıydı. Bu grup milletvekilleri, kanun müzakeresinde, parti disiplinine ve nizama aykırı da olsa, savundukları hususlar için mücadele ettiler¹³⁷. Yasaya en çok muhalefet yapanlar, yakınları veya kendisi toprak sahibi olan milletvekilleri idi ve bunların sözcüsü olan Adnan Menderes ise Aydınli büyük bir toprak sahibiydi¹³⁸. 7 Haziran 1945'te, Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü ile birlikte, CHP grubuna anayasanın tam uygulanmasını ve demokrasinin kurulmasını isteyen bir önerge sundu. Tarihe 'Dörtlü Takrir' diye geçen bu önerge, bir muhalefet partisinin kurulmasından ziyade CHP hükümetinde yeniliği amaçlar gözükiyordu. Bu öneri CHP grubu tarafından reddedildi¹³⁹. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Tasarısı'nın ikinci defa görüşülmesi, yaklaşık bir hafta sonra, 11 Haziran 1945'de TBMM'de yapıldı ve uzun tartışmalar neticesinde verilen birkaç değişiklik önergesinin reddedilmesinden sonra, tasarı, üzerinde başka bir görüşme ve tartışma yapılmaksızın oylanarak ve oylamaya katılan 345

---

¹³⁵ Zürcher, *a.g.e.*, s. 305.

¹³⁶ Cemil Koçak, *ikinci Parti Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, Cilt 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010, s. 270.

¹³⁷ Yeşil, *a.g.e.*, s. 47.

¹³⁸ Zürcher, *a.g.e.*, s. 305-306.

¹³⁹ Dörtlü Takrir temel olarak, artık harp bittiğine, köylüler ve aydınlar demokrasiye hazır hale geldiklerine göre; Millet Meclisi'nin hükümeti fiilen kontrol etmesini, kişiyi Anayasa'da yazılı hak ve hürriyetlerin tanınmasını ve birden fazla partiye müsaade olunmasını istiyordu. Bunların gerçekleşmesi için CHP program ve tüzüğünde tadilat yapılması şart koşuyordu. Yeşil, *a.g.e.*, s. 51-52.; Zürcher, *a.g.e.*, s. 306.

milletvekilinin oybirliği ile kabul edildi. Bu oylamaya 104 milletvekili katılmamıştı. Katılmayan milletvekilleri arasında, Adnan Menderes, eski Başbakan Celal Bayar, Feridun Fikri Düşünsel, Muhittin Baha Pars, Emin Sazak, Refik Koraltan, Refet Bele, Kazım Karabekir, Fuat Köprülü, Hikmet Bayur ve Cavit Oral da vardı¹⁴⁰.

Aslında çok partili dönem, temmuz ayında İstanbullu sanayici Nuri Demirağ'ın Milli Kalkınma Partisi adında bir muhalefet partisi kurmasıyla başladı. Bu süreçte Tan ve Vatan gazetelerinde yazdıkları eleştirel makaleleri nedeniyle Adnan Menderes ile Fuat Köprülü ve ardından Refik Koraltan 21 Eylül'de CHP'den resmi olarak ihraç edildi ve hemen sonrasında aralık ayı başında Celal Bayar CHP'den istifa etti. Nihayetinde 7 Ocak 1946'da CHP'den istifa eden bu dörtlü Demokrat Parti'yi kurdu¹⁴¹. Yeni kurulan Demokrat Parti'nin başkanlığına Celal Bayar seçildi. Demokrat Parti'nin 80 maddelik programında Liberalizm hem yenilikler ve özgürlükler açısından hem de ekonomik açıdan benimsendi. Hatta özel sektör ve sermaye desteklenmeli bunun yanı sıra verimliliğin artmasını sağlamak amacıyla devlet kuruluşlarının özele devretmek gibi maddeler vardı¹⁴².

CHP iktidarı, yeni kurulmuş bulunan DP'nin, ülkenin her yerinde teşkilatlanarak seçimlere girmesini engellemiş olmak için, 1946 Eylül-Ekim ayında yapılacak belediye seçimlerini erkene aldı. Demokrat Parti bu durumun farkına vararak belediye seçilerine katılmama kararı aldı. Belediye seçimleri 26 Mayıs 1946'da yapıldı. Fakat Demokrat Partililer tarafından 1947 yılında yapılacak olan ülke genelindeki milletvekili seçimlerinin erken olacağı da bunun üzerine tahmin ediliyordu¹⁴³. Nitekim öylede oldu Haziran 1946'da mecliste seçimlerin temmuz ayına alınması kararı alındı. Seçim uslu hakkında değişiklikler de yapılmıştı. Açık oy kullanımı gizli tasnif modeli uygulanacaktı. Bunun üzerine iki büyük partiden adaylarını açıklanmasından sonra adayları sosyal durumları iki parti arasında farkın da başka bir göstergesiydi. Halk Partisi aday listesini çoğunlukla emekli asker ve tanınmış siyasi şahsiyetler yani bürokratlar oluştururken, askeri-sivil bürokrasi geleneğini koruyordu. Çok az sayıda serbest meslek sahibi bulunuyordu. DP aday listesi ise daha çok orta kesim mensupları bürokrat, çiftlik sahibi ve iş adamlarından

---

¹⁴⁰ Koçak, *a.g.e.*, s. 268.

¹⁴¹ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara: İmge Kitapevi, 1990, s. 10-12.; E. J. Zürcher, *Aynı Eser*, s. 308.

¹⁴² Eroğul, *a.g.e.*, s. 12-13.

¹⁴³ Yetkin, *a.g.e.*, s. 274-275.

oluşuyordu. 21 Temmuz'da çok partili hayatın ilk genel seçimleri gerçekleşti. Seçim sonuçlarına göre Demokrat Parti büyük şehirlerde elde ettiği başarıyı küçük yerleşim bölgelerinde gösteremedi. Çünkü CHP'nin etkisi küçük yerleşim bölgelerinde devam ediyordu. Bunun üzerine seçim sonuçları 465 milletvekillinden CHP 396'ini, DP ise 62'sini kazandığı yönündeydi. Buna ilaveten 7 kişi de bağımsız aday olarak milletvekili seçildi.¹⁴⁴

Seçimlerin ardından Ocak 1947'de DP ilk defa kongresini yaptı. Kongreye katılan temsilciler, Hürriyet Misakı'nı kabul ettiler. DP ve CHP arasındaki seçimdeki hileler ve mecliste Recep Peker ile Adnan Menderes'in atışması açıkça iki partinin ilişkisi kopmak üzereydi, bunun üzerine Temmuz 1947'de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü araya girdi. Recep Peker ve Celal Bayar tek tek görüşerek hemen ardından basına bir beyanatta bulundu. 12 Temmuz Beyannamesi adlı bu bildiri muhalefetin varlığını artık resmi olarak kanıtlıyordu, Cumhurbaşkanlığının devlet yönetiminden tarafsız bir şekilde her iki partiye adil davranmasını istiyordu¹⁴⁵. Bu sırada Mareşal Fevzi Çakmak'ın başkanlığında Millet Partisi'ni kurdu. Sonuçta, DP'nin meclisteki grubu 1949'da yarı yarıya azaldı, ama aynı zamanda da DP daha etkili ve sistemli bir parti haline geldi. Hasan Saka Haziran 1948'de kabinesini yeniledi ve 1949'da ise yerine daha uzlaşmacı bir kişi olan ve İslamcı eğilimleriyle bilinen Profesör Şemsettin Günaltay getirildi¹⁴⁶.

1947'de, işçilere sendikalarda örgütlenme hakkı veren, fakat sendikaların siyasal faaliyetini ve grevleri yasaklayan yeni bir "Sendikalar Kanunu" çıkarıldı. Siyasal faaliyet yasağına rağmen hem DP hem de CHP 1947'de kurulmuş olan sendikaların desteğini edinmeye gayret etmekle ve DP iktidara geçer geçmez onlara grev hakkı vermeyi vaat etmekteydi. Yine bu dönemde Türk hükümeti Uluslararası Para Fonu (IMF) üyeliği için önceden başvuruda bulunmuş ve üyeliğe hak kazanmak amacıyla 1947'de 7 Eylül Kararlarını almıştı. Aslında bu kararlarla Türk parasını devalüasyona uğratmış ve Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisiyle bütünleşmesini amaçlayan birtakım liberalleşme önlemlerini getirmekteydi¹⁴⁷.

CHP ile DP arasında 10 Mayıs'taki propaganda yasağına kadar şiddetli ve çekişmeli seçim kampanyaları yürütmelerine karşın 14 Mayıs seçimleri büyük bir

---

¹⁴⁴ Yeşil, *a.g.e.*, s. 81-88.

¹⁴⁵ Yeşil, *a.g.e.*, s. 133.

¹⁴⁶ Zürcher, *a.g.e.*, s. 310-312.

¹⁴⁷ Eroğul, *a.g.e.*, s. 19.

sessizlik ve ağırbaşlılık halinde geçti. Seçime katılma oranı yüzde sekseni aştı. Seçim sonuçları açıklandıkça Demokrat Parti'nin, hiç ummadığı bir zafer kazandığı anlaşıldı. Bu seçim sonuçlarına göre, Demokrat Parti oyların %53,35'ini alarak meclisteki 487 üyelikten 408'ini kazanmıştı. C.H.P, ancak oyların %39'unu alarak 69 milletvekili kazanabilmişti. O dönemde yeni uygulanan mutlak çoğunluk seçim sistemine göre DP meclisin %83'ünü CHP ise %14'lük milletvekili sayısı ile temsil edilmişti. Millet Partisi ise önemli bir etki gösterememiş, sadece bir milletvekili meclise kazandırabilmişti¹⁴⁸. Yeni meclis, 22 Mayıs'la toplandı. Refik Koraltan'ı meclis başkanlığına, Celal Bayar'ı da cumhurbaşkanlığına seçti. Adnan Menderes ilk Demokrat hükümeti kurmakla görevlendirildi. Böylece sessiz sedasız, siyasi rejim alanında bir devrim başarılmış oldu. Yirmi yedi yıllık tek partili bir yönetim, muhalefet bir partinin doğup gelişmesine izin vermiş ve nihayet milletin hükmüne razı gelerek iktidarı bu muhalefete bırakmıştı. Bu gerçekten bir kansız bir ihtilald¹⁴⁹.

3.1.2. 27 Mayıs Askeri Darbesine Kadar Demokrat Parti'nin Sosyal

Politikaları

Demokrat Parti 14 Mayıs 1950'de iktidar olana kadar ve olduktan sonrada sürekli savunduğu liberal ekonomi uyulamaya koymak istediği ilk politikasıdır. Tek parti dönemi sıkı denetimli ve kendi kendine yeterli olamaya çalışan bir ekonomiden, liberal serbest pazar ekonomisine geçiş esasen CHP hükümetinin 1947'de almış olduğu kararlardı. Bunun en iyi örneği Marshall Planı dâhilinde ilk gönderilen mallar olan Mayıs 1949'da gelen traktörlerdi. Demokrat Parti ise kurulduğu günden beri serbest pazar ekonomisini sürekle savunarak göreve gelir gelmez de liberalleşme politikalarını hemen uyguladılar. Demokrat Parti yönetimi, Amerika'nın raporlarında belirttiği, Türkiye gibi bir ülkede ciddi bir modernleşme hamlesinin tarımdan başlamak zorunda olduğunu kabul etti. Başbakan Adnan Menderes'in girişimiyle, Türk tarihinde ilk defa çiftçinin çıkarlarına öncelik verdiler ve bunu sonuna kadar da sürdürdüler. Bunu sağlamaya yönelik politikaları, çiftçiye ucuz kredi sağlanmasının yanı sıra tarım ürünleri fiyatlarının Toprak Mahsulleri Ofisi sayesinde yüksek

¹⁴⁸ Şerif Demir, *Düello Menderes ve İnönü*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011, s. 20.

¹⁴⁹ Eroğul, *a.g.e.*, s. 45.

tutulmasıydı. Bu durum sonucunda ülkenin çoğunluk nüfusu olan kırsal kesimi memnun ederek büyük destek kazandı. Böylece iktidarını sağlamlaştırmış oldu¹⁵⁰.

Demokratların ekonomi politikası, ekonominin dizginleri serbest bırakınca piyasanın kendi kendine işleyeceğini düşünüyorlardı. Demokrat parti hükümeti 18 Ocak 1954'de Amerika'nın etkisi altında Türkiye'de yabancı yatırımı teşvik etmek için Yabancı Sermayeyi Teşvik kanununu çıkarttı. Bu kanunun çıkmasına rağmen yabancı yatırımlar da son derece azdı. Yine de özel sektör ve yabancı sermayeye ilişkin tüm politikalara rağmen, yatırımların yaklaşık yüzde 50'sini devlet yapmak zorunda kaldı¹⁵¹. 1954 yılına gelindiğinde artık ekonomik canlanma tarımda kötüye giden şartlar nedeniyle bitmişti. Ülke genelinde demokrat partinin ilk yıllarında iyi giden iklim koşulları tersine dönmüş havalara kötüleştince üretim durduğu için Türkiye yeniden buğday ithal etmek zorunda kaldı. Bu durum çok ciddi sonuçlar doğurdu. Ekonomik büyüme oranı %13'ten %4'e düştü. 1955'te ticaret açığı sekiz kat arttı. Demokrat Parti tüm bu olumsuz şartlarda dahi ithalat ve yatırım hızını devam ettirdi. Ağustos 1958'de Demokrat Parti yönetimindeki devlet daha fazla dış borca gereksinim duyuyordu hatta bu nedenle IMF'nin yaptırımlarına boyun eğdi. IMF'nin önerileri gereğince 4 Ağustos 1958'de alınan kararlar Liranın değeri düşürülerek ülke içi piyasa fiyatı yükseltildi. Aynı zamanda devletin dış borçları için yeni bir plan yapıldı. Tüm bunların karşılığında Türkiye'ye ABD, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve IMF'nin karşıladığı 359 milyon dolar borç verildi. Neticede 1960'a gelindiğinde toplam dış borcu bir buçuk milyar dolar oldu¹⁵².

Demokrat Parti'nin kara yolları yapımı politikası sayesinde ülke genelindeki kara yolları tam olarak birbirine bağladı ve köylerden şehirlere olan yolu açıldı. Türkiye 1950'de sadece sert satırlı yola sahipti. Amerika'nın teknik ve malî yardımıyla on yıl içinde 5400 kilometrelik sert yüzeyli çift geçişli anayol daha yapıldı. Gevşek satırlı yollarda yapılan ciddi islah çalışmalarıyla birlikte, bu yeni yollar ve de hızla 53.000'den 137.000'e yükselen ithal otomobil ve kamyon sayısı, daha etkin bir pazarlama ve dağıtım olanağı sağladı. Tek parti CHP döneminin önemli bir politikası olan demiryolları yapımı ise neredeyse durdu. Karayolu

---

¹⁵⁰ Zürcher, *a.g.e.*, s. 325-326.

¹⁵¹ Feroz Ahmad, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev.: Yavuz Alogan, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012, s. 396.

¹⁵² Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Çev.: Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayın, 2010, s. 170-171.

taşımacılığına tam geçiş, kamu mülkiyeti taşımacılığından özel mülkiyet taşımacılığına geçiş anlamına da geliyordu. Çünkü kamyon ve otobüslerin çoğu özel mülkiyetin elinde, demiryolları ise devlet mülkiyetinde idi¹⁵³.

1955'ten itibaren azan enflasyon ücretli ve maaşlıları kötü etkilemeye başladı. Yine de savaş sonrası yıllarla karşılaştırıldığında, bunların esas gelirleri, on yılın sonunda bayağı artmıştı. Tarım kesimine dolaylı ya da dolaysız yatırılan ve böylece nispeten yetersiz olan çiftliklere bile ayakla kalma şansı sağlayan ve tarım üretiminin sürdürülmesinde gerekli olmayan birçok kişiyi toprakta tutan paraya rağmen, 1950'lerde kırsal kesimden kasaba ve kentlere kitlesel göç başladı. Bir milyonun üstünde insan toprağı terk etti. On yıllık dönemde büyük kentlerin nüfusu her yıl yüzde on artmıştı. Emek göçü yeni bir olgu değildi. Kentler büyük sayıdaki yeni sakini düzenli şekilde kabul edecek kadar donatımlı değildi ve sonuçta göç edenlerin çoğu kendi başının çaresine bakmak zorunda kalıyor, kent dışındaki kullanılmayan arazilerde kendi evlerini inşa ediyorlardı. Hızla türeyen bu gecekonduların oluşturduğu bütünüydü. Köylerin su, elektrik, yol ve kanalizasyon gibi altyapıları yoktu¹⁵⁴.

1950 seçim zaferinde sonra demokratlar, din eğitime karşı daha liberal bir tavır benimsemişlerdir ancak dini, Osmanlı döneminde yetişmiş ulemanın yerini tarikat şeyhlerine bırakmamaya kararlıdır. Muhafazakâr Müslümanların gözünde Demokratların sempati toplaması ve devletin de meşruluk kazanması açısından iyi bir fırsat yaratabilecektir. Böylece İslam, Osmanlı döneminde öğretildiği şekliyle değil, yeni Cumhuriyet'in laik ideolojisine uygun bir tarzda öğrenime sunulmaktadır¹⁵⁵.

1950'den sonra devam eden Demokrat Partili dönemde dini konularda yaptığı faaliyetler sırasıyla şöyledir. 14 Haziran 1950 tarihinde verilen bir kanun teklifi ile Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesinin son cümlesi ile Arapça ezan yasağı kaldırıldı. Ancak, Arapça ezan mecburi kılınmamış, sadece onun üzerindeki mevcut yasak kaldırılarak, tercih din adamlarına bırakılmıştır. Yasağın kaldırılması sırasında, CHP yöneticilerinin de bu kanunu destekledikleri görülmüştür. DP'nin iktidara gelir gelmez Arapça ezan okuma yasağını kaldırması, dinsel özgürlüklerin simgesi olarak

---

¹⁵³ Zürcher, *a.g.e.*, s. 325-327.

¹⁵⁴ Zürcher, *a.g.e.*, s. 329.

¹⁵⁵ Demir, *a.g.e.*, s.64.

değerlendirilmiş, muhafazakâr kesimleri olağanüstü derecede memnun etmiştir. Bu olay, İslam'a çevreler ve geniş halk kitleleri tarafından DP'ye İslamiyet'i kurtaran parti adının verilmesine yol açmıştır¹⁵⁶. 7 Temmuz 1950 tarihinden itibaren Ramazan ayında sabah ve akşam, her biri on dakika olmak üzere günde iki defa, diğer aylarda ise haftada bir defa cuma sabahları olmak üzere radyodan dini yayın yapılmasına izin verilmiştir. 4 Kasım 1950 tarihinde din dersleri ilkokul programlarına dâhil edilmiş ve 1951- 1952 ders yılında İmam-Hatip okulları açılmıştır. 13 Ağustos 1956 tarihinde din eğitimi ortaokul programlarına konulmuş ve 19 Kasım 1959 tarihinde İstanbul'da bir Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır¹⁵⁷.

Aslında Demokrat Parti iktidarının dini alandaki faaliyetlerini ne tamamen katı bir laiklik çerçevesinde, ne de tamamen laiklik karşıtı olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü DP iktidarı zaman zaman geçmiş dönemin laiklik anlayışından taviz verirken, zaman zaman da laikliği ve Atatürk ilkelerini korumak amacıyla sert önlemlere başvurmuştur. Bu bağlamda, 25 Temmuz 1951 yılında çıkarılan "Atatürk'ü Koruma Kanunu", DP hükümetinin bazı dini propaganda ve faaliyetleri kısıtlamak için aldığı hukuki önlemlerin ilkidir. Kısaca, DP döneminde, iktidar tarafından, laiklik karşıtı hareketlere bazı tavizler verilerek bu çevrelerin hem oylarından yararlanılmış ve hem de kontrol altına alınmaları sağlanmıştır. Bir başka anlatımla, düşünce ve yaşam biçimi olarak laikliği benimsemiş olan DP üst yönetiminin bu ikili tavrı, çoğunluğu sağlayarak iktidarda kalmak adına İslamcı kesimlerin oylarına duydukları ihtiyaçtan ve Anglo-Sakson laiklik anlayışına düşünsel yakınlıklarından kaynaklanmaktadır. Diğer yandan, DP döneminde irticai hareketlere yönelik bir dizi önlem de alınmıştır. Bunlar; Anıtkabir'in tamamlanması, Ticanilerin mahkûm edilmesi, Atatürk'ü Koruma Kanunu'nun çıkarılması, 163. maddenin genişletilmesi, Sebülürreşad gibi aşırı İslamcı gazetelerin ve partilerin kapatılması, bazı İslamcı yazarların tutuklanması, Menderes'in irtica ve yobazlığa izin vermeyeceklerini, Bayar'ın, Atatürk yolu ve inkılâplara aykırı davranışlara karşı mücadele edeceklerini açıklamaları gibi¹⁵⁸.

Çok partili dönemde her iki parti de dini istismar etmiştir. Ancak bu istismar olayı, ekonomik koşullar zorlaştıkça daha açık ve kontrolsüz hale gelmiş, 1958

---

¹⁵⁶ H. Bayram Kaçmazoğlu, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, İstanbul: Doğu Kitapevi, 2012, s. 69-70.

¹⁵⁷ Demir, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁵⁸ Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s. 70.

sonrasında DP'nin din istismarı artmıştır. DP dindarlığı yansıtırken, CHP'yi ateist ve İslam karşıtı olmakla suçlanmaya başlanmıştır. DP, geçmişte seçmene sunduğu maddi ödülleri azaltırken, ruhsal ödüller sunmayı yararlı görmüştür. Örneğin dini deneklerin salısındaki hızlı artıştır, örneğin. 1946 yılında dini hareketlerin sayısı 11 iken bu sayı 1960 yılında 5104'e ulaşmıştır. Bu savının tam dernek sayısına oranı ise %29'dur¹⁵⁹.

Genel olarak değerlendirildiğinde DP'nin İslam'a bakışı istikrarlı olmamıştır. Daha ziyade politik bir tavır sergilenmiştir. Yani millet, İslam milletidir, cemaat İslam'dır, onların hoşuna gitmek lazımdır. Onlardan oy alma meselesi vardır. Halkın gönlüne göre birtakım tavırlar alınmıştır. Ancak DP'nin Türkiye'yi bir İslam devleti yapmak veya İslamiyet'i her şeyin üstüne çıkarmak gibi bir niyeti yoktu. Örneğin politik amaçla 1954 ve 1957 seçimlerinde Nurcuların desteğini kabul etmekle bu tür örgütleri meşrulaştırmış oldular Demokrat liderler İslam'a yönelik tavırlarıyla dinin zorunlu olarak kalkınmayla uyumsuz olmadığını kısmen kabul etmişlerdi. DP döneminde laiklik politikalarından taviz verilmiş olmasını esas sebebi, köyden şehirlere yapılan yoğun göç sebebiyle kırsal kesim kültürünün daha da hissedilir hale gelmiş olduğu için, İslam'ı çok daha öne çıkararak daha fazla hissedilir hale getirdi. Türk aydınları o zaman ve sonraları bunu İslam'ın dirilişi olarak algıladılar¹⁶⁰.

Bir diğer önemli olay ise 6 Eylül 1955'te, İstanbul Ekspres gazetesinde, Atatürk'ün Selanik'teki evinin bomba atılarak Yunanlılar tarafından tahrip edildiği haberi çıkmasıyla halk galeyana geldi. Aynı gün öğleden sonra yüksek öğrenim gençliği bir gösteri düzenledi. Akşamüstü, aniden, her tarafta patlak verdi. Beyoğlu'nda, Karaköy'de Rumlara ait dükkânlar tahrip edilmeye başlandı. Rumların dükkânlarına, evlerine ve hatta kiliseleriyle mezarlıklarına saldırıldı. İzmir'de Yunan Konsolosluğu ve Fuardaki Yunan pavyonu ateşe verildi. Olaylar gece yarışma kadar sürdü ve ancak ordu birliklerinin müdahalesiyle bastırılabilirdi. Fakat bu arada binlerce dükkân tahrip edilmiş, evlere saldırılmış, kiliseler yakılmıştı. Bu olayların nasıl ve kimler tarafından düzenlendiği ise bugün hâlâ tam anlamıyla bilinmemektedir. Ancak komünistler yaptı denilerek Emniyet'te dosyası bulunan birçok solcuyu elinde en ufak bir delil olmamasına rağmen hemen tutuklatmış ve sorgusuz sualsiz aylarca hapiste tutmuştur. Demokrat Parti iktidarı bu tezi

---

¹⁵⁹Kaçmazoğlu, *a.g.e.*, s. 76.

¹⁶⁰Zürcher, *a.g.e.*, s. 339-340.

doğrulamak için uzman getirtmiştir. Ancak Amerikalı uzman, "komünistler eğer bu kadar kuvvetli olsalardı dükkân tahrip edeceklerine ihtilal yaparlardı" diyerek bu görüşü reddetmiştir. 6-7 Eylül gecesi İstanbul ve İzmir'de sıkıyönetim ilan edilmiş ve yüzlerce kişi tutuklanmıştı. Bütün bu insanların sorgusundan önemli bir ipucu elde edilmemiş olması hayrete değer. 12 Eylül'de meclis toplanmış ve esas itibariyle, sıkıyönetimi altı ay uzatmakla yetinmiştir. Milletvekillerinin birtakım sıradan açıklamalarla tatmin olmuş olmalarına imkân yoktur. Fakat iktidarın baskısıyla meclis tahkikatı açılması reddedilmiştir. Hükümetin verdiği tek şekli taviz, 10 Eylül'de, İşçileri Bakanı Namık Gedik'in istifasıdır¹⁶¹.

3.2. Demokrat Parti Döneminde Alevilerin ve Bektaşilerin Siyasi

Faaliyetleri

Demokrat Parti ile Aleviliğin ve Bektaşiliğin ayrıldıkları kollara göre siyasi faaliyetlerinin ve Demokrat Parti'nin kurucuları olan dörtlü takrir "Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan ile ilişkilerinin ele alınması meseleyi aydınlığa kavuşturacaktır.

3.2.1. Demokrat Parti ve Babagan Bektaşilik

Demokrat Parti'nin henüz iktidar olmadığı fakat yüksek revaçta olduğu 1949 yılında Bektaşiliğin Babagan kolundan babalar ile Adnan Menderes bir görüşme yaparlar. Bunun öncesinde 1941 yılında Arnavutluk'ta, Salih Niyazi Dede Baba'nın Hakka yürümesiyle Bektaşilikte kaos ortamı yaşanır. Yani bu sırada Arnavutluk'ta Arnavut milliyetçiliğin etkisi ile Türkiye'den bağımsız olan Bektaşilik örgütlenmesinin başında Salih Niyazi Dede Baba'nın vefatından sonra seçilen 5. Dede Baba Ahmet Muhtar Ağatay vardır¹⁶². Türkiye'de ise 1931 yılında Salih Niyazi Dede Baba Arnavutluk'a giderken Halife Baba PTT şube müdürü Ali Naci Baykal'ı kendisini temsil etmesi amacıyla Dede Baba vekili seçer. Salih Niyazi Dede Baba'nın 1941 yılında Hakka yürümesi üzerine, üç yıl bekleyen Halife Ali Naci Baykal Baba, Salih Niyazi Dede Baba'nın kendisine bıraktığı mektubunu öne sürerek, Dede Baba

¹⁶¹ Eroğul, *a.g.e.*, s. 110-11.

¹⁶²Ş. Koca, *Bektâşilik ve Bektâşî Dergâhları*, 91.

olmak istemiş ve dönemin tanınmış Bektaşî Baba'larının onayı ile Dede Baba ilan edilmiştir¹⁶³. Hem Türkiye'de hem de Arnavutluk'ta Dede Baba'nın olması ile Bektaşîliğin Babagan kolunda çift başlılık oluşmuştur.

Dönemin kaynağı olan Şevki Koca Baba'ya göre Mısır Kaygusuz Bektaşî Dergâhı ise, o dönemde ortaya çıkan hiçbir Dede Baba'ya biat etmemiştir. Bu dergâh 30 Ocak 1949 tarihinde bir toplantı yaparak aşağıda isimlerini dile getirilecek olan Halife Babaların oy birliği ile Halife Ahmed Sırrı Baba'yı "Dede Baba" seçerler. Seçime katılan Halife Babalar: Halife Ahmed Sırrı Baba (Kaygusuz Postnişini), Halife Hafız Tahsin Baba (Şahkulu Sultan Dergâhı Postnişini), Ekrem Ramazanoğlu Halife Baba (Başbüyük Dergâhı Postnişini), Halife Hüseyin Kazım Baba (Masumlar Postnişini), Halife Veli Can Baba (Katerin Dergâhı Postnişini), Halife Tahir Baba (sonradan Katerin Postnişini olacak), Halife Sadi Seyfi Baba (Reni Dergâhı Postnişini), Halife Yusuf Fahir Ataer Baba (İnadiye Dergâhı Postnişini)'dir. Artık Babagan Bektaşîlik'te üç ayrı Dede Baba'nın vardır. Dede Baba Seçilen Ahmed Sırrı Halife Baba¹⁶⁴, İzmirli Hazine Avukatı Feyzi Akeren Baba'dan, Bektaşî intisabı gören Adnan Menderes ile (o zaman Başbakan değil) temas kurarak, Demokrat Parti yöneticileri ile Zeytinburnu ve Erenköy'de delegeleri vasıtası ile birer toplantı yapar ve Demokrat Parti'ye destek sözü vererek seçilmeleri halinde Hacı Bektaş ilçesindeki dergâhın ve pir evinin eski statükosunun tanınarak Bektaşîliğe devri konusunda mutabakat sağlar.¹⁶⁵

Adnan Menderes'in Bektaşî olduğunu ileri süren Bektaşî Dede Babası Bedri Noyan'a göre Bektaşîlik İle ilgisi İzmirli hazine avukatı olan Feyzi Akeren

---

¹⁶³Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*, Cilt VI, s. 75.

¹⁶⁴Bismillahirrahmanirrahim,

O'na sığınırız,

Aşağıda imzaları bulunan bizler, yüce Bektaşî tarikatı mensupları ve dervişleri ile Sultan Kaygusuz Ebu Abdullah el-Meğaviri Tekkesi'nin müritleri 29 Rebiülevvel 1368/30 Ocak 1949 Pazartesi günü toplandık. Arnavutluk'taki mevcut şartların, uyulması gereken kurallara uygun olarak vazifesini tam manasıyla yerine getirmesine engel olduğunu günlerde tarikatım içerisinde bulunduğu durumu gözden geçirdik. Fazilet ve irşat sahibi Ahmed Sırrı Baba'nın başında bulunduğu ve kendisine intisapla şereflediğimiz tekke dışında tarikatın sığınacağı herhangi bir yer kalmamıştır. Bundan dolayı gerekli istişarenin ardından faziletli yüce şeyhimiz Ahmed Sim Baba'nın Dede Babalık makamına yükseltilmesi noktasında görüş birliğine vardık. Zira kendisinin fazileti, zühdü, takvası, irade güzelliği ve tarikatın varlığının korunması ve gelişmesi noktasındaki sürekli gayreti bizler tarafından yakinen bilinmektedir. Allah Teala'dan, tarikatın misyonunu yerine getirmesi ve yayılması noktasında himmetiyle ona yardımcı olmasını diliyoruz. İçerisinde hayır ve doğruluk bulunan işlerde Allah bizleri başarılı kılsın!

İmzalar ve Mühür.

Salih Çift, *Mısır'da Bektaşîlik*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013, s. 138.

¹⁶⁵Ş. Koca, *Bektâşîlik ve Bektâşî Dergâhları*, s.95.

Baba'dır.¹⁶⁶ Adnan Menderes'i, Fezyi Akeren Baba'nın Bektaşiliğe kazandırması olayını Bedri Noyan'a bildiren kişi Refik Sağkol adında bir Bektaşî'dir¹⁶⁷. Fezyi Akeren hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Elde edinilen bilgilere göre son yıllarında İzmir Karşıyaka'da ikamet etmekte iken 1960 yılında vefat etmiştir. Bedri Noyan, Fezyi Akeren Baba'nın beyaz ve gür sakallı olan yüzü ile etrafındakilerin dikkatini çeken ve bakışları ile insanlara işleyen bir mizaca sahip olmasından dolayı çevresinde yer alan insanların çoğu onu çok sevmesinden bahsediyor. Fezyi Akeren Baba mesleği olan hazine avukatlığını önceleri Denizli'de icra ediyormuş, sonradan aynı görevi İzmir'de icra etmiştir. I. Meclis Denizli Milletvekili olan Hüseyin Mazlum Baba'nın oğlu Mümtaz Baba, Asım Kiritlioğlu Baba, eski Konya valisi Cemal Bardakçı Bey'i Bektaşiliğe alıp onların tarikat rehberliklerini üstlenmiştir. Fezyi Akeren'in Bektaşiliğe girişi ise Selman Cemali Baba tarafından nasip alınarak gerçekleşmiş, Haki Çoskun Eren Baba'dan da babalık icazeti almıştır¹⁶⁸. Şevket Süreyya'nın Menderes'in Dramı adlı biyografi tarzı eserinde verdiği bilgilere göre çok dikkate değer bir insan olan Fezyi Akeren Baba'nın Adnan Menderes ile olan ilişkisi, Annesini, Babasını, Halasını ve beş yaşındaki ablası Melike'yi veremden kaybetmesi sebebiyle Menderes'in korunmaya muhtaç halde babaannesini Fitnat Hanım'ın yanında yaşamaya başladığı zorlu bir dönemde İzmir'de ailesinin mülk ve para işlerinin idarecisi Avukat Fezyi Akeren Baba ile tanışması ile başlar. Şevket Süreyya'nın verdiği Mühim bilgilerden birisi de Fezyi Akeren Baba, Adnan Menderes ile yakın dostluk kuracak olan ünlü opera sanatçısı olan Ayhan Aydan'ın da dayısıdır.¹⁶⁹ Fezyi Akeren Baba, uzun yıllar Menderes ailesinin çiftliğini yöneterek hem Fitnat Hanım'ın Adnan Menderes'in güvenini kazanmıştı¹⁷⁰. Aynı zamanda Adnan Menderes İzmir'de Amerikan Koleji'nde okurken onun veliliğini üstlenmiştir. Elimizde kesinliği konusunda kanıt olmasa da Fezyi Akeren Baba'nın Adnan Menderes'e kendisinden nasip (Bektaşiliğe giriş) aldırıldığı konusunda babagan kolu Bektaşilerce çeşitli söylence yazdıkları eserlerde mevcuttur.¹⁷¹ Fezyi

---

¹⁶⁶ Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevîlik*, Cilt VI, s. 234.

¹⁶⁷ Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevîlik*, Cilt VI, s. 69.

¹⁶⁸ Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevîlik*, Cilt VI, s. 20.

¹⁶⁹ Şevket Süreyya Aydemir eserinde, Fezyi Akeren Baba hakkında isim hatasına düşmüş "Fevzi Aker ya da Akder" diyerek tam ismini bilemediğini ortaya koymuştur. Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1999, s. 19-20.

¹⁷⁰ Abdurrahman Dilipak, *Menderes Dönemi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1990, s. 21.

¹⁷¹ Bedri Noyan Dede Baba eserinde Fezyi Akeren Baba'nın aynı zamanda Mason olduğunu söylemektedir. Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevîlik*, Cilt VI, s. 20.

Akeren Baba'nın Bektaşilik yorumu çok farklıdır. Ona göre tarikattan ziyade, Bektaşilik bir Mezheb-i Hakiki'dir¹⁷².

Bedri Noyan Dedebaba'nın iddiasına göre Cumhurbaşkanı Celal Bayar da Bursa'da Küçük İbrahim Baba'dan nasip alarak Bektaşi olmuştur. Bunu kendisine anlatan kişi ise Demokrat Parti döneminde Bektaşiliğin Türkiye kolunun Dedebabası Ali Naci Baykal'ın yanı sıra Ali Melek Bey ve Ankara'daki bir Bektaşi olan Emin Uras'tır. Bedri Noyan'da bu bilginin kesinliğinden emin değildir. Hatta yine onun duyularına göre düşük ihtimalle de olsa İzmir'de bir Bektaşi Babasından nasip aldığıdır. Bedri Noyan'a göre Hasan Ragıp Erensel adında Mustafa Kemal Atatürk zamanında Cumhurbaşkanlığı köşkünde baş hekim olarak doktorluğunu yapmış olan Bektaşi Babası, 1953 yılında vefat edene kadar Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ında doktorluğunu üstlenmiştir.¹⁷³. Öyle bir iddia da Demokrat Parti döneminin Hariciye Vekili Fuad Köprülü içinde mevcuttur bunu ilerleyen bölümlerde detaylı olarak ele alacağız.

3.2.1.1 Demokrat Parti Döneminde Mısır Kaygusuz Tekkesinden

Türkiye'ye Ahmet Sırrı Baba

Demokrat Parti döneminde Babagan kolundan önemli bir şahsiyet olan Ahmet Sırrı Baba, Hacibektaş dergahını açmak, onun başına geçmek amacını güderek çeşitli olaylara sebep olacak ve aktif bir rol üstlenerek Bektaşiliği gündeme getirecektir. Ahmet Sırrı Baba Demokrat Parti döneminde Mısır'daki Kaygusuz Abdal'ın kurduğu 500 yıldan beri var olan Bektaşi tekkesinin son postnişinidir. Dolayısıyla Ahmet Sırrı Baba'nın hayatını incelemekte fayda vardır. 1895 yılında Arnavutluk'un Leskovik şehrinin bir köyü olan Glina'da dünyaya gelmiştir. Babası, Çoçoli Efendi'nin oğlu Şahin Efendi'dir. Bektaşiliğe babasının iznini alarak 17 yaşında iken Süleyman Baba'dan nasip alarak girmiştir. Ahmet Sırrı Baba, I. Dünya savaşı esnasında Yunanlılar Leskovik'i Priştine'yi işgal edince İtalya'ya geçerek dört ay Salsomaggiore kasabasında kaldıktan sonra Mısır'ın Kahire kentine gelerek, Kaygusuz Sultan tekkesine yerleşip Mehmet Lütfi Baba'ya bağlandı. Ahmet Sırrı

---

¹⁷² M. Tefik Oytan, *Bektaşiliğin İcyüzü*, Cilt 2, İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1956, s. 112-113.

¹⁷³ Hasan Ragıp Erensel Baba 26 Ocak 1953'te kalp krizi nedeniyle vefat etmiştir. Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, Cilt VI, s. 69,141.

Baba'nın sanata ve edebiyata düşkünlüğü, çok sayıda yabancı dil biliyor olması, çok yönlü entelektüel bir kişiliğe sahip olduğunu göstermekle beraber kendisine olan saygıyı ve ilgiyi arttırmıştır. Ahmet Sırrı Baba'nın Kaygusuz Sultan tekkesinin başına geçmesi ile karizmatik şahsiyeti onun Mısır Hidivi Faruk ve Kahire'de ikamet eden devrik Arnavutluk Kralı Zogu başta olmak üzere Mısır'ın bürokratlarıyla sanatçılarıyla yakın ilişkiler kurmasını sağlamış veya kendisini onlara mürşit yapmıştır. Ahmet Sırrı Baba'nın Bektaşî yaptığı dikkat çeken bir diğer kişi ise, İttihat Terakki üyesi olan eski vali İhsan Adli Serter, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Mısır'a gitmiş ve o dönemlerde Ahmet Sırrı Babaya bağlanmıştır¹⁷⁴.

1950 seçimleri öncesi Türkiye'ye gelerek Dede Baba seçildikten sonra Ahmet Sırrı Baba ve kendisine biat eden Bektaşî babaları Adnan Menderes ile dolaylı yoldan Hacı Bektaş dergâhının açılması, Bektaşîlere Nevşehir'in Hacı Bektaş ilçesinde dergâhın pir evinin vakıflarının iadesi konusunda Demokrat Parti yöneticileri ile Zeytinburnu ve Erenköy'deki delegeler vasıtası ile gerçekleştirildiğinden bahsetmiştik. Fakat bize bu bilgiyi veren Şevki Koca Baba başka bir eserinde Kazlıçeşme ve Eyüp'te Demokrat Partili delegeler ile bu amaçta görüşüğünü bildiriyor¹⁷⁵.

Başka bir görüşe göre Dede Baba seçildikten sonra Ahmet Sırrı Baba, Türkiye'de 1925 yılından itibaren tekkelerin kapalı, tarikatların yasaklı olması sebebiyle Bektaşîlerin Hacı Bektaş Veli'nin kabrine ulaşmakta güçlükler yaşadığını bu nedenle kabrin Türkiye dışına taşınması konusunda 1950'li yılların başında İstanbul'da Bektaşîleri ziyaret ederken Yalova'da Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile bir görüşme gerçekleştirdiği ve bu görüşmeden sonuç alamadığını devamında yaşadığı olaylardan çıkarabiliriz¹⁷⁶. Ahmet Sırrı Baba ile yapılan bir röportajdan 1952 yılı ocak ayından önce İstanbul'a tedavi olmak için geldiği bilgisine ulaşıyor. Röportajı yapan kişinin tarifine göre Ahmet Sırrı Baba'nın başında mavi bir takke, Nur yüzünü çevreleyen beyaz sakallar, kulaklarında büyük dairevi küpeleri olduğunu söylüyor. Bektaşî babalarından küpeyi Balım Sultan erkânından dolayı, ömrü boyunca

---

¹⁷⁴ Salih Çift, *Son Bektaşî Dede Babası Ahmet Sırrı Dede Baba Ahmediyye Risalesi ve Nefesler*, İstanbul: Revak Kitapevi, 2013, s.3-6.

¹⁷⁵ Şevki Koca, *es-Seyyid Halife Koca Turgut Baba Divanı*, İstanbul: Nazenin Yayıncılık, 1999, s. 355.

¹⁷⁶ Burhan Felek, "Baba Efendi", *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1952, s. 3.

evlenmeyen mücerred babalar takardı. Buradan evlenmemiş olduğunu anlayabiliriz. Yine tarife göre orta boylu tıknaz bir kişi olarak, dizlerine kadar inen bir kürk giydiğini, belinin geniş bir sargı ile sarılmış ve bu sargının iki kenardan kıymetli taşlarla tutturulduğunu betimliyor. Röportaj yapan kişiyi eski tarz fakat hoş döşenmiş bir odada karşılayarak, sağ elini göğsünün üstüne koyarak Bektaşî selamı vererek oturması için o kişiye yer gösterdiğini öğreniyoruz. Röportaj yapan gazeteci, Ahmet Sırrı Baba'nın Rumeli şivesinde Türkçe konuştuğunu bildiriyor. Röportajda Sırrı Baba'nın söyledikleri;

““El, Bel, Dil Bektaşîliğin sırrı budur. El çalmayacak, bel şehvetine hâkim olacak, dil kötü söz söylemeyecek.” Diyerek sözüne başlıyor¹⁷⁷.

“Türkiye’yi ziyaretim sıhhi sebepler yüzündendir. Fakirde şeker hastalığı var. Yeşilköy (İstanbul) iyi geliyor. İstirahat ediyorum. Fakir Türkiye’de dört sene kadar kalmıştır. 1919’da geldim. 1923’e kadar oturdum. Memleketiniz çok değişmiş, güzelleşmiş, hele Ankara bir Avrupa şehri gibi.”

Avrupa’yı gezdiniz mi? “Biz aslen Yanyalıyız, Yanya düşünce 1914’te İtalya’ya geçtim. Oradan Mısır’a geçerek Kaygusuz Sultan dergâhına derviş oldum. Sonra Hacı Bektaşî Veli tekkesini ziyaret için Türkiye’ye geldim.”

Lâf Bektaşîlikten açılıyor: “Evet diyor, bilhassa Hacı Bektaşî Veli, edebiyat ve tasavvuf sahasında çok değerli eserler vermiş ve bunların hepsini Türkçe yazmıştı, onun için dir ki, bizim ibadet ve ayinlerimiz hep Türkçedir.”

Bu ayinler için biraz aydınlatılmamı rica ediyorum: “Zikir iki türlü olur. Zikri hafî, zikri Aleni... Alevi olanı bilirsiniz, camilerdeki İbadet! Biz beş vakit namaz kılarız. Zikri harfî sırdır.”

Bektaşîlerin bize kadar kalan nüktelerinde kalenderliğe, eğlenceye düşkünlüğe, doğru bir meyil var. Ne dersiniz? Yüzüne bir tebessüm yayılıyor. “Önümüzde Kur’an var, ne derse odur, ama ihtiyarmış uyku uyuyamıyormuş. Baş ağrıyormuş ve biraz içki iyi geliyormuş. Buna “Olmaz” demiyoruz o kadarı ilaçtır. Biz odalarımızı tezkerelerimizi resimlerle süslemekte, ziynet eşyası takmakta, bir mahzur görmeyiz, zaten bu Kur’an’da da da yok tur.”

¹⁷⁷ Necdet Tunçay, “Bektaşî Şeyhi Sırrı Baba İle Bir Mülakat”, *Milliyet*, 18 Ocak 1952, s. 1.

Gözlerim göğsündeki nişanlara takılıyor, derhal anlıyor. “Onlar diyor rütbedir Fakir Halife’dir. Bektaşiliğe intisap için elbette birçok şart vardır.”

Sırrı Baba sigarasından bir nefes çektikten sonra: “Herkes Bektaşi olamaz. Evvela katiyen siyasetle uğraşmayacak, sonra tanınmış muteber bir aileden olacak ve bir Baba'dan icazet alacak. Evvela intisap eder muhip olur. Sonra söz verir bir müddet tekkede kalır, derviş olur. Bunlardan ancak bir kısmı Baba olabilir, o da bir Halifeden ruhsat alabilirse!”

Bektaşiliğin tarihi hakkında bir şeyler anlatır mısınız? Bir hanım kahvemizi getiriyor. “Bektaşilik takriben 700 sene evvel Seyyid Muhammet Ali Hacı Bektaşi Veli taralından kurulmuştur. Fakir'in Türkçe ve Arapça basılmış Risale-i Ahmediye diye Kaygusuz Sultan dergâhının tarihini anlatan bir kitabı vardır. Ayrıca Rumca da bilirim. Bu dergâh Kahire civarında Mekkadden dağlarında 1358 de Abdullah El Magatavi tarafında kurulmuştur. İlk Bektaşiler Nil üzerinde bir adada oturlardı. Bu ada yağmaya uğramış ve Bektaşilerin ancak birisi kurtulabilmiştir. Onun sayesinde ki. Bektaşilik ayakta kalmıştır.”

Büyük bir tehlike atlatmışsınız. Ya Allah etmesin! Gülüyor: “Yok, yok... Artık fikir vardır. Bu yetmez mi...?””¹⁷⁸

Röportajın ardından bilinmeyen bir tarihte Türkiye’den ayrıldığını fakat Ahmet Sırrı Baba, Dede Baba sıfatı ile Bütün Bektaşilerin ruhani lideri olarak 20 Eylül 1952 yılında tekrar Türkiye’ye geldiğini İstanbul’da Bektaşiler ile temas kurduğunu öğreniyoruz. Türkiye’de Demokrat Parti temsilcileri ve ardından Cumhurbaşkanı ile Ahmet Sırrı Dede Baba arasında geçen görüşmelerin merkezinde yer alan meseleler henüz tam olarak ortaya çıkmış değildir. Bununla birlikte temel problem her ne olursa olsun pazarlık konusu edilen meseleler üzerinde sonuç alınmadığı anlaşılmaktadır. Dahası her iki tarafın beklentilerini karşılamayan bu müzakerelerin hemen ardından Demokrat Parti döneminde, 4 Ekim 1952 tarihinde bir gece vakti İstanbul’un Merdivenköy semtindeki Şair Sokağı 12 numaralı Bahçıvan Vehbi’nin evinde dostlarıyla beraberken, İstanbul Emniyet birinci şube zabıta memurları yağmur altında saatlerce pusu kurar vaziyette bekleyerek eve saat tam 22.30’da kapı ve pencereden atlama yoluyla içeri girmiş, baskın yapmıştır. Dönemin gazete haberlerine göre Ahmet Sırrı Baba dâhil 18 erkek 12 kadın toplam

---

¹⁷⁸ Tunçay, a.g.m., s. 7.

30 kişilik bir Bektaşi topluluğu ayin yaparken tamamı yakalanmıştır¹⁷⁹. 6 Ekim 1952 tarihli Cumhuriyet gazetesinin haberine göre yakalananların isimleri şöyleydi: Ahmed Sırrı Dede, Vehbi Zümrüd. Seyfi Demirkır, Hazlı Çiftçioğlu, Abidin Gölbüyük, Orhan Zümrüdbel, Tevfik Taşduman, Tosun Yeşileğe, Kuşen Kolaç, Muharrem Tırmık, Cafer Bölbyık, Zeynel Öngök, Bedri Sakaoğlu, Abdurrahman Olver, Mustafa Tektaş, Hurşid Kocalan, Hasan Ziver, Hasan Sapan¹⁸⁰. Milliyet gazetesinde 5 Ekim haberinde ve Cumhuriyet gazetesinin 6 Ekim haberinde 30 kişi oldukları ifade edilirken, 6 Ekim 1952 tarihli Milliyet gazetesinde yer alan haberde ise rakam 29 olarak verilmektedir. Ayrıca 11’i kadın 18’i erkek olarak 5 Ekim’de Kadıköy Nöbetçi Sorgulama Hâkimliğine yargılanmak alındığını ortaya koymaktadır¹⁸¹.

Duruşmada ilk olarak dinlenen Ahmet Sırrı Dede baba; Arnavutluk’ta doğduğunu ve hâlihazırda Mısır’daki Kaygusuz Sıtkı (Sultan) dergâhının şeyhi olduğunu, buraya tedavi için geldiğini söyleyerek; *“Biz ayin yapmıyorduk. Bu bir nişan töreni idi.”* demiştir. Bu sözlerinin ardından dinlenen bütün sanıklar da bunun bir nişan töreni olduğunu iddia etmişlerdir. Fakat sanıklar yapılan baskın esnasında ele geçirilen Bektaşi nefesleri ve kitaplar karşısında Bektaşi olduklarını ve ayin yapıldığını söylemek mecburiyetinde kalmışlardır. Hepsisi de Arnavut olan 29 suçludan Elmas Güzel, Güner Güzelbel, Mükerrerem Demirtığ, Bahriye Tırmık, Naile Kambur, Fatma Zümrütbel, Muzaffer Cidro ve Muzaffer Zümrütgel adındaki 8 kadın hariç hepsi tutuklanmış hapse atılmıştır.

Duruşmanın hemen ardından kendisi ile konuşan gazeteciye Âyin-i Ruhanî’nin idarecisi Sırrı Galip Dede (Ahmet Sırrı Dede baba) şunları söylemiştir:

“Ben buraya tedaviye gelmişim. Hiçbir telkinat yapmak emelinde değildim. Yalnız memleketlim olan bazı eşhasın davetlerine gidip, sohbet ediyordum. Bu yaptığımız ayin değildi. Zaten biz 40 yaşından aşağı kimseyi ayine almayız.”

Bu arada Mustafa adındaki bir sanık da röportajı yapan gazetecinin arkadaşına:

“Ben 30 senelik Bektaşi’yim. Hiç kötülüğünü görmedim. Bektaşilik Türk Müslümanlığının tâ kendisidir.” diye fikir yürütmüştür. Fakat sanıklar derhal

¹⁷⁹Milliyet, “Bektaşi Tekkesi Basıldı”, 5 Ekim 1952, s. 1,7.

¹⁸⁰Cumhuriyet, 6 Ekim 1952, s. 7.

¹⁸¹Milliyet, “Ayin Yapan Bektaşiler Dün Tevkif Edildi”, 6 Ekim 1952, s. 7.

cezaevine sevk olunmuşlardır¹⁸². 11 Ekim 1952’de tutuklu bulunan Ahmet Sırrı Dede Baba dâhil 21 Bektaşî’nin tahkikat evrakı tekemmül ettirilerek savcılığa verilmiştir. Haklarında amme hukukunu ihlalden dava açılacak olan Bektaşîlerin duruşma gününü tayin için, dosyaları Kadıköy Asliye Ceza Hakimliğine bildirilmiştir¹⁸³.

Ahmet Sırrı Baba’nın bu vakası sadece Bektaşîleri değil bütün tasavvuf erbabını itibarsızlaştırmayı hedefleyen bir bakış açısına delil olması bakımından Merdivenköy vakasını kendince taraflı olarak ele alan bir gazete köşesinde yer alan şu metin yer almaktadır:

“Mısır’dan Bektaşî babalarının en büyüğü gelmiş. Merdivenköy’de bir Bektaşî’nin evinde kadınlı erkekli dervişleri toplamış. Sofrayı rakımlarla kurmuşlar, nefes okuyup ayin yaparlarken polis basmış, hepsini yakalamış. Gazetede resimlerini gördüm. Koca sakallı bedavacı babanın yanında birtakım zavallı fukara kılıklı adamlar, kucakları çocuklu genç genç kadınlar. Baba mahkemede katiyetle inkâr ediyor: “Yaptığım ayin değildir” diyor. Hâkim soruyor: “Peki ayinle bunun arasındaki fark?” Baba cevap veriyor: “Ayinde fazla olarak nasihat da ederiz.” “Demek nasihati noksan kalmış. Öyleyse onu da ben edeyim de tamam olsun: Eğer o babanın akli varsa bir an evvel kalkıp buradan gitsin. Kendi başını da birtakım zavallı adamların başını da belaya sokmasın. Bu millet artık ne siyaset yolunda ne de din yolunda başında bedavacı (Ahmet Sırrı Dede Baba’yı) istemiyor.”¹⁸⁴

Bu sırada tutuklanan Bektaşîlerin evlerinde aramalar yapılmıştır. Birçok yerde muskalar ve Bektaşîliğe ait eserler ele geçirilmiştir. Dünya Bektaşîlerinin şeyhi olduğu bildirilen ve iki ay önce Türkiye’ye gelen Ahmet Sırrı Dede Baba’nın evinde de Türkiye’deki Bektaşî ve Alevilerin buldukları yerleri gösteren eski bir harita ele geçirilmiştir. Bu haritaya göre Bektaşî ve Alevilerin memleketin dört bir köşesine serpilmiş vaziyette oldukları görülmektedir. Diğer taraftan evde bulunan evraklara göre Türkiye’deki Aleviler hariç sadece Bektaşîlerin otuz bin kadar olduğu anlaşılmaktadır¹⁸⁵.

¹⁸²Milliyet, “Ayin Yapan Bektaşîler Dün Tevkif Edildi”, 6 Ekim 1952, s. 7.

¹⁸³Milliyet, “Bektaşîlerin Davası Savcılığa Verildi”, 11 Ekim 1952, s. 2.

¹⁸⁴Milliyet, 12 Ekim 1952, s. 2.; Çift, *Mısır’da Bektaşîlik*, s. 146.

¹⁸⁵Cumhuriyet, “Türkiye’de 30 Bin Bektaşî Varmış” 12 Ekim 1952, s. 1,5.

Babagan kolun bölündüğünden bahsetmiştik Ahmet Sırrı Dede Baba'dan başka Ali Naci Baykal Dede Baba'da Türkiye'de dünya Bektaşilerinin lideri konumundaydı. Yaşanan bu Merdivenköy vakasına Ali Naci Baykal'ın Dede Babalığını kabul eden¹⁸⁶ Bektaşî olan Ali Rıza Öge¹⁸⁷ adında bir emniyet mensubu olayın hemen sonrasında dostlarından birine hitaben kaleme aldığı 22 Ekim 1952 tarihli mektubunda Ahmed Sırrı Dede Baba'yı ağır ifadelerle yargıladığı görülmektedir. Ona göre Ahmed Sırrı Dede Baba, bu ülkede kanunen yasak olmasına rağmen bu durumu hiç umursamadan derviş kisvesiyle Türkiye'ye gelmiş, bu kıyafetle apaçık bir şekilde ortalıkta dolaşmış, dahası halka açık şekilde ayin yapmaya kalkışmış ve dolayısıyla yanlış bir iş yapmıştır. Bu Bektaşî mektubunda Ahmed Sırrı Dede Baba'nın tavrını gösteriş merakı ve itibar görme arzusu ile izah etmeye çalışmaktadır. Mektup sahibinin kendi anlatımı ile şöyledir¹⁸⁸:

“Aradan dört beş gün geçtikten sonra İstanbul 'da Merdivenköy'deki vaka meydana çıktı. Yazdığım zatın birisinden aldığım bir mektupta manzumenizi okuduktan üç gün sonra bu vaka zuhur edince kendi kendime şöyle düşündüm. Yazdığınız bu manzume ile adeta bir keramet gibi bir İş yaptınız diyordu. Hâşâ biz keramet sahibi değiliz fakat bu kafasız, beyinsiz serserinin yaptığı hareketleri işittikçe neticenin bu yolda tecelli edeceğine hükmetmiştim. Bu adam o kadar cahil o kadar kalasız biri ki yaptığı hareketlerle hem yolumuzu berbat etti hem de birçok saf-dil insanları beraber sürükledi. Bir kere şurasını düşünmesi lâzımdı ki Türkiye'de tarikatlar mülgadır. Hiçbir suretle tarikat ayini yapılamaz, değil Mısır tebaası hatta Amerika tebaasından bile olsa bu memleketle oturduğu müddetçe bu memleketin kanunlarına riayete mecburdur. Bu sersem adam Mısır'dan gelirken derviş kisvesini bırakıp da sivil olarak gelse idi, yerinde bir iş yapmış olurdu. Fakat bu adam derviş değil çerviş bile olamamış, öyle ya sivil gelse idi sönük kalacaktı. Şimdiki gibi kimseden itibar göremeyecekti. Bu suretle hareketle kendisini pek yüksek

¹⁸⁶ Mümine Çakır, “Bir Bektaşî Babası Kadîmî'nin Mektupları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Velî Araştırma Dergisi*, S. 59, 2011, Ankara, s. 391.

¹⁸⁷ Ali Rıza Öge, 1881 yılında Tekirdağ'ın Malkara ilçesinde dünyaya gelmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a gelip Polis olmuştur. Mahlası Kadîmî'dir. İstanbul'da bulunan Karaağaç dergâhı postnişini Hüseyin Zeki Baba'dan nasip almış Bektaşî olmuştur; iki sene kadar Karaağaç dergâhında, dört beş ay kadar da Makedonya Kalkandelen Bektaşî tekkesinde bulunan Sersem Ali (Harabati Baba) tekkesinde derviş olarak hizmet etmiştir. Mürşidi, Hüseyin Zeki Baba ile kardeş çocuklarının çocuklarıdır. Rehberi de Hüseyin Zeki Baba'nın kayınpederi merhum Hasan Baba'dır. Babalık icazetini 1952 yılında Ali Naci Baykal Baba'dan almıştır. 14 Nisan 1957'de Bursa'da vefat eden Ali Rıza Öge, Emir Sultan'a defnedilmiştir. Çakır, *a.g.m.*, s. 374-375.

¹⁸⁸ Çift, *Mısır'da Bektaşilik*, s. 147.

görmektedir ki bu da dervişlik mefhumu ile taban tabana zıt bir keyfiyettir. Dervişin manasını pek iyi bilirsin ki “der kapu viş eşik”. Derviş olan olacaktır. Fuzulî ki sultân-ı şuarâdır vefatında beni İmam-ı Hüseyin’in türbesi kapısı önüne defnedin ki ziyarete gelen herkes benim üzerime basarak geçsin demiştir. Dervişlik böyle olur.”¹⁸⁹

22 Ekim 1952’de Kadıköy Sulh Ceza Mahkemesi’nde Ahmet Sırrı Dede Baba ve beraberinde tutuklanan Bektaşilerin ilk duruşması gerçekleşmiştir¹⁹⁰. 18 Ekim 1952’deki duruşmada baskın sırasında bulunan nefeslerin okunup okunmadığı konusunda Diyanet İşlerine sorulmasının ve diğer şahitlerin dinlenmesi kararı alınıyor. Tarikatların kapatılmasından sonra, Bektaşi tarikatına ait tarikattan olmayanın anlaması zor olan, sırlar taşıyan Bektaşi nefeslerinin Diyanet İşlerine sorulması ki bu gerçekten ilginçtir. Diyanet İşlerinin bu konuda beyan ettiği bilgiyi neye dayanarak, nasıl bir metot kullandığı merak konusu olmakla beraber henüz aydınlatılmamıştır¹⁹¹. 22 Ekim’de artık duruşmadan netice elde edildiği anlaşılıyor. Duruşmalarda ifadeler ayin yapılmadığı nişan töreni yapıldığı üzerinedir. Bunun kanıtı olarak ayin sırasında yani dini tören olduğu zaman rakı içilmez, fakat nişan eğlencesi olduğu için rakı içilmesi öne sürülmüştür. Mahkeme kararı ise, 200 lira kefalet ile Ahmet Sırrı Dede Baba haricindekilerin serbest bırakılmasıdır. Ahmet Sırrı Dede Baba’nın ise sınır dışı edilerek ülkeden uzaklaştırılmasının düşünüldüğü bildiriliyor¹⁹². 30 Aralık’taki duruşmada, mahkemede şahitler dinlenmeye devam ediliyor ve Diyanet İşleri’nin tetkiklerinin beyanını mahkemede okunmuş, baskında bulunan nefeslerin yazılı olduğu belgeler Bektaşilik ile ilgili olduğu yönünde bir sonuç ortaya koymuştur¹⁹³. Yargılanan Bektaşilerin avukatı Diyanet İşleri’nin verdiği kararın önce farklı şekilde olduğunu, bulunan bu şiirlerin Bektaşi nefesi olmadığı yönünde raporu olduğunu ileri sürerek duruşmayı ileri bir tarihe erteletmiştir¹⁹⁴. Bektaşi ayini yapmak suçu ile Kadıköy Asliye Ceza Mahkemesinde yargılanmakta olan 29 kişinin duruşması 2 Haziran 1953’te sona ermiştir. Mahkeme sanıklardan 28 kişiyi beraat ettirmiş ve elebaşı mevkiinde bulunan Ahmet Sırrı Dede Baba; dedelik şeyhlik taslamak ve kıyafet kanununa muhalefette bulunmak suçundan dolayı 6 ay

---

¹⁸⁹ M. Çakır, *a.g.m.*, s. 392.

¹⁹⁰ *Milliyet*, “Bektaşilerin Duruşmasına Bugün Başlanıyor”, 22 Ekim 1952, s. 7.

¹⁹¹ *Cumhuriyet*, “Ayin Yapan Bektaşilerin Duruşmasına Dün Devam Edildi”, 19 Kasım 1952, s. 3.

¹⁹² *Milliyet*, “Bektaşi Ayini”, 23 Kasım 1952, s. 2.

¹⁹³ *Milliyet*, “Ayin Yaparken Yakalanan Bektaşilerin Duruşması” 31 Aralık 1952, s. 2.

¹⁹⁴ *Milliyet*, “Bektaşi Ayni Yapanların Duruşması” 14 Şubat 1953, s. 2.

hapse ve 2500 Lira para cezasına çarptırılmıştır. Ahmet Sırrı Dede Baba, ayrıca bir yıl müddetle Göynük'e sürgün edilmesi kararı alınmıştır¹⁹⁵.

Ahmet Sırrı Dede Baba hakkında alınan tüm bu kararlara rağmen dava devam etti ve nihayetinde temyize gidilerek Ahmet Sırrı Dede Baba beraat etti. Buna rağmen Ahmet Sırrı Baba'nın Türkiye'de gizli olarak faaliyetlerine devam ettiğini dikkate alan Demokrat Parti Hükümeti, dünyadaki bütün Bektaşilerin lideri olduğunu beyan eden Ahmet Sırrı Baba'yı Bakanlar Kurulu'nun kararı ile 5 Aralık 1953'te sınır dışı etmeye karar vermiştir. Ahmet Sırrı Baba adliye ile olan alâkasını kesmediğinden bu karar İstanbul Emniyet Müdürlüğüne evvelki güne kadar ceza icra edilememiştir. Bektaşî babası adliyeye olan borçlarını üç gün önce ödemiş, bunun üzerine biran önce sürgün kararı yerine getirilmek istenmişse de, 5 Aralık'a kadar devam edegelen hava muhalefeti sebebiyle ancak 5 Aralık'ta yurtdışına gönderilebilmiştir. Ahmet Sırrı Baba, saat 15.45'teki T.A.E. uçağı ile önce Atina'ya müteveccihen İstanbul'dan ayrılmıştır. Atina'da birkaç gün kalacak olan Ahmet Sırrı Dede Baba tekrar uçakla Kahire'ye gidecek ve Mısır'daki Bektaşî tarikatının merkezi olan Kaygusuz Sultan dergâhına yerleşerek faaliyetine devam edecektir¹⁹⁶.

Ahmet Sırrı Dede Baba Kahire'ye döndüğü sıralarda 23 Temmuz 1952'de aralarında Cemal Abdülnasır ile Enver Sedat'ın da bulunduğu milliyetçi subayların gerçekleştirdiği askerî bir darbe sonucunda Mısır'da kraliyet rejimine son verilmişti. Bunun hemen ertesinde tekkeyi koruyan kral Faruk'un saltanatı devriliş sürgüne gönderilmiş, tekkenin öteki destekçisi olan Arnavutluk'un devrik kralı Ahmet Zogu da Mısır'ı terk etmek zorunda kalmıştı. Ülke genelinde yaşanan olumsuz şartların Mısır Bektaşilerini etkisi altına almasıyla birlikte buradaki tekkenin esas çöküşü gerçekleşti. Ahmet Sırrı Dede Baba ve yanında kalan birkaç müridine, dönemin devlet yöneticileri Bektaşî tekkesine el koyup askeri alan haline dönüştürülmek istendiği için Mukattam dağı eteklerindeki Kaygusuz Sultan dergâhının arazisi kamulaştırılıp tekke mensuplarına, Kahire'nin güneyindeki Maadi kentinde bulunan ve esasen devrik kraliyet ailesinden Prens Amr İbrahim'e ait olan bir bina Bektaşî tekkesi yapılması için verildi. Ayrıca kendilerine kamulaştırma bedeli adı altında peşin olarak 1000 Cüneyh verildiği gibi diğer giderleri için de aylık 50 Cüneyh bağlandı.

¹⁹⁵*Milliyet*, "Sırrı Baba Mahkûm Oldu", 3 Haziran 1953, s. 7.

¹⁹⁶*Cumhuriyet*, "Bektaşilerin Şeyhi Sırrı Baba Dün Yurd Dışı Edildi", 6 Aralık 1953, s. 1,6.

Fakat 1959 yılında 10 Cüneyh'e düşürüldü¹⁹⁷. Mısır topraklarında Bektaşî tarikatının artık tanınamayacağını iyiden iyiye fark eden Dede Baba 1959 senesinde Yunanistan'a giderek buradaki Rini ve Katerin bektâşi tekkelerini ziyaret etti. Şevki Koca'ya göre Ahmet Sırrı Baba'nın bu seyahati Girit adasındaki Kandiyede bulunan Bektaşî dergâhının başına geçmek için yaptığını söylenmektedir¹⁹⁸. Ahmet Sırrı Dede Baba'nın başarısız kalan girişimlerin ardından yalnız kalmıştı. Bu dönemde uzun süreden beri mustarip olduğu şeker hastalığı ilerledi. Tedavi maksadıyla Kahire'deki İtalyan Hastanesi'ne kaldırıldı. Burada önce ayak parmakları, hastalığın daha da ilerlemesi nedeniyle bir ayağı kesildi. Bu durumundan kısa bir zaman sonra Ahmet Sırrı Dede Baba 1963'te ocak ayı başlarında vefat etti¹⁹⁹.

Ahmet Sırrı Baba vefat etmeden önce Cemal Abdül Nasır yönetiminin milliyetçiliğinin Mısır'daki Bektaşî dergâhını bitireceğini anlamış, dervişlerinden Recep Ferdi Derviş'e Babalık icazeti vererek Amerika'ya görevli olarak gönderir. Amerika Birleşik Devletleri, II. Dünya savaşı sonrasında mağdur durumda olan özellikle Arnavutluk'tan kaçan Bektaşîlere kucak açar ve kıtanın kuzeyinde Albany denilen yörede yoğun Arnavut nüfus oluşturur. Recep Baba ilk başta 1952 yılında, New York'a, buraya yerleşmiş olan kız kardeşinin yanına, taşındı. Recep Ferdi Baba bu yöredeki Bektaşîler ile gerçekleştirdiği 24 Ekim 1953 tarihindeki kongrede, Amerika'nın Detroit kentinde bir Bektaşî dergâhı açma kararı alırlar. Birçok araştırmadan sonra, Amerika'daki ikinci yılının sonlarına doğru, Michigan Eyaleti'nin Detroit kenti yakınlarında Taylor adında, Arnavut yoğunluklu bir yerleşim bölgesi buldu. Burası bir tekke kurmak için son derece uygun bir yerdi. Hemen bir komisyon kurulup, gerekli para toplandı. Bir çiftlik satın alındı ve düzenlendi Michigan eyaleti, Detroit kenti, Taylor kasabasında 15 Mayıs 1954 yılında dergâh törenle hizmete açılır ve Bektaşîler eyalet yasaları gereği, hukuken bir dini cemaat olarak tanınırlar. İş, Kahire Bektaşî tekkesinin hamisi olan Ahmet Sırrı Dede Baba'nın hazırlamış olduğu kurallara göre, Recep Baba tekke babalığına seçilmiştir. Arnavut Bektaşîliği, Amerika'daki devamını Mısır dergâhına borçludur. Amerika'daki Taylor Bektaşî tekkesi Mısır Bektaşîliğinin devamı niteliğinde sayılabilir. 1954'ten 1955'e kadar Amerika'daki Taylor Bektaşî tekkesinin komisyonu tarafından yönetilerek çıkartılan Bektaşî yayın organı 'Zeri I

¹⁹⁷Çift, *Mısır'da Bektaşîlik*, s. 152-153.

¹⁹⁸Ş. Koca, *Bektâşîlik ve Bektâşî Dergahları*, 79.

¹⁹⁹Çift, *Mısır'da Bektaşîlik*, s. 156.

Bektashizmes' (Bektaşiliğin Yolu) isimli altı ayda bir yayınlanan dergiyi çıkartmak tekke komisyonu ile birlikte Recep Baba'nın kararıdır. Recep Baba Bektaşiliği meşrulaştırmak için makaleler yazmıştır²⁰⁰.

3.2.1.2. Hacı Bektaş Dergâhının Müze Olması

Türkiye Cumhuriyeti'nde tekkeler ve zaviyeler 667 sayılı kanun gereğince 1925 yılında hemen hemen bütün Bektaşî tekkeleri resmi olarak kapatılarak kıymetli emanetleri olan dergâhlardaki eşyalara devlet tarafından el konulmuştur. Hacı Bektaş Veli dergâhı da bu kanun kapsamında kapatılan malları devlet tarafından korunmak üzere alınan tekkelerden biridir. Yine de Aleviler tekke ve zaviyeler kanununu kendilerine veya Bektaşiliğe yönelik bir kısıtlama olarak değil gericiliğe yönelik bir önlem olarak düşünmüşse de devletin, tekkeler ve zaviyeler kanununu çıkartarak Alevi ve Bektaşî inanç, kültür ve değerlerini sarsmıştır²⁰¹. İkinci bölümde değindiğimiz 1949 yılında türbelerin yasaklanmasına dair kanuna ek madde olarak bir yıldan az süre olmamak kaydı ile sürgünün yanı sıra 500 lira para cezası maddesi eklenmişti. Aynı yıl Ahmet Sırrı Baba Türkiye'ye geldiğinde dönemin Bektaşîleriyle birlikte İzmirli Hazine Avukatı Feyzi Akeren Baba'nın da aracılığı ile Adnan Menderes ile temas kurarak, Demokrat Parti yöneticileri ile Zeytinburnu ve Erenköy'de delegeleriyle toplantı yaparlar. Demokrat Parti'ye destek sözü vermeleri karşılığında seçimi kazanmaları halinde Hacıbektaş ilçesindeki dergâhın Bektaşiliğe devri konusunda anlaşma sağlamanın amacı yasaklara rağmen gizli ibadet yapılmasının da cezalarla artık çok zorlaştığı için Demokrat Parti'nin de halka karşı tutumunun daha samimi olmasıyla isteklerinin yerine getirilebileceğinin düşünmeleridir. Zira CHP'nin tekke ve zaviyeler kanunu üzerinden 25 yılda yaşattığı bu baskıyı kaldırılacağına umudunu Demokrat Parti'den başka bir alternatifleri olmadığını da biliyorlardı²⁰².

---

²⁰⁰ Nathalie Clayer, "Amerika Birleşik Devletleri'nde Yayınlanan Arnavut Bektaşilik Dergisi (1954-1955): Bektaşiliğin Yolu", *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-ı Velî Araştırma Dergisi*, S. 32, 2004, Ankara, <http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/749/739> , 10 Mayıs 2017.

²⁰¹Cemil Hakyemez, "Tekke ve Zaviyeler Kanunu Çerçevesinde Alevilik-Bektaşilik", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 13, S. 25, 2014, Çorum, s. 166.

²⁰²Ş. Koca, *Bektaşilik ve Bektâşî Dergâhları*, s.95.

Demokrat Parti iktidara gelmeden önce Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver 25 Şubat 1949'da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından türbelerin tamiri edilmesi müze olarak korunması gerektiğini mecliste şu sözlerle dile getirdi:

“Muhterem arkadaşlar, 1925'te biz Vekiller Heyetinde bir türbeler münakaşası geçirdik, hâlbuki vaktiyle arz etmişimdir. Türbelerin kapanması mevzu bahis olduğu zaman, ben itiraz ettim. Ne dedim bilir misiniz? Hangi türbeleri kapatacağız, benim mahallemde bir Bukalı dede var, araştırdım bu dede kimdir? Bilen birine rast gelmedim. Meczuplardan birisi midir, yoksa azizlerden birisi midir? Devrinde halkı irşat etmiş, teselli etmiş birisi midir? Bilmiyorum. Fakat arkadaşlar, bazı türbeler vardır ki, bize bir vatan verenler oralarda yatıyor.

Askerlikte, siyasette, ilimde, sanatta, isimleri millî gururumuz olan büyüklerimizin heykelleri yok, resimleri yok, evleri ziyaretgâh haline konmamış, yalnız bir köşede kemikleri var, biz de bu kemiklere musallat olmuşuz, ne anlaşılabilir şey. Açık türbelerin demokrasiye muhalefeti ne inanılmaz bir iddiadır.”²⁰³

Hamdullah Suphi Tanrıöver'in ileri sürdüğü CHP iktidarının son zamanlarında 1 Mart 1950'de tekke ve zaviyelerle türbelerin seddine ve türbedarlıklarla birtakım unvanların menî ve ilgasına dair olan 677 sayılı kanunun 1. maddesine ek madde eklenmesi kabul edildi. Bu ek madde şöyleydi:

“Türbelerden Türk büyüklerine ait olanlarla büyük sanat değeri bulunanlar Millî Eğitim Bakanlığınca umuma açılabilir. Buraya bakım için gerekli memur ve hizmetliler tayin edilir. Açılacak türbelerin listesi Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanır ve Bakanlar Kurulunca tasvip olunur.”²⁰⁴

14 Mayıs 1950'de CHP'ye karşı ezici üstünlüğü sağlayarak Demokrat Parti iktidara geldiği zaman durumun Babagan Bektaşilerin beklediği gibi dergâhın kendilerine verilmesi durumunun olmadığını Hamdullah Suphi'nin önerdiği şekilde Hacı Bektaş dergâhının korunarak gelecek nesillere bırakılması için onarma kararı alınarak (daha resmi olarak müze olması için karar alınmamıştır) 1951 yılı Millî Eğitim Bakanlığı bütçesinde Hacı Bektaş Veli türbesi için, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bütçesinde de Hacı Bektaş dergâhının camisi için ödenek ayrılmıştır. Bu durum 1951 yılında basılan Halim Baki Kunter adlı yazarın eserindeki ifadesine

²⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem VIII, Toplantı 3, Cilt 16 (25 Şubat 1949), s. 664.

²⁰⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem VIII, Toplantı 4, Cilt 25 (1 Mart 1950), s. 36.

göre Türkiye Anıtlar Derneği'nin Ankara'daki merkez şubesine ya da Hacıbektaş ilçesi Ziraat Bankası'nın 6 numaralı hesabına yatırılan paralar tamamen dergâhın onarımı için harcanacağını bildiriyor. Aynı zamanda dergâhtan alınıp Ankara'ya getirilen eşyaların geri yerine koyularak müze haline getirilip halka açılması Demokrat Parti hükümeti tarafından incelendiğini ondan öğreniyoruz²⁰⁵.

Hatta Cumhurbaşkanı Celal Bayar 14 Temmuz 1951'de, 5 Temmuz da Avanos'un Topaklı köyünde meydana gelen sel felaketinden sonra Hacıbektaş ile Kırşehir arasındaki köprünün ve menfez hazırlıkları yapılan yolun yapımını tetkik etmek amacıyla bölgeyi ziyaret etmiş, bölge halkı onu coşku ile karşılayarak birçok yerde onun için kurban kesmişti. Bu sırada halka verdiği bilgiye göre önceki hükümet Hacıbektaş belediyesine 200.000 lira bütçe verirken, kendi hükümetinin 1.200.000 lira bütçe verdiğini belirtmiştir. Bu sırada ilk defa Hacı Bektaş Veli dergahını ziyaret eden Cumhurbaşkanı sıfatına nail olmuştur. Hacıbektaş dergâhını ve dergâhın içindeki camiyi gezip, oraların temiz tutulup korunmasını söyleyerek onarımın yakında hızlanacağı dergâhın bir an önce halka kazandırılacağını söylüyor²⁰⁶. Bunun ardından 11 Mayıs 1953'te Başbakan Adnan Menderes Ankara'dan Kırşehir Demokrat Parti il teşkilatına miting yapmaya gidiyor. O sırada halka, dinin baskı altında olmaması gerektiğini laikliğin din düşmanlığı olmadığını belirterek şunları söylüyordu:

*“İnkılâplarımızın muhafazası birinci vazifemizdir. Kapalı tekkelerin açılması, Medeni Kanun'un değiştirilmesi, eski alfabenin geri getirilmesi asla mevzu bahis olunamaz.”*²⁰⁷

Başbakan Adnan Menderes'in bu sözü ile aslında dolaylı yoldan Hacı Bektaş dergâhının tekrar ibadethane olarak açılmayacağını ifade ederek Babagan Bektaşiliğin giriştiği dergâhı yeniden açma olayının gerçekleşmeyeceğinin belirtmiştir. Demokrat Parti hükümeti Hacı Bektaş türbesini müze yapmaya kararlıdır ve 1954 yılı Maliye Bakanlığı bütçesinden Hacı Bektaş Veli türbesinin onarımı için 65.000 lira para Hacıbektaş ilçe belediyesine verileceğine dair kanunu

²⁰⁵ Halim Baki Kunter, *Kırkbudak Hacı Bektaş İncelemelerine Giriş*, Ankara: II. Erkek Sanat Enstitüsü Matbaacılık Bölümü, 1951, 48.

²⁰⁶ *Milliyet*, “Bayar'ın Dünkü Tetkikleri”, 15 Temmuz 1951, s. 1,3.

²⁰⁷ *Milliyet*, “Başvekil Kırşehir'deMühim Bir Hitabette Bulundu”, 12 Mayıs 1953, s. 1,7.

onaylanmıştır²⁰⁸. Dergâhın Müze haline gelişinde dergâhın iç dizaynını yapan Mahmut Akok'tur.²⁰⁹

Dergâh hakkında Hacıbektaş'ta doğup büyümüş olan, Hacı Bektaş dergâhının müze olmadan önceki halini görmüş ve müzeyi açarak ilk müdürü olan Bektaşî babası Ali Sümer ile yapılan bir röportajında Demokrat Parti dönemine kadar olan dergâhın durumunu aydınlatıyor. Ali Sümer Baba çocukluğunda, Hacı Bektaş Veli türbesinin kapalı olduğunu, yanında Jandarma karakolunun olduğunu, dergâhın çeşmesinden su içmeye bile içeri kimsenin alınmadığını söylüyor. Hatta Jandarma kuvvetlerinin Hacı Bektaş dergâhın Bahçeleri dahi kiraya verip ekip biçtiğini, dergâhta cem yapmak mümkün olmadığını ve bıyıklı herhangi bir ziyaretçiyi Alevi sayarak ibadet için girmesin diye jandarma, onu dövüp bıyığını keserlerdi diyor. Dergâha girenlere ise soru sorularak sadece çiftçi ise izin verilip normal bir ziyaretçiye giremediğini, baskıyla yıldırma politikası uygulandığını, dergâha giren kişinin de zaten türbeye girmesi mümkün olmadığını belirterek gece, dış pencerelerden türbenin bir kenarına yüzünü sürerek ziyaret eder, kendini öyle avuttuğunu anlatıyordu²¹⁰.

Demokrat Parti'nin yürüttüğü Hacı Bektaş Veli dergâhının onarımından artık 1960 yılında netice alınmıştır. 2 Şubat 1960'ta Başbakan Adnan Menderes havının sıfırın altında yedi derecede ve şiddetli kar ve tipiye rağmen Mucur ve Hacıbektaş ilçelerine halka konuşma yapmaya gitmiş. Bu sırada yanında Milli Eğitim Bakanı Atıf Benderlioğlu ile birlikte yarım milyon lira onarımına harcadıkları Hacı Bektaş dergahına karlı havada ziyarette bulunup Hacı Bektaş Veli'nin sandukasının bulunduğu yere girerken gazetecilerin fotoğraf çekmesini engellemiştir²¹¹. O dönemin Hacıbektaşlı vatandaşlarının gözünden Adnan Menderes'in dergâhı ziyareti şöyledir:

---

²⁰⁸ Mevlâna Celâlettini Rumi'nin türbesi için 300.000 lira Konya Belediyesine, Seyidbattal Gazi türbesi için Seyidbattal Gazi Tarihi Eserlerini koruma ve onarma derneğine 100.000 lira Millî Eğitim Bakanlığı tarafından verilmesi onaylanıyor. Hacı Bektaş Veli'nin türbesine bu kadar az ödenmesi dikkat çekicidir. TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem VIII, Toplantı 4, Cilt 23 (24 Şubat 1954), s.818.

²⁰⁹ Nalan Afet Kuşlu, "Hacı Bektaş Müzesi'nin Onarımına Katılan Bir Sanatçı Nalan Afet Kuşlu ile Röportaj", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, Sayı 7, 1998, Ankara, s. 68.

²¹⁰ Ayhan Aydın'ın Ali Sümer Baba ile 21 Ağustos 1998 Tarihli Mülakatı.

<http://ayhanaydin.info/soylesiler/babalar/babagabbalim/36-ali-suemer>, 12 Mayıs 2017.

²¹¹ Faruk Demirtaş, "Hacıbektaş'ın Türbesini Ziyaret Eden Başvekil", *Milliyet*, 3 Şubat 1960, s. 1,5.

“Adnan Menderes 27 Mayıs Devriminden kısa bir süre önce Hacibektaş ilçesine geldi, Menderes’in Hacibektaş’a gelmesinden üç-beş saat önce hava günlük güneşlikti, Hacibektaş ilçesi tam bir bahar havası yaşıyordu. Menderes, Hacibektaş’a yaklaşırken birden gökyüzünü bulutlar kapladı ve ilçeye kar yağdı ve tipi başladı. Menderes Hacibektaş’a bu şekilde girdi. Hazret-i Pir’i (Hacı Bektaş Veli) ziyaret etmek için Pirevi’ne gitti. Hacı Bektaş Veli’nin huzuruna girmek için merdivenlerden inmeye başladı. Birden kaydı ve düştü.

Hacibektaşlılar Menderes’in Hz. Pir’in huzuruna girerken düştüğünü duyunca:

Mademki Menderes huzura girerken kayıp düştü, bu tanrısal bir işarettir, yakında iktidardan da düşecektir dediler.

Gerçekten de birkaç ay sonra 27 Mayıs devrimi gerçekleşti ve Menderes iktidardan düştü.”²¹²

Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes’in imzasıyla Hacı Bektaş Veli dergâhına 16 Eylül 1925’te 2509 numaralı kararname gereğince dergâhtan alınarak Etnoğrafya Müzesi’ne koyulan eşyaların geri dergâha koyularak buranın bir müze olarak tanzim edilmesi için Millî Eğitim Bakanlığı’nın 1 Mart 1960 tarihi yazısı üzerine 2 Nisan 1960’da dergâhın müze olarak açılmasına karar verilmiştir²¹³. 27 Mayıs 1960 ihtilali ile Demokrat Parti’nin elinden alarak, ordu yönetime el koyduktan sonra Cumhurbaşkanı olan Cemal Gürsel 29 Eylül 1961’te bakanlar kurulunca Hacı Bektaş Veli dergâhının Dedebaba evi kısmının Millî Eğitim Bakanlığına 25 yıllığına devredilip bakım ve onarımı ile kütüphane yapılması kararı alınmıştır²¹⁴. Yine de tüm bu çalışmalara rağmen Hacı Bektaş dergâhı Demokrat Partili dönemde partinin bu kadar uğraşlarına rağmen resmi olarak açılması kararı alınsa bile halka açmak nasip olmadı. Dergâhın açılış tarihi 1964 yılıdır. Bu dönemin önemli tanığı olan dergâhın açılmasını sağlayan Bektaşî Babası Ali Sümer’in sözleriyle Hacı Bektaş dergâhının akıbeti şöyledir:

---

²¹² Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevîlik*, Cilt VI, s. 234-235.

²¹³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kararlar Daire Başkanlığı, Dosya: 84, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 154.84.5.

²¹⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kararlar Daire Başkanlığı, Dosya: 51, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 162.51.6.

“1958’de belediyeye girdiğimde, dergâhın kapalı olduğunu, her tarafın yıkık, harap olduğunu gördüm. Oradaki aydınları uyararak bir dernek kurup, Mevlâna Müzesi gibi, orayı modernleştirmeye karar verdik. Biz orada derviş olmayı düşlemiyoruz, ama nasıl ki Mevlâna Hazretlerine dervişleri gitmiş, orası müze olmuş, bizde de, “Burayı bir şekle sokamaz mıyız?” felsefesi doğdu. Anıtları Koruma Derneği’ni kurduk. Devletin elinden anahtarı aldık ve “Hacı Bektaş Kültür Müzesi’ne el koyuyoruz” dedik. Orada bu derneği yürütmeye başladık.

Bu arada politikacılar harekete geçti, “Neden burası?” denildi, “10-15 milyonun gönül Kâbesi burası. Politik olarak, siz her Alevi köyünde belki yatırım yapamazsınız. Hep Mevlâna, şu, bu diyorsunuz, buraya da bir taş koyun.” dedik. Bunu Celal Bayar ve Adnan Menderes’e iletiyorlar. Onlar, el atılacağını söyleyerek, bize para verdiler. Yatılı okul yaptık.

1959’da Bakanlar Kurulundan, Hacı Bektaş Türbesi’nin, Hacı Bektaş Müzesi olması kararını çıkarttık. Diğer taraftan da yenileme çalışmaları yapılıyordu. Her taraf dökülmüş, damlar çökmüş, kediler, köpekler yavrulamış, harabeydi. 1960 yılına kadar, dernek olarak yürüttük. Vakıflardan her sene biraz para kopararak, bazı restorasyonlarla eski havasına, eski haline dönüştürmeye çalıştık. Tabii bu arada, 1960’ta duraklama oldu. Sonradan Cemal Gürsel ve oradaki kişilere aktardık da, 64’e kadar restorasyonu devam etti. Sonra beni oraya yetkili kişi olarak atadılar.

Daha önce 1959’da Bakanlar Kurulu kararıyla resmen müze olarak açılışına karar vermişti. Tabii 1925’te dergâhlar kapanınca, işe yaramaz diye, bütün eserler alınmış, çalınmış, satılmış, atılmış. 1083 kalem eşya, Ankara’ya nakledilip, orada bir depoya atılmış. Bakanlar Kurulu kararı ile Ankara’ya gelip, ilgili eserleri 43 parça sandıkla Hacı Bektaş’a götürdüm.

Haziran ayında atama kararım geldi. Bu karar; Ağustos’ta açılış yapılacak, postayla geç kalır diye, valiye telsiz emriyle bildiriliyor. Acele bana numarasıyla bir belge verildi. Bu şekilde Ankara’ya gelip, eserleri götürdüm ve montajını yapmaya başladık. 1964 Ağustos’ta resmen açılış yapıldı ve ilk yönetici olarak, 1980’e kadar orada kaldım. Bu arada satılmış olan diğer eserleri derledim ve orijinal yerlerine sergileyerek, Hacı Bektaş Müzesi’nin bu şekle gelmesine katkıda bulundum.

1980’den sonra emekli oldum. Çocuklarımın eğitimi için. O tarihte memuriyetin tadı kalmamıştı. Meselâ daha önce, odacıları falan ben alıyordum ve

yabancı almıyordum. Alevi kökenli, dürüst insanları alırdım. Sonra bakanlar, benim yetkim olduğu halde işe yaramaz adamlar, tayin etmeye kalktılar.

Oraya alınan kişi, özenle seçilmeli. Çünkü kıymetli eserler var. Bunlar alındı, çalındı, olmaz. Bu masayı yerine koyabilirsin, ama bir Hz. Ali yazısını koyamazsın. Oraya sağlam insanlar lâzım. Ben, kadroya giren kişiyi, çocukluğundan beri tanıyorum, ailesini tanıyorum. Araştırıyor ve öyle çağırıyordum. Kadro o şekilde atanıyordu. Bu ırkçılık değil, itimat ettiğim kişileri alıyordum. Baktım ki bozulma başlıyor, mesuliyet de almak istemedim. Çocuklarımın eğitimi nedeniyle de ayrılmaya, emekli olmaya karar verdim ve oldum.”²¹⁵

3.2.1.3. Hariciye Vekili Mehmet Fuad Köprülü ve Bektaşılık

Osmanlı Devleti yönetiminde zaman zaman etkinliği olan Köprülü ailesinden gelen Mehmet Fuad Köprülü, 1890 yılında İstanbul’da doğdu. Fuad Köprülü, Tanzimat sonrası bilim ve sanat yaşamımıza katkıda bulunan, Cumhuriyetle birlikte de etkinliğini sürdüren, ülkemizdeki gelişmelere damgasını vuran ‘çok yönlü’ insanlardandır. Hukuk Fakültesindeki öğrenimini yarı bıraktığı 1913 yılından sonra, öğretmenlik, öğretim üyeliği, dekanlık gibi birçok mesleği yapmış ve Demokrat Parti döneminde Parti’nin kurucu dördüslü arasında yer alarak milletvekilliği, dışişleri bakanlığı yaptı²¹⁶. Bu süreç içinde, Ziya Gökalp’in Türkçü yaklaşımı doğrultusunda, Türk kültür ve sanatı, tarihi üzerine yaptığı araştırmalarla geniş ilgi uyandırdı. Bu araştırmaların birçoğu ülkemizde alanındaki çalışmaların ilkinin oluşturdu. Fuad Köprülü ozanların yaşam öyküsel incelenmesini aşamayan yazın tarihimize, belgelere dayalı araştırma yöntemini getirdi. Tarih ve edebiyat araştırmacısı yanı sıra olduğu kadar, siyaset adamı kimliğiyle de ülkemizdeki siyasal gelişmelerde önemli bir isim oldu. Fuad Köprülü, aynı anda birçok alanda öncü çalışmalar yaptı. Fuad Köprülü’nün dergilerdeki yazılarından başka, yayımlanan yapıtlarından bazıları: Hayat’i Fikriye (1909), Mektep Şiirleri (1918), Tevfik Fikret ve Ahlakı (1918), Nasrettin Hoca (1918), Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar (1918), Türk Edebiyatı

---

²¹⁵ Ayhan Aydın’ın Ali Sümer Baba ile 21 Ağustos 1998 Tarihli Mülakatı.
<http://ayhanaydin.info/soylesiler/babalar/babagabbalim/36-ali-suemer>, 12 Mayıs 2017.

²¹⁶ Cüneyt Arcayürek, *Cüneyt Arcayürek Açıklıyor-2 Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1985, s. 46.; Metin Toker, *DP’nin Altın Yılları 1950-1954*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1991, s. 46.

Tarihi I-II (1920- 1922), Türkiye Tarihi I (1923), Bugünkü Edebiyat (1924), Azeri Edebiyatına Dair Tetkikler (1926), Divan Edebiyatı Antolojisi (1932), Türk Dili ve Edebiyatı Hakkı'nda Araştırmalar (1934), Türk Saz Şairleri (1940), Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu (1959), Edebiyat Araştırmaları (1966)²¹⁷.

Demokrat Parti döneminde Dışişleri Bakan'ı olması, Aleviliği ve Bektaşiliği siyasi açıdan neredeyse hiç etkilememiş diyebiliriz. Fakat ilimi kişiliği yazdığı eserlerde Alevilerin ve Bektaşilerin kutsal saydıkları insanların hayatlarını ve eserlerini konu alması bakımından en çok etkileyenlerden olmuştur. İlk olarak dünya çapında çeşitli dillere çevrilerek yayınlanan Fuad Köprülü'nün din tarihi hakkındaki eseri, 'Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar' adlı çalışma Hoca Ahmed Yesevi'yi konu edinerek, Türk Kültür tarihine de ışık tutmuştur. Bununla beraber Aleviliğin ve Bektaşiliğin temel kaynakları olan başta Hacı Bektaş Veli Velâyetnamesini, Baba İlyas Menakıpnamesini kullanarak Hoca Ahmed Yesevi'yi Bektaşilerin bakış açısından da ele almıştır. Bu başyapıt eserin önemi, Türk din tarihi araştırmalarını başlatmış olmasıyla Alevilerin ve Bektaşilerin tarihine ışık tutacak ilim eserlerinin yazılmasını sağlayacaktır. Öyle ki, Alevilerin ve Bektaşilerin literatürlerinde başlangıç olarak kabul edilen Babailer İsyanı tespitini bu eseriyle kazandırmıştır²¹⁸.

Fuad Köprülü, Türk halk edebiyatını, Türk Kültürü'nün temeli saydığından âşık tarzı, tasavvuf ve tekke edebiyatı konularında çalışmalarını sürdürdü ve başlıca temsilcilerinin biyografileri üzerinde çalışmalar yaptı. 1929'dan itibaren bu sahada başladığı çalışmalarını iki cilt halinde Türk Saz Şairleri Antolojisi adıyla topladı. Ayrıca, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi'nin birinci cildini yayınlarak burada, Abdal ve Abdallar üzerine yazılar yazdı. Fuat Köprülü, bugün de değerli olan makalesinde Rum Abdallarını İran kökenli Kalenderilere bağlamaktadır²¹⁹. Bu görüşe göre Bektaşilerin dinamikleri olan Abdalları İran kaynaklı Heterodoks yapılanma olduğunu ilk defa ortaya koyması Alevilerin ve Bektaşilerin kökenini bambaşka bir boyuta taşımıştır. Kendinden sonra yazılan bu konular üzerine yapılan araştırmalar onun tespitlerine göre şekillenmiştir.

---

²¹⁷ Orhan F. Köprülü, *Köprülü'nün Edebi ve Fikri Makalelerinden Seçmeler*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, 1972, s. 1.

²¹⁸ Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s.301.

²¹⁹ Hasan Hüseyin Güneş, "Bir Üstâd-ı Âlem: Mehmed Fuad Köprülü", *Tarih Okulu*, S. XI, 2011, s. 106.

Fuad Köprülü'nün ikinci bir eseri ise Anadolu'da İslamiyet adlı makalesini aslında Franz Babinger'in Anadolu'da İslamiyet: İslam Tetkikatının Yeni Yolları adlı makalesine tenkit olarak kaleme aldı. Franz Babinger, Mâveraunnehr'in hiçbir zaman ciddi anlamda Sünnileşmediği, İran'ın hiçbir zaman Ehl-i Sünnet toprağı olmadığı, Anadolu Selçuklularının Sünni değil Şii olduğu. Tezlerini savunmaktaydı. Köprülü bir kez daha Oryantalist bakışın doğruyu yansıtmadığını ispatladı²²⁰.

Bunun yanı sıra Anadolu'da Alevilik ve Bektaşilik için kutsal olan şahsiyetleri, 1935 yılında Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi'nin ilk sayısında 'Abdal Musa'²²¹ adlı makaleyi, Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayına hazırlattığı İslam Ansiklopedisi'nde ise 'Bektaş'²²² başlığı altında Hacı Bektaş Veli'yi ve Bektaşiliği detaylı olarak anlatmıştır. Örnek olarak verdiğimiz bu iki makaleden başka birçok böyle Aleviliği ve Bektaşiliği anlatan birçok makaleyi çalışarak Alevi Bektaşî toplumunun saygısını kazanmıştır. Fuad Köprülü'ye göre Aleviler ve Bektaşiler aynıdır. Bektaşiler şehirlerde yaşayan kültürlü okumuş, Aleviler ise kırsalda yaşayan köy Bektaşileri'dir²²³.

Alevileri ve Bektaşilerin Fuad köprülüye bakışına gelirsek, başlangıçta olumluyken, Demokrat Parti döneminde olumsuz hale dönüşmüştür. Bu dönemin önde gelen Maraş Elbistanlı bir Alevi Dedesi olan Halil Öztoprak, Kur'an'da Hikmet İncil'de Hakikat adlı 22 Ekim 1952'de ilk baskısı yapılan eserinde Fuad Köprülü överek anıyor. Halil Öztoprak, Fuad Köprülü'yü Hacı Bektaş Veli'nin Velâyetnamesi'ndeki kerametleri makalesinde anlatarak Türk toplumuna kazandırdığı için takdir ediyor ve "*Profesör Üstat Köprülüzade Muhammed Fuad Köprülü*" diye anıyor²²⁴.

Demokrat Parti dönemin sonuna doğru dünya Bektaşilerinin Dede babası seçilen Bedri Noyan Baba esrinde Fuad Köprülünün Bektaşî olduğunu iddia ediyor. İddiaya göre Yugoslavya'da Saraova da Beğova Camii'nde kütüphane müdürü olan Feyzullah Bariç ile konuşmasında, Fuad Köprülü ona, Bektaşî olduğunu söylemiş. Ondan duyan Yakova Bektaşî Dergâhı hamisi Kazım Bakali Baba da Bedri Noyan'a

---

²²⁰ Franz Babinger ve Mehmet Fuad Köprülü, *Anadolu'da İslamiyet*, Çev.: Ragıp Hulusi, İstanbul: İnsan Yayınları, 1996, s. 41-115.

²²¹ Orhan F. Köprülü, *a.g.e.*, s.109-123

²²² Köprülü, "Bektaş", *MEB İA*, s. 461-463.

²²³ Melikoff, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, s. 233.

²²⁴ Halil Öztoprak, *Kur'an'da Hikmet Tarihte Hakikat ve Kur'an'da Hikmet İncil'de Hakikat*, İstanbul: Demos Yayınları, 2012, s. 160.

anlatmıştır. Aynı zamanda Bedri Noyan Baba, Fuad Köprülü'nün Bektaşî olduğunu başka yakınlarından da duyduğunu iddia ediyor. Bedri Noyan Dedebaba onun Bektaşîliğin menşeleri konusunu bir kongreye tebliğ sunması Bektaşîliğe yakınlığını gösterdiğini fakat dergâhların kapatıldığı zaman, Dışişleri bakanlığı yaptığı sırada konumu nedeniyle, Pirevi'nin (Günümüzde Hacı Bektaş Veli dergâhının kitaplığı) değerli yazmalarını kendi özel kitaplığına almasından yakınmıştır. Fuad Köprülü'nün ölümünden dergâha ait olan elyazması olan eserleri herhangi bir yere bağış edilmeden kurtarıp, eski yerine, Hacıbektaş'taki Pirevi'ne yani şimdiki Hacı Bektaş Velî Müzesindeki kitaplığa geri yollatılmasını söylemiştir. Bu nedenle Bedri Noyan Dedebaba'ya göre Fuad Köprülü edebiyat fakültesi hocası olarak öğrencileri arasında sevilen kişi iken, sonradan politikaya atılıp Dışişleri bakanı olmasıyla politik hayatından dolayı başarılı görülmemiştir²²⁵.

3.2.2. Demokrat Parti Döneminde Aleviler, Çelebiler ve Seçimler

Başlangıçta Demokrat Parti, CHP'nin politikalarına muhalif olan, Alevi, Sünni, Kürt, liberal ve kısa bir süreliğine sosyalistlerin bile dahil olduğu çok çeşitli gruplar için bir çatı partisi olarak görüldü. Demokrat Parti ilk katıldığı seçiminden beri 1957 seçimlerine kadar Alevi nüfusunun yoğun olduğu yerlerde büyük destek gördü. Tekke ve zaviye kanunu uygulamalarından dolayı Alevilerin %70'inin 1946'daki ilk çok partili seçimlerde bile DP'ye oy verdiği bilinmektedir²²⁶. Demokrat Parti kazandığı seçimleri ele alırsak, ilk seçim olan 14 Mayıs 1950'de oyların %53,59'unu, CHP %39,98'ini, Millet Partisi %03,03'ünü alarak, Demokrat Parti meclisin %83'ünü temsilen 408 milletvekili, CHP 69 milletvekili, Millet Partisi ancak 1 kişilik milletvekili çıkartabilmiştir²²⁷. İkinci seçimler 2 Mayıs 1954'te katılım oranı çok yüksek olan %83 Demokrat Parti'nin kazandığı en başarılı seçimi oldu. Nitekim Demokrat Parti oyların %56,61'ini, CHP ise %34,78'ini alarak DP 503 milletvekili, CHP ise 31 milletvekili çıkartmıştır. CHP'de %5 oy kaybı vardır²²⁸. Üçüncü seçim 27 Ekim 1957'de gerçekleşti. Demokrat Partide ciddi bir oy kaybı ve düşüş oldu. Bu seçime Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Demokrat Parti'den ayrılan

²²⁵ Noyan, *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*, Cilt VI, s. 218.

²²⁶ Şener Aktürk, *Etnisite Rejimleri ve Milliyet*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 152.

²²⁷ Demir, *a.g.e.*, s. 20.

²²⁸ Eroğul, *a.g.e.*, s. 86.

milletvekillerinin kurduğu Hürriyet Partisi de katıldı. Seçim sonuçlarına göre Demokrat Parti oyların %47,30'uyla 408 milletvekili, CHP oyların %40,60'ıyla 173 milletvekili, Cumhuriyetçi Millet Partisi %7 ile 4 milletvekili, Hürriyet Partisi ise %3,80 ile 4 milletvekili çıkartmıştır. Bu seçimlerde Aleviler oy kullanırken daha çok CHP ve DP arasında gidip gelmişlerdir²²⁹.

Tablo 1: 1950'den 1957'ye Kadar Yapılan Seçimlerde CHP ile DP'ye Alevilerin Yoğun Yaşadığı Yerlerde Verilen Oy Sonuçları

İller	1950 CHP	1950 DP	1954 CHP	1954 DP	1957 CHP	1957 DP
Amasya	29.548	33.824	35.825	49.015	41.877	42.922
Çorum	47.099	89.390	51.246	92.332	53.407	71.068
Erzincan	38.631	25.311	33.321	35.719	34.305	19.611
Maraş	39.045	52.823	43.501	65.777	49.252	45.890
Sivas	87.014	103.586	98.996	117.204	116.703	87.126
Tokat	65.241	81.822	65.380	80.537	73.054	67.282
Tunceli	9.209	13.089	19.567	17.024	20.266	13.178

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, 2012, s. 26-92.

Tablo 1'i incelediğimiz zaman, CHP Erzincan'da oyunu hep korumakla birlikte oradaki yoğun Alevi nüfusunun da CHP'ye tüm seçimlerde oy vermiş olduğunu diyebiliriz. Aleviler, bunun öncesinde CHP hükümetlerinin iktidarları boyunca süregelen 667 sayılı Tekke zaviye kanunu gereğince yapılan uygulamalara bakmaksızın, Tek Parti hükümetinin II. Dünya Savaşı sırasında yapılmış devlet baskısının azalmasından ötürü rahatlamış olmasının etkisiyle Erzincan gibi bazı bölgelerde CHP taraftarlığını devam ettirmiştir. Demokrat Parti 1954 genel seçimlerinde de Aleviler için çekiciliğini korumuştur. Demokrat parti her ne kadar Tunceli'yi kaybettiye de Tablo 1'de listelenen Alevi nüfusun yoğun olduğu diğer altı vilayeti kazandı. Tunceli'yi kaybetmesinin ardında 1950 seçimlerinde seçilen milletvekillerinin rolü vardır. 14 Mayıs 1950 milletvekili seçimlerinde Demokrat Parti Tunceli'den 2 tane milletvekili çıkarmaya hak kazandı. Demokrat Parti'den

²²⁹ Demir, *a.g.e.*, s. 149.

Tunceli’de aday olan Hıdır Aydın ve Hasan Remzi Kulu milletvekili seçilmiştir²³⁰. Fakat Hıdır Aydın, Demokrat Parti milletvekili olarak mecliste çok aktif roller üstlenmiş. Tunceli’de 1937 Dersim olaylarını neticesinde olan sorunları sürekli dilinden düşürmemiştir. 1954 yılı seçim öncesi Demokrat Parti’den ihraç edildiği için, Tunceli’nin köylerinde Demokrat Parti’den Kürt ve Alevi olduğu için ihraç edildiğini söyleyerek Demokrat Parti’ye oy vermemelerini bildiren 17 sayfalık bildiri ile propaganda yapmıştır. Tabi bu durumu Demokrat Parti Müfettişi İsmail Aşkın, Elâzığ Valisi Hıfzı Ege’ye rapor etmiş. Hıfzı Ege’de İçişleri Bakanlığı’na 12 Nisan 1954’te telgraf çekmiş şunları söylemiştir²³¹:

“1- Tunceli Mebusu Hıdır Aydın Tunceli Vilayetine bağlı köylerde Kürt ve Alevi olduğu, Demokrat Parti’den ihraç edildiği hakkında propaganda yaptığı ve rejim aleyhinde yazdığı 17 sahifelik bir mektubu da gizlice elden ele dolaştırarak okuttuğu Elazığ’da bulunan Demokrat Parti Müfettişi İsmail Aşkın tarafından Valiliğimize ihbar edilmiştir. Adı geçen mektubun elde edilmesi için acele mezkûr mahalli Emniyet Başmüfettişliği memurlarından tefrikine lüzum ve zaruret vardır. Keyfiyet arz.

2- Dahiliye Vekaletine ve Tunceli valiliğine yazılmıştır.

3- 11/4/1954 gün 609 sayılıdır.

Elâzığ Valisi

Hıfzı Ege”

Tunceli Milletvekili Hıdır Aydın’ın arkasında durduğu 1954 yılı seçim sonuçlarında Tablo 1’e göre ortadadır. Fakat Hıdır Aydın tekrar hiçbir partiden milletvekili adayı olmamıştır. Tablo 1’e göre 1957 seçimlerinde Amasya’da ve Çorum’da Demokrat Parti kazanmış fakat oy sonuçları birbirine yakındır. Diğer illerde önceden Demokrat Parti kazanır iken artık CHP kazanmıştır. Bu Demek oluyor ki, Demokrat Parti politikaları olan Ezanın Arapça okunması, İmam Hatip

---

²³⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), Muamelat Genel Müdürlüğü, Dosya: 513, Fon Kodu: 30.10.0.0 Yer No: 77.513.3.

²³¹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), İçişleri Bakanlığı Hususi Kalem Müdürlüğü, Dosya: 873, Fon Kodu: 30.1.0.0 Yer No: 134.873.14.

okullarını açılması gibi dini söylemler Alevilere etki etmesiyle, Aleviler Demokrat Parti'den büyük ölçüde desteğini çekmiştir²³².

3.2.2.1. Demokrat Parti Döneminde Çelebiler

Çelebiler, Hacı Bektaş Veli'nin soyundan gelirler. Cumhuriyet dönemlerinde de eskiden olduğu gibi Anadolu'daki Alevi ocaklarına liderlik ediyor ve büyük saygı görüyorlardı. 1920'lerde Cemalettin Çelebi hayatta iken kardeşi Veliyettin Çelebi ile birlikte Çelebi konaklarında yaşıyorlardı. Aile hep bir aradaydı. Cemalettin Çelebinin vefatının ardından 1925 yılında tekke ve zaviye kanununun verdiği yetkiyle Çelebilerin geliri olan Hacı Bektaş Veli dergâhının geliri kesiliyor. Dergâh kapanmadan önce gelirinin on beşte dördü postnişin mütevelliyeye (Dergâhın başındaki Çelebilerden olan kişi) veriyor, diğer Çelebi soyundan gelen ailelerine ise on beşte üç veriliyordu. Bunun yanı sıra devletin ve yerel yönetimin verdiği bağışlar ve temsil ettiği Alevi ocaklarından dergâha verilen vergiler vardı. Dergâhın geliri alındıktan sonra çelebiler 1928 yılına kadar birlikte yaşamaya devam etti. Tek Parti hükümetinin tekke zaviye kanunu çerçevesinde Çelebilik unvanını kullanmasın diye Hacıbektaş'taki Çelebi konaklarının karşısında jandarma karakolu kurdu ve Çelebileri ziyaret etmeye gelecek olan Alevi Ocakzadeleri ile görüştürülmemiştir. Ciddi bir gelir kaybı yaşayan Çelebiler, İkinci dünya harbi nedeniyle iyice zor duruma düştü. Kendileri arasında miras kalan mallar paylaşma konusunda aralarında mahkemelik tartışmalar daha oldu. Ekonomik nedenler yüzünden Cemalettin Çelebi'nin Ailesi ile Veliyettin Çelebi'nin ailesi ayrıma düştü. Cemalettin Çelebinin küçük oğlu haricinde iki oğlu ve bir kızı ve kızının eşi olan Veliyettin Çelebi'nin yaşça en büyük oğlu Tokat'a taşındı. Orada bir kısmı hastalıktan, yaşlılıktan çeşitli sebeplerle rahmetli oldu, geriye kalanlar 1934'te tekrar Hacıbektaş'a döndüler. Fakat Çelebi ailesinde 1928'den itibaren Hacıbektaş'tan başka yere taşınma başlamıştı²³³.

Demokrat Parti dönemine gelindiğinde ise, Atatürk'e CHP'ye destek sözü vererek siyasetten çekilen Veliyettin Çelebi'nin desteği vefatından sonra Çelebiler yaşadıkları zor şartlardan dolayı ikiye bölünerek desteği bozdular²³⁴. 1950 yılında

---

²³² Aktürk, *a.g.m.*, s. 155.

²³³ Meral Salman Yıkılmış, *Hacı Bektaş Veli'nin Evlatları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 131-136.

²³⁴ Elisse Massicard, *Alevi hareketinin Siyasallaşması*, İstanbul: İletişim Yayınevi, 2013, s. 54.

seçim öncesi bir gazete haberine göre ‘Karşılıklı İtham ve İsnatlar Aldı Yürüdü’ başlıklı yazıda seçim tartışmaların son derece kızıştığı o günlerde CHP’nin DP’yi seçim bahanesi ile dinin propaganda olarak kullanılmasını sert bir şekilde karşı çıkmasına karşın. Bilakis CHP’nin halkın dini görüşlerini istismara kalkışan propagandaları yaptığını iddia eden bir telgraftaki kayıttan bahsediliyor. Bu telgrafta Çorum ve Yozgat havalisinde CHP seçimi kazanmak için, yer yer Hacıbektaş Çelebilerini de seferber ederek propaganda amacıyla yörelerde gezdirdiğini bildiriyor. CHP’nin Aleviliği ve Bektaşiliği benimseyen topluma onların dini önderleri olan Bektaşiliğin Çelebi kolunun önderleri ile oy toplamaya çıkması laikliği çiğneyen bir seçim yarışı propagandasını iki partinin de yaptığını ortaya koyuyor. Yine bu habere ek olan ilginç bir bilgi ise, CHP’nin Ziraat bankası aracılığı ile Samsun’da köylülere para dağıtması telgrafla alınan bir haberde geçiyor fakat daha para dağıtılmayan Kütahya Tavşanlı’nın ilçe merkezinde alevi köyünden bir vatandaş “*CHP para dağıtacakmış bakmayın fakiriz ama bugün hamallık yapar yine ekmeğimizi kazanırız. CHP bize para dağıtsa bile iktidar olunca dört yıl bizden neler alacak*” diyor. Haberde yine de CHP’nin Tavşanlı’nın Alevi olan köylerinden oy alma hedefi ile umutlu olduğunu bildiriliyor²³⁵.

1950 seçimlerinde CHP’ye yardım etseler de Çelebilerden Cemalettin Çelebiden sonra bir milletvekili çıkabilmesi için 34 yıl geçti. Demokrat Parti 1950’deki seçimlerde CHP’nin kendisine karşı kullandığı Çelebilerin Aleviler üzerindeki nüfuzunu ihmal edemezdi. Demokrat Parti 1954’te Tokat milletvekili adayı Hacıbektaş Çelebisi Yusuf İzzettin Ulusoy’u TBMM’ye taşıdı. Böylece 1920’lerde önemli rol oynayan Cemalettin Çelebi’den beri TBMM’ye giren ilk Çelebi oldu²³⁶.

Çelebiler kendi içinde ikiye bölünmüştü. Fakat Çelebilerle yapılan bir mülakatta İsmet İnönü’nün politikalarıyla onlara çok zor durumlar çektirdiğini söyleyerek genelinin ‘sağcı’ olduğunu ve bir daha CHP’yi desteklemek istemediklerini söylüyordu. Bir tek CHP’den 1946 belediye seçimlerinde belediye başkanı seçilen Çelebi Hasan Rıza Ulusoy’un CHP’yi desteklediğini ifade ediyordu²³⁷. Nitekim 13 Ekim 1957’de seçimlerinde milletvekili aday listeleri yayınlanınca Hacıbektaş doğumlu Çiftçi ve Müteahhit olan Yusuf İzzettin Ulusoy

²³⁵ *Cumhuriyet*, “Karşılıklı İtham ve İsnatlar Aldı Yürüdü”, 8 Mayıs 1950, s. 1,3,4.

²³⁶ Aktürk, *a.g.e.*, s. 157.

²³⁷ Yıkılmış, *a.g.e.*, s. 95-96.

Demokrat partiden Tokat milletvekili adayı olmuştur²³⁸. Onun kardeşi olan Hasan Rıza Ulusoy'da 1957'de Tokat'tan CHP'nin milletvekili adayı olmuştur. Demokrat Parti'nin muhafazakâr İslamcı söylemlerine tepki olarak, Aleviler 1957 seçimlerinde CHP'ye oylarını kaydırınca CHP'den aday olan Hasan Rıza Ulusoy Tokat'tan milletvekili seçilmiştir²³⁹. Yusuf İzzettin Ulusoy ile Hasan Rıza Ulusoy'un kardeş olması çeşitli söylemlere yol açtı. 1959 yılında H. Rıza Ulusoy'un CHP'den istifa edip Demokrat Parti'ye geçeceği gibi asılsız iddialar ortaya atıldı²⁴⁰.

27 Mayıs İhtilali'nden sonra Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Alevi ve Sünni nüfusun kaynaşabileceği Camilerin ortak kullanılabilceğini öne sürdü. Fakat sonuç alınmadı. 1963 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nda İsmet İnönü'nün önergesi ile Mezhepler Bürosu'nun kurulması talebinde bulundu. Bunun üzerine gelişen ortamda, Devlet Bakanı Hayrı Mumcuoğlu, Alevileri temsil etmesi için o dönem Çelebi ailesinin mürşidi olan Feyzullah Ulusoy'a teklif götürdüyse de Feyzullah Ulusoy bu göreve uygun olmadığını ifade ederek reddetti²⁴¹.

3.2.2.2. Demokrat Parti'den Milletvekili Olan Alevi Dedesi Hüseyin

Doğan

Demokrat Parti döneminde Alevilerin önemli bir dini ileri geleni, Malatya'daki Ağuçan Alevi Ocağı'nın lideri Hüseyin Doğan parlamentoya 1950 yılı seçimlerinde CHP'den milletvekili adayı olmuş ve kazanmıştır²⁴². Hüseyin Doğan Dede'nin oğlu Profesör Dr. İzzettin Doğan'a göre Hüseyin Doğan Dede, halkın sevdiği güçlü bir insandır ve Atatürk tarafından tanınan bir şahsiyettir. Mustafa Kemal Atatürk, "*Dede buraya gelsin ona ihtiyacım var*" diyerek Hüseyin Doğan Dede'yi Ankara'ya davet etmiş. Fakat dönemin Malatya milletvekilleri onun Atatürk tarafından Malatya milletvekili olarak aday olmasını istemesin diye, "*Atatürk çok sevdiği insanları çağırıp öldürüyor*" diyerek Hüseyin Doğan Dede'nin köyünde kalmasını sağlamışlardır. Hüseyin Doğan Dede de Atatürk'e "*Teşekkür ederim Paşam. Allah sizi devlete ve millete bağışlasın: ama ben burada rahatım*" diyerek

²³⁸ *Milliyet*, 14 Ekim 1957, s. 3.

²³⁹ Yıkılmış, *a.g.e.*, s. 96.

²⁴⁰ *Milliyet*, "İki C.H.P. Milletvekilinin İstifa Şaiyası Yalanlandı", 13 Mart 1959, s. 3.

²⁴¹ M. S. Yıkılmış, *Aynı Eser*, s. 97.

²⁴² Aktürk, *a.g.e.*, s. 155.

teklifi geri çeviriyor. Hüseyin Doğan Dede siyasete olumsuz yaklaşan bir Alevi önderidir. Onun deyimiyle “*Rahman ile şeytan yan yana olmaz. Siyaset Şeytanlık yapma sanattır, Beyaz da olsa Siyah da olsa ben hiçbir zaman yalan söylemem*” demiştir. İsmet İnönü’de hemşerisi olan Hüseyin Doğan Dede’nin halkın üzerindeki gücünü bildiği için onun siyasete katılması için baskılar yapmıştır. Hatta elindeki arazinin alınacağı gibi söylemlere kulak asmadan siyasete katılmıyor. 1950’de İsmet İnönü’nün ısrarlarına dayanamayarak CHP’den Milletvekili adayı oluyor²⁴³. 14 Mayıs 1950 seçimlerine çok az kaldığı bir süreçte, gazete haberine göre 29 Nisan’da Malatya’da seçimlerin CHP tarafından kazanılacağı konusunda hemen herkes müttefik oluyor. Bunun başlıca sebebi, İsmet İnönü’nün Malatyalı olması, Alevi Şeyhi Hüseyin Doğan Dede ve Malatya Valisi Said Koçak’ın birlikte hareket etmesi gösteriliyor. Haberin devamı şöyledir:

*“CHP listesinin İnönü’den sonra en kuvvetli ismi, Alevîlerin şeyhi Hüseyin Doğan Dededir. Dedenin Malatya’da 50.000 bin müridi var. Cumhurbaşkanı bu defaki gelişinde şeyhle görüşmüş, bunun üzerine, Dede, CHP’yi desteklemeye karar vermiş. Kendisi de aday olduğu için bol bol propaganda yapıyor ve müritlerinden, reylerini CHP’ye vermelerini istiyor.”*²⁴⁴

14 Mayıs 1950 seçimlerinde Malatya’dan CHP milletvekili olarak parlamentoya giriyor. Üzerinden kısa bir zaman geçtikten sonra. Oğlu İzzettin Doğan’a göre Adnan Menderes tarafından Hüseyin Doğan Dede ile konuşuyor. Ona Alevilere gerekli hakların verileceği, yanlışlıkların giderileceği sözü verilmesinin üzerine İsmet İnönü’ye “Paşam ben sizin partinizden ayrılıyorum” diyerek partiden ayrılıyor²⁴⁵. 19 Eylül 1950’de CHP’den 11 milletvekilinin partisinden istifa ettiğini Demokrat Partili kaynaklardan yazılan haberde, Hüseyin Doğan Dede, Cumhuriyet gazetesinde CHP’den istifasını gazeteye verdiği mektupta şu sözleriyle anlatıyor:

“Memleketime, gücüm nispetinde daha faydalı olmak gayesiyle bugünden itibaren bağımsız kalmağı münasip gördüm. Bunun için C.H. P. den istifa ettim, istifamın sayın gazetenizde neşrini saygı ile rica ederim.

Malatya milletvekillerinden

---

²⁴³ Aydın, a.g.e., 32-33.

²⁴⁴ Cumhuriyet, “Malatya’da C.H.P’nin Kuvveti”, 2 Mayıs 1950, s. 5.

²⁴⁵ Aydın, a.g.e., s. 33.

CHP'den istifa ettikten 6 ay sonra 30 Mart 1951'de Hüseyin Doğan Dede Demokrat Parti'ye katılıyor²⁴⁷. İzzettin Doğan'a göre, 1957 seçimlerine kadar Demokrat Parti'den 29 milletvekilinin Alevi olduğunu söylüyor. 1957 seçimi öncesine kadar, Demokrat Parti'nin muhafazakâr İslamcı söylemleri ve Nurcular tarikatına verdiği siyasi tavizlerden dolayı Hüseyin Doğan Dede, Adnan Menderes'e mektup yollayarak durumdan şikâyet edip siyasetten çekiliyor. Hatta İzzettin Doğan'a göre 27 Mayıs 1960 ihtilalinde o mektubu bir Albay Hüseyin Doğan Dede'nin yüzüne okuyor, evindeki soy şeceresine de el koyuyorlar. Doğan Dede'ye tekrar şeceresi çerçevelenmiş şekilde geri iade ediliyor. İhtilalden sonra Sivas'a yollanıyor. Hayatının son demini İstanbul'da geçirerek 1983 yılında vefat ediyor. Doğan Dede'nin CHP'den ayrılıp Demokrat Partiye geçmesi o dönemden günümüze kadar Aleviler tarafından ikrarından (Alevilikte ve Bektaşilikte inanç yoluna verilen yemininden) döndü şeklinde yorumlandı²⁴⁸.

Hüseyin Doğan Dede, Malatya'da sadece Alevilerin değil Sünni kesiminde saygı ve hürmet gösterdiği bir şahsiyetti. Hatta Siyasal İslamcı yazarlardan Malatyalı Hüseyin Üzmez 26 Nisan 2008'da yazın hayatına son verirken, son yazısını Hüseyin Doğan Dede'nin üzerine Demokrat Parti dönemi faaliyetlerini anlatır şekilde yazmıştır. Metin şöyledir:

“1950'de ortaokulu birincilikle bitirmiştım. DP (Demokrat Parti) iktidara geçeli altı, yedi ay kadar olmuştu. Prof. İzzettin Doğan'ın rahmetli babası, Doğan Dede, DP Milletvekili idi. Biz Çavuşoğlu Mahallesinde, Rahmetli Osman dayımın evinde, kira vermeden oturuyorduk. Fakir bir aile çocuğuydum. Rahmetli anam, Malatya Mensucat Fabrikasında işçi olarak çalışırdı. Beni okutacak güçte değildi. O zaman da bugünkü gibi Alevî kardeşlerimiz CHP'ye oy verirlerdi. Alevîlerin en ileri gelenlerinden, bir Haçuvallı Abo Dayı vardı. Çocukları Hasan'la Hüseyin Kapıkıran'lar ortaokulda benim sınıf arkadaşlarımdı. Abo Dayı ve hanımı Emine hala, beni öz çocuklarından ayrı tutmazlardı. Kendi çocuklarına ne alırlarsa, bana da onu alırlardı. Öz teyzem Zeynep'le Abo Dayıgilden başka kimse bize sahip çıkmazdı. Çoğu geceler onlarda kalırdım.

²⁴⁶ Cumhuriyet, "C.H.P. den İstifalar", 20 Eylül 1950, s. 3.

²⁴⁷ Cumhuriyet, "C.H.P. den İstifa Eden Hüseyin Doğan da D.P. ye Girdi", 31 Mart 1951, s. 3.

²⁴⁸ Aydın, a.g.e., s. 33.

Bir gün önemli bir misafir gelecek diye, harıl harıl hazırlık yapıyorlardı. Ben eve gitmek istedim. Abo Dayı ve hanımı Emine Halam müsaade etmiyorlardı. Abo Dayı: “Gitme oğlum. Seni kıymetli bir misafirimle tanıştıracam” diyordu. İriyarı, temiz yüzlü, (O zamanki deyimimizle) Lengerli Şapkalı bir adam geldi. Büyükler omzunu, küçükler ellerini öpüyordu. Ben de öptüm.

Misafir: “Bu delikanlı da mı oğlun?” diye Abo Dayıya sordu. Abo Dayı, öz evlatlarından daha yakını olduğumu söyledi. “İnşallah duanız bereketi ile bu çocuk, ilerde çok büyük bir adam olacaktır” dedi. Lengerli Şapkalı benimle çok ilgilendi. Çok güzel ve etkili konuşuyordu. Rahmetli Menderes’i övmekten de geri durmuyordu. Alevîlerin Demokrat Parti’ye oy vermeleri gerektiğini ısrarla belirtiyordu. Abo Dayı, Menderes Ezanı Arapçaya çevirerek, bütün Sünnîlerin oylarını aldığından bahsetti. “Bırakın, biz de CHP’ye rey verelim” dedi. Doğan Dede bana döndü. Ne düşündüğümü sordu. Sorusuna karşılık ben de kendilerine, Menderes’in namaz kılıp kılmadığını sordum. Kılmıyormuş. İlaveten kendisinin de kılmadığını söyledi.

“Bana söylendiğine göre siz Peygamber soyundan geliyormuşsunuz. Başta Hz. Ali olmak üzere, bütün Sahabe, Ehli Beyt, 12 İmam ve bütün Evlad-ı Resul Namaz kılmıyorlar mıydı?” dedim.

“Elbette ki kılıyorlardı. Zamanla insanlar gevşedi. Muhabbetten M. doğar dediler ve Allah’ın kesin emri olan namazı terk ettiler. Ve işi muhabbete döktüler. Muhabbetsiz namazdansa. Namazsız niyazı tercih ettiler. Tabii ki bu yanlıştı. Dinde ve ibadette asıl olan Allah’ı bir an dahi unutmamaktır. Ruh daima Kibleye dönük, gönül daima secdede olmalıdır. Gerçek bir mümin için, bütün yer yüzü mescit, alınan her nefes dua, atılan her adım cihat, rızayı bari için yapılan her hareket, ibadettir. Namazı terk etmenin hiçbir gerekçesi olamaz. İbadeti de ihlas ve samimiyetle yapmayan Allah’ın sonsuz rahmetine nail olamaz. Bizler günahkâr kullarız. Sadece Rabbimizin sonsuz rahmetinden ümitvarız” demişti.”²⁴⁹

---

²⁴⁹ Hüseyin Üzmez, “Doğan Dede’nin Söyledikleri”, Vakıf Gazetesi, <http://www.gazetevatan.com/dogan-dede-nin-soyledikleri-175166-gundem/>, 10 Mayıs 2017.

3.2.2.3. Aleviliğin Siyasallaşması ve Demokrat Parti'nin Kapanmasında

Rol Oynayan Alevilerin Siyasi Önderi

Demokrat Parti'nin siyasetinde muhafazakâr İslamcı söylemi artmaya başlayınca 1957 seçimlerinden itibaren Alevilerin çoğunluğu Demokrat Parti'den yönünü çevirerek bir daha hiçbir zaman DP'ye ya da "Sağ" tabirine denk gelen partilere destek vermedi²⁵⁰. 1957'de itibaren Alevilerin Demokrat Parti'den desteklerini çektikten sonra Nedim Şahhüseyinoğlu'na göre, dönemin siyasi egemen güçleri Alevilerin oylarının bir blok halinde bir yere toplanmasını engellemek için, 1957'de merkezi İstanbul'da 'Cumhuriyet' adında bir parti kurdular. Daha sonra 7 Ağustos 1959'da partinin adı değiştirilerek Birlik Partisi oluyor. Genel başkanı emekli General Cahit Caka olan Birlik Partisi, Alevilerden destek görmez ayrıca yasal işlemleri zamanında yapılmadığı için Demokrat Parti kapatıldıktan 6 yıl sonra 23 Eylül 1966'da kapanmak zorunda kalmıştır²⁵¹.

Demokrat Parti'nin yaptığı kara yolları çalışmaları köyleri şehirlere bağladı. DP'nin politikası olan, tarımda makineleşme ve traktör ihracatı ise köylerde iş gücünü azaltınca, 1950'den itibaren köy Bektaşılığı diye anılan Aleviler kırsaldan şehirlere yapılan göç furyasına dahil oldu. Muhafazakâr İslam'ın kentlerde daha belirgin yaşanıyor olmasını, Aleviler kendi kimliklerine karşı tehdit olarak algıladı²⁵². Demokrat Parti hükümetine son verecek olan 27 Mayıs 1960'da ihtilalini gerçekleştiren subayların 38'inin dahil olduğu devletin yönetimini devralan Milli Birlik Komitesi'ne, 25 Temmuz 1960'da Mühendis, Doktor dahil yüksek memur görevinde olan 100 kişinin imzası bulunan Aleviliğin resmi olarak tanınması için bir dilekçe verdi. Bu dilekçe de dönemin gazete haberine göre, Türkiye'deki sayıları 9 milyona yaklaşan Alevilere de, Hanefi mezhebine dahil olanların haklarının tanındığı gibi haklarının verilmesi ve Cem ayini yapma izni istenmiştir. Anayasadaki laiklik prensibinin tam olarak uygulanabilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığına devlet bütçesinden tahsisat ayrılmaması ve okullardaki din dersinin kaldırılmasını ileri sürmüşlerdir. Ayrıca Ezanın yeniden Türkçe okunması, Diyanet İşlerinde

---

²⁵⁰ Aktürk, *a.g.e.*, s. 159.

²⁵¹ H. Nedim Şah Hüseyinoğlu, *Alevi Örgütlerinin Tarihsel Süreci*, Ankara: İtalik Kitapevi, 2001, s. 72-73.

²⁵² Sabır Güler, *Aleviliğin Siyasal Örgütlenmesi*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2008, s.75

Bektaşilerin de temsil edilmesi gerektiğini bildirmişlerdir²⁵³. Milli Birlik komitesinin cevabı ise şöyledir:

“Vicdan Hürriyetinin hazinesi olan mukaddes dinimizin irticai ve siyasi cereyanlara alet edilmeden saf ve lekesiz kalması Milli Birlik Komitesinin en büyük emelidir. Vatandaşlarımız din hakkındaki inanış ve ibadetlerine ne kanun ve ne de zor kuvvet ile müdahale edilemez. Bu maksatla şunu kesin olarak belirlemek isteriz ki: Bazı teşekkül ve şahıslar tarafından yapılan Ezan ve Kur’an-ı Kerimin Türkçe okunması mecburiyeti gibi vatandaşlarımızın zihninde yanlış kanaatler uyandıracak istidattaki beyan, tefsir ve propagandalar hiçbir suretle Milli Birlik Komitesinin fikirlerini ifade edemez”²⁵⁴

Böylece bu beyanat üzerine Milli Birlik Komitesi’nden de Aleviler umduğunu bulmamışlardır. Fakat Demokrat Partili dönemin sonuna doğru artık Alevilerin siyasallaşması ve siyasal haklarını savunması başlamıştır. Bu süreçte, ilk başlarda sıkı bir Demokrat Partili olan Alevi siyasallaşmasını liderlerinden Cemal Özbey, daha sonra Demokrat Parti’nin kapatan dava da avukat olmuştur. Malatya’nın Karacabey köyünde 1929 yılında doğan Cemal Özbey, 1961 yılında yayınladığı “Demokrat Partiyi Nasıl Kapattım” adlı eserinde, meseleye Alevi olan bir Demokrat Partilinin bakışı açısından önemli bilgiler veriyor. 1950 yılında hukuk fakültesine kayıt olduğunda aynı yıl Demokrat Parti ile tanıştığını bildiriyor. 1950 seçimleri için çok dürüst bir seçim yapıldığını, Alevi köyü olan kendi köyünde DP’nin kazandığını söylüyor. 1951’de Demokrat Partili olarak Malatya’da Yeni Malatya Gazetesi’nin muhabiri olarak Celal Bayar ile röportaj yapmak için görüşmesinden bahsediyor. 1955’te stajyer avukat olarak Malatya’da görev yaparken, o sırada gerçekleşen Belediye seçimlerinde Demokrat Partili olarak sandık kurulu başkanı görevlisi oldu. Seçim işlemi tamamlandıktan sonra oy sayımında CHP’nin oyları DP’nin oylarının birkaç misli fazla iken, DP’li bir başka görevli oyların teksir olduğunu ileri sürerek seçimin tekrarlanmasını istemesi üzerine tekrar sayıp teksir olmadığını bildiriyor. Bu durum üzerine DP’li görevli kendisini şikâyet ederek oradan uzaklaştırıp, CHP’nin oylarını iptal ederek DP’yi kazandırması üzerine DP’nin ileri gelenlerini arayarak DP’den ayrılıyor. Daha sonra Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu’na mektup yollayarak

²⁵³ *Milliyet*, “Dini İnanışlara Müdahale Yok”, 26 Temmuz 1960. S. 1-5.

²⁵⁴ *Milliyet*, “Dini İnanışlara Müdahale Yok”, 26 Temmuz 1960. S. 1.

Hürriyet Partisi'ne katılıyor. Malatya'da Hürriyet Partisi'nin il teşkilatını kurarak başına geçiyor. Hürriyet Partisi kapandıktan sonra 1960'da CHP'ye üye oluyor²⁵⁵.

Cemal Özbey, DP'nin kapatıldığı davada, DP'ye karşı savunma yapan Davacı Mustafa Geygel'in avukatı olarak görev aldı. 29 Eylül 1960'da yapılan dava da DP'yi Cemiyetler ve Medeni kanuna aykırı olmaktan kapatılması önergesiyle kapattırıyor. Dönemin medyasına Demokrat Parti'yi kapatan avukat olarak adı ülke genelinde duyuluyor²⁵⁶.

Çok yönlü bir kişilik olan Cemal Özbey, DP döneminde Alevilik ve Bektaşilik üzerine çok sayıda eser yayınlıyor. İlk olarak Malatyalı şair Fakiri'nin hayatını ve eserlerini konu edinen kitabını 1954 yılında Emek Basım Yayım'dan yayınlıyor²⁵⁷. Prof. Dr. Fahrettin Gökyay'ın makalesine karşılık 'Rafizîlik Nedir' adlı broşürü 1957 yılında yayınlıyor. 1958 de ise Sadık Baba'nın hayatını ve deyişlerini toplayarak yayınlıyor²⁵⁸.

Cemal Özbey'in önemi 17 Ekim 1966'da Alevilerin ilk siyasi partisi olarak kurulan Birlik Partisi'nin 16 kurucu üyesinden birisi olmasıdır²⁵⁹.

3.2.2.4 Demokrat Parti Döneminde Alevilik Tartışmaları

1950-1960 döneminde dar kapsamlı ve fazla detaya inmeden, ele alınan konulardan biri de Alevilik olmuştur. Bu tartışmalarda, Alevilere yönelik bazı genel geçer bilgiler verilmiş, Türkiye'deki Alevilerin sayıları üzerine tahminler yürütülmüş ve Alevilerin Diyanet İşleri Başkanlığına bağlanıp bağlanmaması tartışılmış, Alevi yazarların yazdıkları eserlerdeki fikirler tartışılmış, Alevilere karşı koyu İslamcı dergiler ithamda bulunmuş ve bu ithamlara çeşitli Alevi yazarlar cevap vermiştir.

Demokrat Parti döneminde ilk olarak Alevilerle ilgili olumlu bir bakış açısıyla yayınlar İsmayıl (İsmail) Hakkı Baltacıoğlu tarafından yapılmıştır.1886 yılında İstanbul'da dünyaya gelen İsmail Hakkı Baltacı oğlu aslen baba tarafından Kırşehir'in Mucur ilçesine kökeni dayanır. Osmanlı'nın son döneminde eğitim hayatına başlayan Baltacıoğlu, 1913'de Darülfünun'da pedagoji profesörlüğü

²⁵⁵ Cemal Özbey, *Demokrat Partiyi Nasıl Kapattırdım*, Ankara: Emek Basım Yayım, 1961, s.18-23,46

²⁵⁶ *Cumhuriyet*, "Demokrat Parti Dün Mahkeme Kararı İle Kapatıldı", 30 Eylül 1960, s. 1,5.

²⁵⁷ Cemal Özbey, *Fakiri*, Ankara: Emek Basım Yayımevi, 1954, s.1.

²⁵⁸ Özbey, *Demokrat Partiyi Nasıl Kapattırdım*, s. 45-46.

²⁵⁹ Güler, *a.g.e.*, s. 80.

yapmış,1923 yılında İstanbul Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi Dekanlığı'na daha sonra da “Darülfünun Emini” sıfatıyla rektörlüğüne atandı. Böylece Cumhuriyet döneminin ilk üniversite rektörü oldu. 1933 yılında çıkarılan üniversite kanunuyla kadro dışı bırakılarak görevini son verilen İsmail Hakkı Baltacıoğlu, ölümüne kadar kesintili de olsa yayımını sürdüren Yeni Adam dergisini çıkartmaya başladı. 1942 yılında Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ne profesör olarak atandı. 1950 yılına kadar CHP'den iki dönem Afyon ve Kırşehir milletvekili olarak mecliste görev yaptı²⁶⁰.Baltacıoğlu'na göre, inanç bakımından Alevi Türklerle Sünni Türkler arasında hiçbir ayrılık yoktur. Aleviliği benimseyen Türkler, Araplaşmaya, eşitsizliğe, erkek zorbalığına, kadının aşağı görülmesine, köleliğe, mistiklik ve mistikçiliğe karşıdır. Aleviler, Türk geleneklerine taban tabana zıt olan bir kültür içinde erimemek için bu yola yönelmişlerdir. Alevilerle ilgili eleştiriler bilgisizlikten kaynaklanan şeylerdir. Oysa bütün Alevi ve Kızılbaşlar gelenekçi Türklerdir. Kızılbaşlık töre, ülkü ve Türklük fikridir²⁶¹. 1950 yılında Alevileri Türk toplumuna kazandırmaya çalışan yazılarından biri şöyledir:

“Her şeyden önce karanlıkta kalabilecek olan bir noktayı burada aydınlatmak isterim: Alevilik üzerine bu satırları yazan adam bütün ataları Sünni olan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, Sünni terbiyesi almış, Sünni kalmış bir insandır. Onun için burada bilim sayar bir inancın eseri olan düşünceleri ve yargıları bir Alevi'nin duygusal düşünceleri olarak anlamak hem yersiz hem de haksız olur.

Kırk yıllık bir süre içinde sosyoloji bilimi ve sosyal bilgilerle uğraşmak insana bazı gerçekleri daha yakından, daha doğru, daha içinden görmek oluşunu sağlamaktadır. Ben de işte uzun bir süre içinde her Sünni Türk gibi Alevi sevgisizliğini gönlümde, Alevi yanlısını kafamda taşıdıktan sonradır ki Alevilik denilen gönül ve kafa gerçeğine ermiş bulunuyorum. Şimdi bu gerçeği eskiden olduğu gibi Sünni korkusu ile değil bir bilim ve sosyoloji adamı sevgisiyle incelemeğe çalışalım.

Türk Alevi inançlarının temel taşları şunlardır: Allah yaratıcı, koruyucu, yargılayandır. Muhammet Allah'ın elçisidir. Bu iki temel Müslümanlığın temelidir.

---

²⁶⁰ Hamza Altın,“II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Onun Eğitim ve Eğitimci Kavramları ile İlgili Düşünceleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 33, S. 55, (Mart 2014), Ankara, s.219-222.

²⁶¹ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, “Türklük Bakımından Aleviler”, *Türk Düşüncesi*, Cilt 3, S. 13, (Aralık 1954), İstanbul, s. 1-5.

Bu bakımdan Sünni Türkler ile Alevi Türkler arasında, din bakımından hiçbir ayrılık yoktur. İkisi de Müslümandır. Gelelim Hazreti Ali konusuna: Hazreti Ali'yi biz de sever sayarız Alevi Türkler de severler, sayarlar. Alevilerin Ali sevgisinde şu aygı, şu özellik, şu gürlük vardır: Ali güzeldir, Ali iyidir, Ali doğrudur. Ali Zülfikar'dır, Ali yiğittir. O kadar da değil: Ali büyük peygamber Hazreti İbrahim soyundandır. Büyük peygamber İbrahim Turanî'dir, Türk'tür; Ali de Türk oğlu Türk'tür. Türklerde bulduğumuz bütün soyluluklar Hazreti Ali de tam, tüm olarak vardır. Öyleyse Ali yalnız Türk değil hem de Türklüğün sembolü, uyuğudur.

Hazreti Ali neden Alevi Türklerin uyuğu olmuştur. Bu soruya doğru karşılık verebilmek için dinlerin sırlarla dolu evrimini zaman içinde yönelten yoldağı sezmemek gerektir. Her din gibi, Müslümanlık da içinde doğduğu, yayıldığı, ulusun Arap ulusunun gelenekleriyle karışmıştır! Türkler Müslüman oldukları zaman işte bu Arap gelenekleriyle karşı karşıya kaldılar eşitsizlik, erkek zorbalığı, kadının aşağı görülmesi, kölelik, mistiklik mistikcilik. Türk gelenekleri bu geleneklerin taban tabana tersi idi! Türkler ne yapacaklardı varolmak ya da yok olmak! Hangisi? İkinciye yeysediler, Alevileştiler.

Şimdi biraz da Alevi töresi üzerinde duralım Aleviler, Kızılbaşlar, Tahtacılar ve Bektaşiler insanlar eşittirler, kadın, bacı saygı konusudur, herkes birbirine yardım etmelidir, taassup kutudur, sağduyu her şeyin üstündedir, tabiat sevilmelidir.

Aleviler, bu arada Kızılbaşlar için yapılan yergilerin hepsi onları yakından bilmemekten, yadırgamaktan ileri gelen şeylerdir. Bütün aleviler gibi Kızılbaşlar da gelenekçi Türklerdir. Sevgi ve saygı onların yaşayışında en büyük değer olarak görülmektedir. Bir Kızılbaştaki töre, ülkü ve Türklük sevgisi her şeyin üstündedir.

Aleviliğin bir mezhep olmayıp ancak bir tarikat olduğu direntisi hiçbir bilim temeline dayanmamaktadır. Bunu direnenlerin her şeyden önce: 'mezhep nedir? Tarikat nedir?' diye bir soru sorup karşılığını objektif çalışmayı bilen bilim adamlarından almaları doğru olur. Kelimeleri herkes istediği anlama çeker ve istediği gibi anlarsa ortada ne gerçek ne de bilim kalır.

Yeni Adam bütün tarih boyunca çözülmek bilmeyen bu Türk Alevi gerçeğini biraz olsun aydınlatılabildiyse ne mutlu!²⁶²

²⁶² İsmail Hakkı Baltacıoğlu, "Alevilik ve Türklük", Yeni Adam, S. 340, (Mart 1950), İstanbul, s. 2.

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Alevilik üzerine yazdığı yazılar dönemin Türkçü aydınları tarafından beğeniliyor. 1954 Yılında Alevilik üzerine Türk Düşüncesi dergisinde o dönemde çok dikkat çeken, Türklük Bakımından Aleviler başlıklı Alevilik hakkındaki tüm çalışmalarının özeti niteliğinde bu alanda en kapsamlı yazısını yazıyor. O makalesinden dikkat çeken yazıları şöyledir:

“Her şeyden önce karanlıkta kalabilecek bir noktayı aydınlatmak isterim. Alevilik üzerine bu satırları yazan insan, bütün ataları Sünnî olan bir ailenin, Baltacıoğulları'nın çocuğu olarak dünyaya gelmiş, Sünnî terbiyesi almış, Sünnî kalmış bir insandır. Onun için burada bilim sayar bir inancın eseri olan düşünceleri ve yargıları bir Alevî'nin duysal düşünceleri olarak almak hem yersiz, hem de haksız olur. Gerçekleri -başka bir mezhebin, hatta başka bir dinin bile olsa- olduğu gibi, doğru olarak anlamaya çalışmak, öylece söylemek bilim adamı olduğuna inanan bir insanın töresi olmalıdır.

Her Sünnî Türk gibi ben de, Alevilere karşı sevgisizliği gönlümde taşıdım. Aleviler üzerine bir takım yanlış düşünceleri de kafamda yaşattım. Bundan otuz yıl önce Fuat Köprülü'nün Bektaşilerden söz açan bir yazısında “Bektaşilik eski Türk aşiret din ananelerinin İslâmiyet içinde devamından doğmuştur” düşüncesi beni birdenbire uyandırdı. Alevilik konusunu olduğu gibi incelemeye başladım. Aleviliği eskiden olduğu gibi Sünnî çekingenliğiyle değil, bir bilim adamı sempatisiyle incelemeye koyuldum.

Sünnî Türkler vardır, Alevî Türkler vardır. Sünnî Türkler anatomik, morfolojik karakterler bakımından ne iseler Alevî Türkler de odurlar. Türk ırkdaşı olarak Sünnî'yi Alevî'den ayırmak kimsenin elinde değildir.

Bu iki ırkdaş bölük arasında din bakımından bir ayrılık var mıdır? Aleviler, Alevî kolları olan Kızılbaşlar, Tahtacılar, Bektaşiler Tanrı'yı tek Tanrı, yaratıcı acıyıcı, esirgeyici olarak anlarlar. Muhammed'i Tanrı'nın gönderdiği, yalvacı olarak anarlar, Kuran'ı da doğru olarak anlarlar, bütün bunlara kayıtsızca, şartsızca inanırlar. Bu inançlar tıpkı tıpkısına Sünnîlerinkidir. Bu üç inancı diliyle hem de gönlüyle doğrulayanlara ‘Müslüman’ denir. Her kim onlara “kâfir, zındık, dinsiz, imansız” diyecek olursa Tanrı'nın, peygamberinin, meleklerinin laneti onun üzerine olur. Müslümanlara Müslüman değilsin demek günahların en büyüğu, dinsizliğin kendisidir.

Sünnî Türkler ile Alevî Türkler arasında din bakımından, hiçbir ayrılık yoktur. İkisi de Müslüman'dır. Hz. Ali'ye gelince, onu biz de severiz, sayarız, Alevî Türkler de severler, sayarlar. Alevîlerin Ali sevgisinde şu saygı, şu özellik, şu gürlük vardır: "Ali büyük peygamber İbrahim'in soyundandır. Büyük peygamber İbrahim Turanî'dir. Türk'tür, Ali de Türkoğlu Türk'tür. Üstelik Ali doğrudur, iyidir, güzeldir, Türk kamu vicdanının insan değeri olarak ayırdığı, benimsediği bütün erdemler Ali'de, Ali'nin kişiliğinde, hem de tam olarak, vardır. Onun için Ali Alevîlerin göz bebeğidir, öyleyse Ali sadece Türk değil, hem de Türklüğün sembolü, uyuğudur.

Şimdi Türk din tarihinin karanlık sırlı bir durağında duralım. Neden Türkler böyle olan Ali'yi kendilerine uyruk edinmek zorunda kaldılar? Bu soruya doğru bir karşılık verebilmek için dinlerin sırlarla dolu evrimini yöneltten yolda mı gezmek gerektir. Her din gibi, Müslümanlık da, içinde doğduğu, yaşadığı ulusun, Arap ulusunun, gelenekleriyle karışmıştır! Türkler Müslüman oldukları zaman işte bu Arap gelenekleriyle karşı karşıya kaldılar; eşitsizlik, erkek zorbalığı, kadının aşağı görülmesi, kölelik, mistiklik ve mistikçilik. Türk gelenekleri bu geleneklerin taban tabana tersi idi. Türkler dünyanın en eşitçi ulusu idiler. Tarih boyunca bir eşine daha rastlanmayan eşitçi aile tipini onlar yarattılar. 'Türkün' denilen bu karı-koca ailesinde erkek için ayrı od, kadın için ayrı od yakılırdı. Hakan hatunsuz elçi kabul edemezdi. Hakanın fermanı hatunun inhası olmadıkça yürürlüğe giremezdi. Bu kadın erkek eşitliği nerede görülmüştür? Töresi eşitlik, hürlük olan Türk ulusu saldırgan Arap gelenekleri karşısında ne yapacaklardır? Var olmak, ya da yok olmak, hangisi?

Şimdi biraz da Alevî töresi üzerinde duralım. Alevîler, Kızılbaşlar, Tahtacılar, Bektaşîler için insanlar eşittirler. Onlar için ana-bacı saygı konusudur. Onlara göre herkes birbirine yardım etmelidir, taassup kötüdür, sağduyu her şeyin üstündedir, tabiat sevilmelidir. Alevîler, bu arada Kızılbaşlar için yapılan yergilerin hepsi onları yakından bilmemekten, yadırgamaktan ileri gelmektedir. Bütün Alevîler gibi Kızılbaşlar da gelenekçi Türklerdir. Sevgi ve saygı onların yaşayışında en büyük değer olarak görülmektedir. Bir Kızılbaş'taki töre, ülkü ve Türklük sevgisi her şeyin üstündedir. Hatta Kızılbaşlar Türklerin ahlâkça en mutaassıp koludur.

İşte Sünnîlik fikri, daha çok, İslâm ümmetçiliği fikri, İslâm medeniyetçiliği fikridir. Tarihte Arapçaya, ölü metinlere, şehir aristokratlığına, Arap, Acem kültürüne, medreseye, Hilâfete sarılanlar hep Sünnîler olmuşlardır. Alevîlik fikri,

daha çok, kültürcülük, gelenekçilik, Türkçülük fikridir. Tarihte bütün bu yabancı değerlere, geleneklere, arkasını dönüp Türkçeye, Yunus Emre'ye, Karacaoğlan'a dinî törenlerinde yer verenler; köyü, bucağı, sazları, nefesleri, nükteleri ile şenlendirenler, “eline, beline, diline” töresini benimseyenler, yalan söylemeyenler, dilenmeyenler, çalmayanlar, kendilerini aşağı görmeyenler, baciya, kadına eşitliğe en yüksek yeri verenler, aklın üstünlüğünü kabul edenler, tabiatı sevenler, nükteciler, gelenekçi Türkler hep Alevîler olmuşlardır. Eski Türk dininden gelen gelenekler ile bir ümmet dini olan İslâm dini örflerinin Osmanlı tarihinde, Anadolu'nun göbeğinde nasıl çarpışmış olduğunu gösteren şu satırlar okunmaya değer.

Türklerin dini iptidailerini ile monizmi İslâmiyet'te telife muvaffak olan yegâne mübdi dâhi, ancak Hacı Bektaşî Veli'dir. Bektaşîliğin esraralût safahatı asırdidesinden tereşşuh eden birkaç 'eser' e ancak nail olduğumuz halde, Bektaşî ayini aslını kaybetmemiştir.

Bütün tutulan yollar sofiye bu aslını kaybettirdiği halde Bektaşîlik ve Kızılbaşlık kadim Türk dinini, ocak geleneklerini, hürriyet ve hürmeti nisvanı, saz ve sözünü bilfiil kabul etmiş ve yaşamıştır.

Osmanlıların Anadolu'da teessüsüyle 'millî bir mezhep' doğmuştu. Bu da Bektaşîlik Buna ihtiyaç vardı. Çünkü Mesnevî'nin 'parsî taklidi' ile 'nay ve nefirinden' Selçuk Türkleri denilen Oğuz Türkleri hiçbir şey anlamıyorlardı. Şüphesiz Türkün 'kaval'ına benzeyen 'nay'ın eninkâr, pür heyecan nagamatından Türkler hoşlanmıştı. Fakat 'nay' farisî ötüyordu. Selçuk aristokrasisi bunu anlamaya özenirken millî benliğini de harcıyordu. Avam ise bir şey anlamıyor, hem de o kahraman, bahadır 'batır' alplarını farslaşmış görerek ellerinden geçiriyordu.

Âşık Paşa'yı Veli, Ahi Evran (yahut Ahi Elvan), Şeyh Süleyman, Hacı Bektaş, bir günün, bir asrın, bir fikrin müçtehitleri olduğuna hiç şüphe edilemez. Kırşehir'deki Cace Bey Medresesi'nde toplanan Hacı Bektaş'tan maad bu asri müçtehitlerin içtihadı, Konya'nın Mesnevi medresesi olan Karatay'a rekabet etmekte idi. Karatay Konya mektebi Faris felsefe ve içtihadı ile uğraşırken Cace Bey Medresesi de Âşık Paşa'nın Garipname'sini ibda ediyor, Şeyh Süleyman Tezkiret-ül-Evliya'yı Ahi Elvan Gülşen-i Râz'ı ve kim bilir daha bilmediğimiz yazıcılar daha neler yazıyorlardı”.

Bu millî tarikatlar eski Türk geleneklerini korumakla kalmamış, tarikat yoluyla Arnavutları, Ermenileri bile Türkleştirmiş, Türkçülük ateşiyle tutuşturmuştur. Türk halk gelenekleriyle kaynaşmış olan bu tarikatlar Arap, Acem millî gelenekleriyle anlaşmış olan öteki tarikatlara hiç benzemezler. Birinciler yabancı milliyetlerin insanlarını Türkleştirirken bu sonuncular öz Türkleri Arap, Acem kültürüne aşılamaşlardır.

Türklerin bütün kültür alanlarında olduğu gibi, din alanında da millî benliklerini belirttiklerini gösteren daha birçok belgeler vardır. Bunlardan dinde hoş görücülüğü ele alalım. İşte bir tarih belgesi: XVII'inci asırda Türklerin dinî toleransları başlığıyla Macar müellifi Oskar Kolling 'den çevrilen bir makalede şu hüküm vardır: "İstilâcı Türkler hiçbir zaman cebrî dinden çevirme usulüne başvurmamışlar, bilâkis, herkesi serbest bırakmışlardır. Hatta bu hususta yardımcı esirgememişlerdir".

Yine o yazıtla Simontoruya Beyi Ahmet Olay'ın 1669'da Macar diliyle yayınladığı bir buyruğun metnini veriyor. Bu buyruğun birinci maddesini de şunlar okunuyor: "Muhtar kişi Allah korkusunu bilen, kiliseye giden, yurdunda iken vaizleri kaçırmayan, duasını unutmayan insan ola".

Bütün bu dinleşmiş töreleriyle Alevilik bir mezhep, bir İslâm mezhebi karakteri taşımaktadır. Aleviliğin bir mezhep olmayıp ancak bir tarikat olduğu direntisi hiçbir bilim temeline dayanmamaktadır. Bunu direnenlerin her şeyden önce; "mezhep nedir, tarikat nedir?" diye bir soru sorup karşılığını objektif çalışmayı bilen bilim adamlarından almaları yerinde olur. Kelimeleri herkes istediği anlama çeker, herkes istediği gibi anlarsa, ortada ne gerçek ne de bilim kalmaz.

İşte ben 'Türk'e Doğru'yu yazdığım tarihlerde gelenek birliği üzerine kurduğum milliyet tarifinin ışığı ile Alevî adı altında toplanan Kızılbaşlık, Tahtacılık, Bektaşılık ve özellikle Alevilik gerçeğini incelemeye, eleyip eleştirmeye koyuldum. Gördüm ki bütün bunlar tarih boyunca softaların, mutaassıpların bizlere anlatmak ve tanıtmak istedikleri sapkınlık ve sapıklık yolları değil, belki Türklerin Müslümanlığı kabul ettikten sonra din ve dil yoluyla Türk yaşayışına ve Türk kamu vicdanına sokulmak isteyen Arap gelenek ve göreneklerine karşı Öz Türk ruhunun yaptığı tepkilerden doğmuş töre ve eğitim yollarıdır.

Nüfusu yirmi milyonu geçen Türkiye'nin Türklerini Sünnîlerden ibaret sanmak en aşağı bir coğrafya bilgisizliğidir. Hele namusu, arılığı, erdemliliği yalnız bir mezhebin inhisarı sanıp da ötekileri yermek ne gerçeğe uyar ne de yurttaşlığa yakıştır. Bu eğriliğin ta kendisidir. Bilim adamlarına, üniversite adamlarına, din tarihçilerine yakışan, doğruluk, objektiftir. İleri kültürü, ileri medeniyeti olan bir ulusa yakışacak olan tarih boyunca dedikodu, kara çalma konusu olmaktan bir türlü kurtulamayan bu Alevilik gerçeğini felsefe, ilahiyat fakültelerinde bilim gözüyle incelemek, aydınlatmaktır.

Bu yurdun esenliği, bütünlüğü tence, tince kalkınması için artık anlaşılmalıdır ki Sünnîlikle Alevîlik aynı gövdenin iki büyük parçasıdır. Birbirlerinden ayrılamayan bu iki varlık tek varlıktır. Bu birliği, bu bütünlüğü belirtmekte Türk tarihi için büyük bir kazanç vardır.”²⁶³

1950-1960 döneminde milliyetçi, CHP'li, laik çevreler ve özellikle Baltacıoğlu'nun Alevîleri öven yazılarına karşın, özellikle İslamcı kesim ve bu kesimin o dönemdeki en önemli dergilerinden Sebilürreşad'ta, İ. Hakkı Baltacıoğlu'nun Alevîlikle ilgili yazılarına ve Alevîlere karşı yoğun bir eleştiri yapılmıştır. Demokrat parti döneminin başladığı ilk zamanlarda 1950 yılı Kasım ayında Sebilürreşad dergisinde Alevîlere karşı ilk yazı Avukat Davut Batur tarafından yazılmıştır. Yazılarında Alevîleri hor görülmesin, aşağılanmasın diyen, dönemin Alevîleri savunan yazarı ve CHP'den milletvekili olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nu hedef alarak şöyle demiştir.

“Aleviler Kızılbaşlar komünist midir? Çocuklarına din dersi verilmesini istemiyorlar mı? Baltacı oğlu İsmail Hakkı Kızılbaş organı mıdır?”

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun dinî tedrisat aleyhinde Ulustaki yazısını hayretle okudum. Galiba bu zat, Alevî olacak. Dinî tedrisatın mecburî olması memleket nüfusunun ekserisini teşkil eden Alevîleri, Kızılbaşları müteessir edermiş. Ahlâk fert işi değil, cemiyet işi imiş. Ahlâk bozukluğu dinî tedrisatın kaldırılmasından değil, ekonomik tesirlerden, fakirlikten ileri geliyormuş! Hiç de böyle değildir. Ahlâksızlık fakirlikten ziyade refahtan ileri gelmektedir. Aynı ahlâksız bir Cemiyet, cemiyet hukukunu fertlerden aldığı kuvvetle tanzim eder. Ahlâksız bir cemiyetin

---

²⁶³ Baltacıoğlu, “Türklük Bakımından Aleviler”, *Türk Düşüncesi*, s. 1-5.

herhangi bir ferdi cemiyet vaziyetine dayanarak ahlâksızlıkta bulunması mazur görülemez. Bu itibarla ahlâk hem fert, hem cemiyet işidir. Yalnız cemiyet işi değildir.

Alevilerin, çocuklarını dini tedrisattan uzak tutacaklarının manasını anlayamadık. Aleviler komünist mi? Kızıl dinsiz mi? üç buçuk Alevi ve Kızılbaş hatırı için bütün Türk milleti bu kızılık hareketine sürüklenmeğe mecbur mudur? Alevilerin, Kızılbaşların böyle bir davası varsa icabına bakılır.

Müslümanlık esas itibariyle ahlâktan ibarettir. Peygamberimiz mekârimi ahlâkı tamamlamak için gönderilmiştir. Peygamberimizin başlıca vazifesi ahlâktır. Müslüman camiasının hedefi gerek ferdi ve gerek cemiyeti en yüksek fazilet derecesine ulaştırmak ve insanları her nevi ahlaksızlıktan kurtararak insanca yaşatmaktır.

Böyle olunca dinî esasları belleyen çocuklar faziletli ve ahlâklı olarak yetişirler. Din dersi görmeyen çocuklar Allah, Peygamber tanımadıkları için elbette ahlâksız olurlar. Bu pek tabiidir. Halk Partisi bir çeyrek asır mekteplerde komünist prensiplerini tatbik etti. Artık yeter!

Din derslerinin ahlâkı düzeltmekte büyük tesiri olacağı dergârdır. Komünistlerden başka bütün dünyada bu esas kabul ve teslim edilmiştir. Zaten çocuklar ilk tahsil çağında ne alacaklarsa alırlar. Binaenaleyh dinî tedrisatın mecburî olmasına karşı hiçbir söz söylenemez. Söylenen sözlerin hepsi sakattır, Komünist mantısıdır.”²⁶⁴

Avukat Davut Batur'un yazdığı bu yazı Alevileri çok rahatsız etmiştir. Fahrettin Erdoğan Bey, Sebillürreşat dergisinde Avukat Davut Batur'un bu yazısının üzerine cevap niteliğinde yazı kaleme alıyor. Fahrettin Erdoğan'ın "8 Milyonluk Alevi Türklerine Kızıl Komünist Damgasını Vuran Sebillürreşat'çılara Cevap ve Bektaşilik" adlı küçük bir kitapçık halinde 48 sayfadan oluşan eserinin ilk baskısını, 1950'de Ankara'da ki Emek Basım Yayımevi'den yapıyor. Demokrat Parti Döneminde Alevilik ve Bektaşilik hakkında yazılan birçok eseri yayınlayan Emek Basım Yayımevi, DP'li süreç içinde son defa 1956'da olmak üzere üç defa bu kitapçığı yayınlıyor. Fahrettin Erdoğan Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran mecliste I. Devre Kars Milletvekili görevi yapmıştır. Anadolu Aleviliğinin tanınması ve

---

²⁶⁴ Davut Batur, "Aleviler Kızılbaşlar Komünist midir", *Sebillürreşad*, Cilt 04, S. 90, 1950, İstanbul, s. 237.

anlaşılmasında dikkat edilmesi gereken bazı temel konulara dikkat çekilmektedir²⁶⁵.

14 Maddelik cevap şöyledir:

“Madde 1- Sebilürreşatçıların, binlerce yıldan beri Anadolu'da Türklüğü koruyan, karakterli ve ahlâk sahibi olarak bu vatana hizmet eden Alevî Türklerine 90'ıncı sayılarında çıkan yazılarında "Anadolu'da yaşayan 3,5 Alevî, Kızılbaş ve komünistleri ya memleketten sürüp çıkarmalı ve imha etmeli" mealindeki yazılarına cevabım:

“Bay Davut Batur! Alevilik ne din ve ne de bir mezheptir. Ali'yi seven Türklerin meydana getirdiği bir birliktir. Emeviler, Hazreti Muhammed'in kurduğu dinin ahkâmına ve kaidelerine aykırı hareket ettiler. Haram edilenleri helâl gösterdiler. Mukaddes hak ve vecibeleri ayaklar altına aldılar. Çarşamba günü Cuma namazı kıldırıldılar. Sarhoş bir halde Rum cariyesinin başına sarık sararak camide müminlerin önüne geçirtip imamlık yapturdılar. Kur'anı Kerime de hümmetsizlik gösterdiler. Kumar ve zinayı helâl kıldılar. İşte Emevilerin bu akla hayale gelmedik fenalıkları karşısında, Türkler ilim ve fazilet sahibi Hazreti Ali'nin etrafında toplanıp bir birlik bugünkü deyişle, bir parti meydana getirdiler. Bugün Anadolu'da bulunan Aleviler sekiz milyondan az değildir. Bunların inançları Ehlibeytedir ve aynı zamanda Türklüğü Arap'ın harsından ve Farsın edebiyatından kurtarmaktır. Türk dili ile konuşmayı ve yazmayı yaymak için Büyük Türkistan'dan Hacı Bektaş-ı Veli gelerek, Anadolu'da birçok yerlerde Türk ocakları kurdu. O ve onun halifeleri, Alevi Türklerini takviye ederek Anadolu Türklerine iktisadi, içtimai ve kültürel sahada destek olarak bu vatana hizmet ettiler.

Madde 2- Tarih çok uzun yazıyor. Şüphesi olan "Revzat ül Ahbap" tarihine müracaat etsin.

Madde-3 Bu Alevî Türklerin kim olduğu belirtmeye çalışacağız: İlk akınlarda Anadolu'ya gelerek Akdeniz kıyılarından Karadeniz'in Çoruh nehrine; Fırat, Aras, Kur nehri boyundan Hazara kadar yerleşmiş olan bazen Akkoyun bazen de Kara koyun namını alarak Aras vadisinde yaşayan 4000 sene evvel hükümetlerini Antalya'da kurup da, Anadolu'nun içine yayılan bu toprağın öz sahipleri olan ve bugün de Cumhuriyet Hükümetimizin etrafında bir çelik kale kuran sekiz milyon

---

²⁶⁵ Fahrettin Erdoğan, 8 Milyonluk Alevi Türklerine Kızıl Komünist Damgasını Vuran Sebilürreşatçılara Cevap ve Bektaşılık, Ankara: Emek Basım Yayımevi, 1956, s.1.

Alevî Türkleri; her gelen akına karşı yurdunun uğrunda kanını döken öz Türkler işte bunlardır.

Madde-4 *Kızılbaşlık kelimesinin menşei nedir? İzah edeyim.*

Madde-5 *Erbil'de yaşayan Selçuk hükümetinden sonra bunların yerine gelen Kacar Sülalesinden (Türklerin akın kollarındandır.) Safeviler'den Şah Haydar, Hazar kıyılarına akın yaptığı bir sırada, o zaman Şırvan Hükümdarı olan "Ferruh Yaseri" Şah Haydarı pusuya düşürerek zulümle öldürmüştür. Bunun yerine geçen oğlu Şah İsmail Safevi, babasının intikamını almak üzere 6000 kişilik bir ordu ile Azerbaycan'a, Hazar kıyılarına akın yapmıştır. Askerlerinin belli olması için başlarına kırmızı renkte külâh giydirmiştir. Kızılbaşlık kelimesi de bu askerlerin başına giydiği kızıl külaha izafeten vurulan soğuk bir damgadır.*

Madde-6 *Eski çağları arkada bırakalım Atatürk inkılâbına ve şimdiki Cumhuriyet Hükümetimize karşı bağlılıklarını izaha çalışalım:*

Madde-7 *İstanbul Hükümeti İngiliz İnkılapçı binbaşlarından 'Novel' adındaki adamı Bedirhanilerden birinin yanına katarak, Malatya Valisi Galip Beye bir telgraf çekerek, Sivas'ta parlayan bu yıldızın derhal söndürülmesini emretmiştir. Bu haberi alan Mustafa Kemal Paşa sağa sola haber göndererek gerek Sivas vilayetinde ve gerekse Malatya vilayetinde yaşayan 350.000 Alevî Türklerini harekete geçirerek Malatyalı Bedir Ağa, Hacı Garip Ağa ve Reşat Ağalar etrafına topladıkları atlılarla Elâzığ'dan ve Malatya'dan Sivas'a giden yolları kesmişler. Harput valisi Ali Galip ve Malatya valisi Halil'i Rami, 'Binbaşı Novel' ile kaçarak canlarını zor kurtarmıştır.*

Madde-8 *Mustafa Kemal Paşa Sivas kongresini ikmal ederek Ankara'ya gelmek üzere yola çıkmıştır. Heyet ile birlikte Hacı Bektaş kazasına gelmiş, Çelebi Ahmet Cemaleddin Efendiye misafir olmuş, bir gece sabaha kadar Çelebi Cemaleddin Efendi ile müzakerelerde bulunarak kanaatına müracaat etmiştir. Mustafa Kemal Paşa da teşekkür ederek sabahleyin Hacibektaş'tan ayrılarak Ankara'ya gelmiştir. Milletvekilleri seçilmek üzere Kırşehir'den Çelebi Cemalettin Efendi; Konya'dan Abdülhalim Çelebi her ikisi de Ankara'daki Büyük millet Meclisi'ne âza seçilmişler. Meclisin kuruluşunda Mustafa Kemal Paşa birinci reis, ikinci reisliğe de Hacibektaş Çelebisi Ahmet Cemalettin Efendi seçilmiştir.*

Madde-9 *Yozgat'ta Çapan oğulları, postacı Nazım'ı yanlarına alarak Çorum, Tokat havalisinde yaşayan alevi Türkleri başına toplayarak Ankara'daki Büyük Millet Meclisini dağıtmak üzere harekete geçmişlerdir. Zile'ye ve Çorum'a gelen bu ihtilalciler her tarafta Alevilere haber göndermişlerdi. Bunlarsa derhal silahlarını kaparak şube reisi bulunan topçu yarbayının başına toplanıp Çorum'a, Zile'ye hücum ederek ihtilalci Çapanoğlunu ve Nazımı tutarak bu ateşin başka yere siyaret etmesine mani olup derhal söndürmüşlerdir. Mustafa Kemal kelimesini işiten her Alevi Türk Kuvvai Milliye'nin etrafında toplanmaya başlamışlardır.*

Madde-10 *Büyük Millet Meclisi Sakarya harbini yaptığı bir sırada İç Anadolu'da ve Doğu illerinde yaşayan Alevi Türklerini vatan hizmetine çağırdığı dakikada seve seve koşmuş, Sakarya boylarında Dumlupınar'da kanını akıtmış bu yolda hiçbirisi Türkiye Büyük Millet Meclisinin emrinden çıkmamıştır.*

Madde-11 *Büyük Millet Meclisine aza seçilerek çoğunluğu kazanmak, Mustafa Kemal'i düşürmek için propagandalar hazırlanıyor. Hacıbektaş çelebisi Cemalettin Efendi vefat edip ebediyete kavuşmuş yerine küçük kardeşi Veliyettin Çelebi kalmış olmuştur. Veliyettin Çelebi hududu milli içerisinde yaşayan bilimum Alevi Türklerine hitaben bir beyanname yazmıştır ki; bunu da rahmetli Yunus Nadi'nin Yeni Gün Matbaası koleksiyonundan bulabiliriz.*

Madde-12 *Hülâsa: Sebilürreşat yazıcıları ve Avukat Davut Batur: Sizlere hitap ediyorum. Yukarıdaki yazılarımla Alevilik kelimesi nedir? Kızılbaşlık kelimesinin de ne olduğunu tarihi vak'alarla bildirdim. Anadolu'da yaşayan 4000 seneden beri bu toprağın öz sahibi olan Alevi Türklerinin kimler olduğunu ve şimdi mevcudu 8 milyona varan Özbek Türkmen boyları şimdiye kadar Cumhuriyet Hükümetinin ve Atatürk devrinin her maddesini ruhunda toplayarak kabul ettiklerinden hiçbir vakit bir kimsenin elinde alet olmamışlardır.*

Madde-13 *Hacı Bektaş Velinin yetiştirdiği büyük şairler hakkında Anadolu'da yetişen 100 kadar saz şairleri koşma ve şiirler söylemişlerdir.*

Madde-14 *Türkler, Atatürk'ün işaretiyle, General Kazım Karabekir'in ordusu ile birlikte Kars, Ardahan, Artvin Türk illerini kurtarıp, Kızıl boyunduruk altına girmesini asla kabul etmemiştir.*

Komünistlik damgasına gelince: bu damgayı tan kızı Çinlilerin Kore'deki Birleşmiş Milletler kuvvetlerine hücum ettikleri, Birleşmiş Milletlerin gerileyişi Kremlinin Batı devletlerini birbirinden ayırmak için propaganda ve notalar verdiği bir sırada; bu davayı ortaya atarak yurdun öz evlatlarını birbirine düşman etmek ve hükümetimizi içinden yıkmak ve kalbini vurmak gibi 5'inci kolun ajanlığını yapmaya nasıl cesaret ediyorsunuz? Elbette belânızı bulacaksınız insanlığın manevi varlığını inkâr eden, hürriyeti öldüren insan şahsını hiçe indiren Kızıl damgasını Alevilere Kızılbaşlık namı altında damgalamakla; mefhumu muhalif tarikiyle yani bilmukabele aynı ruha sahip olduğunuzu gösteriyorsunuz.

Alevi Türklerinden yukarıda örnekler gösterdim ve Atatürk'ün de bu adamlarla nasıl hasbıhallerde bulunduğunu zikrettim. Alevilere Komünistlik damgasını vurmakla memleketin ve tarihi boyunca eşine ender rastlanan Türk milletinin yetiştirdiği büyük kumandan ve devrimci asırlara haykıran devlet adamı Türkiye Cumhuriyeti'nin banisi Atatürk'ü dolayısıyla damgalıyorsunuz. Halbuki Aleviler sizden daha çok devrimci sizden daha çok dinine sadık ve hak yolunu tutmuş. Peygamberini tanıyan ehlibeytini seven mümtaz şahsiyetlerdir. İnsanlar her şeyden önce karakter ve ahlaki kıymetini düşünmeli ve objektif olarak hareket etmelidir. Yoksa sathi ve indi düşüncelerle 3,5 milyon zannettiğiniz ve hakikatte istatistiklerle 8 milyon olduğu sabit olan ve Türk milletinin esasını teşkil eden muazzam bir Alevi kitlesini milli sınır dışı etmek isteyenlere memleket haini ve asıl kendisi solcu fikirli olduğunu söylemekten başka bir şey demeğe dilimiz varmıyor.

Dünyanın atom ve hidrojen bombalarını icat ettiği bir devirde kendini idrakten aciz solcu fikirli kimseler din kisvesi altında kara ruhlu mürteci olduğunu fark etmeyerek memleketi parçalamaya kalkarsa elbette ki bunların hareketi maşeri vicdanı rencide eder. Tesellimiz, hükümetin bu gibi kara ruhlu yobazların hüviyetlerini tespit ederek adaletin pençesine verip, umumi efkârın lanetini bunların üzerine çekerse işte o zaman pek bahtiyar oluruz.

1.Devre Kars Milletvekili

Fahrettin ERDOĞAN²⁶⁶

---

²⁶⁶ Maddeler kısaltılmıştır. Maddelerin ayrıntılı hali Ekler bölümünde Ek 2'de verilmiştir. Erdoğan, a.g.e., s. 3-44.

Sebillürreşad dergisi tarafından Demokrat Parti döneminde en sert eleştirilere maruz kalan, hiç şüphesiz Aleviliğe göre İslami yorumları içeren kitapları yazan Alevi bilgin Halil Öztoprak'tır. Halil Öztoprak, Maraş Elbistan'ın Alhas köyünde doğmuştur. Arapça ile Farsça'ya hâkim olmasıyla Kuran üzerine incelemeler yapıp 1951 yılında Maarif Vekâleti'nin izniyle "Kur'an'da Hikmet Tarihte Hakikat" adlı eserini yayınladı. Aynı yıl Kur'an'da Hikmet İncil'de Hakikat" adlı devam niteliğinde olan ikinci kitabını da Musevi ve Hristiyanlık temelli Amerikalı yazar çıkarttığı "Mizanı Hak" adlı esere cevap amaçlı çıkarıyor²⁶⁷. Kur'an'da Hikmet Tarihte Hakikat adlı eseri daha çok Alevi bakış açısıyla Kuran'ı kaynak göstererek, Kuranda Namaz kelimesinin geçmediği gibi muhafazakâr İslamcılarını tetikleyecek tespitlerde bulunmuştur. Kitabındaki temel iddiası Alevilerin gerçek Müslüman olduğudur. Yani kırsaldan kente göç sayesinde kentleşen Aleviliği meşrulaştırmak amacıyla yazılmıştır. İçeriğine ayrıntılı bakıldığında, 5 vakit namazın Abbasiler zamanında bir ihtilaftan dolayı çıktığını, Hz. Muhammed'in geceleri ibadet ettiğini, Alevilerin de Kuran'a ve Hz. Muhammed'e uyuyor olduğunu, Sünniler ile ayrılığın sadece ibadet ve taatın şeklinde olduğunu yazmıştır²⁶⁸.

Halil Öztoprak 1963 yılında 'Kur'anda İbadet Müslümana Saadet'²⁶⁹ basılacak olan kitabını müsvedde halinde diğer iki cilt basımı yapılmış eserlerinin Adnan Menderes'e sunulup Maarif Vekâleti'nin izni ile basılacağından bahsediyor. 22 Ocak 1960 tarihli olan bunları anlatan belge eserinde mevcuttur. Bir başka belgeyi de eserinin son sayfasında veriyor:

"İnsanlar gibi kitaplarında başından pek çok şeyler geçiyor. Bizim şu küçük kitaplarımızda birçok olaylarla karşılaştı. Kovuşturmalar yapıldı, mahkemeye verildi, bir kararla toplattırıldı başka bir kararla serbest bırakıldılar. Gazete ve dergilerde sayısız cevaplar yazıldı. Bu hususta birkaç kitap yayınlandı.

Kitapların daha müsvedde halinde iken Sayın, Başbakan'a bir dilekçe ile sundum. Kitaplarım oradan Maarif Vekâletine tetkik için havale edildi. Maarif Vekâletinin 22 Ekim 1951 gün ve 82/14922 sayılı cevaplarından sonra basturdum. Basıldıktan sonra meclis başkanlığına sundum. 16/11/19,55 tarih ve 1351 No.lu Dilekçe Encümeni kararında kitaplarımdan bahsedilmektedir.

²⁶⁷ Öztoprak, a.g.e., s. 1,80.

²⁶⁸ Necdet Saraç, *Alevilerin Siyasal Tarihi*, İstanbul: Cem Yayınevi, 2013, s. 336-337.

²⁶⁹ Halil Öztoprak ve Hüseyin Erdoğan, *Kur'anda İbadet Müslümana Saadet*, İstanbul: Sinan Matbaası, 1963. s.1.

Maraş Valiliği, Çorum valisine 18/7/1952 tarihli yazı ile gerekli cevabı veriyor. Çorum Müddeiumumiliğinin tahkikat açması üzerine hadise Diyanet işleri Reisliğine, Emniyet Genel Müdürlüğüne aksediyor. Neticede kitaplarımın takibata uğramaması kararına varılıyor. Ankara C. Müddeiumumiliği de kitabım hakkında kavuşturma yapıyor. Ankara Sulh Ceza Mahkemesinin lehimde kararına itiraz edilerek 3. Asliye Ceza 'ya veriliyor ve bu mahkeme de lehte karar vererek kitaplarım hakkında kavuşturmaya son veriliyor.

Kitabım bir defa da Gaziantep Sulh Ceza mahkemesine verilmiş bu mahkemede kitabımızı toplatmıştı. Bu toplatılma kararını kaldıran ve satışıma serbest bırakan tebligatın sureti aşağıdadır.

T.C.

Adalet Vekâleti

Ceza İşleri Umum Müdürlüğü

Sayı: 16049

2 Haziran 1956 Ankâra

Ankara Cumhuriyet Müddeiumummiliği'ne (Başsavcılığına)

Kur'an da Hikmet Tarihte Hakikat ve Velâyetname-i Hacibektaş adlı kitapların satıştan men'ine dair Gaziantep Sulh Ceza Mahkemesince verilen 16-2-1956 gün ve 1 sayılı kararın itirazın kaldırılmasına o yer Asliye Ceza Hâkimliğince 15-5-1956 tarihinde 46 numara ile karar verildiğini Gaziantep Cumhuriyet Müddeiumumiliğinin iş'azından anlaşılmıştır.

Keyfiyetin 11-4-1956 tarihli istidasına cevaben Ankara'da Emek Basım Yayımevi sahibi Sefer AYTEKİN'e ve dahiliye Vekâletine gönderdiği 23-3-1956 tarihli istidası ile Vekâlet Ceza işleri umum Müdürlüğüne hitaben yazıp gönderdiği 3/4/1956 tarihli istidasına cevaben de Ankara Emek Basım – Yayımevi'nde misafir Elbistan'ın Aktıl köyünde Halil Toprağa tebliği ile alınacak imzalı kâğıdın gönderilmesini rica ederim.

ADLİYE VEKİLİ YERİNE

Halil Öztoprak’ın kitaplarına karşı Demokrat Parti döneminin koyu İslamcı dergisi Sebilürreşad’da yayınlanan makalelerden, 1954 yılında ikinci defa 1957’de “Müslümanlıkta Beş Vakit Namaz Alevi Bir Muharririn Beş Vakit Namazı İnkâr Eden Bir Risalesi ve Buna Karşı Cevabımız” başlıklı makalesi ile İsmail Hakkı İzmirli ilk makaleyi yazmıştır²⁷¹. 1957 yılı haziran ayında Halil Öztoprak’ın resmi baş sayfaya konularak, Şebilürreşad dergisi yazarları direk ona hücum etmiştir. Haziran ayındaki sayıda ‘İslam’ın Temellerine Saldıran Hz. Ali’ye Allah Diyen Şirk Küfür ve Fitne Saçan Adam Alevilik Propagandacısı Halil Toprak’ başlığıyla yayınlanmıştır. Derginin haziran ayı nüshası gerçekten olay yaratan bir başlık atmıştır. Aynı şekilde haziran sayısının içeriğinde yer alan makalenin başlığı ise “Alevilik Propagandası ve İslam’ın Temellerine Taarruz Diyanet Riyasetinin ve Hükümetin Enzarı Dikkatine” adıyla resmen devlete ve millete şikâyet ederek müdahale edilmesini talep eder şekildedir²⁷². Sebilürreşad’da yer alan Halil Öztoprak’a karşı sürekli yayımladıkları İsmail Hakkı İzmirli’nin 1954’de yayımlanan ‘Müslümanlıkta Beş Vakit Namaz Alevi Muharririn Yazdıkları’ adlı makalesinde şunlar yer almaktadır:

“Alevî bir muharririn beş vakit namazı inkâr eden bir risalesi buna karşı cevabımız

“Kurbanda hikmet, Tarihte hakikat: Birinci kitap, Alevîlerde namaz” başlıklı bir risâle Pınar Baş’ındaki bir okuyucumuz tarafından idarehanemize gönderilmiş, cevap verilmesi istenilmiştir. Bu broşür Anadolu’nun muhtelif yerlerine dağıtılıyormuş ve ehli iman bundan çok müteessir oluyormuş.

Risâlenin üzerinde yazıldığı üzere, muharriri: “Halil Öztoprak”: Elbistan Alhaslı. Basıldığı yer: “Ankara, Emek basım evi” Satış yeri: “Tosun hanında Halil Öztoprak- Ebistan” Risâlenin başına Anayasanın şu maddesi naklediliyor: “kimse dinî inancından ve felsefî kanaatından dolayı muahaze edilmez.”

²⁷⁰ Öztoprak, *a.g.e.*, s. 80,231-232.

²⁷¹ İsmail Hakkı İzmirli, “Müslümanlıkta Beş Vakit Namaz Alevi Bir Muharririn Beş Vakit Namazı İnkâr Eden Bir Risalesi ve Buna Karşı Cevabımız”, *Sebilürreşad*, Cilt 8, S. 193, (Ekim 1954), İstanbul, s. 119-122.

²⁷² *Sebilürreşad*, “Alevilik Propagandası ve İslam’ın Temellerine Taarruz Diyanet Riyasetinin ve Hükümetin Enzarı Dikkatine”, Cilt 10, S. 247, (Haziran 1957), s. 348-350.

Alevî muharriri, mukaddimedede demokrasiden, matbuat hürriyetinden, hakikati gizlememek lüzumundan bahsederek söze başlıyor: “Kur’anı Kerimde tarihi vakalar, dinî akideleri tetkik edenler pekâlâ bilirlermiş ki şu veya şu sebeple üstü örtülü kalmış birçok hikmetler ve hakikatler varmış, bu gizli kalmış hakikatleri halka duyurmak lâzım imiş. Bu hakikatlerin gizlenmesi, hatta tahrif edilmesi karşısında vicdanı muazzebimiş!” ve nihayet diyor ki: “eski şeyleri satanların rağbeti ve zamanı geçti. Biz şimdi yenliği ve yeni şeyleri satıyoruz. Bugün pazar bizimdir.”

Bu ifadede Ehli Sünnet Müslümanlara karşı çok müstehzi ve mağrur bir intikam hissi taşıyor. Risalede yenilikten ve yeni şeylerden eser yok. Hep bildiğimiz şeyler: Alevîlerin malûm itikatları ve Ehli Sünnet Müslümanların temel iman ve akidelerini sarsmak için yapılmış bir tertip, tamamıyla hakikate, Kur’ana ve Hadise aykırı uydurma sözler; bununla beraber Alevilik hakkında propaganda.

Alevî yazar, mukaddimeden sonra «Birinci kitap: namaz diye esasa giriyor: “her din ve mezhebin kuruluşunda mevcut olmayan birçok akait ve kavait sonradan vazedilirmiş.- Bunlar dinin esaslarından zan edilerek buna göre amel edilirmiş. Bu, büyük kavgalara sebep olmuş. Namaz, Oruç, Hac, Kible vesaire böyle imiş.”

Görülüyor ki Alevî muharririn asıl maksadı, Müslümanlığın ana temellerine tariz ve hücumdur. Müslümanların namazlarını, oruçlarını, haclarını, kiblelerini vesaireyi ibtal ve ifsat etmekten ibarettir. İlim kisvesine bürünerek bu işi yapmak bu risâlenin başlıca hedefidir.

Müslüman esas akidelerini sarsacak hakikat hilafı isnatların zemin hazırlamak için bu batıl kaideyi koyduktan sonra Alevilere geçiyor: “Alevîlerin namaz meselesini ve Alevîlerin ibadete niçin riya katmadıklarını açıklayarak asırlarca gizli tutulmuş ve sır bilinmiş ibadete ait meselelerin mahiyeti asliyesine, mevcut basın ve fikir hürriyetine istinaden, meydana koyacağım”. diyor.

Daha sonra “Kur’an’ı Kerimin dizisi” başlıklı fasılda Kur’an’dan bazı ayetler naklediyor. Sonra “Kur’an’da namaz” a geçiyor: “Miraç suresindeki namaz Alevilere göre yalnız ve yalnız gecedir. Beş vakit namazın geldiği sabit değildir. Abbasiler zamanında verilmiş bir icmaî ümmet kararıdır. Kulanlara bir diyeceğimiz yoktur. Kendilerine göre bir ibadet olabilir, fakat Alevîler gülbank çekmeyi en büyük ibadet bilirler ve kallû ibadeti tercih ederler. Alevîlerde ezan ile halkı namaza davet etmek yoktur. Ancak yüreğin de olanlar kalben davetli sayılır.” diyor, ve sözünü

şöyle bitiriyor: “icmaı ümmetin sonradan verdiği karara göre muayyen vakitlerde halkı çağırıp bağırarak ibadete icbar etmenin doğru olup olmadığını okuyucuların irfanına bırakıyorum” diyor.

Anadolu’da dağıtılan ve beş vakit namazı ve ezanı inkâr eden bu risaleye karşı diyanet risaletinin ne cevap verdiğine muttali olmadık. Bu hususta muhakkik Ulemamızdan merhum İsmail Hakkı beyin kıymetli tetkikatı vardır. İslâm-Türk Ansiklopedisinin 34. nüshasını aynen naklediyoruz.

“Bası sapık kimseler, beş vakit namaz aslında yoktur, bu sonradan İslam kelamcıları tarafından tespit edildi” tarzında İslam dinin direğine karşı pek cüretkârane fahiş bir taarruzda bulunmaları Müslüman gönüllerini müteessir ettiği için bu husustaki tetkikatımı bildiriyorum. Namaz, Peygamberimizin ilk davetinde meşru olmuştur. Bu namaz sabah ve akşam ikişer rek’attan ibaret idi ve “sebbih bil aşıyyi vel ibkâr” (Mü’min Suresi). Gece ibadeti, Kur’anı doğru dürüst okumaktı, “ve retlilil Kur’ane tertilen” “Müzzemmil Suresi” Miraç gecesi beş vakit namaz farz kılınmakla o vakte kadar kılınan ikişer rekât namazın hükmü sona erdi.”²⁷³

---

²⁷³ İsmail Hakkı İzmirli, “Müslümanlıkta Beş Vakit Namaz”, *Sebilürreşad*, Cilt 8, S. 183, (Ekim 1954) İstanbul, s. 119-122.

4. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ALEVİLER VE BEKTAŞİLER'İN SOSYO-KÜLTÜREL FAALİYETLERİ

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950'den itibaren tarımda makineleşme politikası sonucunda köylerde iş gücünün azalmasına durumu ve yol yapımı politikası ile de köylerden şehirlere rahat ulaşım imkânını sağlaması, köylerden şehirlere yoğun bir göç hareketini başlatmıştır. Göç daha önce hiç örneğine rastlanılmamış bir toplumsal farklılaşmayı beraberinde getirir. Türkiye'de Alevilerin büyük çoğunluğu kırsal nüfus içinde yer alır. Hatta Alevilerin köyleri de daha çok geri kalmış yerlerdedir. Aleviler aha çok köyde Ocakzade denilen Alevi Dedelerinin kontrolünde köylerde dışa açılmadan ibadet ettikleri için, yaşanan göç ile birlikte Dedeler dört bir yana dağılmış talipleri nezdinde dini görevlerini yerine getiremez olmaya başlamıştır. Dedeler de başka gelir kaynakları olmadıkları için artık çalışmak zorunda kalıp göç furyasına katılmışlar taliplerinden uzaklara gitmişlerdir. Demokrat Partili yılların sonuna doğru pek çok Alevi köylerinde artık “Ayini Cem” ibadet töreni yapılmaz hale gelmiştir. Yine de bazı köylerde ibadet yapılması günümüze kadar gelmiştir²⁷⁴.

Demokrat Parti döneminin tanığı olan bir Eski bir Alevi Dedesi Hak Aşığı Alevi ozanı Ali Adil Atalay ile yapılan mülakatta o dönemde Aleviler ibadetlerini nasıl yapardı sorusuna şöyle cevap vermiştir:

“1985 yılına kadar Aleviler “Cem” ibadetini gizli yaparlardı. Demokrat Partili yıllarda da gizli yaptık. Evlerde büyük bir alanda Cem yapardık. Bir kişiyi kapının önünde, dışarıda bekçi olarak bırakırdık. Bizi şikâyet edecek şüpheli biri gelirse haber etisin diye o kişi cem sırasında beklerdi. Genel de geceleri “Cem” yapardık. O dönemde elektrik yoktu. Şüpheli birisi geldiği zaman bekçi haber ederdi. Aydınlanmak için kullandığımız mumu söndürüp sessizce beklerdik. Alevi olmayan komşularımız merak ederlerdi. Aniden ışıklar sönünce, “Mum Söndücü” derler iftira atarlardı. Oysaki Aleviler eline, diline, beline, aşına, işine, eşine, sözüne, izine, özüne sahip çıkmadıkça Alevi inancı gereği Alevi olamaz düşkün olurdu. Fakat o

---

²⁷⁴ Massicard, *a.g.e.*, s. 53-54.

dönemde çirkin iftiralara maruz kaldık. Kestiği yenmez, ana bacı bilmez, hakaret dolu laflarını dillerinde sakız gibi çiğnemişlerdir.”²⁷⁵

10 Ekim 1953 tarihli Diyanet İşleri Başkanlığına ait olan bir arşiv belgesine göre, Demokrat Parti döneminde Maraş Vaizi Zekerriya Güvenen 1950 yılında yazdığı İman ve İslâm Rehberi eserde benzer iftiralarda bulunuyor olması durumu kanıtlamaktadır. Başvekalet Müsteşarı Diyanet İşleri Reisi Vekili Ahmet Salih Korur imzalı belgede şunlar yer almaktadır²⁷⁶:

“Maraş Vâizi Zekerriya Güvenen tarafından 1950 yılında İstanbul Ülkü Matbaasında tab ve neşrolunan «İman ve İslâm Rehberi» adlı eserin dördüncü cüz'ünün 148 inci sahifesinin 30 uncu satırında başlayan iki fıkrasında “Alevilerin, Kızılbaşların kitapları olmadığından onların kestiği helâl olmaz.

Onların evine misafir varan Müslümanın Eğer misafir olan Müslüman kendi eliyle kesmiş de olanlar pişirmişse yenir.

Ehli-sünnete muhalif mezhepler salıklarının tekfir olunamayacakları İslâm fukahasıncı kabul edilmiş olduğuna göre, yalnız Hazreti Ali'nin tafdiline kail olan vatandaşlarımızın kestiklerinin yenmeyeceği şeklinde düşüncelere sahip olmak ve bilhassa bunu neşir suretiyle beyan ve ilân etmek İslâm ulemasının bu husustaki görüş ve beyanlarına tamamivle aykırı, yersiz ve icapsız bir harekettir.

İslami hükümlere muhalefeti ve Müslüman vatandaşlar arasında tefrika yaratmayı mucip olacağı şüphesiz bulunan bu mantıksız fıkraların kitaptan tamamıyla çıkarılması müellife ihtar edilmiş olmakla beraber müftülerce de Muhterem Halkımızın bu yönden tenviri lâzımdır.

Lüzumsuz yere vatandaşlar arasında suitefehüme ve tefrika ihdasına meydan verebilecek ve asla Dinimizle bir gûna alâkası bulunmayan bu gibi hurafeler mevzuunda çok hassas ve dikkatli bulunulmasını ehemmiyetle rica ederim.”

Diyanet İşlerine bu hadiseyi taşıyarak kitaptan o cümlelerin kaldırılmasını sağlayan kişi Demokrat Parti Milletvekili Ahmet Başbüyük, mecliste Diyanet İşleri Bütçesi görülürken 22 Şubat 1951 tarihinde şu konuşmayı yapmıştır:

²⁷⁵ Ali Adil Atalay, -Eski Alevi Dedesi günümüzün Alevi Halk Ozanı (Vaktidolu)- “Demokrat Parti Dönemi Aleviliği” hakkında görüşme, İstanbul, 31.08.2014.

²⁷⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BAC), Diyanet İşleri Reisi, Dosya: 37, Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 4.37.12.

“Arkadaşlar, halen Devlet bütçesinden maaş almakta bulunan Maraş Merkez Vaizi Zekeriya Güven adındaki zat şahsan tanınmış, İyman ve İslâm Rehberi adında şu kitabı yayınlamış bulunuyor. Ve bu kitabını şuraya buraya sürmek için de müsaade almak suretiyle birçok memleketlere ve bu yanda Çorum'a da giderek Büyük Camide mütaaddit vaizler vermiş bulunmakta ve aldığım mektuplar da teyit ettiği üzere bilhassa seçmenlerin %42'sini Alevîlerin teşkil ettiği Çorum gibi bir yerde bütün vatandaşları birbirine düşüren tefrik sokacak surette vaizler vermiştir. Bu kitabından bir tanesini seçmenlerden birisi göndermiştir. Bu kitaptan mühim olan bir cümlesini müsaadenizle okuyayım. Alevîlerin, Kızılbaşların kitapları olmadığından onların kestikleri helâl olmaz. Onların evlerine misafir olan Müslümanın etle pişmiş yemeklerini yemesi caiz değildir. Eğer misafir Müslüman kendi eli ile kesmiş de onlar pişirmiş ise yenilir.

Arkadaşlarım; Müslümanlığın aslı vatandaşa tahakküm edecek bir din değildir. Bir kimsenin Müslüman olup olmadığını müslümanlığın aslı insan vicdanlarına tahakküm etmek isteyen bir din değildir. Bir kimsenin Müslüman olup olmadığını kestirmek keza kolay birşey değildir. “Din ile paranın kimde olduğu bilinmez” şeklindeki atalar sözü de bunu ifade etmektedir. Tarihimizde Alevî ve Sünnî dâvaları asırlarla devam etmiştir. Hakikatte Alevîler Hilâfette Ali taraftarı kimselerdir. Kitapları Kuran, dinleri de İslâmdır.”²⁷⁷

Alevîlerin Demokrat Parti döneminde nasıl ibadet yaptığı konusunda İstanbul Kartal Cemevi Dedesi Tunceli Baba Mansur Ocağından Mustafa Düzgün, Adil Atalay Dede ile örtüşen şu cevabı vermiştir:

“Demokrat Parti dönemlerinde çok küçüktüm büyüklerimden duyduğum kadar biliyorum. Alevîler kendi köylerinde en büyük evde cem yaparlarmış, Ellili Altmışlı yıllarda yakalanma korkusu ile cem yapılırmış. O baskı her zaman vardı. Cem yaptıkları gece köyün dışına gözcü koyarlardı. Bildiklerim bu kadar.”²⁷⁸

Demokrat Parti döneminde şu sonuç belgelerde ortaya çıkıyor. Artık Alevîler göç yoluyla şehirlerde Sünnîlerle birlikte yaşamaktadır. İbadetlerini yapmakta güçlük çekerler ve hatta Diyanet İşleri Reisliğine ait 13 Nisan 1959 tarihli bir belgede Alevîlerin cenazelerini kaldıran imamların durumdan hoşnutsuz olduğunu

²⁷⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem IX, Toplantı 1, Cilt 5 (22 Şubat 1951), s. 434.

²⁷⁸ Mustafa Düzgün, - İstanbul Kartal Cemevi Alevî Dedesi- “Demokrat Parti Dönemi Alevîliği” Hakkında Görüşme, İstanbul, 31.08.2014.

bildirmelerini anlatır. 1959 yılı olması artık Demokrat Parti döneminin sonlarına doğru bu vakanın olması Alevilerin 1950’li yıllardan 1960’lara kadar çok yoğun göç verdiğini kanıtlıyor. Fakat belgede Diyanet İşleri Reisinin verdiği karar ayırım yapmamak adına şaşırtıcıdır. Belgenin hüküm geçen kısmı:

*“Ehli Sünnet İslam itikatine muhalif olan İslam mezhepleri saliklerinin tekfir olunamayacakları ehli sünnet mezhebince kabul edilmiş olduğuna göre, yalnız Hz. Ali’nin taftiline kail olan ve başkaca hal ve hareketleri bulunmayan Alevi vatandaşları namazlarını kılmamak İslam hükümlerine muhalif ve Müslüman vatandaşlar arasında ikilik yaratmaya sebebiyet verecek hareketlerdendir.”*²⁷⁹

Demokrat Parti döneminin sıra dışı aynalaşıta olan Alevi Dedesi, Demokrat Partili valinin sağladığı imkân ile Hacca gidiyor. Tunceli’deki “Hacı Kureyş” Alevi Ocağına dayanan seçeresiyle Seyyid Hasan Efendi, 10 Temmuz 1950’de hacca gitmek için Erzincan Valiliği’ne başvuruda bulunuyor. Pasaportunu alan Hasan Efendi, 7 Eylül 1950’de İzmir’den Beyrut’a giden gemiye biniyor. Gemide Karadenizli Sünni vatandaşlar onun Alevi olduğunu anlayınca bu Kızılbaş’ın gemide ne işi var diyerek küçük bir tartışma çıkartıyorlar. 20 Eylül Çarşamba günü Beyrut’tan sonra Mısır üzerinden hareket ederek Mekke’ye varıyor. Onlar Arafat dağında iken fırtına kopuyor. Rivayete göre Hasan Efendi yere sopayla bir daire çiziyor bu dairenin içine girin kurtulmak için diyor. Birçok hacı o ceviz büyüklüğünde dolunun yağdığı fırtınada onun sayesinde kurtuluyor. Onunla gemide tartışan Bayburtlu hacılar o sene hacda fırtınadan dolayı vefat ediyor. Kamer Canpolat adlı bir diğer Alevi dedesi bu olaya şahit olup o olayın yaşandığını onaylıyor²⁸⁰.

Bektaşiler ise sosyal, kültürel e inanç faaliyetlerinde durumları Alevilerden pek farklı olmamıştır. 1925 yılında tekke zaviye kanunu çıktıktan sonra tekkeleri kapatıldığı ve faaliyetleri yasaklandığı için bazıları cumhuriyetin inkılaplarına uyumlu kalırken bazıları gizli ibadet yapmayı tercih etmişler ve yakaladıkları zaman mahkemelerde yargılanmışlardır. Demokrat Parti döneminin başlarında gizli ayin yaparken yakalanıp, tutuklanan ve yargılanma sonucunda ülkeden sınır dışı edilen Ahmet Sırrı Baba vakasından yukarı da bahsetmiştik. Ona benzer başka örneklerde

²⁷⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BAC), Diyanet İşleri Reisliği Yazı İşleri ve Evrak Müdürlüğü, Dosya: 33, Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 4.33.7.

²⁸⁰ Hüseyin Boy, *Yaşamı ve Anlarıyla Seyyid Hasan Efendi*, Ankara: Yurt Kitap Yayın, 2013, 23-57.

yaşanmıştır. Buna örnek 22 Mart 1953'de İstanbul Palamut sokağındaki bir kahvehane de Ali Başyurt adında bir zat Bektaşî dervîşi kıyafetinde çekindiği fotoğraflarını kahvehanede gösterip yanında bulunan Mehmet Çimen, Ahmet Türkmen adlı kişilerle Bektaşîlik propagandası yaptığı için tutuklanmıştır²⁸¹.

20 Şubat 1957'de Bektaşîlerin ilginç bir faaliyeti var. Gazeteye yansıyan olay "Bir Bektaşî'nin Mezarına 20 Kilo Şarap Döküldü" başlığıyla anlatılıyor. İstanbul Göztepe'de 1956 yılında vefat etmiş olan bir Bektaşî Babası'nın mezarına Kadıköy'de birlikte her gece meyhaneye gittiğini iddia eden arkadaşları ölümünün yıldönümü sebebiyle, ellerinde 1'er kiloluk şarap şişeleriyle giderek, Bektaşî Babası'nın mezarına 20 kilo şarap döküyorlar. İçlerinden bazıları duruma kızıyor. Baba hayatta olsaydı. Şaraptan bir damla toprağa dökmeyip hepsini midesine dökceğini söylüyorlar²⁸².

Bektaşîlerin bu dönemde yaşadığı en hazin durum ise İstanbul Eyüp'te bir gecekonduda ayin yaparken 14 kişi yakalanıyor. Demokrat Parti hükümeti askeri müdahale ile daha düşeli çok olmadığı bir tarihte, 27 Ağustos 1960'da 14 kişi yakalandığında biz Nakşibendî tarikatının Âşık koluna mensubuz, Adnan Menderes için dua ediyorduk ifadesini vermiştir. Tarikatı yakalattıran Latif Durtaş adındaki kişinin beyanı, bu tarikatın Bektaşî olduğunu onlar yüzünden psikolojisinin bozulduğunu, kadın erkek hep birlikte dua edildiğini, her şeyin tarikatın şeyhine serbest olduğunu söylemiştir. 667 sayılı Tekke ve Zaviye kanunu gereğince 11 kişinin tutuklandığı soruşturmada, tarikatın esas lideri olan Hasan Karabacak'ın da Erzurum'a kaçmıştır²⁸³. Bu olay Babagan Bektaşî tarikatına mal edilemez. Bektaşî tarikatının aldığı karar ile cumhuriyet devrimlerini desteklemesi nedeniyle tekke ve zaviye kanunu gereğince bir daha tekke faaliyetlerine başvurmama kararı almıştır.

4.1. Demokrat Parti Döneminde Alevilik ve Bektaşîlik Yayınları

Demokrat Partili yıllar başlamadan Tek partili dönemde Alevilik ve Bektaşîlik hakkında sınırlı sayıda da olsa yayınlar yapılmıştır. Fakat demokrat parti döneminde özellikle Emek Basım Yayınevi sadece Alevilik hakkında çok sayıda

²⁸¹ *Milliyet*, "Üç Bektaşî Propaganda Yaparken Tutuklandı", 23 Mart 1953, s. 7.

²⁸² *Milliyet*, "Bir Bektaşî'nin Mezarına 20 Kilo Şarap Döküldü" 21 Şubat 1957, s. 3.

²⁸³ *Milliyet*, "Tekke Kurup Ayin Yapan 11 Mürid Dün Tevkif Edildi", 1 Eylül 1960. s. 1-5.

kitaplar neşreden bir kuruluş olmuştur. Kurucusu ve sahibi olan Sefer Aytekin hakkında çok detaylı bilgi olmasa da Marksist ve Sosyalist çizgide olan bir arkadaşı Vedat Türkali, otobiyografik çalışması olan Komünist adlı kitapta Sefer Aytekin'den bahsetmektedir. Vedat Türkali'nin anlatımıyla Sefer Aytekin'in onun yaşamında önemi olan bir şahsiyettir. Onun dilinden Sefer Aytekin, Hacıbektaşlı, ilerici, uyanık, çok okuyan, dergileri izleyen, şiirler, öyküler yazan bir köy öğretmeni idi. Vedat Türkali'den dört-beş yaş kadar büyük olup, Alevi-Bektaşî kökenli, köycülüğü ağır basan bir devrimci olduğunu söylüyor. Hatta bir anısında Sefer Aytekin'e imamîslam'ın şartını sormuş, "İkidir," demiş köylü; "Köylüler çalışır, şehirliler yer!" dediğini söylüyor. Köylülüğün sömürsü, ülkenin en somut, en acı, en ağır basan olgusuydu ona göre. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun, o günler Marksist, ilerici yazarların da toplandığı Yeni Adam dergisine abone olarak oradaki tüm yazıları büyük bir dikkatle okuduğunu, Bafra Halkevi'nin çıkardığı Altın Yaprak adlı dergiyle de ilişkisi olduğunu anlatıyor²⁸⁴.

Sefer Aytekin'in kurduğu Emek Basım Yayımevi'nden, DP döneminde Alevilik ve Bektaşîlik hakkında çıkan eserler şunlardır: Makalatı Hacı Bektaş Veli, Velayetnamei Hacıbektaş 2 cilt, Cemal Özbey'in yazarı olduğu Fakiri, Aşık Hüseyin Çıkraman, Kerbela Çöllerinde, Hüseyinname, Buyruk, Harabi, Aşık Sıtkı, Fahrettin Erdoğan'ın yazdığı 8 Milyonluk Alevi Türklerine Kızıl Komünist Damgasını Vuran Sebülürreşat'çılara Cevap ve Bektaşîlik²⁸⁵, Halil Öztoprak'ın Kur'an'da Hikmet Tarihte Hakikat ve Kur'an'da Hikmet İncil'de Hakikat adlı iki eseri²⁸⁶.

Sefer Aytekin'in yayınladığı "Hüsniye" adlı Alevileri en eski yazılı risalelerinden olan kitap Diyanet İşleri Reisliği tarafından Anamur Müftülüğüne yollanan bir belgede, Emek Basım Yayımevi'nden basılan kitabın Müslüman Alevileri saptırmak gayesi ile yazılan ilmi kıymetten yoksun olduğunu belirtiyor. Uygun bir dille kitap hakkında halkın bilgilendirilmesi gerektiğini söylüyor.²⁸⁷

Sefer Aytekin'in yayınlattıklarından başka bu dönemde Bektaşîlik hakkında birçok eser yayınlanıyor. Bunlardan en çok göze çarpanı bir Bektaşî olan eski Konya Valisi Cemal Bardakçı'nın yayınladığı "Alevilik-Bektaşîlik-Ahilik" adlı eser

---

²⁸⁴ Vedat Türkali, *Komünist*, İstanbul: Everest Yayınları, 2008, s. 17-18.

²⁸⁵ Erdoğan, *a.g.e.*, s.1,48.

²⁸⁶ Öztoprak, *a.g.e.*, s. 1.

²⁸⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BAC), Diyanet İşleri Reisliği Yazı İşleri ve Evrak Müdürlüğü, Dosya: 32, Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 4.32.38.

1950'de 2. Baskısını yapıyor. Bu eserde ağırlıklı olarak Cemal Bardakçı'nın Hacıbektaş'a giderek Cemalettin Çelebi ile olan görüşmelerini anlatıyor. Bu bakımdan çok kıymetli bir eserdir. 22 Ocak 1953'te Demokrat Parti döneminin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri tarafından imzalı bir belge de bu eserin okutulması için, öğretmenlere ve ilköğretim müfettişlerine haber verilmesini arz etmektedir²⁸⁸.

Yine 1957 yılında Bergama Halkevi araştırmacısı müze müdürü olan Osman Bayatlı'nın yayınladığı "Bergama'da Alevi Gelini ve İnançları" adlı eseri, İzmir Bergama bölgesindeki, Alevilerden Çepniler ile Tahtacı toplulukları hakkında kıymetli bilgiler vermekte ve Çepnilerin yaptığı düğün törenini ayrıntılarıyla ele almıştır²⁸⁹.

1954 yılında Ant Yayınlarından Niyazi Öktem, "Laiklik, Din Alevilik Yazıları" adlı eserini yayınlıyor ki bu eserde ilk defa Hallac-ı Mansur ve Hassan Sabbah'ın Alevilikle olan bağlantısı ele alınıyor. İlk defa siyasi bakımdan Aleviliği incelemesi de adına önemlidir²⁹⁰.

Demokrat Partili dönemde dergilerde Bektaşilik ve Alevilik adına ilmi ve folklor açısından değerlendiren çalışmalar kaleme alınıyor. Babagan kol Bektaşi babalarından Yusuf Fahir Ataer Baba, 15 Eylül 1951 tarihli Tarih Dünyası adlı derginin o sayısında tek parti döneminde Bektaşilik ve Kızılbaşlık üzerine yayımlar yapan Sadettin Nüzhet Ergun'un eserlerini ve M. Tevfik Baba'nın Bekraşiliğin İç Yüzü adlı eserdeki bilgileri düzeltmek adına uzun bir yazı dizisi olarak Bektaşiliği anlatıyor²⁹¹.

Milliyet gazetesinde Hüsniye Balkanlı adında bir köşe yazarı 6 Aralık 1953'ten²⁹² 24 Aralık 1953'e²⁹³ kadar "Hacı Bektaş Köyünde Görüp İşittiklerim" başlığında toplam 19 adet Bektaşilik ve Hacı Bektaş Veli hakkında sosyal kültürel meseleleri ele alan köşe yazısı yazıyor.

---

²⁸⁸ Cemal Bardakçı, *Alevilik Ahilik Bektaşilik*, İstanbul: Postiga Yayınları, 2012, s. 112.

²⁸⁹ Osman Bayatlı, *Bergama'da Alevi Gelini ve İnançları*, Bergama: Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, 1957, s. 3.

²⁹⁰ Niyazi Öktem, *Laiklik, Din, Alevilik Yazıları*, İstanbul: Der Yayınları, 1995, s.256.

²⁹¹ Yusuf Fahir Baba, *Alevilik ve Bektaşilik Sırlarını İfşa Ediyorum*, İstanbul: Revak Kitapevi, 2016, s.3-6.

²⁹² Hüsniye Balkanlı, "Hacıbektaş Köyünde Görüp İşittiklerim", *Milliyet*, 6 Aralık 1953, s.2

²⁹³ Hüsniye Balkanlı, "Hacıbektaş Köyünde Görüp İşittiklerim", *Milliyet*, 24 Aralık 1953, s.2

5. SONUÇ

Alevilik ve Bektaşilik kökleri Abdal Kalender zümreleri olan Heterodoks derviş geleneğinin Anadolu'da 12. yüzyılda ortaya çıkması ile başlamıştır. Anadolu'da Hacı Bektaş Veli ortak noktasında ortak olan değerleriyle Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Bektaşiler Babagan ve Çelebilik, Kızılbaş Aleviler ise yaşadıkları bölgeler göre Çepni, Tahtacı, Abdal ve Kızılbaş gibi isimler olarak intikal etmiştir. Aleviler 15. Yüzyılda Kızılbaş olarak adlandırılmış, Osmanlı Devleti'nin Safevi Devletine karşı giriştiği politikaları neticesinde Aleviler kırsalda devlet otoritesinden uzak yerlerde kapalı bir toplum hayatı sürerek yaşamıştır. Bektaşiler ise 15. yüzyıldan itibaren devlet ile temas halinde olarak daha çok Osmanlı topraklarını Rumeli yakasında kalan topraklarda şehir merkezlerinde örgütlenmiştir. Bektaşiler Yeniçerilerle ilgisinden dolayı 1826'da kaldırılana kadar Osmanlı Devleti'nde en nüfuzlu tarikat olmuştur.

Osmanlı Devleti yıkıldığı zaman genel olarak Aleviler 15. Yüzyıldan, Bektaşiler ise 1826'dan beri devlet ve halk tarafından hoş gözle görülmeyen topluluklardı. 20. yüzyılın başında İttihat ve Terakki yönetimi bir nebze olsun Bektaşilere ve Alevilere yönünü çevirmiştir. Kurtuluş Savaşına, Hacıbektaş Çelebisi'nin Aleviler üzerindeki etkisi Millî Mücadeleciler ve karşıtları tarafından kullanılmak istenmiş fakat devletine ve bağımsızlığına düşkün olan Alevilerin önderi olan Cemalettin Çelebi, Mustafa Kemal Paşa yanında yer almıştır. Aynı şekilde Babagan Bektaşiler de Millî Mücadele'ye destek olmuşlardır. Cemalettin Çelebi'nin vefatının ardından kardeşi Veliyettin Çelebi Cumhuriyet inkılablarının arkasında olacağını ve bildirerek siyasetten çekilmiştir. Babagan Bektaşileri ise Alevilere göre yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'de yüksek memurluklar yapmıştır. Örneğin Çankaya'da Atatürk'ün doktoru olan Ragıp Erensel Baba.

1925 yılında çıkan Tekkeler ve Zaviyeler kanun gereğince Aleviler ve Bektaşiler hem ibadethaneleri olan tekkelerinden hem de ibadetinden mahrum kalmışlardır. Demokrat partili süreç başlamadan önce Aleviler ve Bektaşiler sıkı takibat altın da kalmıştır. Alevilerin kırsalda yaşıyor olması sebebiyle tekke ve zaviye kanunundan oldukça az etkilemiştir. Fakat Aleviler ve Bektaşiler hem tekke zaviye kanunundan hem de ikinci dünya savaşının yaşattığı tek parti hükümetinin sert tedbirli politikalarında büyük ölçüde etkilenmişti. Hatta Alevileri yıldırması.

Öyle ki 1946'da gerçekleşen ilk seçimlerde bile Alevi nüfusun yoğun bulunduğu bölgeler oylarını Demokrat Partiye vermiştir.

Babagan kolu Bektaşiliğinin lideri Salih Niyazi Dedebaba tekke ve zaviye kanununa dayanamayıp Arnavut kökenli olduğu için Arnavutluk'a gitmiştir. Salih Niyazi Dedebaba'nın 1941 yılında faili meçhul bir cinayete kurban verilmesi üzerine Babagan Bektaşiler de Dedebabalık (liderlik) ayrımı yaşamıştır. Anadolu'dan giderken Salih Niyazi Dedebaba vekil olarak PTT müdürü olan Ali Naci Baykal'ı görevlendirmişti. Vefatını ardından Mısır'daki Kaygusuz Sultan dergâhı Şeyhi Ahmet Sırrı Baba İstanbul'a gelip kendisini Dedebaba ilan edince. Birtakım görevler ve sorumluluklar üstlenmeye başlamıştır. Bektaşiliğin yeniden meşrulaştırma çabasına girmiş. Başbakan Adnan Menderes ile Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile çeşitli vasıtalarla iletişim kurmayı denemiş. Olumsuz sonuçlar aldığını İstanbul'da Ayini Cem yaparken yakalanıp 1949 yılında ek madde ile tekke zaviye kanunun artmış olan cezası hükümlerince ülkeden sınır dışı edilmiştir. Bunun üzerine Babagan kolda Sırrı Baba'dan başka Ali Naci Baykal da Dedebaba olarak kabul edilmiş olduğu için Anadolu'da onun nüfuzu artmıştı. Fakat Demokrat Parti döneminde birde Arnavutluk'ta Arnavutluk hükümetince Bektaşi tarikatının başına getirilen Fehmi Dedebaba vardır. 1930'lu yıllarda Bektaşilerin önemli isimleri gizli ayin yapmaktan tutuklansa da Demokrat Parti döneminin sonuna doğru artık gizli ayin yapan Bektaşi olmamıştır. Bektaşilik Mısır'da Arap milliyetçisi olan Cemal Abdül Nasır yönetiminden nasibini almış ve 1963'te Sırrı Baba'nın ölümüyle sonlanmıştır.

Mısır'daki Bektaşi dergâhının devamı niteliğinde olan Amerika'nın Detroit eyaletindeki Taylor tekkesi 1952 yılında Sırrı Baba'nın verdiği yetkiyle giden Recep Ferdi Baba açmıştır. Orada daha çok ikinci dünya harbinden zarar görmüş Bektaşiliği benimseyen Arnavut göçmenleri olması dergâhın kurulmasını sağlamıştır.

Türkiye'de ise Dedebabalık 1960 yılında Demokrat Partili sürecin sonuna doğru Ali Naci Baykal ölünce yerine Girit Bektaşi tekkesinden Mersin'e zorunlu göç neticesinde gelen Caferi Sadık Bektaş Baba'nın önerisiyle tıp doktoru olan Bektaşi Babası Bedri Noyan, Dedebaba olmuştur. Arnavutluk ve Amerika'daki Bektaşiler de dahil tüm Bektaşilere kendi liderliğini kabul ettirerek. Vatikan kayıtlarına dahi tüm Bektaşilerin Dedebabası olarak geçmiştir.

Bektaşiliğin Hacı Bektaş Veli soyundan geldiği kabul görülen Çelebi kolu, tek partili İsmet İnönü döneminde ciddi maddi gelir kaybına uğramıştır. Dergâhtan gelen gelirleri kesilince, Alevi Dedesi olan talipleriyle görüşmesini de devlet engelleyince bağışta gelmez olmuş 1928 yılından itibaren Çelebi ailesi kendi aralarında miras davaları ve kavgaları yaşamasından dolayı, ihtilafa düşerek göç furyasına katılmıştır. Demokrat Parti döneminde Hasan Rıza Ulusoy haricinde hemen hemen tüm Çelebi ailesi Demokrat partili olmuştur. 1954 yılında Tokat'tan Yusuf İzzettin Ulusoy Demokrat parti milletvekili seçilmiştir. 1957 seçimlerinde Kardeşi Hasan Rıza Ulusoy'un da Tokattan CHP milletvekili olması iki kardeşin arasının açık olduğunu gösteriyor.

Bu sırada Alevilerin Ağuçan Ocağı Dedesi Malatyalı Hüseyin Doğan Dede, İsmet İnönü'nün hemşerisi olması sebebiyle 1950 seçimlerine dâhil olarak CHP milletvekili seçilmişti. Fakat Adnan Menderes'in "Alevilerin taleplerini yerine getirebilirim." teklifi ile CHP'den ayrılıp Demokrat Partiye 1951 yılında geçmiştir. 1957'ye kadar Demokrat Parti'nin muhafazakâr İslamcı kesimin oylarını alabilmek için söylemlerini İslamcı yapması, Ezanın Arapçaya çevrilmesi, İlköğretim ve Lise müfredatına zorunlu din derslerinin getirilmesi Alevilerin Demokrat Parti'den kopmasına neden olmuştur. Hatta Hüseyin Doğan Dede'yi Demokrat Partili diye ikrarından döndüğünü söyleyerek onun siyasetin beğenmez olmuşlardı. Anlaşılan o ki. Aleviler, Yusuf İzzettin Ulusoy'un Demokrat partiden milletvekili adaylığı olmasını hor görmemiştir. Çünkü o dönemdeki Aleviler Çelebilerden çoktan umudunu kesmişti.

Demokrat Partili dönem Alevilerin kırsaldan kente göç ettiği bir dönem oldu. Köylerde Dede ve talip ilişkisi devam ederken kentlere göçün artması. Dedelik Ocakzadelik ile talipleri arasındaki ilişkisini bozdu. Artık Alevi Dedeleri de şehirlere göç edip iş arar duruma düşmüştü. Bu sırada Aleviler Sünni İslam ile tanışmalarını sağladı. Çünkü kentlerde Alevi Dedesi yoktu. Yakınlarından biri vefat edince onun cenazesini kaldıranlar İmamlar olmuştur. Demokrat Partili dönemde Alevilere çağ atlatmıştır denilebilir. Çünkü Aleviler kırsal da yaşar iken artık şehirlerde okumuş aydın kesim olabilmek imkânına sahip oldu. Nitekim 1960 askeri darbesinin ertesinde 100 kişilik yüksek memurların imzasından oluşan metni Milli Birlik Komitesine sunabilmişlerdi. Demokrat Parti sonrasında Aleviler, ilk defa Birlik Partisi adında siyasi partisini kurdu. Osmanlı Döneminde 15. yüzyıldan itibaren neredeyse adı

duyulmayan Alevilerin artık sesi çıkıyordu. Bektaşiler için tam tersi olmuştur. Babagan Bektaşilik artık Demokrat Parti döneminin sonuna doğru yeni mürit kazandıramayınca güç kaybetti. Böylece sessizliğe bürünüp kabuğuna çekildi.

Öte yandan Demokrat Parti Alevilerin ve Bektaşilerin kutsal mekânı olan Hacıbektaş dergâhını müze olarak açmak için onarmaya başlamıştı. Hatta arşiv belgesine göre 1960 yılında açılışı yapılması planlanıyordu. Fakat Demokrat Partili dönemde açılmıyor, 1964 yılında dergâhın onarımından sonra orada dernek kuran Babagan koldan Bektaşi Babası Ali Sümer dergâhı açarak ilk müze müdürü olmuştur.

Demokrat Parti döneminde yayımlanan eserlere bakıldığında, Alevilik ve Bektaşilik hakkında, ilk defa sadece bu alanda yayınlar yapan bir yayınevini kuracak kadar gelişen bir yayın dönemi olduğu denilebilir. Çünkü Marksist fikirde olan Sefer Aytekin Emek Basım Yayınevi'ni kurarak, Alevilik hakkında birçok eser yayınlamış ve hatta Alevilik ve Bektaşilik adına temel eserlerden olan Hüsniye ve Hacı Bektaş Veli'nin Makalat'ı gibi ciddi eserleri de yayınlıyordu.

Demokrat Parti döneminin Alevilik Bektaşilik açısından olumsuz yanı, kentlere göç eden Alevilerle artık muhafazakâr, mutaassıp İslamcılığın düşmanlığını kazanıp hedefe girmişti. Özellikle Sebilürreşad dergisi Halil Öztoprak'ın eserlerini yayınladıkları makalelerle yasaklattı denilebilir.

Öte yandan Malatya'nın Alevi köyünde doğan ve Alevi olan Cemal Özbey, şehir merkezine giderek üniversitede eğitim görerek avukat olmuştur. Cemal Özbey ülkenin en güçlü partisi konumunda olan DP'yi başlangıçta desteklemesine rağmen, sonradan DP'ye muhalefet eden politikayı benimseyerek kapatan davacı avukat oldu. Bu yaşanan durumlar Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Alevilerin yapamayacağı şeylerdi.

Son olarak değerlendirildiğinde bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti'nde Demokrat Parti'nin ortaya çıkışı ve Türk Siyasal yaşamında yarattığı etki ile 12. yüzyıldan itibaren var olan Alevi ve Bektaşi adı verilen topluluklara etkisiyle gelişen, bu zümrelerin siyasi ve sosyo-kültürel faaliyetlerinin incelenmesine çalıştı. Öteden beri siyasi olarak inanç kimliğinin tanınması için mücadele veren Kızılbaşlar, Kızılbaş tabirinin Kızılbaş olmayan vatandaşların bir kısmı tarafından hakaret anlamında kullanması sebebiyle, bu tabir yerine Türkiye'nin toprak sınırları dışında

kalan topraklarda Hz. Ali taraftarlığı manasında kullanılan ‘Alevi’ adını kullanarak hem siyasi hem de sosyo-kültürel faaliyetleri kapsamında haklarının tanınması talebinde bulundu. Bunun ilk adımı olarak Demokrat Parti’nin seçimlere ilk defa katılmasından itibaren siyasi alanda seçimlerde sergiledikleri ortak tutumlar seçimlerin sonuçlarına ciddi oranda yansımıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin Demokrat Partili döneminde Aleviler siyasi olarak haklarını elde etme çabasına ilk defa girişmiştir. Demokrat Parti dönemin başlangıcından sonuna kadar, Aleviler konum olarak güçlenmişti. Bunu DP iktidarının sona ermesinden hemen sonrasındaki yıllarda çeşitli vakıflar kurarak, Bektaşilerden kalan şehir merkezlerindeki dergahları vakıflara çevirerek sahiplenmesi ortaya koyacaktır. Yine Alevilerin konumunun güçlenmesi neticesinde, Birlik Partisini kurarak mecliste milletvekili olarak girip haklarını savunmasının da önü açılmış oldu.

Bu dönemin Bektaşilerinde ise kendi aralarında bölünmeler vardı. Alevilere nazaran Cumhuriyet döneminin başlangıcından itibaren okumuş, kültürlü bir mesleki kimliklerle devlet kademelerinde yüksek memurlukta bulunanların konumlarından memnun olmasıyla tekke ve zaviye kanununa uygun davranarak sessizliğe bürünen bir kesimi vardı. Diğer kesimi ise daha çok devlet kademesinde bulunmaya meyilemeyen bir tutumla Bektaşiliğin kültürel ve inanç kısmını ön plana çıkaran anlayışla siyasi haklar elde ederek tekke ve zaviye kanunundan kurtulmaya çalıştı. Demokrat Parti’nin politikaları tekke ve zaviye kanunu devam ettirmekten yana olunca, Cumhuriyet’in inkılaplarını benimseyen kesimi Bektaşiliğe hâkim oldu. Bektaşilik bu nedenle kültürel ve edebi alanda ortaya koyduğu geleneğini eskisine göre zayıflatmış oldu.

Demokrat Partili yıllar Aleviliği güçlendirip siyasal kimlik mücadelesine yönlendirirken, Bektaşilik zayıflayarak Alevilerin nüfuzu altında anılmaya başlanmıştır.

KAYNAKÇA

- ABDURRAHMAN, Dilipak, *Menderes Dönemi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1990.
- AHMAD, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, Çev.: Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayın, 2010.
- , *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev.: Yavuz Alogan, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2012.
- AKTÜRK, Şener, *Etnisite Rejimleri ve Milliyet*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Ali Adil Atalay, -Eski Alevi Dedesi günümüzün Alevi Halk Ozanı (Vaktidolu)-
“Demokrat Parti Dönemi Aleviliği” hakkında görüşme, İstanbul, 31.08.2014.
- ALLOUCHE, Adel, *Osmanlı-Safevî İlişkileri Kökenleri ve Gelişimi*, İstanbul: Anka Yayınları, 2001.
- ALTIN, Hamza, “II. Meşrutiyetten Cumhuriyete İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Onun Eğitim ve Eğitimci Kavramları İle İlgili Düşünceleri”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 33, S. 55, (Mart 2014).
- ALTINAY, Ahmet Refik, *Onaltıncı Asırda Râfîzîlik ve Bektâşîlik*, İstanbul: Ufuk Matbaası, 1994.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, *Cüneyt Arcayürek Açıkıyor-2 Yeni İktidar Yeni Dönem 1951-1954*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1985.
- ARUÇI, Muhammed, “Harâbâtî Baba Tekkesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- ATAER, Yusuf Fahir, *Alevilik ve Bektaşilik Sırlarını İfşa Ediyorum*, İstanbul: Revak Kitapevi, 2016.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Söylev*, C. 1, Ankara: TDK, 1978.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, *Menderes'in Dramı*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1999.
- , *Tek Adam*, C. 1, İstanbul: Remzi Kitapevi, 1999.
- AYDIN, Ayhan, “Ayhan Aydın'ın Ali Sümer Baba İle 21 Ağustos 1998 Tarihli Mülakatı.”, <http://ayhanaydin.info/soylesiler/babalar/babagabbalim/36-ali-suemer>, 12 Mayıs 2017.
- , *İzzettin Doğan'ın Alevi İslam İnancı, Kültürü İle İlgili Görüş ve Düşünceleri*, İstanbul: Cem Vakfı Yayınları, 2000.

- BABİNGER, Franz ve KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, *Anadolu'da İslamiyet*, Çev.: Ragıp Hulusi, İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- BALKANLI, Hüsniye, “Hacıbektaş Köyünde Görüp İşittiklerim”, *Milliyet*, 6 Aralık 1953, s.2
- , “Hacıbektaş Köyünde Görüp İşittiklerim”, *Milliyet*, 24 Aralık 1953, s.2
- BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, “Alevilik ve Türklük”, *Yeni Adam*, S. 340, (Mart 1950).
- , “Türklük Bakımından Aleviler”, *Türk Düşüncesi* 3, S.13 (Aralık 1954).
- BARDAKÇI, Cemal, *Alevilik Ahilik Bektaşilik*, İstanbul: Postiga Yayınları, 2012.
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BAC), Diyanet İşleri Reisliği, Dosya: 37, Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 4.37.12.
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BAC), Diyanet İşleri Reisliği Yazı İşleri ve Evrak Müdürlüğü, Dosya: 32, Fon Kodu: 51.0.0.0, Yer No: 4.32.38.
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA), İçişleri Bakanlığı Hususi Kalem Müdürlüğü, Dosya: 873, Fon Kodu: 30.1.0.0 Yer No: 134.873.14.
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA), Muamelat Genel Müdürlüğü, Dosya: 513, Fon Kodu: 30.10.0.0 Yer No: 77.513.3.
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA), Kararlar Daire Başkanlığı, Dosya: 51, Fon Kodu: 30.18.1.2 Yer No: 162.51.6.
- BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA), Kararlar Daire Başkanlığı, Dosya: 84, Fon Kodu: 30.18.1.2 Yer No: 154.84.5.
- BAYATLI, Osman, *Bergama'da Alevi Gelini ve İnançları*, Bergama: Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, 1957.
- BİRGE, John Kingsley. *Bektaşilik Tarihi*, Çev. Reha Çamuroğlu, İstanbul: Ant Yayınları, 1991.
- BÜLBÜL, Sevil, “Kalkandelen Harabati Baba – Sersem Ali Baba Bektaşi Külliyesi”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş-I Velî Araştırma Dergisi*, S. 76, (2015).
- Cumhuriyet*, “13 Bektaşi Yakalandı”, 13 Haziran 1932.
- Cumhuriyet*, 15 Kasım 1936.
- Cumhuriyet*, 2 Ocak 1931.
- Cumhuriyet*, 6 Ekim 1952.
- Cumhuriyet*, 6 Şubat 1931.
- Cumhuriyet*, 7 Ocak 1931.
- Cumhuriyet*, ”Ayin Davası”, 19 Mayıs 1932.

- Cumhuriyet*, “Ayin Yapan Bektaşilerin Duruşmasına Dün Devam Edildi”, 19 Kasım 19523
- Cumhuriyet*, “Bektaşî Ayini Yapanların Muhakemesi”, 13 Aralık 1936.
- Cumhuriyet*, “Bektaşî Ayini Yapanlar Mahkûm”, 3 Şubat 1937.
- Cumhuriyet*, “Bektaşî Ayinleri Nasıl Yapılmış”, 28 Ocak 1937.
- Cumhuriyet*, “Bektaşî Babaları Adliyeye Verildi”, 15 Kasım 1936.
- Cumhuriyet*, “Bektaşiler!”, 8 Haziran 1930.
- Cumhuriyet*, ”Bektaşiler Tahliye Edildi”, 9 Haziran 1930.
- Cumhuriyet*, “Bektaşilerin Şeyhi Sırrı Baba Dün Yurd Dışı Edildi”, 6 Aralık 1953.
- Cumhuriyet*, “C.H.P. den İstifa Eden Hüseyin Doğan da D.P. ye Girdi”, 31 Mart 1951.
- Cumhuriyet*, ”C.H.P. den İstifalar”, 20 Eylül 1950.
- Cumhuriyet*, “Demokrat Parti Dün Mahkeme Kararı İle Kapatıldı”, 30 Eylül 1960.
- Cumhuriyet*, “Gizli Ayin Yapanlar Yakalandı”, 18 Ekim 1933.
- Cumhuriyet*, “İzmir’de Bektaşî Ayini Yapanlar Yakalandı”, 10 Kasım 1935.
- Cumhuriyet*, “Malatya’da C.H.P.’nin Kuvveti”, 2 Mayıs 1950.
- Cumhuriyet*, “Karşılıklı İtham ve İsnatlar Aldı Yürüdü”, 8 Mayıs 1950.
- Cumhuriyet*, “Türkiye’de 30 Bin Bektaşî Varmış”12 Ekim 1952.
- ÇAKIR, Mümine, “Bir Bektaşî Babası Kadîmî’nin Mektupları.” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-I Velî Araştırma Dergisi*, S. 59 (2011).
- ÇEVİK, Zeki, *Millî Mücadele’de Müdafaa-I Hukuk’tan Halk Fırkasına Geçiş*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2002.
- ÇİFT, Salih, *Mısır’da Bektaşilik*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
- , *Son Bektaşî Dede babası Ahmet Sırrı Dede babası Ahmediyeye Risalesi ve Nefesler*, İstanbul: Revak Kitapevi, 2013.
- DEMİR, Şerif, *Düello Menderes ve İnönü*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.
- DEMİRTAŞ, Faruk, ”Hacıbektaş’ın Türbesini Ziyaret Eden Başvekil”, *Milliyet*, 3 Şubat 1960, s. 1,5.
- DERSİMİ, Nuri, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, Halep: Ani Matbaası, 1952.
- DÜSTUR Tertip no: 3, cilt: 7, s. 113.;
- EFLÂKİ, Ahmet, *Âriflerin Menkıbeleri*, Çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1964.
- ERDOĞAN, Fahrettin, *8 Milyonluk Alevi Türklerine Kızıl Komünist Damgasını Vuran Sebülürreşat’çılara Cevap ve Bektaşilik*, Ankara: Emek Basım Yayım, 1956.
- EROĞUL, Cem, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara: İmge Kitapevi, 1990.

- ERÖZ, Mehmet, *Türkiyede Alevîlik Bektâşilik*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2014.
- ESİN, Emel Esin, *İslâmiyetten Önceki Türk Kültür Târîhi ve İslâma Giriş*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978.
- FELEK, Burhan, “Baba Efendi”, *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1952, s. 3.
- FAROQHÎ, Suraiya, *Anadolu'da Bektâşilik*, Çev. Nasuh Barın, İstanbul: Simurg Yayınları, 2003.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatler*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969.
- GÜLER, Sabır, *Aleviliğin Siyasal Örgütlenmesi*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2008.
- GÜNEŞ, Hasan Hüseyin, “Bir Üstâd-I Âlem: Mehmed Fuad Köprülü”, *Tarih Okulu*, S. XI, (2011).
- HAKYEMEZ, Cemil, “Tekke ve Zaviyeler Kanunu Çerçevesinde Alevîlik-Bektâşilik”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 25, (2014).
- HASLUCK, Von, *Bektâşiliğin Coğrafi Dağılımı*, Çev. Turgut Koca A. Nezihi Erginsoy, İstanbul: Ufuk Matbaası, 1991.
- HÜSAMETTİN, Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Ed. Samih Nafiz Tansu, İstanbul: Pınar Yayınevi, 1964.
- İNALCIK, Halil, *Devlet-i'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2009.
- İZMİRLİ, İsmail Hakkı. “Müslümanlıkta Beş Vakit Namaz.” *Sebilürreşad*, C. 8, S. 183, (Ekim 1954).
- . “Müslümanlıkta Beş Vakit Namaz Alevi Bir Muharririn Beş Vakit Namazı İnkâr Eden Bir Risalesi ve Buna Karşı Cevabımız.” *Sebilürreşad*, C. 8, S. 193 (Ekim 1954).
- KAÇMAZOĞLU, H. Bayram, *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, İstanbul: Doğu Kitapevi, 2012.
- KANSU, Mazhar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. 2, Ankara: TTK, 1986.
- KEÇELİ, Şakir, *Uluslaşma Sürecinde Bektâşi Aleviler ve Atatürk*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2016.
- KOCA, Şevki, *Bektâşilik ve Bektâşi Dergahları*, İstanbul: Cem Vakfı Yayınları, 2005.
- , *Es-Seyyid Halife Koca Turgut Baba Divanı*, İstanbul: Nazenin Yayıncılık, 1999.
- KOÇAK, Cemil, *İkinci Parti Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)*, C. 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul: Alfa Basım Yayın, 2014.
- KÖPRÜLÜ, Orhan F. *Köprülünün Edebi ve Fikri Makalelerinden Seçmeler*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, 1972.
- KÜÇÜK, Hülya, *Kurtuluş Savaşı'nda Bektaşiler*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.
- KÜÇÜKÖMER, İdris, *Düzenin Yabancılaşması Batılaşma*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1994.
- KUNTER, Halim Baki, *Kırkbudak Hacı Bektaş İncelemelerine Giriş*, Ankara: II. Erkek Sanat Enstitüsü Matbaacılık Bölümü, 1951.
- KUŞLU, Nalan Afet, "Hacı Bektaş Müzesi'nin Onarımına Katılan Bir Sanatçı Nalan Afet Kuşlu ile Röportaj." *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-I Velî Araştırma Dergisi*, S. 7 (1998).
- MADEN, Fahri, *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826) ve Bektaşîliğin Yasaklı Yılları*, Ankara: TTK, 2013.
- MASSİCARD, Elisse Massicard. *Alevi Hareketinin Siyasallaşması*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- MELİKOFF, Irene, *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe*, Çev. Turan Alptekin, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2010.
- , *Kırklar'ın Cemi'nde*, Çev. Turan Alptekin. İstanbul: Demos Yayınları, 2011.
- MERTCAN, Hakan. *Türk Modernleşmesinde Arap Aleviler*, Adana: Karahan Kitapevi, 2013.
- Milliyet*, 12 Ekim 1952.
- Milliyet*, 14 Ekim 1957.
- Milliyet*, "Ayin Yapan Bektaşiler Dün Tevkif Edildi", 6 Ekim 1952.
- Milliyet*, "Ayin Yaparken Yakalanan Bektaşilerin Duruşması" 31 Aralık 1952.
- Milliyet*, "Başvekil Kırşehir'de Mühim Bir Hitabette Bulundu", 12 Mayıs 1953.
- Milliyet*, "Bayar'ın Dünkü Tetkikleri", 15 Temmuz 1951.
- Milliyet*, "Bektaşî Ayini", 23 Kasım 1952.
- Milliyet*, "Bektaşî Ayni Yapanların Duruşması" 14 Şubat 1953.
- Milliyet*, "Bektaşî Tekkesi Basıldı", 5 Ekim 1952.
- Milliyet*, "Bektaşîlerin Davası Savcılığa Verildi", 11 Ekim 1952.
- Milliyet*, "Bektaşîlerin Duruşmasına Bugün Başlanıyor", 22 Ekim 1952.
- Milliyet*, "Bir Bektaşî'nin Mezarına 20 Kilo Şarap Döküldü" 21 Şubat 1957.
- Milliyet*, "Dini İnanışlara Müdahale Yok", 26 Temmuz 1960.

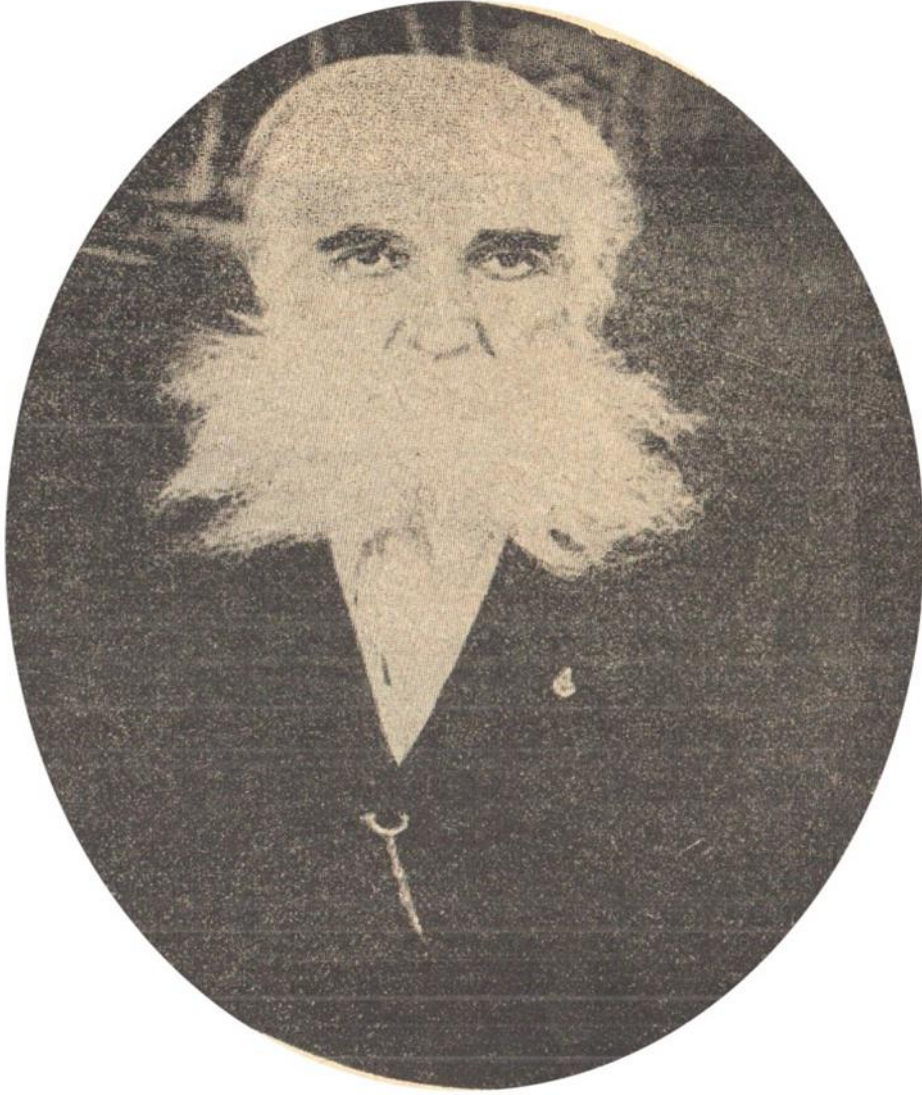
- Milliyet*, “İki C.H.P. Milletvekilinin İstifa Şaiyası Yalanlandı”, 13 Mart 1959.
- Milliyet*, ”Üç Bektaşî Propaganda Yaparken Tutuklandı”, 23 Mart 1953.
- Milliyet*, “Sırrı Baba Mahkûm Oldu”, 3 Haziran 1953.
- Milliyet*, “Tekke Kurup Ayin Yapan 11 Mürid Dün Tevkif Edildi”, 1 Eylül 1960.
- Mustafa Düzgün, - İstanbul Kartal Cemevi Alevi Dedesi- “Demokrat Parti Dönemi Aleviliği” Hakkında Görüşme, İstanbul, 31.08.2014.
- NOYAN, Bedri. *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik Alevîlik*, C. I, İstanbul: Ardıç Yayınları, 1998.
- , *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik Alevîlik*. C. VII, İstanbul: Ardıç Yayınları, 2006.
- , *Bütün Yönleriyle Bektâşîlik ve Alevîlik*. C. VI, İstanbul: Ardıç Yayınları, 2003.
- , *Hacı Bektaş-I Veli Manzum Vilâyetnamesi*, İstanbul: Can Yayınları, 1996.
- OCAK, Ahmet Yaşar, “Alevî.” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- , *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- , *Babaîler İsyanı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.
- , *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler*. Ankara: TTK, 1992.
- ÖKTEM, Niyazi, *Laiklik, Din, Alevilik Yazıları*, İstanbul: Der Yayınları, 1996.
- OTYAM, Fikret, *Hû Dost Aktîl İle İncecik Aleviler Almanya 'da*, İstanbul: Nefes Yayınları, 1995.
- OYTAN, M. Tevfik, *Bektaşîliğin İçyüzü*, C. 1. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1956.
- . *Bektaşîliğin İçyüzü*, C. 2. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1956.
- ÖZ, Baki, *Kurtuluş Savaşında Alevi-Bektaşîler*, İstanbul: Can Yayınları, 2003.
- ÖZBEY, Cemal, *Demokrat Partiyi Nasıl Kapattırdım*, Ankara: Emek Basım Yayım, 1961.
- , *Fakiri*, Ankara: Emek Basım Yayım, 1954.
- ÖZMEN, İsmail, ve KOÇAK, Yunus, *Hamdullah Çelebi'nin Savunması*, Ankara: Belen Ofset, 2007.
- ÖZTOPRAK, Halil, *Kur'an'da Hikmet Tarihte Hakikat ve Kur'an'da Hikmet İncil'de Hakikat*, İstanbul: Demos Yayınları, 2012.
- ÖZTOPRAK, Halil, ve Hüseyin Erdoğan. *Kur'anda İbadet Müslümana Saadet*, İstanbul: Sinan Matbaası, 1963.

- PAŞAZADE, Aşık, *Osmanoğullarının Tarihi*, Çev. Kemal Oğuz, M. A. Yekta Saraç, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2003.
- RAMSAUR, Ernest Edmondson, *Jön Türkler ve 1908 İhtilâli*, Çev. Nuran Ülken, İstanbul: Sander Yayınları, 1972.
- ŞAHHÜSEYİNOĞLU, H. Nedim, *Alevi Örgütlerinin Tarihsel Süreci*, Ankara: İtalik Kitapevi, 2001.
- ŞAHİN, Halil İbrahim, *Çepniler*, Ankara: Altınpost Yayıncılık, 2013.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Atatürk ve Seymen Alayı*, Ankara: Ankara Kulübü Yayınları, 1971.
- , *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Milenyum Yayınları, 2013.
- SARAÇ, Necdet, *Alevilerin Siyasal Tarihi*, İstanbul: Cem Yayınevi, 2013.
- SEBİLÜRREŞAD “Alevilik Propagandası ve İslam’ın Temellerine Taarruz Diyanet Riyasetinin ve Hükümetin Enzarı Dikkatine.”, C. 10, S. 247 (Haziran 1957).
- SOYYER, A. Yılmaz, *19. Yüzyılda Bektaşîlik*, İstanbul: Frida Yayınları, 2012.
- SU, Süreyya, *Hurafeler ve Mitler Halk İslâm’ında Senkretizm*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.
- SÜMER, Faruk, “Ağaç-Eriler.” *Belleten XXVI*, C. 103 (1962).
- , *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkmenlerinin Rolü*, Ankara: TTK, 1999.
- Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun (1925), T. C. Resmi Gazete, 243, 13 Aralık 1925.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem VIII, Toplantı 3, Cilt 16 (25 Şubat 1949), s. 664.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem VIII, Toplantı 3, Cilt 20 (10 Mayıs 1949), s. 708.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem VIII, Toplantı 3, Cilt 20 (10 Mayıs 1949), s. 709.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem VIII, Toplantı 3, Cilt 20 (10 Mayıs 1949), s. 710-711.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem VIII, Toplantı 4, Cilt 23 (24 Şubat 1954), s.818.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem VIII, Toplantı 4, Cilt 25 (1 Mart 1950), s. 36.
- TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem IX, Toplantı 1, Cilt 5 (22 Şubat 1951), s. 434.
- TOKER, Metin, *DP’nin Altın Yılları 1950-1954*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1991.
- TUNAYA, Tarık Zafer. *Türkiye’de Siyasal Partiler*, C. 2. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, 1986.
- TÜRK, Hüseyin, *Anadolu’nun Gizli İnancı Nusayrîlik*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.
- TÜRKALİ, Vedat, *Komünist*, İstanbul: Everest Yayınları, 2008.

- ULUSOY, A. Celalettin, *Hünkâr Hacı Bektaşî Veli ve Alevî Bektaşî Yolu*, Hacıbektaş: Akademi Matbaası, 1986.
- ULUSOY, Veliyettin, *Serçeşme Yazıları*, İstanbul: Hünkâr Basım Yayıncılık, 2014.
- USLUER, Fatih, *Hurufilik*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2009.
- ÜZMEZ, Hüseyin, “Doğan Dede’nin Söyledikleri, Vakit Gazetesi,
<http://www.gazetevatan.com/dogan-dede-nin-soyledikleri-175166-gundem/>.,10
Mayıs 2017.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*. C. 2, Ankara: TTK, 1988.
- YAMAN, Ali, *Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi*, İstanbul: Kalipso Lüks Yayınları, 2012.
- YEŞİL, Ahmet, *Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- YETKİN, Çetin, *Karşı Devrim 1945-1950*, Ankara: Kilit Yayınları, 2014.
- YIKMIŞ, Meral Salman, *Hacı Bektaş Veli’nin Evlatları*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- YÖRÜKAN, Yusuf Ziya, *Anadolu’da Alevîler ve Tahtacılar*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.
- ZÜRCHER, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

EKLER

EK 1: Resimler

Resim 1: İzmirli Hazine Avukatı Feyzi Akeren Baba

Kaynak: M. Tefik Oytan, Bektaşiliğin İcyüzü, C. 1. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1956, s. 112-113.

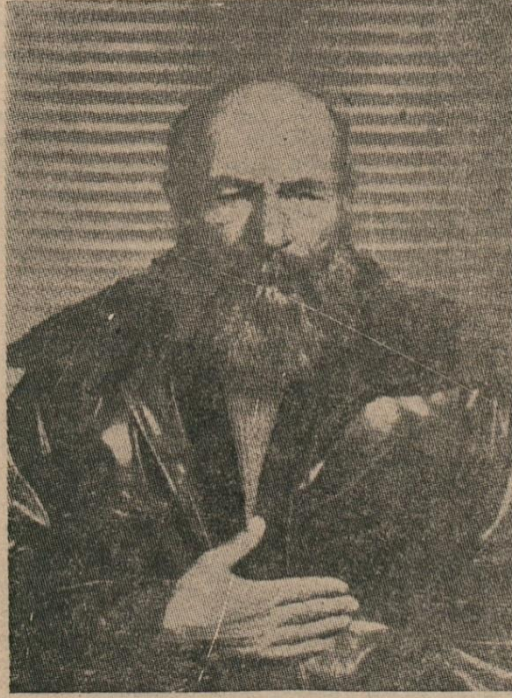

SEBİLÜRREŞAD

Cilt: X — Sayı: 247

Cilt: 10

**İslâmın temellerine saldıran, Hazreti Aliye Allah diyen,
şirk, küfür ve fitne saçan adam**

Alevilik propagandacısı Halil Toprak

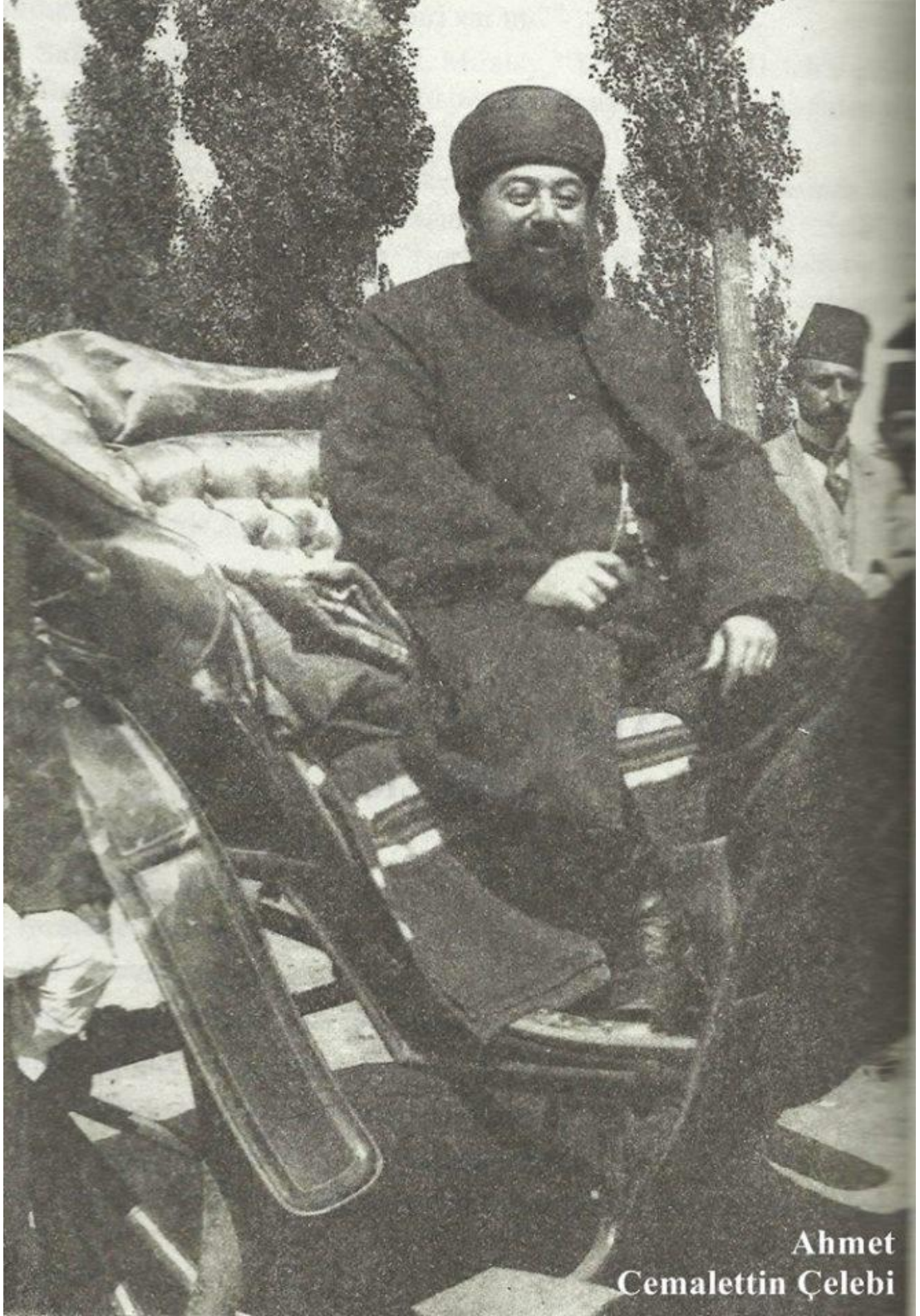
M Ü N D E R E C A T

İslâm'da Hac müessesesi (Eşref Edib) — Risale-i Nûr vecizeleri (Said Nur) — İslâm dünyasının birleşmesi — Türk ve Arap münasebetleri (Cevad Rifat Atılhan) — Amerika ve Arap dünyası — Kur'anda yabancı kelimeler (İsmail Hâmi Danişmend) — B. M. Meclisinde dini müzakereler (Abdurrahman Fahri Ağaoğlu) — Alevilik propagandası yapan ve İslâmın temellerine taarruz eden adam — din ve ilim (M.A. Mehtar Farukî) — Washington camii ve Amerika Cumhurreisi — 120 milyon İslâm Birliği Müslüman âleminin dâvalarını destekliyeceğiz (Adnan Menderes).

Resim 2: Sebilürreşad Dergisi'nde Halil Öztoprak'ı Hedef Alan Sayısı

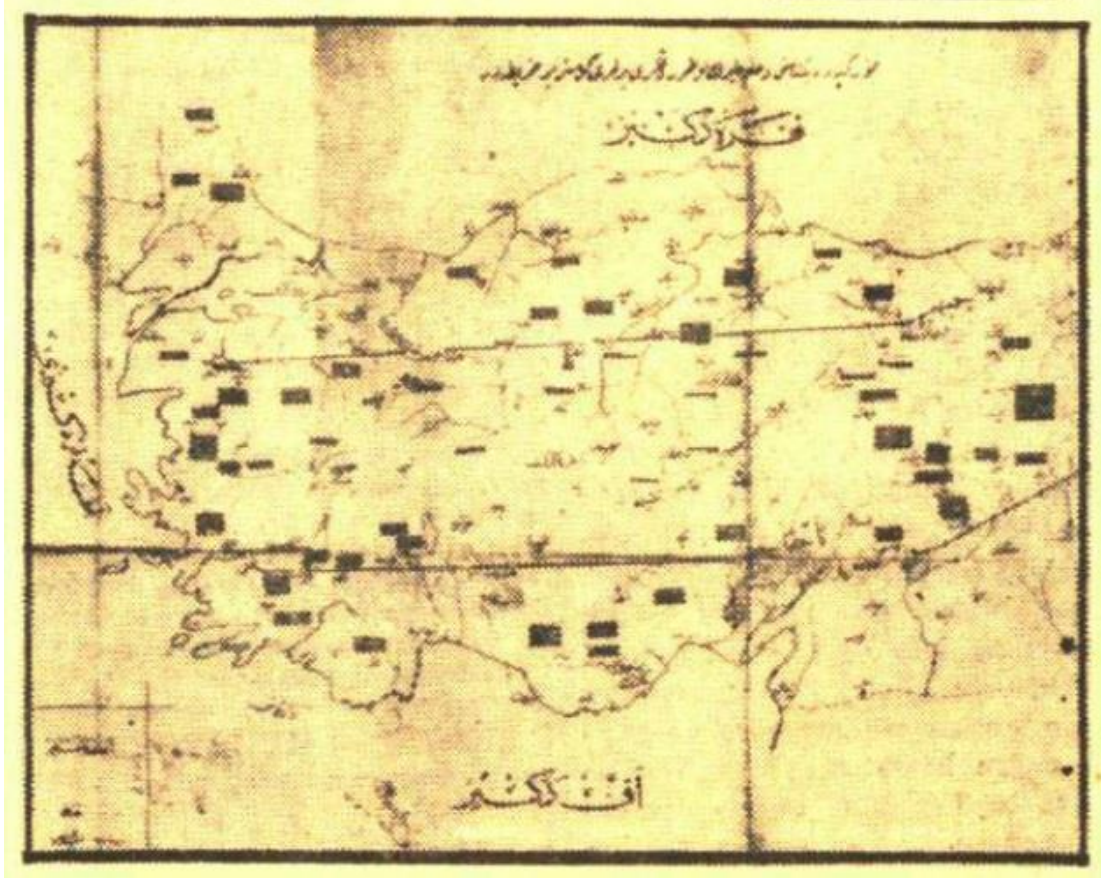
Kaynak: Sebilürreşad C. 10, S. 247 (Haziran 1957).

Resim 3: Ahmet Cemalettin Çelebi

Kaynak: Çelebi ailesinden temin edilmiştir.

Resim 4: Sırrı Baba'nın 1950'de Türkiye'ye Geldiğinde Elinde Bulunan 30 Bin Bektâşi'nin Yerlerini Gösteren Nüfus Haritası

Kaynak: Cumhuriyet, 12 Ekim 1952, Sayfa 1.

Resim 5: Dava Gününde Ahmet Sırrı Baba

Kaynak: Cumhuriyet, 06 Aralık 1953, Sayfa 1.

Ek 2: Faretin Erdoğan'ın '8 Milyonluk Alevi Türklerine Kızıl Komünist Damgasını Vuran Sebilürreşat'çılara Cevap ve Bektaşilik' adlı kitabındaki Davut Batura karşı yazdığı cevap niteliğindeki maddeler.

“Madde-1 Sebilürreşatçıların, binlerce yıldan beri Anadolu'da Türklüğü koruyan, karakterli ve ahlâk sahibi olarak bu vatana hizmet eden Alevî Türklerine 90'ıncı sayılarında çıkan yazılarında 'Anadolu'da yaşayan 3,5 Alevî, Kızılbaş ve komünistleri ya memleketten sürüp çıkarmalı ve imha etmeli' mealindeki yazılarına cevabım:

Bay Davut Batur! Alevilik ne din ve ne de bir mezheptir. Ali'yi seven Türklerin meydana getirdiği bir birliktir. Emeviler, Hazreti Muhammed'in kurduğu dinin ahkâmına ve kaidelerine aykırı hareket ettiler. Haram edilenleri helâl gösterdiler. Mukaddes hak ve vecibeleri ayaklar altına aldılar. Çarşamba günü Cuma namazı kıldırıldılar. Sarhoş bir halde Rum cariyesinin başına sarık sararak camide müminlerin önüne geçirtip imamlık yaptırıldılar. Kur'anı Kerime de hürmetsizlik gösterdiler. Kumar ve zinayı helâl kıldılar. İşte Emevilerin bu akla hayale gelmedik fenalıkları karşısında, Türkler ilim ve fazilet sahibi Hazreti Ali'nin etrafında toplanıp bir birlik bugünkü deyişle, bir parti meydana getirdiler. Bugün Anadolu'da bulunan Aleviler sekiz milyondan az değildir. Bunların inançları Ehlibeytedir ve aynı zamanda Türklüğü Arap'ın harsından ve Farsın edebiyatından kurtarmaktır. Türk dili ile konuşmayı ve yazmayı yaymak için Büyük Türkistan'dan Hacı Bektaş-ı Veli gelerek, Anadolu'da birçok yerlerde Türk ocakları kurdu. O ve onun halifeleri, Alevi Türklerini takviye ederek Anadolu Türklerine iktisadi, içtimai ve kültürel sahada destek olarak bu vatana hizmet ettiler.

Madde-2 Tarih çok uzun yazıyor. Şüphesi olan 'Revzat ül Ahbab' tarihine müracaat etsin. Hazreti Ali ile Muaviye, ordularını Fırat kenarında Sıffin ovasında karşı karşıya koyduktan sonra muhabere başlamış; Hazreti Ali'nin ordusunda "Bedir, Uhut, Huneyn" de bulunan dâvâlarında düşmana karşı kahramanca çarpışan Muhacir ve Ensardan bin kişi Hazreti Ali'nin ordusunda mevcut iken, şeref kazanmış Hazreti Muhammed'in sevdiği simalardan 'Veysel Karani', 'Ebu-Zerr Gaffari', 'Yemenli Kays', 'Selman-i Faris', 'Abdullah İbni Abbas', 'Cabir Ensari' Türkistan'dan Eşterhandan gelen 'Malik Eşter' Hazreti Ali ile bu dâvâda

beraberdiler. Muaviye'ye Hazreti Muhammed'in sađlıđında buyurduđu emirlerini nasihat kabilinden yazdılsa da kabul etmedi. Nihayet harp bařladı, yukarıda saydıđım eshaplardan 800 kiři Őehit dűřtü. Muaviye'nin ordusu bozgunluđa yűz tutmuř iken o gece Mısır Valisi, Muaviye'nin bařbakanı Amr As hile ile Hazreti Ali'nin ordusunda bulunan Mısırlılara (1000) kese altın gűnderdi. Orduyu içinden bozdular. Sabah erken mızraklarının bařlarına kitaplarını (Kur'anı Kerim yapraklarını) takarak; siz de Műslűman biz de Műslűman'ız, aradaki bu dűvű nedir diye sulh istediler. Harp durdu; műtareke aktedildi. Yeni halife tayin edilmesi için ű aylık bir zaman műhlet verildi. Bu műddetin hitamında 'Dűmnet-űl Cűndűl' de seçim gűnű Muaviye'nin vekili Amr As Hazreti Ali'nin vekili olan 'Abű Musa Eř'arű'yi' hile tuzađına dűřűrerek her iki halifeyi de azledelim. Műslűmanlar sonradan seçim yapsınlar diyerek bu mealde bir karar imza ettiler. Mescide toplanan her iki ordu erkűnının huzuruna bu karara uyan Ab-ű Musa Eř'arű minbere çıkarak vekili bulunduđu Hazreti Ali'yi halifelikten azlettiđini, bunu műteakip minbere çıkan Muaviye'nin Amr As karara uymadan Muaviye'yi halife tayin ettiđini sűyleyerek minberden indi. Mescidin içinde bulunan eshap arasında gűrűltű oldu. Hile ile verilen bu kararı kabul etmediler, Hazreti Ali'yi ordu ile birlikte alarak Kűfeye dűndűler.

Hazreti Ali ordusu ile Kűfeye dűndűđu sırada ordusundan 4000 kiři ayrıldı. Bunlara Harici namı verildi. Muaviye ise ű aylık műtareke zamanında Ali'nin ordusundaki imanı zayıfları para ile kandırdı. Muaviye taraftarlarını Tűrkler nefretle karřıladılar. Tűrkler Hazreti Ali'nin toplanıp bir fırka kurdular. Bu fırkanın adına Őűi ve Alevű dendi.

Bunlar Ehlibeyte bađlı kalmıřlardır. Emevileri Ehlibeyti sevenleri bilmek için, her gűn camilere dolup, namaz kıldıktan sonra, fatiha yerine Ehlibeyt sűvmeleri bir ay devam etmiřtir. Bu esnada Ehlibeyte tűbi olanlar, bu durum karřısında tahamműl edemeyerek camileri terk edip kendi evlerinde ibadetleriyle meřgul olmuřlardır. Emeviler tarafından idare edilen casuslar, her kimin evinde namaz kılınıđını gűrdűklerinde derhal yakalanarak zulűm ile öldűrűyorlardı. İřte 84 yıl 6 ay Ehlibeyti sevenler camilere ayak basmamıřlardır.

Bundan sonra Abbasilerin devri geliyor: Cafer Mansur Horasanlı űzbek Tűrkmenlerinden olup da Emeviler saltanatına nihayet veren Horasanlı Eba

Müslümü hile ile şehit ettikten sonra, aynı Emevilerin takip ettiği siyasete uyarak, Türklere zulüm ve cefayı reva görmüşler, hatta Harun Reşit zamanında Bağdat'ta topladıkları Ehlibeytin dostu olan 60.000 Türkü bir günde katletmişlerdir.

Her tarafta Hazreti Muhammed'in getirdiği dinin ahkâmı ve koymuş olduğu ahlâk kaideleri bozularak Türk milletinin malı alınıyor, çoluk çocuğu esir edilerek Araplar tarafından şehir şehir dolaştırılıp satılıyor ve köle olarak kullanılıyordu. Bu sırada bütün Ehlibeyte ve ona tâbi olanlar Arabistan çıkıp, Irak ve Türkistan'a sığınıyorlardı. Ehlibeyti seven memleketler Araplar tarafından yakılıp yıkılıyor, ilim irfan yurdu Horasana, Nişabura naklediliyordu. Daha Emeviler zamanında kendi siyasetlerine uygun kitaplar yazılıyor ve her tarafa yayılıyor. Abbas oğullarının 500 küsür sene devam eden saltanatları zamanında da bunların baskısı altında siyasetlerine uygun kitaplar yazılıyor. İslâm alemine dağılıyordu

Nihayet Cengiz evlâdından ve Türk boylarından Hulâğu (Türkistan tarihinde ismi: Kula Ahu diye yazılı, çünkü gözleri ahü gözüne benzediğinden ve rengi de kulaya meyyal olduğundan) tarafından Bağdat muhasara edilerek Abbas oğullarının saltanatına nihayet verildi. Kütüphanelerde ne kadar Arapça yazılı kitaplar varsa hepsi Dicle'ye dökülüp imha edildi. Bundan sonra Türklerin Anadolu'ya yeniden akınları başlamıştır.

Abbas oğulları zamanında dünyaya yayılan mezhepler Müslümanları parçalayarak, her biri girdikleri yerde birçok insanları tarafına olarak 72'ye kadar çıkmıştır. Bundan maada Geylandan gelen Abdülkadir Geylanî Türkistan'dan gelen Şeyh Ahmet Rufai, Tebriz'den gelen Şemseddini Tebriz'i tarikatlarını Anadolu'ya sokarak Türklerde milli duyguyu parçalamışlardır. Bir taraftan Araplar kendi adetlerini Türklere kabul ettirmek, Farslar da edebiyatlarını Türkler arasında yaymak istiyorlardı. Türklerin hiçbir adetleri ve edebiyatları kalmadığından şaşkın bir hale gelmişlerdi. Bu vakte kadar Araplar uğradıkları yerde Türk eseri ne varsa yok etmek, adeta milliyetlerini unutturmak, onları köle yapmak istiyorlardı. Bu sırada 12 imamın 7. si olan İmam Musa'yı Kâzıman 8. evlatlarından gelen Horasan padişahı İbrahim-i Sani orada idare-i hükümet ve Türk kültürünü korumakta idi. Bu zatın bir evladı oldu. İsmi Muhammed Bektaş koydular. (Bektaş Türk âdetinde Pek Taş mânâsına gelmek üzere konurdu. Bu âdet Kafkasya'ya gelince Timurtaş yani Demir Taş mânâsında, Sahillerde Binali; yerli, gibi manalı isimler kullanılır.) Anası

Hatem hatun Horasanın yüksek âlimlerinden Şeyh Ahmedin kerimesidir. Bektaş büyüdü, zamanın âlimlerinden Lokman Perende namındaki hocadan ders almaya başladı. (Bundan daha sonra bahsedeceğiz.)

Madde-3 *Bu Alevî Türklerin kim olduğu belirtmeye çalışacağız:*

Bu Alevî Türkleri, Türkmen boylarından Özbek ve Teke Türkleridir. Bugün bunların Türkistan'da 27 milyon mevcutları vardır. İlk akınlarda Anadolu'ya gelerek Akdeniz kıyılarından Karadeniz'in Çoruh nehrine; Fırat, Aras, Kur nehri boyundan Hazara kadar yerleşmiş olan bazen Akkoyun bazen de Kara koyun namını alarak Aras vadisinde yaşayan 4000 sene evvel hükümetlerini Antalya'da kurup da, Anadolu'nun içine yayılan bu toprağın öz sahipleri olan ve bugün de Cumhuriyet Hükümetimizin etrafında bir çelik kale kuran sekiz milyon Alevî Türkleri; her gelen akına karşı yurdunun uğrunda kanını döken öz Türkler işte bunlardır.

Arabın harsını, Farsın edebiyatını Türk dilinden çıkarmak üzere yukarıda belirttiğimiz gibi Anadolu'ya gelen Hacı Bektaş Veli Türk ocakları kurarak Alevileri takviye etmiştir. Türkistan'da Muhammed Hanefî evlâdından Ahmet Yesevi bu vaziyeti dikkatle inceleyerek Türkistan'ın Akmescit şehrinde bir medrese açıp bütün Türk boylarının ileri gelenlerinin evlatlarını bu mescide toplayıp ve Horasan Padişahı olan İbrahimi Saninin oğlu Bektaş da getirip bu mescide 10 sene Türkçülük dersi verdirdi. Bektaş bunlara baş seçip maiyetine 360 mücahit talebeyi katarak Yesevi Tarikinin sınırları öğreterek “sınırları öğreterek “Yürü Bektaş bütün Asya'da meskûn olan Türklerin içerisini geziniz, nerede Araplık ve Farslık kuvvetliyse orada ocak açarak biriniz otursun Arabın harsını, Farsın edebiyatını Türklerin dilinden çıkarmak bu iki korkunç vaziyetten kurtarmak üzere can, baş vererek mücadeleye devam etmeyi vazife biliniz” diye dua edip yola çıkarmıştır.

Bu gurup Bektaşın emrinin altında bütün Asya'da muhacir olarak yerleşen Türklerin İçerisini dolaşıp her uğradığı yerde Türk ocağı açıp arkadaşının birini mücadeleye bıraktı. Kendisi Bağdat'a gelerek Bayateli Türkmenleri içinde ocağı kurdu. Oradan Irak, Suriye Kudüs yolları ile Mekke'ye geldi: 2 yıl mücavir kalarak, Arapların Türkler hakkında takip ettikleri gayeyi öğrenerek, iki defa hac ettikten sonra Konya'ya Selçuk Hükümdarı Alaaddin Selçuk'a misafir gelmiş Türkistan'dan çıkıp dünya Türklerinin vaziyetini Arapların Türklere karşı güttükleri gayeyi umumiyeti ile anlatmış ve Anadolu'da oturarak burada da Arabın harsına ve Farsın

Edebiyatına karşı mücadele edeceğini söylemiştir. Alaaddin Selçuki var kuvveti ile Hacı Bektaş'ı destekleyeceğine söz vererek kendisini Kırşehir'de (o zaman ki adı Gülşehir'di) Ahilerin yanına göndermiş. Ahi Evran, Ahi Mesut, Ahi Mahmut Kırşehir'de oturup bütün Türkiye'nin iktisadını ele alarak Çin Türkistan'ı ile Anadolu Türklerinin arasında ticaret işlerini tanzim etmek üzere çalışmakta idiler. Hacı Bektaş Ahilerden kendisine yurt edinmek üzere bir yer rica etti. Ahiler ise Kırşehir'e 40 km mesafede Suluca Kara Höyük adlı bir köy bulunduğunu ve burada Türkistan'dan gelip, Oğuz evlatlarından 7 hane ile İdris Hoca adında bir zatın oturduğunu ve bunun yanına gitmesini tavsiye ettiler. Hacı Bektaş Kırşehir'den çıkarak İdris Hocaya gelir misafir oldu. Anadolu'da yaşayan Türkmen boylarının ileri gelenlerini davet etti. Gelenlerle görüşükten sonra verilen talimat üzerine herkes gidip oymağında birer Türk ocağı açıp Arabın adetlerini yok etmek, Farsın edebiyatını dillerden çıkarmak için mücadeleye başladılar.

Hacı Bektaş Anadolu'ya bekâr olarak gelmişti. İdris Hocanın kızı Fadime kadıncıkla evlendi, bundan Timurtaş adında bir oğlu dünyaya geldi. Timurtaş'a Hızır Lâle ve Seyyit Ali diye de koydular. Timurtaş büyüdü, arslan gibi bir genç olarak 40 arkadaşı ile Süleyman Şaha vararak onunla beraber Gelibolu'dan Rumeli'ye geçip Rumeli'nin fethinde çok hizmetler gördü.

Hacı Bektaş Veli Osmanlı Hükümetinin nezdinde yüksek mevki kazanmış ve Yeniçeri Ocağını da kurmuştur. Bektaş'ı Tarikatını Rumeli, Arnavutluk ve Sırbistan'a, dilini ve tarikatını da Mısır'a kadar sokarak orada Bektaş'ı tekkelerini kurmuştur. Resimli Ayda yazıldığına göre Hacı Bektaş Veli, Orhan Gazi ile 4 maddelik mukavele aktetmiştir. Mukavelelerin maddeleri şunlardır:

- 1- Saray erkânı Türklerden olacaktır.*
- 2- Ordu kumandanları ve valiler Türklerden olacak.*
- 3- Okuyup yazma ve devlet muamelesi Türkçe olacak.*
- 4- Her yerde Türkler korunacak*

İşte bütün Anadolu'da yaşayan Türklere laikliği Hacı Bektaş Veli yaymıştır.

Hacı Bektaş Veli'nin son olarak Türklere Kabul ettirdiği prensipler:

Bir eline, bir diline, bir beline bağı kalmadıkça Bektaşî olamaz gayesi Türk elleri, Türk vatani, Türk milleti ve Türk hükümetini korumaktır. Başka gaye için çalışmalarını yasak etmiştir.

İşte Alevî Türkleri bu ahkâma bağı kalarak dilini dinini ve vatanını korumak için kanlarını dökmekten hiçbir vakit kaçmamışlardır. Ve "Bektaşî ocakları" Arabın harsına, Farsın edebiyatına karşı Türk dilinin ve medeniyetinin birer alınmaz kalesi olarak kalmış ve Türk milletini bu korkunç potada eritmemiştir.

Hacı Bektaş Veli'nin Rumeli ve Mısır'a kadar yaydığı tarikatının mensupları ibadetlerini ve dualarını Türkçe olarak yaptılar ve Türk dilini kabul ettiler. Nefesleri daima Türkçe okudular. Anadolu'da kurulan ocakların faaliyete geçtiğini, Fars edebiyatını ve Arap harsını Türklerin yok etmeye çalıştıklarını duyan Araplar ve Farmlar harekete geçerek Hacı Bektaş Veli'nin halkı dinsizliğe doğru götürdüğünü söylediler. Fikirlerinin yayılmasına meydan vermemek için aleyhinde fetvalar çıkardılar, hücumla geçtiler.

Bunları nazarı itibare alan Hacı Bektaşî Veli, Hacibektaş köyünde sanatkârlar ve âlimler yetiştirmek üzere binalar yaptırarak, Anadolu'daki ocak başlarından burasına yardım kolları vasıtasıyla para gönderilmesini talep etti. Ocak başları toplu kuvvetlerden yardım toplayıp Hacı Bektaş'a gönderiyorlardı. Bu para ile açılan iş yurdunda birçok sanat erbabı ustalar yetiştirilmiştir. İşte Mimar Sinan kendi söylediği şiirinde:

"Çalışmışam ta tıfliyet çağımdan,

Yetiştim Hacı Bektaş ocağından"

demektedir. Birçok sanat erbabı bu ocaklarda çalışıp vatana hizmet etmişlerdir.

Bir taraftan Araplar, diğer taraftan Farmlar bu ocağı yok etmek için çok gayretler sarf ettiler ve nihayet hükümetin kuvvetini de taraflarına çekerek mücadeleyi devam ettirdiler. (Fuat Köprülü'nün kütüphanesinden alınan bir yazıda) Hacı Bektaşî Veli Baba İshak'ın müritlerinden olup ve onun irşadına mazhar olduğunu yazıyorlar. (Hacı Bektaş Veli Anadolu'da dünyaya gelmemiştir.) Yukarıda yazılan yazılara dikkatinizi çekerim. Türkistan'ın Horasan şehrinde doğup Hoca Ahmet Yesevi'nin medresesinde okuyup bu mücadele için 360 mücahit ile Türkistan'dan Bütün Asya'yı, ta Mekke'den Medine'ye kadar gezip Türk ocakları

açarak Arabın harsını, Farsın edebiyatını Türk dilinden çıkarmak için mücadele etmek üzere geldiklerini kaydetmiştik.

Türkistan'da esir bulunup da Türk ellerinde seyahat ettiğim zaman Akmescede uğradım. Hoca Ahmed Yesevi'nin medresesini ziyaret ettim. Burada birde kuyu vardır ki, bu kuyuda Hoca Ahmet Yesevi'nin oğlu Haydar Sultan 40 gün çile çekmiştir. Türkistan Türklerinin hastaları bulunduğu zaman buraya getirip akşamdan kuyuya indirip sabahtan çıkarıyorlar, kendi inançlarına göre hastalar şifa buluyor. Gazali de İmam Gazali hazretlerinin de türbesini ziyaret ettim.

Arap'ın hücumu Fars'ın gayreti ile çalışıp bu tarihçeyi yok etmek, adeta Hacı Bektaş adını diline alanların günah işlercesine suçlu olduklarını ileri sürerek yok etmeye çalışıyorlar.

Hacı Bektaş Veli, zamanında Yeniçeri ocağını kurup Osmanlı İmparatorluğuna bir muazzam ordu teslim etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'a kadar 300 yıl hütuhattan hütuhata koşan Yeniçeriler, Barboros Hayrettin, Turgut Reis gibi kahramanlar yetiştirdi. Türk milletinin yüzünü ağartacak zaferler kazanmışlardır. Osmanlı İmparatorları Bektaşiliği kabul etmişler ise de, ulema daima bunların aleyhinde çalışmıştır. İkinci Sultan Beyazıt, (Balım Sultanı) Hacı Bektaş'tan İstanbul'a getirip bundan biat almıştır. İkinci Sultan Mahmud'a kadar bu ocak devam etmiş, Yeniçeriler arasına birtakım menfaatperestler karışarak bu ocağı bozmuşlardır. Sultan Mahmud Yeniçerileri kaldırıp talim terbiye görmüş askerlerle ordular düzmüştür. Anadolu'da ne kadar Bektaşî tekkesi varsa cümlesini yıkmış ve külünü göğe savurmuştur. O tarihte Hacı Bektaş tekkesinde mevcut iş ocaklarını da yıkmış, evlatlarından Hamdullah Efendiyi Amasya'ya sürmüştür. Sultan Mecid zamanında Hacı Bektaş evlatlarından Celâl Efendi Hacı Bektaş'a gelerek tekrar ocakları açıp çalışmaya başlamıştır.

Bu tekkede, bir de mücerret kolu vardı. Burada Arnavutluk'tan gelen ve baba namını alan dervişler oturmakta idi. Miratül makasitte sıra ile cümlesinin isimleri yazılıdır. Bizzat Turabi, Hacı Ali Baba Postnişin olmuş birkaç eserde yazmıştır. Bütün şiirleri Türkçe'dir.

Gitgide aleyhte çalışan saray erkânı Bektaşî Tekkesine Nakşibendîlerden bir şeyh konulmasını karar altına almışlardır. Sultan Hamid zamanında Nakşibendî şeyhleri Hacı Bektaş Tekkesine gönderilerek icrayı tarikat etmekte idiler. Hacı

Bektaş tekkesinin masrafi hazine tarafından verilen 20 bin madeni altın para ile idare ediliyordu.

Bu parayı 3'e taksim yapmışlardır. Biri evladiye, biri tamiriye biri taamiye (misafirlere iâşe) idi. Bu da evkaf tarafından idare ediliyordu. Son zamanlarda Arnavutluk'tan gelen babalar ile Hacı Bektaş evladından çelebiler arasında dedikodu başladı ki bu da Cumhuriyet hükümetinin zuhuruna kadar devam etti.

Türkiye'de dört vakıf müstesnadır. Yani evlatlarının eli ile idare edilir. Bunlar Evranos Bey Kösemihal, Hacı Bektaş Veli ve bir de Molla Hünkâr oğlu vakfıdır. Bunlardan son evlatları olan Hacı Bektaş Veli Çelebisi Ahmet Cemaleddin, Molla Hünkâr oğlu Çelebisi Abdulhalim Çelebi ile birinci Büyük Millet Meclisi'nde beraber çalıştık. Hacı Bektaş Çelebisi Ahmet Cemaleddin Efendi meclis ikinci reisi idi. Bu zamanda Hacı Bektaş'ta Nakşibendî şeyhi olan Şeyh Hasan Sinevi de tekkenin şeyhliğini idare ediyordu. Tekkeler kapatıldıktan sonra şimdi bir kazada müftülük etmektedir. Bu zat birinci cihan harbinde Sine de bir eşeğe binerek Araplar içinde köy köy gezip herkesi Türk bayrağının altına toplamağa muvaffak olmuştur.

Eski tarihlere göz atacak olursak, Bektaşilik aleyhinde çalışanlar o kadar çoğalmıştır ki adeta bu varlığı yok etmek istemişlerdir. Bütün tazyiklere rağmen Asya'da ve Anadolu'da açılan Türkçülük ocakları, halk arasından yetişen en büyük şairlerin eserlerini okumakla ve bilgi edinmekle gurur duymaktadırlar. Bağdat'ta Mansur, Halep'te Nesimi ve Seyit Nizam oğlu, Bayateli Türkmenlerinden Fuzuli, Yemini, Yunus Emre gibi büyük vatan şairleri yetişip, eserlerini kitap halinde neşretmişlerdir ki bunlar halk arasında hürmetle okunmaktadır.

Yakın çağda Bektaşî tarikatını kabul eden Akif Paşa, Celal Paşa, Ziya Paşa, Vatan şairi Namık Kemal vatan kurtarıcısı Mithat Paşa ve meşrutiyetin ilanından sonra başbakan olan Talat Paşa gibi fikir adamları yetişmiştir. Şiir ve gazelleri de halk dilinde söylenmektedir. Bursalı Tahir Efendinin tezkeresinde Türk ellerinde ne kadar şiir söyleyen, kitap yazan, şeyhlik eden zevat varsa cümlesinin isimlerini kaydederek her birinden ikişer satır, birer cümle yazmıştır.

Yakınımıza Ankara'nın içine geelim: Ankara vilayetinin Beypazarı kazasında yetişen Halk şairi Dertli Baba (bu gün mezarı Saman pazarı'nın kavaflar içindedir) nın da diyançesi çıkmıştır ki, halk bunu da okumaktadır.

Dertli Baba evvelâ Mevlevi tarikine girmiş bir zaman Anadolu'da seyahat ettikten sonra Hacı Bektaşî Veli'nin dergâhına uğramış, orada Mevlevilikten çıkarak Bektaşî tarikine girmiş, Sonunda dediler bu da Kızılbaş işte böyle mücadelecî şairler yetişmiş ise de geriliğin baskısı altında bir türlü kurtulmamışlardır.

Yukarıda yazdığımız gibi Sultan Mahmut zamanında bütün Bektaşî Tekkeleri yakılıp yıkılıp evlatları şuraya buraya sürgün gönderiliyordu. Hamdullah Efendi Amasya'da, Elvan Efendi de Osmaneli'nde medfundur.

Cumhuriyet devrine gelelim: Birinci cihan harbinin başlangıcında İstanbul'dan Sultan Reşat son Hacı Bektaş çelebisi olan Ahmed Cemaleddin Efendiye bir sancak göndererek birinci cihan harbine iştirak etmesini irade buyurmuşlardır. Cemaleddin Efendi sancağı alarak Sivas'a gidip oturdu. Vatan uğrunda kanlarını dökmek isteyenler etrafında toplansınlar diye bir beyanname neşretti. İki ay içinde 40 bin mücahit toplandı. Bu mücahitleri alarak Erzurum'a gitti ve kolorduya katıldı. Harp tarihinde yazılı olan "Tuylar muharebesine" iştirak ederek, birçok şehit verdikten sonra düşmanı bozguna uğrattılar. Sağ kalanlar Köprüköy muhaberesine ve Rus cephesinde bulunan muhabereye iştirak ederek yarıdan fazlası şehit oldular.

Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra çelebi Ahmet Cemaleddin Efendinin Meclis 2. reisi olduğunu söylemiştik. Sakarya Muhaberesinde Büyük Millet Meclisinin kararı ile mebus ve asker ailelerinin Kayseri'ye gönderilmesine karar verildi ve biz de seferber halde Ankara'da kaldık. Sakarya zaferi kazanıldıktan sonra aileleri Ankara'ya getirmek için adamlar gönderiliyor idi. Kars ve Ardahan mebuslarının ailesini getirmek için beni gönderdiler. O zaman Hacı Bektaş tekkesine geldim yirmi gün kadar burada kaldım. Çelebi Cemaleddin Efendi ve postnişini olan Salih Niyazi baba ile de her gün görüşüyordum. Biz Hacı Bektaş'ta iken Kırşehir'den iki subay gelerek Çelebi Cemaleddin Efendiye bir mektup getirdiler. Bu mektupta şu yazılar vardı.

50 araba, 50 çift öküz, 50 kat yatak ile Kızılay'a yardım etmelerini istemişlerdi. Çiftliklerde ne kadar öküz araba varsa 50 kat yatakta hazır ederek derhal Kızılay'ın emrine gönderdi. Dergâhta bulunan Salih Niyazi Baba beni tekkenin bütün evlerini gezdirdi. Şöyle ki: 40lar meydanı, aş evi, ekmek evi, at evi, mehman evi gibi büyük evler hazır her birinin kendine mahsus eşyaları mevcut ve pir

evinde ayrıca postlar ve birçok asarı atika mevcut idi. Ambarda her taraftan gelen vakfedilmiş 2000 parçadan fazla kaplar vardı.

Tekkelerin kapatılması için kanun çıktığı vakit, Kırşehir'de bulunan evkaf ve diğer hususi muhasebe ve vilayetten başka memurlar birleşerek Hacı Bektaş'a geldiler, derhal Arnavut Dervişler ve babaları tekkeden dışarı atarak, bu evlerin eşyalarına el koyarak defterle teslim almaya başladılar. Gerek Hacı Bektaş Veli'nin üzerinde ve 40'lar meydanında, Balım Sultan türbesinin içerisinde öyle halılar vardı ki bir halı 1000 madeni altın kıymetinde olup bunların kenarı kurşunla kapatılıp belediye tarafından mühürlenmişlerdir. Birçok gümüş şamdanları olduğu gibi arabalara yükleyerek Kırşehir'e nakletmişlerdir. Bu teslim muamelesi yapılırken Kırşehir hususi muhasebe müdürü Halil Timurtaş beraber bulunmuştur. Bu eşyalar Kırşehir'e vardığında 1000 madeni altın kıymetinde bulunan halılar alınarak yerlerine 100 kâğıt lira kıymetinde bulunan Kırşehir halıları konulmuştur.

Acaba bu kadar eşya ve ambarlarda bulunan vakıf bakırlardan, Ankara'ya ne kadar gelmiştir. Etnografya müzesinde yalnız Hulâgu Hanın askerinin mutfak kazanı ile Hindistan'dan gelen (40 budak) adlı şamdandan başka, dervişlerin 5-10 tane teberi kaldığını ve diğer kamyonlarla gelen eşyalardan hiçbir şey kalmadığı rivayet ediliyor. Anadolu'da yaşayan o zamanki tekkeler yalnız kapatılmış eşyalarına el dokunmamıştır. Hacı Bektaş'ın tekkesi tamamıyla soyulmuştur. Bu arada 4 parça kıymetli eşya dikkatimi çekti. Bunların nerede olduğu malûm değil:

- 1- Hacı Bektaş Velinin kendi el yazısı ve Çağatay harfleri ile yazdığı bir cüz Kuran. Bu "sureyi Bakaredir." Yıldızlı çerçeve içine alınmış ve hazretin başucunda asılı idi.
- 2- Hacı Bektaş Veli Mekke'den geldikten sonra Selçuk Hükümdarı Alaaddin Selçuki emri ile Kırşehir'e gelmiş, ahilerle görüşmüş, Suluca Karahöyük'e yerleşmiş ve Hazret kendi nutku ve kendi eli ile aşağıdaki mısraları yazmış idi.
Hararet nardadır; sacda değildir,
Keramet sendedir, tacda değildir,
Her ne ararsan kendinde ara
Kudüs'te, Mekke'de, Hacda değildir.

Bu da yaldızlı çerçeve içinde. Hazretin baş ucunda asılı idi

- 3- *Bir yaldızla yapılmış Hüthüt kuşu resmi yine çerçeve içinde Hazretin başucunda asılı idi. Neden bu kuşu buraya asmış diye sordum. Oraları gezdiren Salih Niyazi Baba- Bu kuş değildir, Mimar Sinan'ın bu ocakta okurken yapmış olduğu bir kıymetli eserdir. Dikkatlice bakılırsa kuşun başındaki sivri külâhın evvelinden alıp "Bismillahirrahmanirrahim" diye Kuran'ın başlaması ve errahmanirrahim sonundaki (Ra)lar kuşun tırnaklarında nihayete ermektedir. Bu eser de Hazretin türbesinde asılı idi.*
- 4- *Balım Sultan Hazretlerinin üzerinde İran hükümdarlarının hediye olarak gönderdiği 8 cm yüksekliği, 5 cm genişliği olan bir Pelenk taşının etrafı zümrüt, yakut ile işledilip kapatılmıştı.*

Bu dört kıymetli eşyanın nerede kaldığı malum değil

Madde-4 *Kızılbaşlık kelimesinin menşei nedir? İzah edeyim: Emeviler bin aylık hükümetleri zamanında zalim Haccac ve Kuteybe gibi kumandanlarla, Arap ordularını Türlistan'a saldırdılar. Türkistan'ın güney doğu ve Hazar kıyılarında yaşayan Türkmenler ki: üç kabileden ibaret olan Özzulüm; ellerinden kazançlarını aldıklarını aldıkları gibi, güzel kız, kadın ve erkeklerini de köle olarak önlerine katarak kendilerine mal ettiklerinden insanlığa yakışmayan bir hareketle şehir şehir gezdirerek sattıklarına tahammül edemeyen Özbek Türklerinden Horasanlı Ebu Müslim, başına topladığı Türkmen kahramanlarıyla mücadeleye girişerek; evvelâ Türkistan'a yerleştirilen 100.000 Arabı kestikten sonra, Şam üzerine yürüyerek Emevi hükümetini devirdi ve Abbas oğullarını iş başına getirdi. Bundan sonra zaman geçti, Türkistan arap zulmünden kurtuldu.*

Madde-5 *Erbil'de yaşayan Selçuk hükümetinden sonra bunların yerine gelen Kacar Sülalesinden (Türklerin akın kollarındandır.) Safevilerden Şah Haydar, Hazzar kıyılarına akın yaptığı bir sırada, o zaman Şırvan Hükümdarı olan "Ferruh Yaseri" Şah Haydarı pusuya düşürerek zulümle öldürmüştür. Bunun yerine geçen oğlu Şah İsmail Safevi, babasının intikamını almak üzere 6000 kişilik bir ordu ile Azerbaycan'a, Hazar kıyılarına akın yapmıştır. Askerlerinin belli olması için başlarına kırmızı renkte külâh giydirmiştir. Ferruh Yaseri'nin ordusu bu alâmeti gördüklerinde, hükümdarlarına Şah İsmail'in kızılbaşlı bir ordu ile harp etmek üzere memleketlerine geldiğini haber vermiştir. 20.000 kişilik bir kuvvetle 6000 mevcutlu*

orduya karşı çıkan Ferruh Yaseri yenilmiş ve kendisi esir düşmüş ve Safeviler tarafından öldürülmüştür. O günden itibaren Şirvan, Seki, Şamahi, Salyan Gökçay vilayetleri Safevi Hükümdarlarının eline ve emrine geçmiştir. Kızılbaşlık kelimesi de bu askerlerin başına giydiği kızıl külaha izafeten vurulan soğuk bir damgadır.

Madde-6 Eski çağları arkada bırakalım Atatürk inkılâbına ve şimdiki Cumhuriyet Hükümetimize karşı bağlılıklarını izaha çalışalım:

Birinci dünya harbinden mağlup çıkan Osmanlı Hükümetinin idaresi bozulmuş, kalelerin kapısı açılmıştı. Bütün memleket işgal altına alındığı bir zamanda Türkün öz kanından yetiştirdiği Mustafa Kemal "Türk esir olmaz" düsturunu kendisine rehber tutarak, Anadolu'da bir milli hükümet kurmak üzere Samsun'a çıkmış, oradan Amasya, Tokat ve Sivas yollarıyla Erzurum'a gelerek uğradığı yollarda bütün Türklerin bu uğurda can vereceklerini anladıktan sonra Erzurum Kongresini aktetmiş verilen kararları bir heyetiyle alarak Sivas'a gelmiştir.

Madde-7 Sivas'ta Heyeti Temsiliye adıyla teşekkül kurulmuş ve Türk Milletinin kurtulmasına dair verilen karar bir "Zühre yıldızı" gibi parlayarak meydana çıkmıştır. Bu haberi alan İstanbul Hükümeti İngiliz İnkılapçı binbaşlarından "Novel" adındaki adamı Bedirhanilerden birinin yanına katarak, Malatya Valisi Galip Beye bir telgraf çekerek, Sivas'ta parlayan bu yıldızın derhal söndürülmesini emretmiştir. Bu haberi alan Mustafa Kemal Paşa sağa sola haber göndererek gerek Sivas vilayetinde ve gerekse Malatya vilayetinde yaşayan 350.000 Alevî Türklerini harekete geçirerek Malatyalı Bedir Ağa, Hacı Garip Ağa ve Reşat Ağalar etrafına topladıkları athıllarla Elazığ'dan ve Malatya'dan Sivas'a giden yolları kesmişler. Harput valisi Ali Galip ve Malatya valisi Halil'i Rami, "Binbaşı Novel" ile kaçarak canlarını zor kurtarmıştır.

Madde-8 Mustafa Kemal Paşa Sivas kongresini ikmal ederek Ankara'ya gelmek üzere yola çıkmıştır. Heyet ile birlikte Hacı Bektaş kazasına gelmiş, Çelebi Ahmet Cemaleddin Efendiye misafir olmuş, bir gece sabaha kadar Çelebi Cemaleddin Efendi ile müzakerelerde bulunarak kanaatına müracaat etmiştir. Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya giderek bir milli hükümet kuracağını, işgal altında bulunan vatani kurtaracağını izah ettikten sonra, bu yol da sizin kanaatiniz nedir diye sual sormuştur. Çelebi Cemalettin Efendi cevabında: Milli birlik uğrunda Anadolu'da yaşayan Alevî Türklerinin bir tanesi kalıncaya kadar kanlarını bu vatan

için akıtacaklarını ve emrinizden çıkmayacaklarına dair size söz veriyorum diye vaatte bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa da teşekkür ederek sabahleyin Hacıbektaş'tan ayrılarak Ankara'ya gelmiştir. Milletvekilleri seçilmek üzere Kırşehir'den Çelebi Cemalettin Efendi; Konya'dan Abdülhalim Çelebi her ikisi de Ankara'daki Büyük millet Meclisi'ne âza seçilmişler. Meclisin kuruluşunda Mustafa Kemal Paşa birinci reis, ikinci reisliğe de Hacıbektaş Çelebisi Ahmet Cemalettin Efendi seçilmiştir ki; Cumhuriyet hükümetinin 25 inci senei devriyesinde çıkan birinci devre milletvekillerine ait albüme müracaat ederek Cemalettin Çelebinin fotoğrafını görebilirsiniz.

Madde-9 *Büyük Millet Meclisi Hükümetinin üç sene zarfında devam ettiği günlerde İstanbul Hükümetinin İç Anadolu'da çıkardıkları ihtilale ait izahat vereceğiz. Bir taraftan İngilizler, bir taraftan halife Anadolu'ya ajan göndererek, hilafete karşı isyan eden Mustafa Kemal Paşanın etrafında toplananların hakkında idam caiz olduğuna dair Şehülislam Mustafa Sabri Efendi tarafından verilen fetva ile hilafet ordusu namıyla Anzavur Ahmet'in emrinin altında bir ordu Düzce ve Bolu'ya gelmiş, Konya ihtilali, Yozgat ihtilali çıktığı bir sırada Yozgat'ta Çapan oğulları, postacı Nazım'ı yanlarına alarak Çorum, Tokat havalisinde yaşayan alevi Türkleri başına toplayarak Ankara'daki Büyük Millet Meclisini dağıtmak üzere harekete geçmişlerdir. Zile'ye ve Çorum'a gelen bu ihtilalciler her tarafta Alevilere haber göndermişlerdi. Bunlarsa derhal silahlarını kaparak şube reisi bulunan topçu yarbayının başına toplanıp Çorum'a, Zile'ye hücum ederek ihtilalci Çapanoğlunu ve Nazım'ı tutarak bu ateşin başka yere siyaret etmesine mani olup derhal söndürmüşlerdir. Mustafa Kemal kelimesini işiten her Alevi Türk Kuvvai Milliye'nin etrafında toplanmaya başlamışlardır.*

Madde-10 *Büyük Millet Meclisi Sakarya harbini yaptığı bir sırada İç Anadolu'da ve Doğu illerinde yaşayan Alevi Türklerini vatan hizmetine çağırdığı dakikada seve seve koşmuş, Sakarya boylarında Dumlupınar'da kanını akıtmış bu yolda hiçbirisi Türkiye Büyük Millet Meclisinin emrinden çıkmamıştır.*

Madde-11 *Üç sene devam eden İstiklâl Savaşı sıralarında Büyük Millet Meclisi harbi yapmış düşmanı hezimetle uğrutup memleketten kovmuş istiklâlini kazanmış Lozan sulhünü imza etmiş meclis kendi kendini fes ederek ikinci seçime karar vermiştir. Bu seçimden istifade etmek isteyenlerin birçoğu partiler halinde*

çıkılmışlardır. Büyük Millet Meclisine aza seçilerek çoğunluğu kazanmak, Mustafa Kemal'i düşürmek için propagandalar hazırlanıyor. Hacıbektaş çelebisi Cemalettin Efendi vefat edip ebediyete kavuşmuş yerine küçük kardeşi Veliyettin Çelebi kalmış olmuştur. Veliyettin Çelebi hududu milli içerisinde yaşayan bilumum Alevi Türklerine hitaben bir beyanname yazmıştır ki; bunu da rahmetli Yunus Nadi'nin Yeni Gün Matbaası koleksiyonundan bulabiliriz.

Beyannamede şöyle diyor: "Hacı Bektaş Veli'ye bağlı olup da bilumum Anadolu'da yaşayan Alevi Türkleri Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin etrafında toplanınız, O'nun gösterdiği namzetlerden başkasına oylarınızı vermeyiniz. Bu vatanın kurtuluşu, Mustafa Kemal Paşanın etrafına toplanmakla ve onun gösterdiği namzetlere oy vermekle kaim olabilir. Bu sözümü tuttuğunuz takdirde Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin ruhu sizden memnun olur." İbaresiyile beyannameye son veriyor. Altına da Hacı Bektaş Veli Çelebisi Veliyeddin diye de imza koyuyor. Bunu da Yeni Gün Matbaası bütün Türkiye'ye yaydı. Aleviler de Mustafa Kemal Paşanın gösterdiği adaylardan başkasına oy vermemişlerdir.

Madde-12 Hülâsa: Sebiliürreşat yazıcıları ve Avukat Davut Batur: Sizlere hitap ediyorum. Yukarıdaki yazılarımla Alevilik kelimesi nedir? Kızılbaşlık kelimesinin de ne olduğunu tarihi vak'alarla bildirdim. Anadolu'da yaşayan 4000 seneden beri bu toprağın öz sahibi olan Alevi Türklerinin kimler olduğunu ve şimdi mevcudu 8 milyona varan Özbek Türkmen boyları şimdiye kadar Cumhuriyet Hükümetinin ve Atatürk devrinin her maddesini ruhunda toplayarak kabul ettiklerinden hiçbir vakit bir kimsenin elinde alet olmamışlardır.

Madde-13 Hacı Bektaş Velinin yetiştirdiği büyük şairler hakkında Anadolu'da yetişen 100 kadar saz şairleri koşma ve şiirler söylemişlerdir.

Madde-14 1. Cihan harbinden Milliyenin sonuna kadar Doğu illerinde, hudut boylarında 6 sene devam eden kanlı mücadele erkek, kadın ve çocuklarıyla birlikte kızıl komünistler tarafından yuvası yıkılmış, ocakları sönmüş, dağların başında zalim Komünistlere karşı ayrı ayrı her yerde çarpışarak 100.000'lerden fazla kanları bu topraklarda akar. Türkler, Atatürk'ün işaretiyle, General Kazım Karabekir'in ordusu ile birlikte Kars, Ardahan, Artvin Türk illerini kurtarıp, Kızıl boyunduruk altına girmesini asla kabul etmemiştir.

Komünistlik damgasına gelince: bu damgayı tan kızı Çinlilerin Kore'deki Birleşmiş Milletler kuvvetlerine hücum ettikleri, Birleşmiş Milletlerin gerileyişi Kremlinin Batı devletlerini birbirinden ayırmak için propaganda ve notalar verdiği bir sırada; bu davayı ortaya atarak yurdun öz evlatlarını birbirine düşman etmek ve hükümetimizi içinden yıkmak ve kalbini vurmak gibi 5'inci kolun ajanlığını yapmaya nasıl cesaret ediyorsunuz? Ankara Milletvekili Sayın Mümtaz Faik Fenik ara sıra "Hortlak" kelimesi kullanıyor. 1000 seneden beri toprağa defnedilmiş "Hortlak elinde Alevilik ve Kızılbaşlık damgasıyla, Türk kisvesini giyinerek meydana çıkan sinsî herifler...

Sizin neye gaye güttüğünüzü anlıyoruz. Elbette belânızı bulacaksınız insanlığın manevî varlığını inkâr eden, hürriyeti öldüren insan şahsını hiçe indiren Kızıl damgasını Alevilere Kızılbaşlık namı altında damgalamakla; mefhumu muhalif tarihiyle yani bilmukabele aynı ruha sahip olduğunuzu gösteriyorsunuz.

Alevi Türklerinden yukarıda örnekler gösterdim ve Atatürk'ün de bu adamlarla nasıl hasbıhallerde bulunduğunu zikrettim. Alevilere Komünistlik damgasını vurmakla memleketin ve tarihi boyunca eşine ender rastlanan Türk milletinin yetiştirdiği büyük kumandan ve devrimci asırlara haykıran devlet adamı Türkiye Cumhuriyeti'nin banisi Atatürk'ü dolayısıyla damgalıyorsunuz. Halbuki Aleviler sizden daha çok devrimci sizden daha çok dinine sadık ve hak yolunu tutmuş. Peygamberini tanıyan ehlibeytini seven mümtaz şahsiyetlerdir. İnsanlar her şeyden önce karakter ve ahlaki kıymetini düşünmeli ve objektif olarak hareket etmelidir. Yoksa sathi ve indi düşüncelerle 3,5 milyon zannettiğiniz ve hakikatte istatistiklerle 8 milyon olduğu sabit olan ve Türk milletinin esasını teşkil eden muazzam bir Alevi kitlesini milli sınır dışı etmek isteyenlere memleket haini ve asıl kendisi solcu fikirli olduğunu söylemekten başka bir şey demeğe dilimiz varmıyor.

Dünyanın atom ve hidrojen bombalarını icat ettiği bir devirde kendini idraktan aciz solcu fikirli kimseler din kisvesi altında kara ruhlu mürteci olduğunu fark etmeyerek memleketi parçalamaya kalkarsa elbette ki bunların hareketi maşeri vicdanı rencide eder. Tesellimiz, hükümetin bu gibi kara ruhlu yobazların hüviyetlerini tespit ederek adaletin pençesine verip, umumi efkârın lanetini bunların üzerine çekerse işte o zaman pek bahtiyar oluruz.

1.Devre Kars Milletvekili

Kaynak: Fahrettin Erdoğan, *8 Milyonluk Alevi Türklerine Kızıl Komünist Damgasını Vuran Sebillerreşat'çılara Cevap ve Bektaşilik*, Ankara: Emek Basım Yayımevi, 1956, s.3-44.